

TUUPPO ja MEDIA

ESA REUNANEN & JARI VÄLIVERRONEN

Talous- ja työmarkkina-
poliittisen julkisuuden
toimintahorisontit
kolmella vuosikymmenellä

TAMPERE UNIVERSITY PRESS

TUPO JA MEDIA

Esa Reunanen
&
Jari Väliverronen

TUPO JA MEDIA

Talous- ja työmarkkinapoliittisen
julkisuuden toimintahorisontit
kolmella vuosikymmenellä

©2020 Tekijä ja Tampere University Press

Tämä Open Access -kirja on lisensoitu Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä (CC BY-NC-ND 4.0)

Kannen suunnittelu
Miika Immonen

Typografia ja taitto
Soile Levälahti

ISBN 978-952-359-011-3 (nid.)

ISBN 978-952-359-010-6 (pdf)

Kustantaja: Tampere University Press, Tampere, Suomi
Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Sisällysluettelo

1	Johdanto	7
	<i>Tulopolitiikan kehitys Suomessa</i>	15
	<i>Liinamaa 1968, Aho 1991 ja Sipilä 2015</i>	20
	<i>Politiikan medioituminen</i>	23
	<i>Julkisen toiminnan horisontit</i>	29
2	Kilpailukykyä ja edunvalvontaa	35
	<i>Kasvupoliittinen diskurssi konsensuksen pohjana</i>	37
	<i>Suhde devalvaatioon hajottaa kilpailudiskurssia</i>	51
	<i>Kiristystä ja kilpailukykyä</i>	65
	<i>Diskursiiviset järjestykset muuttuivat vain vähän</i>	76
3	Kolmikanta avautuu julkisuuteen	81
	<i>Poliitikkoja ja järjestöjohtajia</i>	84
	<i>Kiistäjät ja kohteet</i>	89
	<i>Luottamus, arvot ja tieto</i>	93
	<i>Kiistoissa kyseenalaistettiin tyypillisimmin luottamusta</i>	114
4	Referoinnista tarinointiin.....	117
	<i>Journalistinen kehystys toimituksen mielipide- ja</i> <i>analyysijutuissa</i>	118
	<i>Journalistinen kehystys uutisjutuissa</i>	127
	<i>Uutiskertojan itsenäisyys taustoittajana ja tulkitsijana</i>	135
	<i>Journalismin tulkinta lisääntyi mutta kantaaottavuus väheni</i>	155
5	Talous- ja työmarkkinapolitiikan medioituminen kolmella vuosikymmenellä	159
	<i>Kolmikanta toimi suojassa mediajulkisuudelta</i>	160
	<i>Mediajulkisuus kolmikantaisen kiistelyn areenana</i>	165
	<i>Journalismi tulkitsee ja ottaa etäisyyttä</i>	170
	<i>Julkisuuden kolme toimintahorisonttia</i>	174
	Lähteet.....	179
	Liite 1 Aineistot, menetelmät ja reliabiliteetti	189

1 Johdanto

Suomen työnantajain keskusliiton (STK) toimitusjohtajan Päiviö Hetemäen ja Suomen Ammattiyhdistysten keskusliiton (SAK) puheenjohtajan Niilo Hämäläisen neuvotellessa Leningradin ja Helsingin välisellä junamatkalla Suomen ensimmäisestä varsinaisesta tulosopimuksesta 5. joulukuuta 1967 (Kyntäjä 1993, 197) he halusivat varmistaa, että neuvoteltavat asiat eivät pääse liian aikaisin julkisuuteen (Bergholm 2007, 406; Mansner 1990, 277). Keskusteluja käytiin pienessä piirissä, ja Rafael Paasion kansanrintamahallituksen asettama selvitysmies Keijo Liinamaa raportoi aika ajoin medialle niiden edistymisestä. Liinamaan sopimusesityksen valmistuttua *Helsingin Sanomat* kuitenkin kertoi järjestöjen sitä koskevista kannoista ja kuvasi paikoin värikästäkin eduskuntakeskustelua sopimuksen edellyttämästä valtuuslaista.

Reilut kaksikymmentä vuotta myöhemmin, neuvostokaupan romahdettua ja vahvan markan politiikan uskottavuuden rakoillessa mediajulkisuus koettiin talouspäättäjien keskuudessa edelleen riskiksi (Kantola 2002ab). Devalvaatiosta puhumisen uskottiin nostavan korkoja ja heikentävän työllisyysnäkymiä (Kiander & Vartia 1998, 169). Valtiovarainministeri Iiro Viinaselle mediajulkisuuden paine oli kouriintuntuva, kun hän 14. marraskuuta 1991 löi Yleisradion toimittajan kanssa tuhannesta markasta vetoa, että devalvaatiota ei tule – ja hävisi vedon vielä samana päivänä (Viinanen & Heiskanen 2014, 18).

Pääministeri Juha Sipilän valmistautuessa 16. syyskuuta 2015 pitämään televisiopuhettaan tekeillä olevasta yhteiskuntasopimuksesta päättäjien sanomisia kommentoitiin jo reaaliaikaisesti sosiaalisessa mediassa, ja osapuolet käyttivät julkisuutta tietoisesti neuvottelupaineen luomiseen (Reunanen 2017). Välittömästi Sipilän tv-puheen jälkeen kaksi sanaval-

mista kättilöä kommentoivat puhetta Yleisradion A-Studioissa ja väläyttivät mahdollisuutta korvata epäoikeudenmukaisilta tuntuneet yli- ja sunnuntaityön leikkaukset lomarahaleikkauksilla, mikä saikin hallituksen etsimään ratkaisua niiden avulla (mt., 107–108).

Yllä esitetyt kolme välähdystä talous- ja työmarkkinapolitiikasta kuvaavat mediajulkisuuden kytkeytymistä talous- ja työmarkkinapolitiikkaan kolmella eri vuosikymmenellä. Ajankohtien poliittisten tilanteiden eroista huolimatta julkisuus oli kaikissa tapauksissa yksi tärkeä poliittinen areena, joka päätöksiä tekevien ja niihin vaikuttamaan pyrkivien oli jollain tavalla otettava huomioon. Mediatutkimuksessa 2000-luvulla suosituksen medioitumisteekin mukaan mediajulkisuuden merkitys politiikalle on kasvanut, ja mediasta on samalla kehittynyt yhä itsenäisemmin omista lähtökohdistaan julkisuuden rakentumista hallitseva instituutio (Hjarvard 2013, 43; Strömbäck & Esser 2014). Talous- ja työmarkkinapolitiittisen julkisuuden muutosta 1960-luvun lopulta 2000-luvulle tarkasteltaessa tällainen kehitys vaikuttaa ilmeiseltä. Medioitumiskeskustelussa vähemmälle huomiolle jäänyt jatkokysymys on kuitenkin se, minkälaiset muut tekijät kuin median ja politiikan toimintalogiikat mahdollisesti osallistuvat julkisuuden rakentumiseen eri aikoina ja eri kysymyksissä. Myös yhteiskunnan ja kulttuurin yleisempi muutos vaikuttaa siihen, millaisin argumentein julkisuudessa on mielekästä esiintyä ja missä määrin eri osapuolet ylipäättään tarvitsevat julkisuutta omien tavoitteidensa ja toimiansa legitimoimiseen. Voikin olettaa, että samalla kun tulopolitiikka nykyisin on (määrällisesti) medioituneempaa kuin 1960-luvun lopulla, tämä medioituneisuus on myös jossain määrin (laadullisesti) erilaista (Kunelius, Noppari & Reunanen 2010, 64–72; Reunanen & Koljonen 2018).

Tässä tutkimuksessa selvitetään, millainen ympäristö mediajulkisuus on ollut talous- ja työmarkkinapolitiikalle kolmella eri vuosikymmenellä. Tutkimusta motivoi kiinnostus siitä, miten kulloinenkin julkisuusympäristö vaikuttaa osapuolten mahdollisuuksiin hyödyntää julkisuutta oman vaikutusvaltansa vahvistamiseen työmarkkinaratkaisuja koskevissa neuvotteluissa ja valmistelutyössä. Empiirisesti keskitytään tutkimaan julkisuuden rakentumista mediateksteissä. Osapuolten vaikutusvaltaan ja neuvottelujen kulkuun heijastuvien vaikutusten pohdinta on sanomalehtiaineiston analyysiin pohjaavaa spekulatiota ja tulkintaa. Tarkasteltavina ovat vuonna 1968 solmittu ensimmäinen varsinainen tulopoliit-

tinen sopimus (Liinamaa 1) sekä Esko Ahon ja Juha Sipilän hallitusten yritykset niin sanotuiksi ”yhteiskuntasopimuksiksi” vuosina 1991 ja 2015. Sopimusten avulla yritysten kilpailukykyä oli tarkoitus kohentaa alentamalla niiden työvoimakustannuksia. Tutkimuksessa analysoidaan näitä tapauksia koskevaa kirjoittelua *Helsingin Sanomissa*. Tavoitteena on arvioida, millä tavoin kulloinenkin mediajulkisuus mahdollisesti tuki tai horjutti sopimusten syntyä ja eri osapuolten asemaa neuvotteluissa.

Tarkastelua jäsentää siis yleinen kysymys politiikan medioitumisesta. Mutta sen sijaan, että selvitettäisiin etupäässä sitä, *kuinka* medioitunutta politiikka on kunakin ajankohtana ollut, tutkimus kysyy *millä tavoin* kulloinenkin mediajulkisuus on rakentanut (tulo)politiikan toimijoille poliittisen toiminnan ympäristöä. Tästä toimintaympäristöstä tunnustetaan erilaisia muutoksia ja pysyvyyksiä, jotka liittyvät niin tulopolitiikan puhetapoihin, julkisen argumentoinnin tapoihin kuin median/journalismin toimintaan.

Politiikan näkökulmasta tarkastelua jäsentää kysymys korporatistisen ja pluralistisen päätöksentekotavan suhteesta (Lijphart 2012), mikä on ollut suomalaisen politiikan yksi keskeisistä jännitteistä vuosikymmenten ajan. Yhtäältä korporatistinen (kolmikantainen) päätöksentekotapa on nähty mahdollisuudeksi saada asioita sovituksi ja päätöksenteon osallisten intressejä puolustetuksi. Toisaalta korporatismia on syytetty erityisetujen ajamisesta sekä laajempia kansankerroksia edustavan eduskunnan vallan sivuuttamisesta. Eduskunnan on vaikea muuttaa työmarkkinajärjestöjen ja hallituksen ”kolmikannassa” sopimien ratkaisujen sisältöä (Ruostetsaari 2014, 285; Wiberg 2014, 181).

Tulopolitiikka (tupo) tarkoittaa tulonjaosta ja siihen liittyvistä työehdoista sopimista keskitetysti, yleensä kolmikantaisissa neuvotteluissa.¹ Tulopolitiikka on yksi tärkeä työmarkkinapolitiikan toimintamuoto. Siinä on kyse yhteiskunnan tärkeimpien valtakeskittymien välisestä kamppailusta, jossa pelissä ovat vahvojen intressiryhmien taloudelliset edut sekä ”yhteiseksi eduksi” luonnehdittava kansantalouden ja valtiontalouden menestys. Tulopolitiikkaa tehdään neuvotteluhuoneissa, joissa

¹ Tässä tutkimuksessa tulopolitiikka-sanaa käytetään tämän peruserkityksensä ohella myös laueammin viittaamaan työehdoista sopimiseen ylipäätään. Näin on esimerkiksi silloin, kun tulopolitiikassa sanotaan siirrytyn keskitetyistä liittokohtaisiin ratkaisuihin. Sanan merkitys käy ilmi kulloisestakin asiayhteydestä.

työmarkkinajärjestöjen ja muiden asianosaisten edustajat keskustelevat erilaisten laskelmien tulkinnoista ja yrittävät päästä käsitykseen talouden tilasta ja toistensa liikkumavarasta. Tätä kabinettipolitiikointia kehystää mediajulkisuus, joka sekin heijastuu neuvotteluihin ja vaikuttaa osapuolten keskinäisiin valta-asetelmiin.

Tulo- ja työmarkkinapolitiikan tekemisen tapaan ja osallisten valtasuhteisiin ovat tietysti vaikuttaneet myös Suomen taloudellisen toimintaympäristön ja yhteiskuntapolitiikan muutokset. Heiskala ja Kantola (2010) luonnehtivat kehitystä 1960-luvulta 2000-luvulle siirtymäksi hyvinvointivaltiosta valmentajavaltioon. Heidän mukaansa yksi keskeinen tekijä tässä muutoksessa on kilpailukyvyn idean sovellusalan laajeneminen 1980-luvulta lähtien vientituotteiden hintakilpailukyvästä yleisperusteluksi niin talouspolitiikassa laajemmin kuin myös muilla hallinnon aloilla (mt., 138). Muiksi valmentajavaltion tunnuspiirteiksi he luettelevat puolueiden ideatuotannon heikkenemisen, valtiovarainministeriön vallan vahvistumisen sekä ylipäätään hallinnon roolin vahvistumisen yhteiskunnallisessa ohjauksessa. Heiskala ja Kantola tekivät analyysinsä 2000-luvun alussa, minkä jälkeen puolueiden valta suhteessa hallintoon on ehkä jälleen ollut vahvistumaan päin. Tähän viittaa Sipilän hallituksen toiminta esimerkiksi edelleen jatkuvan sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistuksen (sote) sekä vuonna 2016 solmitun kilpailukyky-sopimuksen yhteydessä. Työmarkkinapolitiikan näkökulmasta Suomen taloudellinen toimintaympäristö on kuitenkin pysynyt 2000-luvulla sikäli ennallaan, että Yhdysvaltain viimeaikaisista protektionistisista avauksista huolimatta Suomi on edelleen osa avointa kansainvälistä taloutta ja sidottu yhteisvaluutta euroon.

Pekkarinen ja Vartiainen (1993, 400) luonnehtivat suomalaista tulopolitiikkaa valtiokeskeiseksi, koska valtio on ollut näkyvästi mukana ”suostuttelijana” ja ”välittäjänä”. Suomen talouspolitiikan ”pitkää linjaa” on heidän mukaansa kuvannut erityisesti kustannusten ja tulonjaon säätely nopean kasvun ja investointien edellyttämän kannattavuuden säilyttämiseksi. Nämä teemat ovat korostuneet myös valtion talouspoliittisissa interventioissa, kun se on pyrkinyt säätelämään kustannuksia ja ylläpitämään kilpailukykyä tulopolitiikan avulla. (Mt., 411.) Valtio on tyypillisesti tukenut maltillisia palkkaratkaisuja lupaamalla veronkevennyksiä tai sosiaaliturvan parannuksia siinä tapauksessa, että työntekijä-

järjestöt suostuvat työnantaja tyydyttäviin palkankorotuksiin (Vihriälä 2013, 9).

Talouden kriisiytyessä sopiminen sekä vaikeutuu että helpottuu. Se vaikeutuu siksi, että osapuolet joutuvat tinkimään intresseistään tavanomaista enemmän. Erityisesti tämä koskee työntekijäpuolta. Kriisin ratkaisuksi on tavallisesti tarjottu kustannustason alentamista tai vähintään sen nousun pysäyttämistä, mikä merkitsee palkankorotusvaatimuksista tinkimistä tai niistä luopumista. Sopiminen toisaalta myös helpottuu, koska kriisi luo paineen tilanteen ratkaisuksi, ja kriisi tekee omista intresseistä tinkimisen hyväksyttävämmäksi eturyhmien sisällä. Kriisioloissa myös hallituksella on tavanomaista suurempi paine ja oikeutus puuttua työmarkkinaneuvotteluihin. Huolehtiakseen työllisyydestä, budjettitasapainosta sekä yhteiskunnan tarjoamista palveluista, hallituksella on vahva intressi tukea talouden elinvoimaisuutta. Kaikissa tämän tutkimuksen esimerkkitapauksissa talous oli kriisissä tai vähintäänkin vakavissa ongelmissa, mikä lisäsi painetta sopimuksen syntymiseen mutta myös edellytti totuttua suurempia uhrauksia. Myös julkisuudella voi tällaisissa oloissa olla tavanomaista suurempi merkitys ratkaisun syntymiselle ja osapuolten valtasuhteille.

Tulopoliittisissa neuvotteluissa kukin osapuoli nojaa omiin valtaresursseihinsa. Valtiota edustaa hallitus, ja se voi käyttää erityisesti finanssipoliittista valtaa ja lainsäädäntövaltaa. Työntekijäjärjestöjen valta puolestaan nojaa ensisijaisesti siihen, että työnantaja tarvitsee työntekijöiden työpanosta. Työnantajajärjestöjen valta taas perustuu työnantajien taloudellisiin resursseihin ja kykyyn maksaa työntekijöille palkkaa. Tuloneuvottelujen osallisia voikin luonnehtia politiikkaverkostoksi, jossa osapuolia sitoo toisiinsa riippuvuus toistensa hallitsemista resursseista (Compston 2009).

Politiikkaverkosto on hyödyllinen käsite poliittisen vallan analyysissä, sillä se korostaa muodollisten valtasuhteiden ja säädösten sijaan sitä, miten ”politiikkaa oikeasti tehdään” (Vehkalahti 2017, 45). Politiikkaverkoston käsitettä käyttävissä tutkimuksissa ollaan kiinnostuneita siitä, ketkä osallistuvat päätösten valmisteluun ja tekemiseen ja mikä on kenenkin vaikutusvalta päätösten muotoutumiseen. Itse politiikkaverkosto-käsite viittaa päätösten osallisiin sekä heidän välisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen (Compston 2009; Vehkalahti 2017, 47). Politiikkaverkostojen tutkimuksessa korostuu kunkin osapuolen resurssien lisäksi

myös verkoston itsensä tuoma vaikutusvalta. Paljon vuorovaikutussuh- teita omaavien tahojen ajatellaan olevan verkostossa ”keskeisiä” ja niiden joihin muut ottavat usein yhteyttä ajatellaan olevan siinä ”arvovaltaisia” (Ruostetsaari 2014, 188–189). Verkostoissa valtaa voi ansaita toimimalla niissä aktiivisesti ja hankkimalla näin arvostusta ja luottamusta (Kunelius ym. 2010, 221).

Politiikkaverkostot ovat keskenään lomittuvia yhteistoiminnan ja kamppailun piirejä, joista osa on tiiviitä, luottamuksellisia ja yhteisiin intresseihin nojaavia, kun taas toisissa kyse on eri intressejä edusta- vien henkilöiden ja ryhmittymien etäisemmästä vuorovaikutuksesta (Smith 1993, 59–60). Esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeen piirissä voi muodostua suhteellisen samanmielisiä verkostoja, kun taas verkostoissa, joissa työntekijäjärjestöt, työnantajajärjestöt, virkamiehet ja poliitikot neuvottelevat ratkaisuisista, intressit ja näkökannat poikkeavat toisistaan enemmän.

Vuonna 2009 suomalaisille päättäjille tehdyn kyselyn mukaan mediajulkisuus on yksi olennainen tekijä, joka voi lisätä vaikutusvaltaa politiikkaverkostoissa. Peräti 79 prosenttia vastanneista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteestä ”olen huomannut, että mediassa esiin- tyminen on lisännyt omaa tai organisaationi vaikutusvaltaa työryhmissä, neuvotteluissa tai muissa vastaavissa tilanteissa”. (Kunelius ym. 2010, 383.) Mediajulkisuuden tuki vaikutusvallalle koettiin kuitenkin selvästi pienemmäksi kuin ”oma osaaminen”, ”oma aktiivisuus ja ansaittu luot- tamus” tai ”virallinen asema ja valtaoikeudet” (mt., 385). Nämä tulokset samalla sekä korostavat että suhteellistavat mediajulkisuuden merkitystä politiikkaverkostojen osallisten valtasuhteisiin. Media on olennainen tekijä muttei kuitenkaan kaikkein olennaisin.

Tässä tutkimuksessa median roolia politiikkaverkostoissa tarkastel- laan verkoston osallisten julkisten esiintymisten avulla. Ne ymmärretään poliittisiksi ”performansseiksi” (Hajer 2009; Kreiss, Meadows & Remen- sperger 2015), joilla vaikutetaan erilaisten intressien ja näkemysten oikeu- tukseen ja uskottavuuteen. Performansseilla osapuolet pyrkivät paranta- maan omia neuvotteluasemiaan ja horjuttamaan vastustajiaan. Kyse ei niinkään ole siitä, että performanssit vakuuttaisivat neuvottelujen toisia osapuolia esitettyjen näkemysten viisaudesta. Sen sijaan performanssien avulla haetaan toimille oikeutusta sekä omien että vastapuolen tausta- joukkojen keskuudessa (Reunanen 2017). Valitsijoista tai jäsenkunnasta

riippuvaiset päättäjät tarvitsevat hyväksynnän toiminnalleen. Jos tuki on vahvaa, se parantaa neuvotteluasemaa.

Mediajulkisuutta tarkastellaan tässä siis siltä kannalta, millaisen poliittisten performanssien areenan se kussakin tapauksessa muodostaa. Kyse on ”toimijanäkökulmasta medioitumiseen” (Van Aelst & Walgrave 2016) siinä mielessä, että tarkasteltavana on kulloisenkin mediaympäristön merkitys politiikan toimijoiden performanssien ja vaikutusvallan kannalta. Tarkastelu ei kuitenkaan keskity toimijoiden tavoitteisiin ja intresseihin mediajulkisuuden suhteen (mikä olisikin helpompaa toimijoita haastatteleamalla) tai heidän arvioihinsa mediajulkisuuden vaikutuksista (Lengauer, Donges & Plasser 2014), vaan kunkin ajankohdan mediajulkisuuden ominaispiirteisiin poliittisten performanssien kannalta. Analyysi pyrkii tältä osin vastaamaan politiikan medioitumista koskevaan kysymykseen siitä, millä tavoin median rooli talous- ja työmarkkinapolitiikassa on muuttunut viimeisten, noin viidenkymmenen vuoden aikana.

Tutkimus perustuu sanomalehtijuttujen sisällönanalyysiin. Kustakin tarkasteltavasta tapauksesta valitaan analyysin kohteeksi *Helsingin Sanomien* sitä käsittelevät jutut yhdeltä tapaukselle keskeiseltä ajanjaksolta.² Lähtökohtana on ajatus, että analyysin kohteena olevat mediatekstit *ilmentävät* niitä monimutkaisia sääntöjä ja voimia, jotka rakenteistavat kulloistakin poliittista julkisuutta ja asettavat ehtoja julkiselle poliittiselle toiminnalle. Mediatekstit ovat tietysti vain epäsuora todistusaineisto tämän julkisuustilan dynamiikasta ja mahdollistavat *tulkinnan* sitä ohjaavista voimista. Tätä tulkintaa rakennetaan tässä tavalla, joka laventaa ja tarkentaa medioitumistutkimuksen vallitsevaa lähestymistapaa (ks. Kumpu, Kunelius & Reunanen 2019). Tämä tehdään seuraavien kolmen teoreettisen ja analyttisen siirron avulla:

1. Tarkastelu nojaa ajatukselle, että politiikka on aina politiikkaa jostakin. Tutkimuksen kohteena ei näin ole politiikan ja median suhde yleisesti vaan mediajulkisuuden rooli nimenomaan talous- ja työmarkkinapolitiikassa. Oletus on, että politiikan medioituminen talouspolitiikassa voi olla hyvinkin erilaista kuin esimerkiksi ympäristöpolitiikassa. Näin on jo siksi, että talouspolitiikka ja ympäristöpolitiikka kytkeytyvät

² Tutkimusaineistot ja tutkimusmenetelmät esitellään yksityiskohtaisesti liitteessä 1.

erilaisiin käsitteistöihin ja toimijaverkostoihin ja myös niihin kytkeytyvä journalistinen ammatillisuus on jossain määrin eriytynyttä ja erilaista.

2. Tarkastelemalla mediatekstien ominaispiirteitä *poliittisia performansseja mahdollistavina horisontteina* tutkimus kytkee politiikan medioitumisen toimijanäkökulman mediatekstien analyysiin. Oletus on, että mediateksteistä eriteltävät toimintahorisonttien rakennepiirteet vaikuttavat julkisuuden käyttöarvon jakautumiseen politiikkaverkostoissa ja tätä kautta politiikan osallisten keskinäisiin suhteisiin ja valta-asemiin.

3. Tutkimuksessa laajennetaan medioitumistutkimukselle tyypillistä tapaa tarkastella politiikan julkisuutta yksinomaan politiikan ja median institutionaalisten logiikoiden keskinäissuhteen kannalta. Sen sijaan että oltaisiin kiinnostuneita vain siitä, miten poliitikko sopeutuu medialogiikkaan tai hyödyntää mediaa tarkoituksiinsa, tässä tutkimuksessa otetaan tämän *institutionaalisen toimintahorisontin* lisäksi tarkasteltaviksi myös kaksi muuta julkisen toiminnan horisonttia, jotka politiikkaan julkisesti osallistuvien on otettava huomioon. Nämä ovat kulloiseenkin aihepiiriin ja ajankohtaan kytkeytyvä *diskurssiympäristö* sekä kielen ymmärrettävyyteen ja politiikan normatiiviseen perustaan kytkeytyvät *rationaalisuuden vaateet*. Näiden kaikkien kolmen toimintahorisontin huomioiminen laventaa tutkimuksen politiikan ja median välisen institutionaalisen suhteen kuvauksesta yleisemmäksi julkisen politikoinnin ehtojen ja rakennepiirteiden analyysiksi.

Tutkimuksen empiirisissä luvuissa talous- ja työmarkkinapolitiikan esimerkitapauksia tutkitaan näitä kolmea toimintahorisonttia erittelevien tekstianalyysien avulla. Tätä ennen tässä johdantoluvussa tehdään vielä katsaus suomalaisen tulopolitiikan historiaan, esitellään analyysin kohteiksi valitut tapaukset, kuvataan politiikan medioitumista koskevaa aiempaa tutkimusta ja esitellään tarkemmin tämän tutkimuksen lähtökohtana olevat kolme julkisen politikoinnin toimintahorisonttia.

Tulopolitiikan kehitys Suomessa

Kiander, Sauramo ja Tanninen (2008, 6) arvioivat vuonna 2008, että tulopoliittisten kokonaisratkaisujen aika on Suomessa ohi, koska Elinkeinoelämän keskusliitto oli juuri päättänyt olla enää osallistumatta niiden tekemiseen. Arvio osui sekä oikeaan että väärään. Väärään se osui sikäli, että muutaman liittokierroksen jälkeen työmarkkinoiden keskusjärjestöt tekivät vuosille 2012 ja 2013 keskitetyn raamisopimuksen, minkä jälkeen solmittiin kolmevuotinen keskitetty työllisyys- ja kasvusopimus ja edelleen vuonna 2016 keskusjärjestöjen neuvottelema kilpailukyky sopimus. Oikeaan kirjoittajat osuivat siinä, että työnantajapuolen linjaratkaisu ja tahtotila näyttävät pitävän: syksyllä 2016 Elinkeinoelämän keskusliitto jälleen ilmoitti lopettavansa työehtosopimuksista neuvottelun, ja sen jälkeen neuvottelukierrokset on käyty liittokohtaisesti. Työnantajapuoli siirtää näin määrätietoisesti vastuuta työehdoista liittotasolle ja tavoittelee sopimusvallan siirtämistä edelleen yritystasolle.

Tulopolitiikka vakiintui toisen maailmansodan jälkeen useissa Länsi-Euroopan maissa osaksi valtioiden kansallista talouspolitiikkaa. Taustalla olivat sodan jälkeisen maailmantalouden ja kansainvälisen työnjaon muutokset. Talouskasvu oli nopeaa, mikä herätti uskoa siihen, että valtion toimenpiteiden, taloustieteilijöiden mallien ja kansainvälisten taloussuhteiden tarkoituksenmukaisten järjestelyjen avulla päästäisiin jatkuvaan kasvuun. Läntisten teollisuusmaiden omaksuma taloudellisen kasvun politiikka edellytti valtiolta sääntelyä, joka kohdistui muun muassa palkkoihin, työvoiman liikkuvuuteen, koulutukseen ja tieteellis-teknisiin innovaatioihin. Tulopolitiikka liittyi siis luontevasti kasvupolitiikkaan. Tulopolitiikan taustalla olivat myös tuotantoelämän rakennemuutokset, kuten palkkatyön voimakas kasvu ja pyrkimys sitouttaa työväenliike ja ammattiyhdistysliike vastuuseen talouden kehityksestä. (Kyntäjä 1993, 17–24.)

Suomessa tulopolitiikan alkupiste voidaan paikantaa niin sanottuun tammikuun kihlaukseen talvisodan aikana, kun työnantajat hyväksyivät ammattiyhdistysliikkeen neuvottelukumppanikseen (Kiander 2008, 13). Ulkomaankaupan liberalisointi vuoden 1956 jälkeen ja taloussuhteiden järjestäminen EFTA:n kanssa 1961 merkitsivät Suomen suuntautumista vapaakauppaan, ja tulopolitiikka alkoi vaikuttaa tarpeelliselta

myös kansainvälisestä kilpailukyvyistä huolehtimisen kannalta. Tulopolitiikkaa valmisteltiin määrätietoisesti 1960-luvulla, ja valmistelun tärkeimmät asiakirjat ovat Talousneuvoston mietinnöt lähivuosien kasvupolitiikasta (Talousneuvosto 1965) ja tulopolitiikan kehittämisestä (Talousneuvosto 1967). (Kyntäjä 1993, 73–77.) Modernin tulopolitiikan kauden katsotaan Suomessa alkaneen vuonna 1968, kun Keijo Liinamaan johdolla solmittiin kattava tulopoliittinen ratkaisu, *Liinamaa I* (Kiander 2008, 13). Sopimuksella pyrittiin hillitsemään lokakuussa 1967 tehdyn devalvaation aiheuttamia hintojen ja palkkojen nousupaineita.

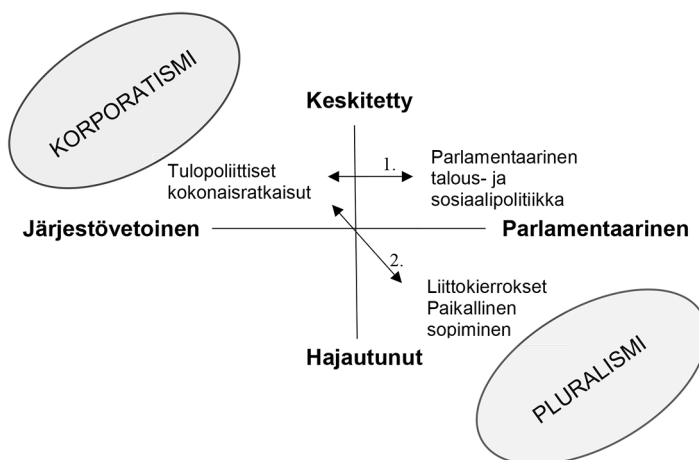
Yllä kuvatut kehityskulut tuovat esiin kaksi ulottuvuutta (kuvio 1.1), joilla suomalaisesta tulopolitiikasta on sotien jälkeen kamppailtu. Ensinnäkin tulopolitiikka voi vaihdella *hajautuneen* ja *keskitetyn* sopimistavan välillä. Hajautuneessa sopimistavassa työehdoista sovitaan yrityksissä tai liitoissa. Keskitetyssä sopimistavassa ratkaisut tehdään keskusjärjestötasolla ja pyritään eri toimialoilla yhtenäiseen linjaan. Sotien jälkeen suunta oli ensin kohti keskitetympää sopimistapaa, mutta 2000-luvulla erityisesti työnantajapuoli on tavoitellut hajautuneempaa mallia. Toinen ulottuvuus puolestaan määrittää työmarkkinajärjestöjen ja parlamentaarisen politiikan välistä suhdetta järjestövetoisen ja parlamentaarisen sopimistavan välisellä ulottuvuudella. Järjestövetoisessa sopimistavassa hallitus tekee niin sanottua kolmikantaista yhteistyötä työmarkkinajärjestöjen kanssa, kun taas parlamentarisessa sopimistavassa hallituksen ja järjestöjen suhde on etäisempi. Keskitettyä ja järjestövetoista sopimistapaa kutsutaan usein korporatistiseksi ja hajautuneempaa, parlamentaarista mallia pluralistiseksi (Lijphart 2012).³

Kiander ja kumppanit (2008) käyttävät tässä yhteydessä poliittisen vaihdannan käsitettä sekä Baglionin erottelua kahteen erilaiseen poliittisen vaihdannan tapaan: *korporatistiseen* ja *pluralistiseen* vaihdantaan. Poliittisessa vaihdannassa osapuolet vaihtavat toisilleen merkittäviä ”hyödykkeitä”. Parlamentaariset instituutiot voivat tarjota esimerkiksi sosiaaliturvauudistuksia tai verotuksen muutoksia, kun työmarkkinajär-

³ Lijphart (2012, 159) erottaa korporatismista neljä piirrettä: 1) etujärjestöt ovat suhteellisen suuria ja harvalukuisia, 2) ne ovat organisoituneet kansallisiksi keskusjärjestöiksi, 3) näiden keskusjärjestöjen johto – erityisesti työntekijä- ja työnantajakeskusjärjestöjen – pitää tiiviisti yhteyttä toisiinsa sekä hallituksen edustajiin, 4) tavoitteena on tällä tavoin saada aikaan keskitettyjä, niin sanottuja kolmikantaisia sopimuksia. Etujärjestöpluralismia puolestaan luonnehtivat päinvastaiset piirteet.

jestöt puolestaan voivat tarjota esimerkiksi palkkamalattia tai työrauhaa. Korporatistisessa vaihdannassa työmarkkinajärjestöt osallistuvat poliittiseen päätöksentekoon yhdessä hallituksen kanssa, kun taas pluralistiselle vaihdannalle on tyypillistä, että ammattiyhdistysliike tekee yhteistyötä vasemmistopuolueiden kanssa, jotka puolestaan pyrkivät edistämään palkansaajille tärkeitä asioita eduskunnassa. Porvaripuolueet vastavasti ajavat tyypillisesti työnantajapuolelle tärkeitä asioita. Pluralistiseen vaihdantaan nojaavassa mallissa hallitus voi harjoittaa parlamentaarisen tukensa nojalla suhteellisen itsenäistä talous-, työmarkkina- ja sosiaalipolitiikkaa, kun taas korporatistisesti toimittaessa työmarkkinajärjestöjen ja hallituksen yhteistyö on institutionalisoitunut kolmikantaisiin tulopoliittisiin neuvotteluihin, joissa järjestöjen vaikutusvalta korostuu työehtojen lisäksi myös talous- ja sosiaalipolitiikan piiriin kuuluvissa asioissa.

Suomessa korporatistisella vaihdannalla ja päätöksenteolla oli talouspolitiikassa vahva asema jo ennen tulopoliitiikkaa ja työmarkkinajärjestöjen tuloa mukaan pankkien ja elinkeinoelämän siihen asti dominoimaan korporatistiseen päätöksentekoon (Pekkarinen & Vartiainen 1993, 338). Vaikka sotien jälkeen vasemmiston asema hallituksessa ja eduskunnassa oli vahva, Pekkarisen ja Vartaisen

Kuvio 1.1. Tulopoliitiikan kaksi rakenteellista ulottuvuutta

(1993, 342) mukaan niiden vaikutusvalta ei ulottunut esimerkiksi Suomen Pankin raha- ja valuuttakurssipolitiikkaan. Ammattiyhdistysliikkeen ja vasemmistopuolueiden sidos oli sotien jälkeisinä vuosikymmeninä kiinteä, ja esimerkiksi Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattisen Liiton (TPSL) kolme ministeriä Ahti Karjalaisen vuonna 1962 aloittaneessa hallituksessa edustivat itse asiassa SAK:ta (Bergholm 2007, 185–196). Tässä mielessä työmarkkinajärjestöjen ja hallituksen korporatismi oli vahvaa ja näkyvää jo 1960-luvun alkupuolella.

Varsinaisen tulopolitiikan kaudella 1960-luvun lopulta alkaen hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen korporatistinen yhteistyö muuttui pitkäjänteisemmäksi ja tavoitteellisemmäksi ja institutionalisoitui keskitettyihin sopimusratkaisuihin, joita hallitukset tukivat sitoutumalla erilaisiin sosiaalipoliittisiin uudistuksiin ja veroratkaisuihin. Toisinaan valtiovalta on pyrkinyt irtautumaan tästä menettelytavasta ja yrittänyt tehdä työmarkkinoita sivuavia talous- ja sosiaalipoliittisia päätöksiä työmarkkinajärjestöistä riippumatta. Tämä jännite suhteessa järjestötoiseen sopimistapaan on kuviossa 1.1 merkitty numerolla 1. Toistaiseksi hallitukset ovat yleensä joutuneet peräytymään näissä hankkeissaan. Erityisesti työnantajapuoli on puolestaan aika ajoin halunnut muuttaa keskitettyä sopimistapaa hajautetummaksi, liitto- ja yritystasolle. Muutamien liittokierrosten jälkeen kuitenkin aina palattiin keskitettyihin sopimuksiin. On myös kiistelty siitä, missä määrin paikallisen sopimisen ehdoista päätetään järjestöjen kesken ja missä määrin parlamentaarisesti. Nämä jännitteet on kuviossa merkitty numerolla 2. Aivan viime vuosina on kuitenkin alkanut näyttää siltä, että neuvottelut työehdoista ovat aiempaa pysyvämmiin muuttumassa hajautuneemmiksi. Tähän viittaa Elinkeinoelämän keskusliiton vetäytyminen tulopoliittisista ratkaisuista sekä sen päätös helmikuussa 2017 irtisanoa keskusjärjestösopimukset, joilla oli säädelty muun muassa luottamusmiesten asemaa ja ammattiliittojen jäsenmaksujen perimistä. Syksyn 2017 ja kevään 2018 liittokierroksella eri alojen palkkaratkaisut tosin noudattivat varsin tarkoin niin sanottua ”yleistä linjaa”.

Suomen taloudellinen ja poliittinen toimintaympäristö on 1960-luvun jälkeen muuttunut selvästi. Talouden sääntelyä on purettu, ja lisäksi Suomi on liittynyt Euroopan Unionin jäseneksi ja siirtynyt yhteisvaluutta Euroon. Myös eduskunnan määränemmistösäännöksiä on

lievennetty, mikä on tehnyt enemmistöhallituksista aiempaa vahvempia. Näistä muutoksista huolimatta tulopolitiikan tavoitteet ja ristiriidat ovat monin osin pysyneet yllättävänkin samanlaisina. Esimerkiksi Kyntäjän 1990-luvun alussa luonnehtima tulopoliittisen argumentaation rakenne (kuvio 1.2) vaikuttaa edelleen monin osin pätevältä. Argumentaatiossa tavoitteet perustellaan tosiasioilla, joita kehystävät yleisesti hyväksytyt asiantilat eli ”valtuutukset”, jotka nivoutuvat suomalaisen yhteiskunnan institutionaalisiin piirteisiin ja joita ei keskustelussa erityisesti nosteta esiin eikä kiistetä.

Kuvio 1.2. Tulopoliittisen argumentaation rakenne (Kyntäjä 1993, 262.)

Talous- ja tulopolitiikkaa määrittävät tosiasiat tuntuvat pysyneen poliittisessa retoriikassa hyvinkin ennallaan. Sen sijaan tavoitteet sekä valtuutuksia määrittävät institutionaaliset peruspiirteet ovat muuttuneet enemmän. Nykyisin ei enää niinkään olla huolissaan investointien rahoituksesta kuin investointihalukkuudesta, ja kulutustakin pyritään pikemminkin rohkaisemaan kuin rajoittamaan. Kasvun ensisijaisuus ja valtion velkaantumisen hillitseminen ovat kuitenkin keskeisiä tavoitteita edelleen. Institutionaalista peruspiirteistä teollisuus on monipuolistunut, viennin jalostusaste on kohonnut, kilpailu on lisääntynyt, maatalouden asema on heikentynyt, hallitukset ovat vahvistuneet ja keskuspankin itsenäisyys on heikentynyt. Kuitenkin valta- ja vastuusuhteet työmarkkinajärjestöjen, valtionhallinnon ja parlamentaarisen järjestelmän kesken ovat edelleen enemmän tai vähemmän tulkinnanvaraisia, etujärjestöt

ovat vahvoja, ja puolueet joutuvat neuvottelemaan hallituskoalitiosta suhteellisen tasavahvoista asetelmista.

Liinamaa 1968, Aho 1991 ja Sipilä 2015

Tässä tutkimuksessa mediajulkisuuden roolia tulopolitikassa tarkastellaan kolmen esimerkkitapauksen avulla. Nämä ovat Liinamaan ensimmäinen tulopoliittinen ratkaisu vuodelta 1968, Esko Ahon hallituksen yhteiskuntasopimushanke vuodelta 1991 ja Juha Sipilän hallituksen yhteiskuntasopimushanke vuodelta 2015. Tapaukset muistuttavat toisiaan sikäli, että niissä kaikissa hallitus yritti kattavan tulosopimuksen avulla turvata kotimaisen teollisuuden kilpailukykyä ja edesauttaa näin työllisyyttä ja valtiontalouden tasapainoa. Kaikissa myös toimittiin taloudellisen kriisiin oloissa, joissa kriisitietoisuus oli laajasti jaettua.⁴ Kuitenkin ensimmäisessä tapauksessa ratkaisun avulla pyrittiin vakauttamaan hintoja ja palkkoja jo tehdyn devalvaation jälkeen, toisessa tapauksessa pyrittiin vakuuttamaan sijoittajia talouden kestävydestä, jotta devalvaatiolta vältyttäisiin, kun taas kolmannessa tapauksessa Suomi oli siirtynyt eurovaluuttaan, ja kilpailukykyongelmia oli mahdollista ratkoa ainoastaan tuottavuutta kohentamalla tai kustannustasoa alentamalla.

Vuodelta 1968 tarkasteltava *Liinamaa I -sopimus* aloittaa institutionalisoidun tulopoliitiikan kauden. Tuolloin talous oli vielä paljolti säänneltyä, ja Suomi oli vasta siirtymässä avoimeen kansainväliseen kauppaan. Kyntäjän (1993, 197) mukaan ratkaisevat neuvottelut käytiin ”pienessä piirissä SAK:n ja STK:n välillä”. Taustalla oli kuitenkin yleisempi pyrkimys suunnitelmalliseen talouspolitiikkaan, ja myös maan hallitus sekä Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto (MTK) olivat hankkeessa aktiivisia (Bergholm 2007, 406–407). Järjestöjen piirissä oli myös epäluuloa sopimusta ja hallituksen talouspoliittista linjaa kohtaan. Vielä marraskuussa 1967 tuolloinen valtiovarainministeri Mauno Koivisto joutui painostamaan etujärjestöjä koordinoitua, taloutta vakauttavan tulopoliitiikan kannalle: jos järjestöt eivät kuuntele hallitusta, hallitus tekisi silloin omia ratkaisujaan ja keskittyisi puolustamaan

⁴ Vuoden 2015 osalta on ehkä kuitenkin luontevampi puhua pitkittyneestä taantumasta kuin akuutista kriisistä.

rahan arvoa sekä passiiviväestön⁵ toimeentuloa (Bergholm 2007, 397; Koivisto 1978, 26). Järjestövetoisuuden ja parlamentaarisuuden välinen jännite (ks. kuvio 1.1) oli siis ilmeinen jo 1960-luvulla. Joulukuun alussa 1967 SAK:n ja STK:n ylimmät johtajat kuitenkin vakuutuivat vakauttamisen välttämättömyydestä (Bergholm 2007, 406), ja sopimuksen tekoa helpotti myös se, että vasemmistopuolueet olivat hallituksessa ja että hallituksen tukena oli vasemmistoenemmistöinen eduskunta (Kyntäjä 1993, 198).

Liinamaan sopimus ja sen valmistelu edustavat korporatistista ja keskitettyä toimintatapaa. Sopimuksen jälkeen aina 1990-luvulle asti tulopolitiikan avulla on parannettu työntekijöiden sosiaaliturvaa ja tuettu palkansaajien reaaliensioden kasvua. Kiander (2008, 20) toteaa, että jälkikäteen arvioiden ”vuosien 1968–1988 tulopolitiikan kausi oli ay-liikkeen ja poliittisen vasemmiston tavoitteiden kannalta erittäin hyvää aikaa, vaikka aikalaiskriitikot eivät pitäneetkään tuloksia riittävän hyvinä”. Kyntäjän (1993, 235) mukaan usko keskitettyyn tulopolitiikkaan alkoi horjua 1980-luvulla, koska tulopolitiikalla ei vahvojen toimihenkilöliittojen takia kyetty sopeuttamaan julkisen sektorin palkkakehitystä avoimen sektorin vaatimuksiin. 1980-luvun lopussa alkanutta ja 1990-luvun alussa syventynyttä talouskriisiä alettiin silti ratkoa keskitetyn tulopolitiikan avulla. Tämä kriisi kuitenkin muutti tulopolitiikan luonnetta. Sosiaaliturvan parannusten sijaan tulopolitiikan painopisteeksi tulivat etuisuuksien heikennykset. Esimerkiksi eläkeikää nostettiin. Kianderin (2008, 25) tulkinnan mukaan ay-liike ja poliittinen vasemmisto suostuivat heikennyksiin säilyttääkseen hyvinvointivaltion rakenteita ja puolustaakseen omia vaikutusmahdollisuuksiaan.

Toinen tarkasteltava tapaus, *Esko Ahon hallituksen yhteiskuntasopimushanke* kesällä ja syksyllä 1991, ajoittuu akuuttiin talouskriisiin. Teollisuuden kansainvälinen kilpailukyky oli heikentynyt, kotimarkkinoiden kysyntä oli jyrkässä laskussa ja epäluottamus markan arvoon kulutti valuuttavarantoja ja nosti korkoja. Helppo ratkaisu vientiteollisuuden pulmiin olisi ollut devalvaatio, jota vientiteollisuuden edustajat ja osa taloustutkijoistakin toivoivat (Kiander & Vartia 1998, 83). Markka kuitenkin sidottiin kesäkuussa 1991 ecuun ilman devalvaatiota. Yksi peruste tälle oli Auto ja kuljetusalan työntekijäjärjestön AKT:n meneil-

⁵ Työelämän ulkopuolella oleva väestö, esimerkiksi eläkeläiset.

lään ollut lakko. AKT:n ”pelättiin ulosmittaavan devalvaatiohyödyn itselleen ja tämän tarttuvan edelleen muualle työmarkkinoille”. (Mt., 84.) Devalvaation sijaan hallitus päätti yrittää yhteiskuntasopimusta, jolla työvoimakustannuksia olisi alennettu niin, että markkinoiden luottamus Suomen talouteen olisi palautunut. Viime vaiheissa välittäjäksi pyydettiin entistä pääministeriä ja Suomen Pankin johtokunnan jäsentä Kalevi Sorsaa. SAK:n liitot eivät kuitenkaan sitoutuneet sopimukseen riittävän yksiselitteisesti ja nopeasti, minkä vuoksi markka oli pakko devalvoida marraskuussa 1991. Marraskuun lopussa onnistuttiin kuitenkin sopimaan tulopoliittinen ratkaisu, jossa ensimmäistä kertaa sodan jälkeen palkkoja ei korotettu lainkaan.

Kolmas tarkasteltava tapaus, *Juha Sipilän hallituksen yhteiskuntasopimushanke* kesällä ja syksyllä 2015, ajoittuu pitkään jatkuneeseen taantumiaan. Suomen hintakilpailukyvyyn katsottiin heikentyneen keskeisiin vientimaihin verrattuna, ja Sipilän keväällä 2015 aloittanut hallitus tavoitteli yhteiskuntasopimuksella kilpailukyvyyn palauttamista. Yhteiskuntasopimus oli selvästi hallituksen aloite, mutta siihen liittyi erityisesti alkuvaiheessa vahva korporatistinen vire: kilpailukykyongelmaan piti tarttua yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa. Hallitus kuitenkin rikkoi totuttua työmarkkinakulttuuria siinä, että se asetti neuvotteluille numeeriset tavoitteet, joihin se edellytti työmarkkinajärjestöjen sitoutuvan. Hallitus ilmoitti tekevänsä tarvittavat toimenpiteet järjestöistä riippumatta, jos työmarkkinajärjestöt eivät pääse hallituksen asettamiin tavoitteisiin. Tällä vaatimuksellaan hallitus osin irtaantui korporatistisesta vaihdantatavasta, mikä herätti voimakasta vastustusta ammattiyhdistysliikkeessä ja eduskunnan vasemmisto-oppositiossa. Keväällä 2016 yhteiskuntasopimus kuitenkin saatiin sovittua – kilpailukyky-sopimuksen nimellä – mutta samalla hallitus joutui paljolti palaamaan järjestövetoiseen sopimistapaan. Se esimerkiksi myöntyi palkansaajajärjestöjen vaatimukseen, että paikallisen sopimisen ehdot ratkaistaan lainsäädännön sijaan työehtosopimusteitse.

Politiikan medioituminen

Väite politiikan medioitumisesta perustuu kahteen keskeiseen oletukseen. Niiden mukaan 1) media on omaksunut oman toimintalogiikan ja tullut entistä riippumattommaksi politiikasta ja 2) politiikka on tullut entistä riippuvaisemmaksi mediasta ja sen logiikasta (Hjarvard 2013, 43; Strömbäck & Esser 2014). Historiallisesti nämä oletukset vaikuttavat päteviltä. Yhteiskunnan yleinen mediavälitteisyys on kasvanut, ja mediasta on tullut poliittisille organisaatioille keskeinen keino olla yhteydessä jäseniinsä. Kilpailu mediahuomiosta ja sen hallinnasta on koventunut, minkä vuoksi niin poliittiset kuin muutkin organisaatiot ovat voimakkaasti lisänneet viestintähenkilöstöään (Kantola & Lounasmeri 2014).

Median riippumattomuus politiikasta puolestaan näkyy muun muassa puolueisiin sitoutuneiden lehtien vähenemisenä ja sitoutumattoman lehdistön vahvistumisena.⁶ Puoluelehtien tilalle syntyneet yleissanomalehdet nojasivat ”objektiivisuuden” ideaaliin, joka aluksi jakoi puoluelehdistön kanssa samantapaisen käsityksen yhteiskunnasta: molemmissa yhteiskunnan ajateltiin koostuvan yhteiskuntaluokista tai intressiryhmistä. Kun puoluelehdistössä avoimesti edustettiin näitä intressejä, objektiivisuuden omaksunut journalismi pyrki niiden suhteen tasapuolisuuteen ja neutraaliuteen. Intressitahojen sanomisia julkaistiin sellaisenaan samalla kun journalismi itse vetäytyi taustalle. Kaupallisen lehdistön rinnalla tällaiseen objektiiviseen journalismiin tähtäsivät myös monien maiden julkisen palvelun yleisradioyhtiöt. (Kunelius ym. 2010, 60.) Sittenmin journalismin neutraali itsenäisyys on antanut tilaa pidemmälle viedyille kriittisyyden ja etäisyyden ideaaleille. Journalismi on ottanut tehtäväkseen arvioida itsenäisesti asioiden uutisarvoa, ja se myös esittää entistä näkyvämmiin niistä omia tulkintojaan. (Salgado & Strömbäck 2012.)

Politiikan medioitumista koskeva tutkimus on paljolti keskittynyt analysoimaan politiikan ja median instituutioiden välistä suhdetta.

⁶ Sitoutumattomien sanomalehtien osuus levikistä oli Suomessa 35 prosenttia vuonna 1946, 50 prosenttia vuonna 1966, 57 prosenttia vuonna 1976, 68 prosenttia vuonna 1986, 74 prosenttia vuonna 1989 ja 89 prosenttia vuonna 1994. (Joukkoviestintätilasto 1990, 1995.) Vuodesta 2016 alkaen yksikään puolueiden pää-äänenkannattajista ei enää ilmesty useita kertoja viikossa, ja niiden päivittäisuutisointi on siirtynyt verkkoon.

Sitä on tarkasteltu sekä *mediakeskeisesti* selvittämällä miten politiikka enenevässä määrin sopeutuu median toimintalogiikkaan (Strömbäck & Esser 2014) että *toimijakeskeisesti* kuvaamalla miten poliitikot käyttävät mediaa keskinäisissä kamppailuissaan oman toimintalogiikkansa mukaisesti (Walgrave & Van Aelst 2017). Nämä molemmat lähestymistavat ovat relevantteja tutkittaessa politiikan ja median suhteita ja näiden suhteiden muutosta (Blumler & Esser 2019). Ne myös muistuttavat toisiaan siinä, että ne molemmat tarkastelevat toimintaa *institutionaalisella* tasolla. Niin politiikan kuin mediankin logiikat viittaavat vakiintuneisiin käytäntöihin, oletuksiin ja arvoihin – resursseihin ja sääntöihin – jotka määrittävät ihmisten toimintaa instituutioiden piirissä (Hjarvard 2014; 2018).

Institutionaalisesta näkökulmasta medioitumista on tarkasteltu usein ikään kuin valtasuhteena, jossa median vaikutusvallan politiikassa on nähty kasvavan. Joissain varhaisissa politiikan medioitumista koskevissa teksteissä annettiin ymmärtää, että medioitumisessa olisi kyse nollasummamelistä, jossa politiikka medialogiikkaan mukautuessaan vastaavasti menettäisi itsenäisyyttään (Van Aelst, Thesen, Walgrave & Vliegenhart 2014). Tällöin medialogiikka tyypillisesti kuvattiin melko kielteisin määrein asioiden yksinkertaistamiseksi, polarisoimiseksi, henkilölistämiseksi, stereotypisoinniksi ja visualisoinniksi (esim. Strömbäck & Kaid 2008, 3). Poliitiikan journalismin koetaan muuttuneen aiempaa henkilöivämmäksi ja poliitikkojen yksityiselämään puuttuvaksi, mutta tutkimustulokset tästä ovat ristiriitaisia (Isotalus 2017). Esimerkiksi suomalaisesta, vuosien 2008 ja 2009 poliittisesta journalismista tehdyssä laajassa sisällönanalyysissä kävi ilmi, että päivälehdet ja televisio keskittyivät perinteisiin asia-aiheisiin ja antoivat hyvin vähän tilaa poliitikkojen yksityiselämän käsittelylle (Berg, Niemi, Pernaa, Pitkänen & Railo 2009).

Medialogiikkaa korostavassa tutkimuksessa medioitumisen astetta on yritetty päätellä erottamalla journalistisista teksteistä yhtäältä medialogiikkaan ja toisaalta politiikan logiikkaan viittaavia piirteitä. Sikäli kuin medialogiikkaan viittaavien piirteiden osuus on vahvistunut, politiikan on voitu sanoa medioituneen. Tällainen tarkastelutapa on kuitenkin ongelmallinen siksi, että median ja politiikan logiikoissa on paljon samaa ja ne molemmat ovat myös hyvin monimuotoisia (Kunelius & Reunanen 2012a; Landerer 2013; Van Aelst ym. 2014). Esimerkiksi poli-

tiikan kehystämisen strategiseksi peliksi on toisinaan ajateltu ilmentävän medialogiikkaa ja vastaavasti poliittisten kysymysten sisältöön painotuvan kehystämisen ilmentävän politiikan logiikkaa. Tämä erottelu on ollut keskiössä, kun politiikan journalismia on syytetty asiakysymysten sivuuttamisesta ja kyynisen asenteen lietsomisesta äänestäjäkuntaan (esim. Barnett 2002; Cappella & Jamieson 1996; Patterson 1994). On kuitenkin rohkea oletus, että kyyninen valtakamppailu edustaisi erityisesti journalismin logiikkaa eikä niinkään politiikan logiikkaa. Poliittikka kun kuitenkin on luonteeltaan olennaisesti (ja monien mielestä ennen muuta) kamppailua vallasta.

Median ja politiikan logiikat ovat monimuotoisia, eikä median logiikkaan sopeutuminen välttämättä merkitse poliitikalle sen omasta toimintalogiikasta tinkimistä. Poliitiikan näkökulmasta media on resurssi ja uhka, jota on osattava hyödyntää ja jolta on tarvittaessa suojauduttava (ks. Vesa 2013). Media on tiedonlähde, joka auttaa pysymään tilanteen tasalla kulloinkin politikoinnin kohteena olevista asioista ja se on areena, jolla voi yrittää saada kannatusta omille tavoitteilleen. Mediaesiintymisiä voikin tarkastella poliittisina performansseina (esim. Kreiss ym. 2015), joilla poliitikot yrittävät vaikuttaa oman vallankäyttönsä hyväksyttävyyteen ja auktoriteettiasemaansa (Hajer 2009, 50).

Journalismin omaksumien kehysten ohella medialogiikkaa ruoti-
vassa tutkimuksessa on oltu kiinnostuneita journalismin itsenäisyydestä ja aktiivisuudesta politiikan kontekstualisoinnissa ja sitä koskevissa tulkintoissa. Tulkintojen ja kontekstoinnin onkin havaittu lisääntyneen (Barnhurst & Mutz 1997; Djerf-Pierre & Weibull 2008; Fink & Schudson 2014; Patterson 1994; Salgado & Strömbäck 2012) samalla kun poliitikkojen lausunnot uutisissa ovat lyhentyneet ja toimittajat itse ovat tulleet näkyvämmiin esiin (Hallin 1992; Kunelius & Väliverronen 2012, 224). Myös tulevaisuuden ennakoinnin ja erilaisten vaihtoehtojen spekuloinnin on havaittu lisääntyneen, mikä on antanut perusteen puhua journalismin aikahorisontin lavenemisestä (Koljonen 2013, 81–85; Kumpu 2016; Väliverronen 2013).

Tällaista journalistisen aktiivisuuden ja tulkitsevuuden kasvua on luontevaa pitää osoituksena politiikan tai ainakin poliittisen julkisuuden medioitumisesta. Kehitystä voi kutsua myös *mediainterventionismiksi*, jonka Strömbäck ja Esser (2009, 217) määrittelevät ”mediakeskeiseksi politiikan raportoinnin tyyliksi, jossa toimittajista ja mediatoimijoista

tulee pääasiallisia uutistentekijöitä poliitikkojen tai yhteiskunnan muiden toimijoiden sijaan”. On kuitenkin tässäkin tärkeää tehdä ero mediainerventionismin määrän ja laadun välillä. Journalismi voi tulkita politiikkaa enemmän tai vähemmän interventionistisesti yhtä lailla kehystämällä sitä poliittisen kamppailun kuin asiakysymystenkin näkökulmasta. Journalistisen tulkinnan onkin havaittu olevan myös asiakeskeistä, ei pelkästään poliitikkojen valtakamppailuja arvioivaa (Cushion 2015; Esser & Umbricht 2014).

Yksi mediainerventionismin ulottuvuus on se, missä määrin media kykenee itse määrittämään omaa agendaansa ja missä määrin se mukailee esimerkiksi poliittisen eliitin tapoja nostaa esille ja kehystää poliittisia kysymyksiä. Tässä tulokset ovat monin tavoin ristiriitaisia ja kontekstisidonnaisia. Vaikka journalistit vaikuttavat suuresti siihen, millä tavalla politiikan tapahtumia kehystetään jutuiksi, poliittisen journalismin agenda kuitenkin suurelta osin seuraa politiikan toimijoiden aloitteita (Pitkänen 2009; Strömbäck & Nord 2006) ja pitäytyy Bennettin (1990) tunnetun indeksointihypoteesin mukaisesti siinä näkemysten kirjossa, joka nousee esiin valtavirran poliittisessa keskustelussa.

Historiallisesti tarkastellen journalismin poliittisen aktiivisuuden tai ”interventionismin” kasvusta on selvää näyttöä. Djerf-Pierre ja Weibull (2008) ovat Ruotsin julkisen palvelun radion ja television uutis- ja ajankohtaisohjelmien analyysin perusteelle periodisoineet journalismin itsenäistymiskehitystä ja erottaneet vuosilta 1925–2005 neljä erilaista vaihetta eli ”regiimiä”, joissa journalismin suhde yleisöön ja poliittisiin instituutioihin on ollut erilainen: 1) kasvatus ja valistus (1925–1945), 2) heijastava objektivismi (1946–1965), 3) kriittinen valvonta (1965–1985) ja 4) tulkinta (1985–). Koska analyysin kohteena oli julkisen palvelun yleisradio, puoluesidonnainen journalismi ei tule jaotteluissa esiin. Varhaisvaihetta luonnehtii pikemminkin yleisradion kansanvalistustehtävä. Kuten regiimien nimityksistä voi päätellä, Ruotsissa journalismi oli jo 1960-luvulla omaksunut kriittisen, vallanpitäjien toimia itsenäisesti valvovan asenteen. Kohteliaisuus ja auktoriteettiuskollisuus antoivat tilaa kriittisille kysymyksille ja ristiriitojen korostamiselle (mt. 203–205). Journalismia luonnehti halu muuttaa yhteiskuntaa, mutta samalla sillä oli vahva usko, että muutokset voidaan tehdä nimenomaan politiikan avulla. Journalismi halusi paljastaa yhteiskunnallisia ongelmia, jotka

politiikka voisi korjata. Suhde yleisöön oli pikemminkin sitä kasvattava kuin sen mielihaluja seuraileva. (Mt., 205.)

Seuraavan, varsinaisesti 1980-luvun puolella välissä alkaneen regiimin idut alkoivat näkyä jo 1970-luvun lopulla, kun toimittajien usko politiikkaan alkoi heiketä. Journalismia ei enää ohjannut niinkään edistysusko kuin eliitinvastaisuus ja tavallisen kansalaisen asettaminen valtajärjestelmää vastaan. Yleisöorientaatio alkoi vahvistua: ajankohtaisohjelmien piti viihdyttää samalla kun ne informoivat. Tulkitsevuuden regiimissä journalismin ideaali vallanpitäjien kriittisenä valvojana säilyi mutta yleisöorientaatio voimistui. Journalismi ymmärsi itsensä yleisön edustajaksi ja alkoi kyseenalaistaa tasapuolisuuden ja oikeudenmukaisuuden (fairness) ideaaleja. Monimuotoistuneiden yleisöjen ja journalismien ympäristössä julkisen palvelun journalismi määritteli itsensä tulkintojen tarjoajaksi monimutkaistuneessa maailmassa. Sen lisäksi, että se tulkitsi poliittisten tapahtumien syitä ja seurauksia, se alkoi spekuloida myös poliitikkojen ajatuksilla ja tunteilla ja halusi paljastaa heidän salattuja motiivejaan ja pohdintojaan. (Mt., 205–209.)

Suomessa journalismin kehitys on ollut samansuuntaista (Aula 1992; Kantola 2011ab; Hämäläinen 2002; Kunelius 1996; Kunelius & Väliiveronen 2012; Moring & Himmelstein 1993). Esimerkiksi Aula (1992, 12) ajoittaa 1970- ja 1980-lukujen vaihteeseen muutoksen, jossa toimittajien asenne poliitikkoja kohtaan muuttui kunnioittavasta ja lojaalista etäisemmäksi, kriittisemmäksi ja epäilevämmäksi. Toimittajat mielsivät itsensä aktiivisiksi mutta eivät puoluepoliittisiksi välittäjiksi yleisön ja poliitikkojen välillä. Aulan haastattelemien Yleisradion politiikan toimittajien mukaan ”toimittajaa tarvitaan ’korjauskertoimena’ siksi, että kannatusta tavoittelevat poliitikot itse kaunistelevat asioita eivätkä kerro ’koko totuutta’” (mt., 13). Vuonna 2012 tehdyissä haastatteluisissa suomalaistoimittajien näkemykset ammattiroolistaan olivat säilyneet hyvin samanlaisina: toimittaja osallistuu politiikkaan aktiivisesti tekemällä tulkintoja ja kyseenalaistamalla mutta välttää asettumasta osapuoleksi poliittisiin kiistoihin (Reunanen & Koljonen 2014; 2018).

Molemmat yllä lainatut toimittajahaastatteluihin perustuvat tutkimukset kuvaavat toimittajien ammatillista eetosta ja itseymmärrystä. Arkisten käytäntöjen tasolla asiat voivat kuitenkin olla hieman toisin. Suomalaisten päättäjien haastatteluihin ja heille suunnattuun kyselyyn perustuvassa tutkimuksessa (Reunanen ym. 2010, 295–300; Noppari

2010) päättäjät kertoivat yhteistyön toimittajien kanssa lisääntyneen ja että suuri osa tästä yhteydenpidosta oli ajankohtaisten asioiden epämuodollista taustoitusta. Niin toimittajien kuin päättäjäienkin suhtautuminen julkisuuteen on ammattimaistunut, ja puolin ja toisin tunnustetaan toisen osapuolen ammatilliset tavoitteet ja rajoitukset. Mainitun tutkimuksen perusteella vaikuttaakin siltä, että 2000-luvulla kehitys ei välttämättä ole ollut yksinomaan kohti toimittajien kriittisempää ja etäisempää suhdetta poliitikkoihin vaan kehitystä voi luonnehtia myös *vastavuoroiseksi ammatillistumiseksi*, jossa molemmat ammattiryhmät tekevät keskinäiseen luottamukseen nojaavaa yhteistyötä omista lähtökohdistaan (ks. myös Herkman 2011, 108–115).

On ilmeistä, että nämä kaksi kehityssuuntaa (ammattimainen yhteistyö sekä kriittisyyden ja etäisyyden kasvu) voivat vahvistua myös samanaikaisesti. Samalla kun yhteistyö muuttuu intensiivisemmäksi, myös julkisuuden kärjistävyys ja skandaalihakuisuus voivat lisääntyä. Jälkimmäiseen kehitykseen viittaa ainakin eliitteihin kuuluviin henkilöihin kohdistuvien mediaskandaalien voimakas yleistyminen 1970-luvulta 2000-luvulle tultaessa (Kantola & Vesa 2011; Niemi 2009). Samalla julkisuuden repiävyys voi osaltaan korostaa päättäjien tarvetta luoda myös luottamuksellisia toimittajasuhteita (Noppari 2010, 47) tai erottaa julkisuuteen suuntautunut strateginen ja viihteellinen mediapolitiikka varsinaisista päätösprosesseista, joita puolestaan pyritään suojaamaan julkisuudelta (Herkman 2008, 97; Kunelius ym. 2010, 448–463).

Utisjournalismin kehitykseen on vaikuttanut myös mediatalouden otteen vahvistuminen toimituksissa. 1990-luvun lama pakotti mediayritykset säästämään kuluissaan, minkä vuoksi toimituksia supistettiin ja työtapaoja uudistettiin. Vastaava supistusten ja uudistusten aalto koettiin finanssikriisin yhteydessä 2000-luvun lopulla (Ahva 2010, 19–22; Koljonen 2013, 56–58; Nikunen 2011). Kun vielä 1980-luvulla toimituksellinen harkinta oli jyrkästi erotettu liiketaloudellisesta harkinnasta, on tämä raja sittemmin hämärtynyt (Pietilä 2007; Koljonen 2013, 23–27). Samalla kiinnostus lukijoiden reaktioihin on kasvanut toimituksissa, ja verkkojuttujen lukijamäärien seuranta on nykyään elimellinen osa toimituksellista työtä (Nikunen 2011, 60–61). Internetin kehittyminen 1990-luvulta alkaen on muutenkin mullistanut toimitustyötä ja julkisuuden dynamiikkaa. Journalistiset organisaatiot eivät enää kontrolloi julkisen huomion kohdistamista samalla tavalla kuin ennen, vaan ne joutuvat

reagoimaan sosiaalisen median ilmiöihin raportoimalla verkossa huomiota saavista aiheista ja kilpailemalla omien juttujensa verkko-huomiosta. Medioitumisen voi näin sanoa edennen uuteen vaiheeseen, jossa journalismi instituutioon joutuu itsekin medioitumisen kohteeksi (Kunelius & Reunanen 2016).

Julkisen toiminnan horisontit

Kuten edellisessä jaksossa kävi ilmi, politiikan medioitumisesta on tois-
taiseksi tutkittu lähinnä politiikan ja median välisen institutionaalisen
suhteen näkökulmasta korostaen sitä, miten politiikan instituutio
yhtäältä sopeutuu medialogiikkaan ja toisaalta hyödyntää mediaa oman
toimintalogiikkansa mukaisesti. Tässä tutkimuksessa tätä lähtökohtaa
lavennetaan tarkastelemalla instituutioiden lisäksi muitakin *toiminta-
horisontteja*, jotka toimijoiden on julkisissa performansseissaan otet-
tava huomioon. Toimintahorisontin käsitteellä viitataan tässä sellaisiin
tekijöihin, joihin poliittisen julkisuuden toimijat – tahtoen tai tahto-
mattaan, tietoisesti tai ei – *välttämättä orientoituvat*, kun he esiintyvät
julkisuudessa, ja joista heidän menestyksensä julkisuudessa riippuu.
Yllä medioitumistutkimuksen esittelyn yhteydessä kuvatut politiikan
ja median *institutionaaliset logiikat* ovat tietysti olennaisia horisont-
teja, mutta niiden lisäksi julkiseen toimintaan kytkeytyy ainakin kaksi
muuta tärkeää horisonttia: kullekin ajalle ja aihealueelle ominainen
diskurssiympäristö sekä luonnollisen kielen käytön jo lähtökohtaisesti
implikoima *rationaalisuuden perspektiivi*. Tässä työssä näitä toiminta-
horisontteja tutkitaan analysoimalla talous- ja työmarkkinapolitiikan
osallisten julkisia performansseja mediateksteistä.

Diskurssiympäristö on julkisuuteen osallistuville tärkeä toimintahori-
sontti, koska se vaikuttaa olennaisesti siihen, millaiset performanssit
koetaan vakuuttaviksi ja relevanteiksi. Diskurssiympäristö määrittää
osaltaan sen vakavasti otettavien näkemysten ja legitiimien erimielii-
syyksien (Hallin 1994, 53–55) alueen, jolla poliittisten performanssien
on mielekäästä pysyä. Tässä horisontissa piirtyvät esiin uskottavat näke-
mykset esillä olevasta kysymyksestä sekä sen ratkaisun elementeistä
ja vaihtoehdoista. Diskurssit ovat tietynlaisia tapoja käsitteellistää ja

ymmärtää puheena olevia kysymyksiä. Diskurssiympäristö kehystää politiikan ja median vuorovaikutusta eikä palaudu niiden kummankaan institutionaalisiin logiikoihin, vaikka instituutiot myös omaksuvat diskurssiympäristön elementtejä. Diskurssien analyysi nojaa diskurssi-teoriaan (esim. Fairclough 1997; Laclau & Mouffe 1985), mutta samantapaista merkitysrakenteiden tutkimusta on tehty myös kehysanalyysin piirissä (esim. Entman 1993; Gamson & Modigliani 1989).

Journalismin institutionaaliset muutokset kytkeytyvät tähän laajempaan diskurssiympäristöön ja sen muutoksiin. Yhteiskunta ja kulttuuri ovat muuttuneet yksilökeskeisemmiksi ja ”notkeammiksi” (Kantola 2011a). Suuret ikäluokat kyseenalaistivat 1960-luvulla auktoriteetteja uudella tavalla, ja 1970-luvun lopulla vuosikymmenen alun korostunut puoluepoliittisuus teki tilaa puoluepolitiikan vastaisuudelle. Tällaiseen uuteen ajatusmaailmaan sopii hyvin journalismin muutos eri intressiryhmien näkemysten objektiivisesta raportoijasta tulkitsevammaksi, yksilöistä koostuvan yleisön palvelijaksi ja edustajaksi.

Diskurssiympäristön muutos on luonnollisesti vaikuttanut myös talous- ja työmarkkinapolitiikkaan. Esimerkiksi Neuvostoliiton hajoaminen ja sitä seurannut 1990-luvun alun lama ja Euroopan Unionin jäsenyys muuttivat perustavalla tavalla Suomen taloudellista toimintaympäristöä, minkä voi olettaa heijastuneen myös talouden ehtoja ja työmarkkinaosapuolten suhteita koskeviin käsityksiin. Tähän liittyy jo edellä mainittu siirtymä 1960-luvun hyvinvointivaltioajattelusta 2000-luvun valmentajavaltioajatteluun (Heiskala & Kantola 2010). Vuoden 1968 diskurssiympäristössä työmarkkinapolitiikan vaikutusvaltaa vahvistaneet julkiset performanssit eivät välttämättä enää toimi samalla tavalla 2010-luvun diskurssiympäristössä.

Ajatus luonnollisen kielen implikoimasta rationaalisuuden perspektiivistä puolestaan nojaa Jürgen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoriaan. Sen mukaan luonnollisen kielen käyttö implikoi viestin ymmärrettävyyden lisäksi kolme pätevyysvaadetta: totuuden, oikeudenmukaisuuden ja rehellisyyden (Habermas 1991, 273–337). Puhetta tai tekstiä tulkitessa on joko oletettava, että vaateet toteutuvat tai sitten niiden toteutumista on epäiltävä. Nämä pätevyysvaateet muodostavat diskurssiejakin yleisemmän rationaalisuuden ja sen kritisoimisen horisontin (argumentatiivisen legitimaatioperustan), joka sekin asettaa ehtoja julkisille performansseille ja vaikuttaa niiden vakuuttavuuteen

(Habermas 1996, 359–366). Medioitumiskeskustelun näkökulmasta rationaalisuuden perspektiivi antaa mahdollisuuden pohtia, millaisen kriittisen potentiaalin julkisuuden aiempaa suurempi merkitys avaa verrattuna tilanteeseen, jossa pätevyysvaateisiin nojaava järjenkäyttö tapahtuu julkisuuden sijaan esimerkiksi oikeusistuimissa (Kunelius ym. 2010, 69–70).

Rationaalisuuden voi olettaa olevan toimintahorisonteista kaikkein pysyvin, sillä siihen kytkeytyvät totuuden, oikeudenmukaisuuden ja rehellisyyden vaateet liittyvät kielellisten ilmaisujuen ymmärtämiseen, ja näiden vaateiden nojalla sanottua on mahdollista myös kritisoida (Habermas 2018, 85). Tähän varsin pysyvään rationaalisuuden perustaan nojaamisen tavat poliittisessa retoriikassa voivat kuitenkin vaihdella paljonkin. Voi esimerkiksi olla, että yksissä yhteyksissä väitteiden rationaalisuuteen kiinnitetään enemmän kriittistä huomiota kuin toisissa, ja joissakin yhteyksissä puheenvuorot jo lähtökohtaisesti ovat pätevyysvaateiden näkökulmasta paremmin perusteltavissa kuin toisissa. Voi myös olla, että joskus politiikassa korostuu väitteiden kritiikki erityisesti niiden oikeudenmukaisuuden näkökulmasta, kun jossain toisessa tilanteessa painottuu totuuden tai rehellisyyden näkökulma. Jos julkisuudessa kyseenalaistetaan toisten osapuolten rehellisyyttä ja heidän motiivejaan, tätä voi Andersonin, Dardennen ja Killenbergin (1994, 139) tavoin kutsua ”epäilypeliksi”. Epäilypeliä pelaava toimija kyseenalaistaa toisen vilpittömyyden, kun taas uskomispeli perustuu keskinäiseen luottamukseen. Kuten edellä todettiin, journalismia on usein syytetty kyynisen epäilypelin lietsomisesta, mutta toisten osapuolten motiivien kyseenalaistaminen on tyypillistä myös julkisuudessa esiintyville poliitikoille.

Rationaalisuuden horisontti kytkeytyy tietysti tiiviisti diskurssihorisonttiin, koska pätevyysvaateisiin viitataan aina kielellisiin, erilaisiin diskursseihin ja retoriikkoihin nojaavin keinoin. Näillä molemmilla horisonteilla on puolestaan kytkentä myös institutionaaliseen horisonttiin, koska instituutiotkin toimivat kulloisessakin diskurssiympäristössä ja legitimoivat toimintaansa ja tavoitteitaan suhteessa vakuuttavuuden rajoja määrittäviin diskursseihin ja rationaalisuuden periaatteisiin.

Institutionaalisen toimintahorisontin analyysi on medioitumistutkimuksessa yleensä nojannut niin sanotun uuden institutionalismin lähestymistapoihin (esim. Hjarvard 2014). Cook (2006, 161–162) määrittelee näistä lähtökohdista instituution tunnuspiirteiksi 1) sille ominaiset roolit,

rutiinit, säännöt ja toimintatavat, 2) ajallisen pysyvyyden ja ilmenemisen useissa eri organisaatioissa ja sen, 3) omaako instituutio merkittävän aseman omalla yhteiskunnallisella toimintakentällään. Journalismin voi katsoa täyttävän nämä kriteerit (Cook 2006, 162; Kammer 2013, 143), ja vastaavat institutionaaliset määreet pätevät myös politiikkaan.

Hjarvard on institutionaalista medioitumisteoriaa kehitellessään nojannut erityisesti Giddensin (1986) strukturaatioteoriaan ja uutta institutionalismia täydentävään institutionaalisen logiikan lähestymistapaan (Thornton, Ocasio & Lounsbury 2012). Hjarvardin (2014, 213–214) mukaan uudelle institutionalismille on ominaista kognitiivisten ja kulttuuristen seikkojen painottaminen rationaalisen kustannus-hyöty-laskelmoinnin sijaan, kun taas institutionaalisen logiikan näkökulma korostaa Giddensin strukturaatioteorian tavoin myös toimijuutta ja sen tuomaa institutionaalisen muutoksen mahdollisuutta. Journalismi-instituutiolle ominaiset normit voi ymmärtää myös toimittajan ammatilliseksi eetokseksi (Reunanen & Koljonen 2018) tai journalismin ideologiaksi (Deuze 2005) ja sille ominaiset toimintatavat ammatilliseksi käytännöiksi (Ahva 2017), jotka ilmenevät esimerkiksi tietynlaisina journalistisina uutiskehyksinä (de Vreese 2014), journalistisina funktioina (Benson & Hallin 2007) tai journalismille tyypillisinä kerrontateknikoina, joilla toimittajat muokkaavat erilaisia lähdetekstejä uutisteksteiksi (Pietilä 1991; Reunanen 2003, 176–195).

Tässä esitellyt kolme näkökulmaa journalistiseen julkisuuteen kytkeytyvät siis erilaisiin teoriaperinteisiin, jotka osin ovat päällekkäisiä ja ristiriitaisiakin. Voi kuitenkin ajatella, että ne kuvaavat hyödyllisellä tavalla julkisuuden rakentumista määritteleviä ulottuvuuksia. Julkisuus rakentuisi siis institutionaalisten sääntöjen, diskursiivisten merkitysrakenteiden ja rationaalisen järjenkäytön periaatteiden soveltamistapojen yhteisvaikutuksesta. Poliitiikan toimijoiden näkökulmasta näitä ulottuvuuksia on luontevaa kutsua horisonteiksi. Julkista toimintaa harjoittavan tai harkitsevan on tavoitteensa saavuttaakseen otettava huomioon 1) millaisia institutionaalisia rajoitteita ja mahdollisuuksia itsellä, julkisuudessa esiintyvillä toimijoilla ja julkisuutta organisoivilla journalisteilla on kulloisessakin tilanteessa, 2) miten omat tavoitteet ja näkemykset suhteutuvat (tai miten ne voisi suhteuttaa) kyseistä poliittista kysymystä ja aihepiiriä jäsentäviin diskursseihin ja 3) miten nämä kaksi edellä mainittua horisonttia suhteutuvat yleisiin järjenkäytön kritee-

reihin ja periaatteisiin. Mikään näistä horisonteista ei yksin selitä julkisia performansseja tai niiden tehokkuutta. Yhdessä ne kuitenkin luonnehtivat politiikan medioitunutta toimintaympäristöä, jossa politiikan toimijat yrittävät performansseillaan vahvistaa ja ylläpitää poliittista vaikutusvaltaansa (Kumpu ym. 2019). Nämä tutkimuksen teoreettiset ja analyttiset ulottuvuudet/horisontit on tiivistetty taulukkoon 1.1.

Taulukko 1.1. Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

Ulottuvuus/horisontti	Teoreettinen viitepiste ja avainkäsitteet	Lähtökohta
Instituutiot	Uusi institutionalismi, strukturaatioteoria - Instituutio, toimintalogiikka, käytännöt, säännöt, resurssit, mediainterventionismi	Institutionaalisesti välittynyt toiminta
Diskurssit	Diskurssiteoria - Diskurssi, solmukohta	Historiallisesti muotoutuneet diskurssit
Rationaalisuus/legitiimaatio	Kommunikatiivisen toiminnan teoria - Järke, pätevyysvaateet, argumentatiiviset legitimaatioperustat	Moderni rationaliteetti

Seuraavissa luvuissa analysoidaan tuloneuvotteluihin kytkeytyvän talous- ja työmarkkinapolitiikan raportointia *Helsingin Sanomissa* vuosina 1968, 1991 ja 2015 yllä kuvattujen kolmen toimintahorisontin näkökulmasta. Luvussa 2 tarkastellaan erityisesti diskurssihorisonttia, luvussa 3 rationaalisuuden horisonttia ja luvussa 4 institutionaalista horisonttia. Kunkin luvun alussa esitetään lyhyt teoreettis-metodinen johdanto, jossa täsmennetään, millä tavalla kutakin toimintahorisonttia tullaan analysoimaan. Analyysien nojalla esitetään tulkintoja siitä, miten toimintahorisontit kussakin tapauksessa mahdollisesti tukivat tai horjuttivat sopimusten syntyä ja eri osapuolten asemaa. Tämän perusteella lopuksi luvussa 5 arvioidaan yleisemmin median roolia talous- ja työmarkkinapolitiikassa vuodesta 1968 vuoteen 2015 ja suhteutetaan havaintoja aiempiin kuvauksiin tarkastelluista työmarkkinatapauksista.

Tämä tutkimus on tehty Suomen Akatemian rahoittamassa Medioituminen ja päätöksenteko -tutkimushankkeessa Tampereen yliopiston Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskuksessa (COMET). Työn teoreettiset lähtökohdat ja analyysien perusratkaisut pohjautuvat hankkeen tutkijoiden keskusteluihin ja yhteistyöhön. Erityisesti Ville Kummun ja Risto Kuneliuksen panos on ollut näissä keskusteluissa tärkeä. Tampere University Pressin anonyymit arvioijat antoivat useita hyviä kommentteja ja ehdotuksia, jotka parhaamme mukaan otimme huomioon. Heli Heino osallistui vuoden 2015 aineiston keräämiseen. Jari Väliverronen keräsi vuoden 1991 tapausta koskevan aineiston, teki pääosin sitä koskevat analyysit sekä kirjoitti vuoden 1991 tapausta koskevien raporttijaksojen ensimmäiset versiot. Esa Reunanen vastaa tutkimuksesta muilta osin.

Ville Kumpu (2020) on tehnyt samoihin teoreettisiin lähtökohtiin ja menetelmiin nojaavan tutkimuksen ympäristöpolitiikan medioitumisesta 1970-, 1990- ja 2010-luvuilla. Tutkimushankkeen alkuvaiheessa oli ajatus, että nämä tutkimukset raportoitaisiin yksissä kansissa. Työn edetessä kävi kuitenkin ilmeiseksi, että tutkimukset muodostavat omat itsenäiset kokonaisuutensa. Niiden lukeminen rinnan toteuttaa kuitenkin hankkeen alkuperäisen ajatuksen vertailla medioitumiskehityksen yhtäläisyyksiä ja eroja kahdella eri yhteiskuntasektorilla.

2 Kilpailukykyä ja edunvalvontaa

Kulloinenkin diskurssiympäristö on politiikalle tärkeä toimintahorisontti. Julkisuudessa vahvassa asemassa olevat diskurssit antavat tilaa tietynlaisille agendoille ja argumenteille, kun taas heikommassa asemassa oleviin diskursseihin on vaikeampi nojata uskottavasti. Diskurssiympäristö määrittää paitsi poliitikkojen ja järjestöjohtajien myös toimittajien toimintatilaa. Ollakseen relevantteja juttujen on resonoitava yhteiskunnassa vallitsevien diskurssien kanssa.

Diskurssit ovat merkitysrakenteita, jotka ilmenevät niille tyypillisinä esioletuksina, metaforina, subjektiasemina ja tulkintoina. Ne ovat ”tietynlaisia tapoja ymmärtää maailmaa (tai jotain sen aspektia) ja puhua siitä” (Jørgensen & Phillips 2002, 1). Diskurssit ovat osin toisilleen vaihtoehtoisia, osin ne rakentuvat yhteisistä elementeistä ja voivat tukea toisiaan. Diskursseilla on myös institutionaalinen ulottuvuutensa, mikä vakauttaa niitä ja vähentää politiikan vaihtoehtoja (Kyntäjä 1993, 261). Diskurssianalyysi korostaa kaiken tiedon ja ymmärryksen käsitteellisyyttä. Sen lähtökohtana on ajatus, että ”puhetapamme eivät heijasta neutraalisti maailmaamme, identiteettejä ja sosiaalisia suhteita vaan ovat pikemminkin keskeisessä osassa niiden luomisessa ja muuttamisessa” (Jørgensen & Phillips 2002, 1). Tämä ei ole muullekaan politiikan tutkimukselle vieras ajatus: poliittisessa keskustelussa asioita määritellään retorisen kamppailun avulla, vahvistetaan identiteettejä ja luodaan liittoumia, mikä osaltaan muokkaa sosiaalista todellisuutta, jonka luonteesta voidaan jälleen käydä retorista kamppailua.

Tässä diskursseiksi kutsuttuja merkitysrakenteita ja niiden järjestymistä on tutkittu paitsi diskurssianalyysin (Fairclough 1997; Laclau & Mouffe 1985; Potter & Wetherell 1987) myös kehysanalyysin (Entman

1993; Gamson & Modigliani 1989) piirissä. Eri tutkimuksissa terminologiat vaihtelevat, ja niissä kiinnitetään huomiota merkitysrakenteiden eri piirteisiin. Myös niiden tietoteoreettisissa perustoissa on eroavuuksia. Tämän tutkimuksen terminologiassa kutakin diskurssia ilmentää sille ominainen puhetapa, jonka ytimen muodostaa diskurssin ”solmukohta”, eräänlainen näkökulmakäsite, joka määrittää diskurssin muiden käsitteiden merkityksiä (Laclau & Mouffe 1985, 112; Rear & Jones 2013, 379). Diskursseilla voi olla useitakin tällaisia solmukohtia. Yhdessä diskurssit ja niihin kytkeytyvät lajityypit eli genret muodostavat ”diskursiivisen järjestyksen” (Fairclough 1997). Diskursiivisia järjestyksiä tutkitaan tässä erottamalla erilaisia sanastoja ja merkitysklustereita, jotka kytkeytyvät tarkasteltavina oleviin poliittisiin kysymyksiin ja jotka ovat osin jännitteisessä suhteessa toisiinsa. Tekstilaji ja pikkutarkka kielellinen analyysi saavat tässä vähemmän huomiota kuin Fairclough’n esittämässä analyysimallissa. Päähuomio on sen sijaan merkityksissä ja tulkinnoissa, joita teksteissä esitetyt puheenvuorot ja niiden sanastot ilmentävät. Journalistisiin tekstilajeihin kiinnitetään enemmän huomiota tarkasteltaessa politikoinnin institutionaalista toimintahorisonttia luvussa 4.

Politiikan medioitumista koskevalle tutkimukselle diskurssiympäristö on tärkeä analyysinäkökulma, koska se osoittaa olennaisia eroja siinä, millä tavalla poliittisia kysymyksiä on eri ajankohtina ja eri politiikan lohkoilla tulkittu. Diskurssit ylläpitävät käsityksiä, arvoja ja hierarkioita, jotka tukevat yksiä poliittisia tavoitteita ja horjuttavat toisia. Nämä käsitykset, arvot ja hierarkiat voidaan kunakin aikana kokea luonnollisiksi tai itsestään selviksi, mutta niissä on kuitenkin myös ristiriitaisia elementtejä eivätkä ne kata ihmisten kokemuksia kaikilta osin. Nämä ristiriidat ja kokemukset antavat pohjaa diskurssien kyseenalaistamiselle ja niihin kytkeytyville kamppailuille.

Seuraavassa kuvataan talous- ja työmarkkinapolitiikkaan kytkeytyvää diskursiivista ympäristöä analysoimalla vuosiin 1968, 1991 ja 2015 sijoittuvien esimerkkitapausten käsittelyä *Helsingin Sanomissa*. Kukin tapaus analysoidaan erikseen kuvaamalla ensin lyhyesti tapauksen historiallista kontekstia ja luonnehtimalla sen jälkeen tapausta kehystänyttä diskursiivista järjestystä. Luvun yhteenvetojaksossa esimerkkitapausten diskursiivisia järjestyksiä verrataan toisiinsa.

Kasvupoliittinen diskurssi konsensuksen pohjana

Liinamaa 1 -ratkaisussa maaliskuussa 1968 kiteytyi sotien jälkeen alkanut kehitys, jossa työmarkkinat järjestäytyivät ja muuttuivat vähitellen keskitetyimmiksi. Jo aiemmin oli tehty useita keskitettyjä tulo-
ratkaisuja, ja myös valtio oli osallistunut työmarkkinaratkaisujen tekemiseen. Kyntäjän (1993, 111) mukaan konkreettisesti uutta Liinamaa 1 -sopimuksessa oli ”lähinnä hintakehityksen ja muiden kuin palkkatulojen välitön hillitsemispyrkimys, indeksien kieltö, itse neuvottelujärjestelmä sekä ratkaisuihin liittynyt, talvisodan henkeä muistuttanut kansallisen yksimielisyyden ideologia”. Bergholm puolestaan korostaa aiempiin vakautussuunnitelmiin verrattuna sitä, että ”malli oli tarkoitettu pysyväksi tavaksi ohjata tulojen jakautumista” (2007, 383) sekä sitä, että tulopoliitikassa ”ammattiyhdistysliike, maataloustuottajien järjestöt ja työnantajien keskusjärjestöt siirtyivät 1960-luvun lopulla ajatuksellisesti 1950-luvun nollasummapelistä yhteisesti jaettavan kakun kasvattamiseen” (mt., 423). Tulopoliitikka omaksuttiin osaksi kansallista kasvupoliitikkaa, johon myös työväenliike tuli mukaan. Haluttiin osallistua läntiseen taloudelliseen yhdentymiskehitykseen, ja tämän nähtiin edellyttävän kansantalouden kilpailukykyä tehostavia ratkaisuja. Tarkastelemalla näitä tavoitteita ja toimenpiteitä yhteydessä eri etupiirien ryhmäintresseihin ajateltiin päästävän suunnitelmalliseen ja rationaaliiseen talous- ja yhteiskuntapoliitikkaan. (Kyntäjä 1993, 119.)

Tulopoliitikkaan siirtyminen kytkeytyi työväenliikkeen uudelleenryhmittymiseen: Suomen Ammattijärjestön (SAJ) häviämiseen työmarkkinakentästä, Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattisen Liiton (TPSL) vähittäiseen katoamiseen poliittiselta kartalta sekä Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) kahtiajaon vahvistumiseen ja vähemmistöön jääneen osapuolen eristämiseen (Kyntäjä 1993, 117).⁷ Mauno

⁷ Ammattiliittojen johtotehtävissä toimineet kommunistit ”olivat sitoutuneet ammattiyhdistysliikkeen eheytyksessä, hallitusyhteistyössä ja lopulta myös tulopoliitikassa läheiseen ja luottamukselliseen yhteistyöhän SAK:n sosialidemokraattien kanssa”. Puolueen vähemmistö puolestaan tuomitsi tulopoliitikan turmiolliseksi alistumiseksi porvarilliseen talouspolitiikkaan. Se ei taipunut puoluepäätöksiin, ja ”tulopoliitikan vastustaminen innoitti vähemmistökommunisteja usean vuosikymmenen ajan”. (Bergholm 2007, 422–423.)

Koiviston⁸ (1997, 132) mukaan SAK:n⁹ keskeinen linjanvetäjä vakauttamiskysymyksessä oli järjestön toinen puheenjohtaja, kommunisti Arvo Hautala. Hautala tuki vakauttamisprosessia, mutta hänen linjansa jakoi heti alussa kommunistit kahtia. Kyntäjän (1993, 122) mukaan valtion ja työmarkkinajärjestöjen ”korporatistinen kolmio” vahvistui nimenomaan SAK:n ja Suomen Työnantajain Keskusjärjestön (STK) yhteistoiminnan ansioista. Ne kykenivät yhdessä Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) johtaman hallituksen kanssa vahvistamaan tulopolitiikan toimitasäännöt, mikä merkitsi niiden molempien resurssien kasvua sekä painopisteen siirtymää parlamentaarisesta järjestelmästä korporatismiin suuntaan.

Liinamaan sopimus oli vastaus lokakuussa 1967 tehtyyn 23,8 prosentin devalvaatioon, minkä tuottamia hyötyjä haluttiin varjella hillitsemällä palkkojen ja hintojen nousua. Tuolloin vallassa ollut Rafael Paasion johtama kansanrintamahallitus (SDP, Keskustapuolue, SKDL¹⁰, TPSL) ilmoitti tulo- ja hintapolitiikkaa koskevassa tiedonannossaan 6. marraskuuta 1967 valtakunnansovittelija Keijo Liinamaan nimittämisestä joulukuun alusta valtioneuvoston kansliaan tulo- ja hintapoliittista selvitystyötä johtavaksi virkamieheksi. Koiviston (1997, 130) mukaan vakauttamisneuvottelujen ”kuvio oli pitkälti hahmoteltu” Liinamaan tullessa mukaan, ja vakauttamissopimuksen ”keskeinen ideoisija” oli Suomen Pankin tutkija ja talousneuvoston sihteeri Timo Helelä. Liinamaa

⁸ Koivisto oli Rafael Paasion hallituksen valtiovarainministeri vuoden 1967 loppuun asti, minkä jälkeen hän siirtyi Suomen Pankin pääjohtajaksi. Vain muutama viikko tämän jälkeen Koivisto kutsuttiin hallitustunnustelijaksi, ja hänen johtamansa hallitus aloitti 22.3.1968.

⁹ SAK toimi aluksi nimellä Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto, SAK. SAK:n ja SAJ:n yhdistymiseen tähänneiden, niin sanottujen eheytysohjeiden päätteeksi perustettiin vuonna 1969 uusi keskusjärjestö, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö, joka otti vanhan SAK-lyhenteen virallisesti käyttöön vuonna 1971 (Bergholm 2007, 379). SAJ:n toiminta käytännössä päättyi vuoden 1969 loppuun mennessä sen jäsenliittojen siirryttyä uuteen keskusjärjestöön, joskin virallisesti se lakkautettiin vasta vuonna 1972 (mt., 380).

¹⁰ Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL) perustettiin lokakuussa 1944 kommunistien, sosialistien ja muiden ”kansanvaltaisten” voimien liitoksi. SKDL:ään kuului sekä henkilö- että yhteisöjäseniä. SKDL:n tärkein yhteisöjäsen oli Suomen Kommunistinen Puolue (SKP). (Haikara 1975.) Huhtikuussa 1990 SKDL, SKP ja Suomen Naisten Demokraattinen Liitto (SNDL) yhdistyivät Vasemmistoliitoksi (Puhakka 2015).

neuvotteli eri intressiryhmien kanssa mahdollisuuksista hillitä palkkojen ja hintojen nousua. STK:n puheenjohtaja Päiviö Hetemäki ja SAK:n puheenjohtaja Niilo Hämäläinen olivat jo joulukuussa 1967 päässeet yhteisymmärrykseen vakauttamisen välttämättömyydestä ja siitä, että neuvottelut olisi käytävä mahdollisimman pienessä piirissä, jotta julkisuus ei pilaisi sopimusmahdollisuuksia (Bergholm 2007, 406; Mansner 1990, 277). SAK:n ja STK:n edustajien ohella myös Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliiton (MTK) puheenjohtaja Veikko Ihamuotila ja toiminnanjohtaja Heikki Haavisto olivat keskeisesti mukana neuvotteluissa (Bergholm 2007, 407). Neuvottelujen luottamuksellisuus säilyi pitkään, ja vakauttamisohjelman yksityiskohdista vuoti tietoja vasta helmikuun lopussa 1968 (Mansner 1990, 278). Työmarkkinoiden osalta tilanne oli vakaa siinä mielessä, että vuonna 1966 STK:n ja SAK:n kesken sovitun kolmevuotisen suosituksen (HR-sopimus) mukaiset sopimukset olivat edelleen voimassa. Tästä huolimatta kuitenkin syksyllä 1967 ja alkuvuonna 1968 oli paljon lakkoja eri aloilla. Kevättalvella 1968 näistä merkittävimpiä olivat sairaanhoitohenkilökunnan ja satamatyöntekijöiden lakot.

Tammikuun 15. ja 16. päivänä 1968 pidettyjen presidentin valitsijamiesvaalien jälkeen alettiin neuvotella uudesta hallituksesta, ja Liinamaan johtama selvitystyö lomittui hallitusohjelmasta käytyihin neuvotteluihin. Selvitystyön etenemistä hidasti se, että sosiaalidemokraateilla oli vaikeuksia löytää sopivaa hallitustunnustelijaa. Hallitustunnustelijaksi suostui lopulta Mauno Koivisto. Koivisto (1997, 116) kuvaa vakauttamis- ja hallitusneuvottelujen kytköstä seuraavasti:

Jonkin aikaa oltiin sellaisessa tilanteessa, etteivät vakauttamissopimusneuvottelut edenneet ennen kuin uusi hallitus syntyisi, eikä uutta hallitusta saatu aikaan ennen kuin oli syntynyt jokin käsitys siitä, minkälaista politiikkaa voitaisiin harjoittaa. Tässä tilanteessa esitin työmarkkinajärjestöille, että he heiluttaisivat sen verran palmunlehvää, eli ilmoittaisivat sen verran valmiuttansa vakauttamissopimuksen solmimiseen nähden, että minä saisin hallituksen muodostettua. Ja kävikin niin, että hallitus ja vakauttamissopimus syntyivät saman prosessin tuloksina, hallitus ensin 22. maaliskuuta ja vakauttamissopimus 27. maaliskuuta 1968.

Koiviston johtaman uuden hallituksen pohja pysyi paljolti samana kuin edeltävän, Paasion hallituksen. SDP:n, Keskustapuolueen, SKDL:n ja TPSL:n lisäksi hallitukseen otettiin Ruotsalainen Kansanpuolue (RKP). Hallitusohjelma sisälsi paljon samoja aineksia kuin päivää tätä ennen valmistunut Liinamaan tulo- ja hintapoliittinen suunnitelma. Työmarkkinajärjestöt ja maataloustuottajajärjestöt hyväksyivät Liinamaan valmisteleman suunnitelman pohjalta vakauttamissopimuksen, johon myös valtio tuli mukaan. Huhtikuun 9. päivänä eduskunta hyväksyi vakauttamissopimukseen olennaisesti kuuluneen valtuuslain. Sillä poistettiin indeksisidonnaisuuksia ja annettiin hallitukselle valtuudet säännöstellä palkkoja, vuokria ja hintoja.

1960-luvun lopussa politiikka jäsenyi voimakkaasti vasemmiston ja oikeiston välisellä ulottuvuudella, ja vuoden 1968 laajapohjaista kansanrintamahallitusta vastaan erottuu selvästi Kokoomuksen ja Liberaalisen kansanpuolueen muodostama porvarillinen oppositio. Opposition hallituskritiikkiä vaikeutti se, että vakauttaminen oli senkin mielestä tarpeen. Porvarioppositio pyrki kuitenkin asettamaan vakauttamissopimukselle omia reunaehtojaan. Lisäksi se vaati hallitusta suostumaan joihinkin vakauttamissopimukseen liittymättömiin tavoitteisiinsa hintana sille, että se tukee vakauttamissopimuksen edellyttämän valtuuslain säätämistä kiireellisenä. Vakauttamissopimuksen vastustusta oli myös hallituspuolueiden sisällä, erityisesti SKP:n vähemmistön ja TPSL:n piirissä. Myös RKP:ssä oli oma, valtuuslaille kriittinen ryhmänsä.

Liinamaa 1 -tapauksen diskurssiympäristöstä erottuu viisi erilaista diskurssia/puhetapaa: *kasvupoliittinen puhe*, *edunvalvontapuhe*, *moraliipuhe*, *porvaripuhe* ja *sosialismipuhe* (taulukko 2.1). Puhetavat erotettiin *Helsingin Sanomista* kootusta aineistosta tarkastelemalla erityisesti jutuissa esiintyvien tahojen puheenvuoroja ja abstrahoimalla niistä yleisempiä puhetta motivoivia tavoitteita ja ideoita. Nämä yleisemmät tavoitteet ja ideat on alla olevassa taulukossa nimetty diskurssien solmukohdiksi. Alustava luokittelu tehtiin tarkastelemalla puheenvuoroja, joissa *kiistetään* jonkin toisen tahon sanoja ja tekoja. Näin pyrittiin kiinnittämään huomio erityisesti niihin diskurssihin, jotka ovat poliittisen kamppailun kannalta olennaisia. Tämän jälkeen aineisto käytiin vielä uudestaan läpi ja poimittiin kutakin puhetapaa edustavia sitaatteja. Samalla diskurssien määritelmiä tarkennettiin niin, että ne paremmin

vastasivat niin kiistäviä kuin muitakin jutuissa esitettyjä puheenvuoroja. Seuraavissa analyyseissä on merkitty kurstiivilla ilmaisut, jotka erityisen hyvin luonnehtivat kutakin diskurssia. Kaikki kursivoidut sanat esiintyvät *Helsingin Sanomista* kootussa juttuaineistossa.¹¹

Taulukko 2.1. Liinamaa 1 -tapauksen keskeiset diskurssit *Helsingin Sanomissa*

Diskurssi	Solmukohdat	Ilmeneminen aineistossa
Kasvupoliittinen puhe	Vakaa kasvu Vastuullisuus	Vakauttamissopimuksen ja hallitusohjelman kirjaukset: hintavakaus, palkankorotusten sovittaminen tuottavuuden kasvuun, indeksiautomaatiikasta luopuminen. Kritiikki vakauttamissopimuksen vastustajia kohtaan: Skp:n vähemmistön, TPSL:n ja SAJ:n vastarinnan tulkitseminen lyhytnäköiseksi taktikoinniksi.
Edunvalvontapuhe	Elintaso Tasapuolisuus	Työmarkkinajärjestöjen vaatimukset hintavakauden turvaamiseksi, jotta palkansaajien reaaliensiot eivät alene. Keskustapuolueen ja MTK:n vaatimukset kantohinnoista sopimisesta: maataloustuottajien ja palkansaajien välinen vastakkainasettelu.
Moraalipuhe	Heikkojen sorto Kurinalainen elämä	Kritiikki säästötilien indeksiehdon poistamista kohtaan: säästäjät joutuvat epäoikeudenmukaisesti devalvaation maksajiksi. Kritiikki vuokrasäännöstelyä edeltäviä vuokrankorotuksia kohtaan: syytökset vuokrakeinottelusta.
Porvaripuhe	Yksityisomistus Vapaa elinkeinotoiminta	Kritiikki valtion säännöstelyä kohtaan, vaikkakin sitä pidetään hyväksyttävänä poikkeuksellisesti kasvupoliittikan turvaamiseksi. Epäluulo valtuuslakia kohtaan ja vaatimukset valtuuslain keston rajoittamiseksi. Vientimaksujen vastustus.
Sosialismipuhe	Sosialistinen talous Valtio-omistajuus	Vientimaksujen puolustaminen. Talousongelmien näkeminen kapitalistisen järjestelmän syynä. Sosialismi ratkaisisi ongelmien syyt, vakauttamissopimus hoitaa vain oireita.

Vakauttamissopimusta koskevan julkisen keskustelun ytimessä tietysti olivat ne talouspoliittiset ideat ja tavoitteet, joille Liinamaan sopimusesitys rakentui. Nämä tulivat selvästi esiin niin hallitusohjelman talouspoliittisessa osiossa kuin vakauttamissopimuksessakin. Sopimuksen voi katsoa edustavan **kasvupoliittista diskurssia**, joka rakentuu *vakaan kasvun* ja *vastuullisuuden* solmukohdista sekä tähän diskurssiin kytkeytyvistä talous- ja työmarkkinapoliittisista ideoista ja käytännöistä. Kasvupo-

¹¹ Tutkimusaineisto kuvataan tarkemmin liitteessä 1. Diskurssi-termin synonyymeinä käytetään myös puhe- ja puhetapa-sanoja. Niiden avulla ilmaisuun saadaan vaihtelua, eikä diskurssi-termi toistu liian usein.

liittisen diskurssin taustalla oli määrätietoinen pyrkimys tulopoliitiikan kehittämiseksi, ja sen olennaiset ideat esitettiin Talousneuvoston mietinnöissä lähivuosien kasvupoliitikasta (Talousneuvosto 1965) ja tulopoliitiikan kehittämisestä (Talousneuvosto 1967).

Helsingin Sanomien jutuissa kasvupoliittisen diskurssin keskeisiä talouspoliittisia oppeja olivat pyrkimys hinta- ja kustannustason vakautteen, palkankorotusten sovittaminen vastaamaan työn tuottavuuden kasvua sekä työllisyyden ja teollisuuden kansainvälisen kilpailukyvyyn merkityksen korostaminen. Työmarkkinapolitiikassa kasvupoliittinen puhetapa korosti työmarkkinaosapuolten ja hallituksen yhteistä tavoitteellista toimintaa talouskasvun turvaamiseksi. Tämä edellytti korporatistista päätöksentekomenettelyä eli hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen yhteisiä neuvotteluja ja osapuolten sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin. Kasvupoliittisessa diskurssissa korostuu talouspolitiikan suunnitelmallisuus ja tietopohjaisuus. Oletuksena on, että vakaa kasvu on mahdollista, jos kyetään tuottamaan tarvittavat tiedot tulojen jakautumisesta ja tulonmuodostukseen vaikuttavista seikoista sekä saadaan työmarkkinaosapuolet tähän tietoon nojaavaan yhteistyöhön.

Helsingin Sanomissa kasvupoliittinen puhe toistui hyvin samanlaisena kuin mitä oli esitetty Talousneuvoston mietinnössä tulopoliitiikan kehittämistä. Olennaisinta oli palkkakehityksen sitominen tuottavuuden kehitykseen, mikä puolestaan mahdollistaisi kustannuskehityksen pysymisen tasolla, joka turvaisi suomalaisen tuotannon kilpailukyvyyn, valuuttavarannon riittävyyden ja markan arvon vakauden. Kasvupoliittisessa puheessa talouspolitiikka nähtiin pragmaattiseksi pyrkimykseksi säädellä talouden toimintaa koko yhteiskunnan parhaaksi. Sitä ei haluttu nähdä arvopohjaisen ideologian toteuttamiseksi tai tulonjakokamppailuksi. Muun muassa SDP:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja Esko Helle korosti valtuuslain lähetekeskustelussa tällaista käytännöllistä lähestymistapaa:

Helle sanoi, että valtuuslaissa ei ole kysymys talouspoliittisesta ideologiasta, vaan puhtaasti käytännöllisestä, vaikean taloudellisen tilanteen edellyttämästä käytännöllisestä järjestelystä, ja näin ollen tämä asia ei saa olla poliittisen propagandanteon kohteena. (Uutinen 5.4.1968)

Korostaessaan talouspolitiikan pragmaattisuutta kasvupoliittinen diskurssi otti kriittisen asenteen niin porvari- kuin sosialismipuheeseenkin: kyse ei ole ideologioista ja arvoista vaan *käytännöllisestä järjestelystä* ja taloudellisten realiteettien *edellyttämästä* pakosta. Samalla se asettui jännitteeseen suhteeseen myös edunvalvontapuheen kanssa, joka nimenomaan mielsi tuloratkaisun tulonjakokamppailuksi.

Kasvupoliittisen puheen yksi solmukohta on *vastuullisuus*. Sillä tarkoitettiin pidättäytymistä taktisesta oman edun tavoittelusta ja keskittymisestä sopimiseen yhteisten tavoitteiden puolesta. Kyse on talouden realiteettien *ymmärtämisestä* ja *kypsyydestä* tehdä vastuullisia ratkaisuja lyhytnäköisen etukamppailun sijaan. Tämä edellyttää myös valmiutta väliaikaisiin uhrauksiin ja menetyksiin, jotta talouden oireilun varsinaiset syyt saadaan parannettua.

Tulopoliittinen ohjelma on vakava asiakirja, ja sellaisena se on otettava myös työväenliikkeen etujärjestöissä, kirjoittaa Suomen Sosialidemokraatti. Ehdottomasti on torjuttava spekuloinnit esim. kilpailumielessä ammattiyhdistysliikkeen eri siipien välillä. Kannanotot Liinamaan paperiin ovat mitanottoa etujärjestöjen valtakunnallisesta vastuusta, lehti kirjoittaa. (Muut lehdet -palsta 26.3.1968)

Tämä sopimus on kuin mädän hampaan pois vetäminen, joka koskee joka puolelle ikeniin, mutta toivottavasti huomenna jo juuret ovat terveet. Se aiheuttaa kaikille kipuja ja kaikki voivat olla syystä tyytymättömiä, mutta en usko että millään taputtelupolitiikalla tästä eteenpäin päästäisiinkään. (Uutinen 28.3.1968; STK:n toimitusjohtaja Päiviö Hetemäki)

Kasvupoliittiseen puheeseen kytkeytyi myös ajatus investointien ja säästämisen ensisijaisuudesta kulutuskysyntään ja velanottoon nähden. Ylipäättään talousongelmien syynä nähtiin *yli varojen eläminen* ja siitä juontuva velkaantuminen ja inflaatio. Poliittiset puolueet lupaavat äänestäjille enemmän mihin olisi varaa, samoin työntekijäjärjestöt pyrkivät ulosmittaamaan etuja, jotka johtavat hintojen korotuksiin ja inflaatioon. Tästä on seurannut monimutkaisia sidonnaisuusjärjestelmiä, kuten indeksiehtoja, jotka hallitsemattomasti syventävät inflaatiokierrettä ja

luovat epävakautta. Indeksiehtojen poistaminen olikin yksi vakauttamissopimuksen keskeisiä kohtia. Indeksijärjestelmää pidettiin osoituksena talouspolitiikan kehittymättömyydestä, suorastaan nolona piirteenä suomalaisessa yhteiskunnassa. Alla lainatuissa sitaateissa Suomen Pankin johtokunnan jäsen Reino Rossi kutsuu sitä ironisesti suomalaiseksi muotoilutuotteeksi ja SAK:n puheenjohtaja Niilo Hämäläinen suorastaan nerokkaaksi järjestelmäksi.

Jos katteettomia, inflaatioon väistämättä johtavia vaatimuksia tässä mielessä esitetään, olen vakuuttunut siitä, että ennen pitkää olemme jälleen kiinni samassa indeksiverkossa, joka ”suomalaisena muotoilutuotteena” on tuonut meille runsaasti mainetta ja huomiota muun maailman taholta. (Yliökirjoitus 26.3.1968; Suomen Pankin johtokunnan jäsen Reino Rossi)

Suorastaan ”nerokkaan” sidonnaisuuksien järjestelmän ansiosta inflaatio tulisi jatkumaan voimakkaana myös ensi vuonna ja parina seuraavana vuonna. (Uutinen 28.3.1968; SAK:n puheenjohtaja Niilo Hämäläinen)

Rossi kuitenkin huomauttaa kirjoituksessaan, että indeksijärjestelmä on pikemminkin ongelman seuraus kuin sen syy, ja siksi tärkeintä olisi, etteivät eri eturyhmät esittäisi *katteettomia* vaatimuksia. Tällä Rossi luultavasti viittaa ajatukseen, että palkkojen korotukset eivät ylittäisi tuottavuuden kasvua.

Edunvalvontadiskurssissa vakauttamissopimusta ei niinkään nähty talouden pakkojen sanelemaksi järkeväksi talouspolitiikaksi kuin oman intressiryhmän etujen puolustukseksi suhteessa toisiin intressiryhmiin. Edunvalvontapuheen solmukohtina ovat ajatukset *elintason turvaamisesta* ja *tasapuolisuudesta* tulonjaossa eri yhteiskuntaryhmien kesken. Vakauttamissopimuksen yhteydessä edunvalvontapuhe tyypillisimmin asetti tulospimuksen ehdoksi, että valtio todella sitoutuu hintavaikauteen, jotta työntekijöiden elintaso ei laske. Tässä kaikuu ajatustapa, jonka mukaan elinkustannusten nousu on kompensoitava nimellispalkkojen korotuksilla. Tämä tulopolitiikan normi korvautui 1950-luvun alusta lähtien periaatteella, jonka mukaan myös tuottavuuden kasvu on

kompensoitava palkansaajille ja palkkapolitiikan normina on pikeminkin työ- ja pääomatulojen välisen tulojaon vakauttaminen (Pekkarinen & Vartiainen 1993, 290).

Edunvalvontadiskurssissa *saavutetuista eduista* luopuminen koettiin *raskaaksi* ja haluttiin varmistaa, ettei oma eturyhmä joudu muita huonompaan asemaan. Virkamiesjärjestöt vastustivat pennimääräisiä korotuksia, koska prosenttimääräisesti korotukset jäisivät heillä silloin pienemmiksi kuin matalapalkkaisemmilla aloilla. Keskustapuolue puolestaan huolehti kantohintojen tasosta.

Hinta- ja kustannustason hillitsemiseen tähtäävä ehdotus on näinä päivinä useissa etujärjestöissä käsiteltävänä. Suunnitelmaa luonnehdittiin etujärjestöjen piiristä ”raskaaksi paperiksi”, koska se sisältää luopumisia jo saavutetuista eduista.

Suunnitelman läpimenoa järjestöissä ei haluttu ennustella. Järjestöjen piiristä on todettu useiden kohtien olevan varsin vaikeasti hyväksyttävissä, mm. pennimääräisten korotusten hyväksymisen toimihenkilö- ja virkamiesjärjestöissä sanottiin olevan tuskallista. (Utinen 22.3.1968)

Kasvupoliittisen diskurssin vahva asema rajoitti selvästi edunvalvontapuhetta. Omia etuja puolustettaessa vaatimuksia jouduttiin retorisesti lieventämään antamalla ymmärtää, että vakauttamissopimuksen tavoitteet sinällään ovat hyväksyttäviä mutta konkreettisissa ratkaisuisa myös edunvalvontanäkökulma on otettava huomioon. Esimerkiksi Auto- ja kuljetusalan työntekijäliitto menetteli näin ilmoittaessaan jäävänsä vakauttamissopimuksen ulkopuolelle.

Saj-lainen Auto- ja kuljetusalan työntekijäliitto ilmoitti tiistaina kannattavansa palkkatyöntekijöille oikeudenmukaisen tulo- ja hintapolitiikan avulla tapahtuvaa taloudellista vakauttamista. Liiton mielestä näissä toiminnoissa tulee huomioida ja tarpeellisin toimenpitein poistaa autoalan palkkauksen ”virallisesti todettu jälkeenjääneisyys” (Utinen 3.4.1968)

Vaikka tasapuolisuuden vaatimus on edunvalvontapuheessa keskeinen, diskurssin painopiste on kuitenkin etujen puolustamisessa pikemmin

kuin moraalisessa oikeudenmukaisuudessa. **Moraalidiskurssi** sen sijaan kytkeytyy vahvemmin oikeudenmukaisuuteen ja tuli esiin erityisesti indeksitilien lopetusta ja vuokrasäännöstelyä koskevissa jutuissa. Moraalidiskurssin solmukohtia ovat *heikkojen sorto* ja *kurinalainen elämä*. Moraalidiskurssi rakentuu pienen ihmisen ja valtaapitävän eliitin väliselle vastakkainasettelulle ja tukeutuu luterilaisiin ahkeruuden ja vaatimattomuuden hyveisiin.

Indeksitilejä koskeva keskustelu sijoittui lähinnä yleisönosastoon. Moraalipuheessa säästäjät olivat vähätuloisia ja ahkeria *piensäästäjiä*, joiden kustannuksella rikkaat *pelaavat*. Säästäjiltä *ei kysytty mielipidettä* indeksitilien poistoa valmisteltaessa, ja heidän katsottiin joutuneen muiden holtittomuuden maksajiksi. Moraalipuheeseen kytkeytyy ajatus säästämisestä hyveenä, yhteiskuntaa rakentavana toimintana, jonka vastakohtaksi nähdään kädestä suuhun eläminen ja velkaantuminen. Tämä sama piirre liittyy myös kasvupoliittiseen diskurssiin.

Säästäjät siis taas pantiin matalaksi. Piensäästäjät ja vanhuuden turvaksi tallettajat, niiden kustannuksella taas pelataan. (Yleisönosasto 22.3.1968; nimimerkki Kupattu säästäjä JRM)

Tosiasia on se, että ahkerat pien- ja suursäästäjät ovat tässä maassa rahoittaneet ja pitäneet pystyssä varsinkin koko sodanjälkeisen hulinan, pitäneet yllä työpaikkoja ja maksaneet sotakorvauksetkin. Mutta aina ne ovat rikkana herrojen silmässä olipa vallassa minkä värinen satraappi tahansa. (Yleisönosasto 6.4.1968; nimimerkki Säästäjä)

Moraalipuheessa tuomittiin myös vuokrasääntelyä edeltävät vuokrankorotukset. Vuokrankorotuksia kiirehtineet vuokranantajat nähtiin keinottelijoina, jotka käyttävät hyväkseen vuokralaisten heikkoa asemaa. Vuokranantajien edustajat puolustautuivat näitä syytöksiä vastaan pitämällä korotuksia yksittäistapauksina tai vetoamalla kustannusten nousuun.

Moraalidiskurssi ja edunvalvontadiskurssi muistuttavat toisiaan siinä, että ne molemmat vetoavat tasapuolisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Ero on kuitenkin painotuksessa. Edunvalvonnassa paino on saavu-

tettujen etujen puolustamisessa ja tasapuolisuudessa suhteessa muihin valta-asemaltaan suhteellisen samanveroiseen osapuoliin. Moraalidiskurssissa kyse on heikomman sorron esiintuonnista ja usein myös säästäväisyyden, hyveellisen elämän ja kurinalaisuuden eetoksesta.

Poliittista kenttää luonnehti 1960-luvulla vahvasti sosialistien ja porvarien välinen vastakkainasettelu. Asetelmaa loivensi hiukan kansanrintamahallitus, jossa vasemmistopuolueiden lisäksi olivat mukana myös Keskustapuolue ja RKP. Hallitus, pientä sisäistä oppositiota lukuun ottamatta, ajoi vakauttamissopimusta ja valtuuslakia ja perusteli näitä lähinnä kasvupoliittiseen diskurssiin tukeutuen. Myös porvarioppositio käytännössä kannatti vakauttamissopimusta ja valtuuslakia, vaikka poliittisessa retoriikassaan esitti sitä kohtaan myös kritiikkiä. Tämän kritiikin voi katsoa nousseen **porvaridiskurssista**. Sen keskeisiä solmu-kohtia ovat *vapaa elinkeinotoiminta* sekä *valtion holhouksen ja sosialismin* vastustaminen. Porvaripuheeseen liittyy myös epäluulo korporatistista vallankäyttöä kohtaan. Porvaridiskurssin peruslogiikka on se, että valtiontalouden ja verotuksen pienuus on hyvästä ja suuruus pahasta.

Tilannetta ei Holkerin käsityksen mukaan ratkaise indeksidonnaisuuksista luopuminen, jos valtiontaloutta jatkuvasti paisutetaan. (Uutinen 28.3.1968; Kokoomuksen puoluesihteerin Harri Holkeri)

Porvaripuhe tuli esiin keskustelussa vientimaksuista. Näillä haluttiin tasapainottaa taloutta leikkaamalla devalvaation tuomaa hyötyä vientiteollisuudelta ja sijoittamalla näitä varoja kasvua tukeviin investointeihin, niin sanottuun ”kasvupakettiin”. Porvaripuheessa vientimaksut nähtiin kuitenkin myös tulonsiirtona yksityiseltä elinkeinotoiminnalta valtiolliselle teollisuudelle. Vientimaksujen suuruudesta käytiin hallitusta muodostettaessa kiistaa: keskustapuolue halusi vientimaksut mahdollisimman pieniksi ja vasemmistopuolueet suuriksi.

Porvaridiskurssi tuli esiin myös porvarioppositioin epäluottamuksena vasemmistoenemmistöistä hallitusta kohtaan. Valtuuslain käsittelyn yhteydessä epäiltiin, käyttääkö hallitus valtuuksiaan myös sosialisointiin ja valtion menojen paisuttamiseen. Hallitukselta vaadittiin vakuutusta, että valtuuslakeja ei käytetä tällaisiin tarkoitukseen, ja pääministeri Mauno Koivisto tällaisen vakuutuksen myös antoi. Sosia-

lismin torjunnan lisäksi myös korporatismikritiikki ja parlamentarismien korostaminen nivELYIVÄT luontevasti porvaripuheeseen.¹²

Me olemme talouspoliittisessa tilanteessa, jossa kaikki varmasti näkevät sen, että jotain on nyt tehtävä, mutta me emme halua olla mukana sellaisessa vakauttamisessa, joka valtuuslakien kautta voisi johtaa sosialismin lisääntymiseen. (Uutinen 8.4.1968; kansanedustaja Juha Rihtniemi (kok))

Säännöstelyvaltuuksia hallitus tulee käyttämään yksinomaan talouselämämme vakauttamiseen eikä sen perusteiden muuttamiseen, minkä mahdollisuuden poissulkemista parlamentaarinen oppositio on pitänyt tähdellisenä. (Uutinen 10.4.1968; pääministeri Mauno Koivisto)

Hän [Raimo Ilaskivi] totesi valtalain käsittelytavan ja valmistelun muodostavan mustan pilkun parlamentarismimme historiassa.

”Eduskunta toimii näin ollen pelkkänä etujärjestöjen kumileimasimena, joka toteuttaa niiden tahdon”, hän sanoi.

Ilaskivi arvosteli myös lakiesityksessä olleita säännöksiä obliigaatioiden indeksisidonnaisuuden poistamisesta, joiden hän totesi vievän arvopapereilta niiden pyhyden. (Uutinen 6.4.1968; kansanedustaja Raimo Ilaskivi (kok))

Yllä lainatun Raimo Ilaskiven puheenvuoron viimeisen kappaleen viittaus arvopapereiden *pyhyteen* tuo esiin porvaridiskurssin elementin, joka ei juttuaineistossa muuten näkynyt. Se tulee lähelle moraalidiskurssia tuomalla esiin säästämisen eettisen arvokkuuden. Pyhä-sanankäikkia konnotaatioita porvaridiskurssissa ei voi näin suppean aineiston perusteella selvittää, mutta luultavasti sana viittaa paitsi omaisuuden suojaan arvona myös säästämiseen ja omaisuuden kartuttamiseen arvokkaana eetoksensa. Näkökulma sidonnaisuusjärjestelmään on tässä päinvastainen kuin kasvupoliittisessa diskurssissa, jossa sidonnaisuusjärjestelmää ironisoitiin ”suomalaiseksi vientituotteeksi” ja ”suorastaan nerokkaaksi”.

¹² *Helsingin Sanomissa* valtuuslakia kutsuttiin usein myös valtalaksi.

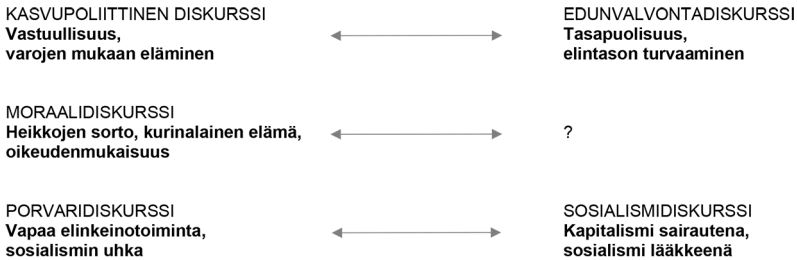
Porvaridiskurssin vastapari tietysti on **socialismidiskurssi**, mutta juttuaineistossa se tuli esiin vain harvoin. Lähinnä sitä edusti SKDL:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja Olavi J. Laine. Diskurssissa korostuu poliittisten realiteettien ja sosialististen ihanteiden välinen ristiriita. Diskurssi hyödynsi sairausmetaforiikkaa ja erityisesti taudin syiden ja sen oireiden välistä erottelua. Vakauttamissopimus on *sairautta lieventävä lääke*, kun todellisiin syihin voitaisiin puuttua vain uudistamalla talousjärjestelmää *sosialistisilla ratkaisuilla*.

”Liinamaan paperi on ilmeisesti vain sairautta lieventävä lääke. Tehokkain lääke olisi tietysti sosialistiset ratkaisut, mutta valitettavasti maamme työväenluokka ei vielä ole riittävän valmis tällaista tehokkainta lääkettä käyttämään”, Laine huomautti. (Utinen 3.4.1968)

Socialismidiskurssin vähäisyys voi johtua siitä, ettei *Helsingin Sanomat* porvarillisena lehtenä tuonut siihen nojaavia puheenvuoroja esiin. Ehkä todennäköisempi syy on kuitenkin se, että sosialismipuhe ei politiikassakaan ollut keskustelun valtavirtaa. Vasemmistopuolueet olivat hallituksessa, ja ne olivat pääosin sitoutuneet niin vakauttamissopimuksen kuin valtuuslainkin edistämiseen. Nämä hankkeet puolestaan nojasivat ennen muuta kasvupoliittiseen diskurssiin. Porvaripuolueet olivat oppositiossa, ja niiden kritiikki luonnollisesti nojasi sosialismipuheen sijaan porvaripuheeseen.

Liinamaa 1 -tapauksen diskursiivista järjestystä hallitsi kasvupoliittinen diskurssi. Pääkirjoitukset nojasivat vahvasti siihen samoin kuin valtaosa muistakin puheenvuoroista. Selvin vaihtoehto kasvupoliittiselle diskurssille oli edunvalvontadiskurssi (kuvio 2.1). Missä kasvupoliittinen puhe piti vakauttamissopimusta yhteisenä, vastuullisten osapuolten hankkeena, siinä edunvalvontapuhe katsoi sitä osapuolten välisen kamppailun näkökulmasta ja kantoi huolta sopimuksen tulonjakovaiikutuksista. Socialismidiskurssi ja porvaridiskurssi puolestaan sijoittuivat omalle ulottuvuudelleen, jossa vakauttamissopimusta ja valtuuslakia tulkittiin valtiojohtoisuuden ja yksityisen elinkeinotoiminnan vastakkainasettelun näkökulmasta. Moraalipuheella ei varsinaisesti ollut diskursiivista vastaparia. Sillä oli yhteisiä diskursiivisia elementtejä edunvalvontapuheen kanssa, mutta toisin kuin edunvalvontapuhe,

se ei hahmottanut vakauttamissopimusta suhteellisen tasaveroisten osapuolten väliseksi kamppailuksi vaan pienen ihmisen ja valtakoneiston väliseksi riistosuhteeksi. Kurinalainen elämä ja säästäväisyys puolestaan yhdistivät moraalipuhetta kasvupoliittiseen puheeseen ja porvaripuheeseen, mutta missä kasvupoliittinen diskurssi piti vakauttamissopimusta kansakunnan yhteisenä ponnistuksena, siinä moraalidiskurssi näki petoksen, jolla eliitti jälleen kyykyttää köyhää kansaa.

Kuvio 2.1. Liinamaa 1 -tapauksen diskursiivinen järjestys Helsingin Sanomissa

Kasvupoliittisen diskurssin vahva asema epäilemättä tuki hallitusta sen pyrkimyksissä vakauttamissopimuksen solmimiseksi. Kasvupoliittisen diskurssin ja edunvalvontadiskurssin vastakkaisuus teki erityisesti työntekijäjärjestöjen toiminnasta monimutkaista, koska selkeän edunvalvontavaateen lisäksi niiden oli julkisissa performansseissaan vastattava myös kasvupoliittisen diskurssin vaateisiin vastuullisesta talous- ja työmarkkinapolitiikasta. Moraalipuhe lokeroitui *Helsingin Sanomissa* suurelta osin yleisönosastoon ja väritti lähinnä vain indeksitilien lopettamisesta käytyä keskustelua. Porvari- ja sosialismidiskurssit puolestaan jäsensivät eduskuntakeskusteluja koskevaa uutisointia. Niihin nojaavat puheenvuorot kuitenkin vaikuttivat jollain tapaa rituaalinomaisilta, koska vahvaan kasvupoliittiseen diskurssiin nojaavat perustelut vakauttamisen ja sen edellyttämän valtuuslain puolesta tuntuivat vakuuttaneen myös porvariopposition.

Suhde devalvaatioon hajottaa kilpailudiskurssia

Esko Ahon hallituksen yhteiskuntasopimushanke ja tuloneuvottelut kesällä ja syksyllä 1991 osuvat historiallisiin ja poliittisiin käännekohtiin, joissa sotien jälkeen kehitettyä talouspoliittista järjestelmää koeteltiin monella tapaa. Keskitetyt työmarkkinaratkaisut olivat vakiinnuttaneet asemansa 1960-luvun lopun ja 1990-luvun taitteen välillä osana hyvinvointivaltion konsensusshenkistä talouspolitiikkaa. Siinä pääpaino oli erityisesti vientiteollisuuden hintakilpailukyvyyn ylläpidossa ja valtiontalouden tasapainottamisessa. Toimenpiteitä tehtiin Suomen Pankin voimakkaalla tuella. (Heinonen, Mykkänen, Pantzar & Roponen 1996, 2; Pekkarinen & Vartiainen 1993.) Tälle politiikalle oli tyypillistä devalvaatio-inflaatio-sykli, jossa aika ajoin tehdyillä devalvaatioilla korjattiin vientiteollisuuden kilpailukykyä palkansaajia suosineiden inflatoristen tuloatkaisujen jälkeen (Kiander 2001, 13).

Talouspolitiikan suunta muuttui 1980-luvun aikana. Rahoitusmarkkinoita liberalisoitiin muun muassa terminointia vapauttamalla ja korkosäätelyä purkamalla (Pekkarinen & Vartiainen 1993, 380–391; Kiander & Vartia 1998, 57). Suomen Pankissa taas ryhdyttiin pääjohtaja Rolf Kullbergin kaudella vuodesta 1983 lähtien ajamaan vakaan markan politiikkaa, jossa pyrittiin devalvaatioiden ja inflaation vuorottelun sijaan kuluja hillitsevään talouspolitiikkaan tiukemman valuuttaturssipolitiikan avulla (Kiander 2001, 13–14). Vakaan markan linja sai kannatusta myös poliitikkojen parissa: se kirjattiin Harri Holkerin sinipunahallituksen ohjelmaan vuonna 1987 (Kiander & Vartia 1998, 45). Talouden avaaminen mahdollisti nopean talouskasvun, mutta riittämätön rahoitusmarkkinoiden säätely ja riittämättömät finanssipoliittiset toimet johtivat talouden ylikuumenemiseen ja korkojen nousuun. Tilannetta pyrittiin korjaamaan vuonna 1989 markan revalvaatiolla, mikä ei kuitenkaan auttanut. Talous kääntyi huonompaan vielä samana vuonna, ja alenevaan kierteseen ajauduttiin vuoden 1990 lopulla, jolloin investoinnit vähenivät sekä tuotanto ja työllisyys alkoivat heiketä. Lamaa pahensivat osaltaan myös kansainvälisen talouden taantuma sekä idänkaupan romahdus Neuvostoliiton vaikeuksien myötä. (Pekkarinen & Vartiainen 1993; Kiander 2001.)

Vuonna 1991 talouden tila heikkeni entisestään. Esko Ahon johtama Keskustapuolue saavutti maalismaaleissa suuren vaalivoiton ja muodosti maahan Kokoomuksen, Kristillisen Liiton ja RKP:n kanssa ensimmäisen porvarihallituksen sitten vuoden 1966. Ahosta tuli Suomen historian siihen asti nuorin pääministeri 36-vuotiaana. Hallitus kytkeytyi suomalaisen talouspolitiikan ”pitkään linjaan” (Pekkarinen & Vartiainen 1993) sitoutumalla vientiteollisuuden kilpailukyvyyn ylläpitämiseen, mutta uuttakin tuli. Hallituksen aloittaessa toimikautensa virkamiehet ja Suomen Pankki ajoivat laajempaa talouden rakennemuutosta, johon hallitus tukeutui markkinoiden luottamuksen palauttamiseksi. Siihen kuuluivat Keskustapuolueen perinteistä poiketen (Kiander 2001, 14–16) ja Holkerin hallituksen linjaa seuraten sitoutuminen vakaan markan politiikkaan ja talouden ongelmien ratkaiseminen niin sanotun sisäisen devalvaation avulla. Linja sai vahvistuksen keväällä 1991, kun hallitus tuki Suomen Pankin linjaa Suomen liittämisestä ecuun ilman markan ulkoista devalvaatiota. Kytkeä tehtiin kesäkuussa 1991, vaikka sitä vastustivat monet teollisuuden nokkamiehet, osa ay-liikkeen johtoa, monet kansantaloustieteilijät sekä osa hallituksesta ja Ahon omista joukoistakin (Uimonen 1995, 46–58; Kiander 2001, 25–26; Kiander & Vartia 1998, 83–84).

Devalvaation mahdollisuuden poistuminen aiheutti hallitukselle ongelmia, kun se ryhtyi ecu-kytkennän jälkeen myöhemmin kesäkuussa neuvotteluihin yhteiskuntasopimuksesta – laajasta tuloratkaisusta, jonka päämääränä oli Ahon mukaan suomalaisen työn ja tuotannon pelastaminen lamasta mahdollisimman vähin vaurioin (HS 29.7.1991). Hallitus tarjosi laajamittaista ja selvää kustannusten alennusta teollisuuden kilpailukyvyyn kohentamiseksi, koska kansantalouden tila oli heikentynyt vuoden 1991 aikana nopeasti. Työttömien määrä oli vuodenvaihteessa vielä alle 100 000, mutta kesäkuussa se oli noussut jo 210 000:een (Kiander 2001, 31; HS 15.8.1991). Hallituksen ehdotukset provosoivat opposition ja ay-liikkeen laajaan vastarintaan osin valtapoliittisista syistä ja osin siksi, että moni toimija ei ymmärtänyt talouskriisin syvyyttä (Uimonen 1995, 80).

Työnantajaliitto STK meni vaatimuksissaan hallitustakin pitemmälle. Se vetosi alati heikkenevään taloustilanteeseen ja alkoi esittää myös vaateita keskitetyn työmarkkinajärjestelmän laajamittaisista uudistuksista omaksi edukseen. Vaateet, kuten lakko-oikeuden rajaaminen

ja työeläkemaksujen osittainen siirtäminen työnantajilta työntekijöille, kiristivät osapuolten jännitteisiä suhteita entisestään. Neuvottelut yhteiskuntasopimuksesta päättyivätkin umpikujaan.

Kustannusten alentamisesta yritettiin tämän jälkeen sopia tuloneuvotteluissa, jotka nekin ajautuivat ongelmiin. Lokakuun lopulla saatiin aikaan hätäratkaisuesitys välittäjäksi apuun pyydetyn Kalevi Sorsan johdolla, mutta lopullinen sopimus jäi syntymättä lähinnä Metalliliiton ja Paperiliiton vastustuksen vuoksi (Kiander 2011, 27). Kiihtyneen valuuttapaon vuoksi Ahon hallitus joutui tinkimään linjastaan: markka devalvoitiin 12,3 prosentilla marraskuun 14. päivänä. Tämän jälkeen tupo-pöytään palanneet osapuolet saivat sorvattua tulopoliittisen kokonaisratkaisun kahdessa viikossa.

Yhteiskuntasopimus- ja tuloneuvotteluiden ympärille rakentunut diskursiivinen järjestys poikkesi hieman Liinamaa 1 -tapauksesta.¹³ Vaikka neuvottelut selvästi aktivoivat toimijoiden vasemmisto-oikeistoterontekoa, suomalainen yhteiskunta ja sitä ympäröivä maailma olivat jo irtautumassa luokkapohjaisesta poliittisesta ilmapiiristä, joka vielä 1960-luvulla jäsensi vahvasti poliittista kenttää. Lisäksi 1960-luvun lopulla hallitsevassa asemassa ollut kasvupoliittinen diskurssi osoitti 1990-luvun alussa murroksen merkkejä. Siihen sisältyneet ja suomalaisen talouspolitiikan ”pitkän linjan” (Pekkarinen & Vartiainen 1993) mukaiset ajatukset kilpailukyvystä olivat edelleen tallella, kuten myös vakaustavoitteet sekä niiden toteuttamiseen liittynyt korporatistinen sopimisen tapa. Tulkinnat näistä olivat kuitenkin moninaistuneet siinä määrin, että kasvupoliittisen diskurssin sijaan on luontevampi puhua kahdesta erillisestä diskurssista: *kilpailudiskurssista* ja *jakodiskurssista*. Nämä diskurssit eroavat yhtäältä siinä, mitä pidetään soveliaina keinoina ylläpitää kilpailukykyä ja toisaalta siinä, miten suhtaudutaan korporatistiseen päätöksentekotapaan. Jakodiskurssissa kilpailukyvystä huolehditaan harkiten, pienten askelten politiikalla ja korporatistisesti asioista yhdessä päättäen. Kilpailudiskurssissa taas haetaan kilpailukykyä nopeasti sisäisestä ja/tai ulkoisesta devalvaatiosta ja ollaan tarvittaessa valmiita hylkäämään

¹³ Diskurssit/puhetavat erotettiin *Helsingin Sanomista* kootusta aineistosta tarkastelemalla erityisesti jutuissa esiintyneiden tahojen puheenvuoroja ja abstrahoimalla niistä yleisempiä puhetta motivoivia tavoitteita ja ideoita. Analyysin aineistot ja toteutustapa kuvataan tarkemmin liitteessä 1.

korporatistinen sopimiskulttuuri. Jakodiskurssissa on selviä yhtymäkohtia myös 1960-luvun lopun edunvalvontadiskurssiin. Jakodiskurssisakin solmukohtana on ajatus yhteiskunnallisesta tulonjaosta ja edunvalvonnasta, kun vastaavasti kilpailudiskurssin solmukohtana on ajatus markkinoiden toimintaan ja vaatimuksiin sopeutumisesta. Kilpailudiskurssiin nojaavissa puheenvuoroissa pääpaino on kilpailukykyyn liittyvissä poliittisissa toimenpiteissä, kun taas jakodiskurssissa päähuomio keskittyy toimenpiteiden jako- ja valtapoliittisiin aspekteihin.

Seuraavassa analyysissä vuoden 1991 yhteiskunta- ja tuloneuvotte-lujen diskursiivista ympäristöä jäsennetään erottamalla kolme politiikan teema-alueita (kilpailukyky politiikka, jakopolitiikka, valtapolitiikka) ja tarkastelemalla, millaisilla sanastoilla ja näkökulmilla näitä teemoja käsiteltiin kilpailudiskurssissa ja jakodiskurssissa. Teema-alueet on määritelty etsimällä juttuaineistoista keskeisiä kysymyksiä, jotka tapauksessa ovat kamppailun ja politikoinnin kohteena. Ne eivät perustu mihinkään erityiseen teoreettiseen lähestymistapaan vaan ovat pikemminkin tutkijan aineistolähtöinen yritys jäsentää käsillä olevaa materiaalia.

Kilpailukyky politiikassa on kyse talouden rakenne- ja suhdannepolitiikasta, jakopolitiikassa yhteiskunnallisesta tulonjaosta ja edunvalvonnasta, ja valtapolitiikassa instituutioiden – erityisesti hallituksen, elinkeinoelämän ja ammattiyhdistysliikkeen – välisestä valtakamppailusta sekä politiikan tekemisen tavasta. Näillä kolmella teema-alueella argumentoitiin eri käsitteillä, ja jokaiselta teema-alueelta olisi voinut erottaa omat ”diskurssinsa”. Teema-alueittaisten diskurssien välille oli kuitenkin löydettävissä ”perheyhtäläisyyksiä”, jotka sitoivat ne joko kilpailu- tai jakodiskurssiin. Kilpailu- ja jakodiskurssia voikin luonnehtia ”diskursiivisiksi klustereiksi” jotka kokoavat väljästi yhteen eri teema-alueiden diskursiivisia muotoutumia. Kuviossa 2.2 kuvataan vuoden 1991 työmarkkinapolitiikan diskursiivista järjestystä avainsanoilla, jotka luonnehtivat kummankin diskursiivisen klusterin tapaa tulkita kutakin teema-alueita.

Kilpailu- ja jakodiskurssien pohjalta voidaan erottaa keskustelun ääripäät. Kilpailudiskurssissa painottui kilpailukyky politiikka, ja erityisesti vientiteollisuuden kilpailukyky tulkittiin kaikkien yhteiseksi asiaksi, josta on pidettävä kiinni poliittisesta vastarinnasta huolimatta. Jakodiskurssissa kilpailukyky politiikka ei ollut yhtä keskeinen, ja riittäviin tuloksiin uskottiin päästävän totutuin pienin liikkein työmarkkinoiden

Kilpailukykyä ja edunvalvontaa

Kuvio 2.2. Yhteiskuntasopimus- ja tuponeuvotteluiden diskursiivinen järjestys Helsingin Sanomissa

kolmikantaisessa sopimismenettelyssä. Jakodiskurssissa painottui jakopolitiikka ja erityisesti huoli oman taustaryhmän ja vähäosaisten toimeentulosta. Kumpikaan diskurssi ei esiinny täysin puhtaana yhdesäkään aineiston puheenvuorossa. Työnantajaleirin näkemykset osuivat lähimmäksi kilpailudiskurssin ajatuksia, ja myös hallituksen riveissä oli useimmille niistä runsaasti kannatusta. Palkansaajajärjestöjen edustajat ja vasemmisto-oppositio puolestaan nojasivat tyypillisemmin jakodiskurssiin. Seuraavassa kuvataan diskursiivista järjestystä kullakin kolmella tema-alueella. Kursiivilla on jälleen merkitty jutuissa käytettyjä ilmaisuja, jotka erityisen hyvin luonnehtivat kutakin diskurssia.

Kilpailukyky politiikka

Kilpailukyky politiikalla tarkoitetaan tässä osapuolten esittämiä käytännön toimenpiteitä laman taittamiseksi. **Kilpailudiskurssissa** lähtökohdaksi muodostui *kustannusten alentaminen* (vienti)teollisuuden *kilpailukykyyn* kohentamiseksi. Tavoitteeseen pyrittiin joko ulkoisen tai sisäisen devalvaation avulla. Ulkoisen devalvaation kannattajia oli eniten työnantajajärjestöissä ja teollisuuden suurissa työntekijäliitoissa Metalliliitossa ja Paperiliitossa. Niiden käsityksen mukaan rahan ulkoisen arvon alennus oli välttämättömyys, sillä muulla tavoin sakkaavaa vientiä ei heidän mielestään saataisi uuteen nousuun.

Myös [Paperiliiton puheenjohtaja Antero] Mäki vaati pikaista devalvaatiota, koska se on hänestä ainut nopea keino saada vienti vetämään. Mäen mukaan siihen ajaudu-

taan joka tapauksessa, tehtiinpä niin tai näin. Vaikka STK:n kuristusohjelma menisi tuloneuvotteluissa läpi, devalvaatio on sittenkin edessä, Mäki arvioi. (Utinen 19.9.1991)

Sisäistä devalvaatiota puolestaan ajoivat erityisesti hallitus ja Suomen Pankki. Hallitus pyrki työmarkkinajärjestöjen kanssa laajaan *yhteiskuntasopimukseen*, jolla tavoiteltiin teollisuuden kilpailukykyyn kymmenen prosentin kohennusta seuraavien kahden-kolmen vuoden aikana (HS 4.8.1991). Siihen pyrittiin kytkemään suomalaisen talouspolitiikan perinteiden mukaisesti (Heinonen ym. 1996, 2) myös valtion menoja: listalla olivat palkat, maataloustulo, puun kantohinta, eläkkeet, hinnat ja verot. Olennaisin osa yhteiskuntasopimusta oli kuitenkin tuloratkaisu. Hallituksen tavoitteena oli laajamittainen ratkaisu, jossa ylärajana olisi nollalinja palkkoihin. Sen lisäksi hallitus väläytti muun muassa lomarahen poistamista ja julkisen sektorin pakkolomia. Laajamittaisia säästöjä pidettiin *pakollisina*. Niiden toteuttamista oltiin valmiita vauhdittamaan *säästölaeilla* ja muilla leikkauksilla tai korotuksilla, jotka langetettaisiin palkansaajille, ellei etujärjestöjen neuvotteluissa edistytä.

Valtiovarainministeri **Iiro Viinanen** (kok) uhkasi tiistaina palkansaajia selväsanaisesti viiden miljardin markan tulonmenetyksillä, ellei hallitusta tyydyttävää tulopoliittista ratkaisua synny lokakuun puoliväliin mennessä.

Viinasen mukaan ”vähin mitä voidaan tehdä” on palkan-
korotuksista luopuminen kahdeksi vuodeksi sekä lomal-
tapaluurahan poistaminen. Muussa tapauksessa hallitus
ryhtyy siirtämään työnantajien sosiaaliturvamaksuja työn-
tekijöiden maksettaviksi. (Utinen 28.8.1991)

Työnantajille hallituksen tarjous oli kuitenkin riittämätön ja liian hidas-
vaikutteinen. STK vaati ”teollisuuden kilpailukykyyn välitöntä ja mittavaa
korjaamista” 17 prosentilla (HS 9.8.1991) ja palkkojen jäädytysten sijaan
selviä palkanalennuksia omien välillisten työvoimakustannustensa
laskemisen lisäksi (HS 26.8.1991). Samoin kuin hallitus myös työnantajat
höystivät toisinaan vaatimuksiaan uhkauksilla.

Jos kilpailukykyyn palauttaminen jokunen vuosi sitten
vallinneelle tasolle ei onnistu, ”teollisuus joutuu pohtimaan

missä se voi toimia, kun se kerran Suomessa ei voi toimia”, [Teollisuuden keskusliiton puheenjohtaja Jaakko] Ihamuotila sanoi. (Uutinen 9.8.1991)

Kilpailudiskurssin sisäiseen devalvaatioon luottaneen suuntauksen taustalla oli kasvava kritiikki suomalaisen talouspolitiikkaan pesiytynyttä devalvaatio-inflaatio-sykliä kohtaan. Lääkkeeksi tarjottiin talouden rakenneuudistusta ja siihen kytkeytyvää vakaan markan politiikkaa. Niitä ajoi erityisesti Suomen Pankki, ja niihin oli sitoutunut myös Ahon hallitus presidentti Mauno Koiviston tuella (Kiander 2001, 58–59). Tästä syystä devalvaation vastaista linjaa kutsuttiin toisinaan valituksi tai viralliseksi linjaksi.

Suomen Pankilla ei [sen johtokunnan jäsenen Markku] Puntilan mukaan ole syytä tinkiä linjastaan. ”Pulmamme ovat pitkän päälle rakenteissa. Meillä on liian raskas julkinen sektori, liian raskas pankkisektori, liian raskas vähittäiskauppasektori ja kartelloitunut rakennussektori. Jos nyt valittaisiin markan devalvointi, se lykkäisi välttämättömää rakennesopeutumista.” (Uutinen 30.8.1991)

Kilpailudiskurssissa erottui vuonna 1991 siis selvästi kaksi eri suuntausta: sisäistä devalvaatiota korostanut, pitkäjänteisiin rakenteellisiin uudistuksiin ja vakaan markan politiikkaan tähtäävä suuntaus sekä ”realistisemmin” välittömään kilpailukykyyn kohennukseen ulkoisen devalvaation avulla tähdännyt ”teollisuuslinja”. Näitä molempia suuntauksia kuitenkin yhdisti ajatus hintakilpailukykyyn tärkeydestä ja sen tuolloisesta heikosta tolasta.

Jakodiskurssissa kilpailukyky politiikka ymmärrettiin toisin. Yhteiskunta- ja tulosopimusneuvottelujen alkuvaiheessa säästöajatuksia ja kilpailukykyyn kohentamisen tarvetta kyseenalaistettiin. Neuvotteluiden edetessä ja talouden tilan heikentyessä tällainen kritiikki harventui. Sen sijaan puheenvuoroissa kannettiin huolta siitä, että hallituksen ja työnantajien esittämät toimenpiteet vain pahentavat talouden tilaa eivätkä välttämättä johda parempaan lopputulokseen. Sisäisen devalvaation keinoja arvosteltiin sekä vasemmisto-oppositiossa että valtaosassa ay-liikettä.

Metalliliiton puheenjohtaja **Per-Erik Lundhin** (sd) mukaan hallituksen ja työnantajain keskusliiton STK:n lääkkeillä maan talouden syöksykierre vain syvenee. ”Sisäinen devalvaatio” johtaisi Lundhin mukaan siihen, että ”hyväksymme yli 300000 työttömien joukon 3–5 vuodeksi ja palkkojen alennukset 10–15 prosentilla”. Senkään jälkeen ei olisi takeita talouden terveydestä, hän epäili. (Utinen 19.9.1991)

Säästöille vaihtoehtoisia lamantorjuntakeinoja jakodiskurssissa esitettiin niukasti. Nykypäivänä tuttu tuottavuuden kasvattaminen mainittiin hyvin harvoin. Sen sijaan erityisesti hallitukselta perättiin ehdotuksia *elvytyksestä* korostamalla *kilpailun lisäämistä*.

”Hallituksen on pikaisesti uudistettava kilpailulainsäädäntöä sellaiseksi, että sillä voidaan tehokkaasti ehkäistä monopolien ja kartellien muodostuminen. Samalla on varmistettava tehokas kilpailun valvonta ja riittävä julkisuus”, [SAK:n puheenjohtaja Lauri] Ihalainen sanoo. (Utinen 7.8.1991)

Elvytyskeinoista mainintoja saivat useimmin julkisen puolen asunto-tuotanto ja niin sanottu *hoitopaketti*, jolla oli tarkoitus jarruttaa hintojen ja asumiskustannusten nousua. Hoitopakettia vaadittiin erityisesti Metalliliitossa, jossa se esitettiin keinona tasapainottaa välttämättömän ulkoisen devalvaation vaikutuksia.

Lundh toisti vaatimuksensa markan devalvoinnista ja ”hoitopaketista”, jolla ruuan ja asumisen hintaa alennetaan. (Utinen 15.9.1991)

Elvytysvaatimuksilla pyrittiin käymään myös vaihtokauppaa hallituksen kanssa, ja hallitus lupasikin budjettiehdotuksessaan lisää rahaa ammattiyhdistysliikkeen osoittamiin kohteisiin (ks. esim. HS 29.8.1991). Keskustelu käytännön elvytystoimenpiteistä kuitenkin tyrehtyi, kun Sorsan sopimus juuttui liittokierrokselle. Lopulta osa elvytystoimista korvattiin pakkodevalvaation jälkeen käydyissä tuloneuvotteluissa verohelpotuksilla (HS 29.11.1991).

Jakopolitiikka

Neuvottelujen käänneet sopivista toimenpiteistä talouden tilan kohentamiseksi liittyvät läheisesti jakopolitiikkaan eli siihen, miten taakkaa jaetaan eri väestöryhmien kesken. Jakopolitiikassa eri toimijoiden retoriset linjat olivat varsin selkeät läpi tarkastelujakson. **Kilpailudiskurs- sissa** – siis lähinnä hallituksen ja työnantajien piirissä – kilpailukyvyn kohentaminen ja kustannussäästöt yhteiskuntasopimuksen ja/tai tuloratkaisun avulla nähtiin yhteisinä *talkoina*, joihin kaikkien on osallistutava. Vaikean taloustilanteen nähtiin edellyttävän uhrauksia jokaiselta, eikä vapaamatkustamista sallittu. Tästä muistutettiin erityisesti ammattiyhdistysliikettä, jonka toimintatapoja syytettiin vanhentuneiksi.

[Liiketyönantajien LTK:n johtajan Harri] Koulumiehen mielestä nyt on tärkeintä leikata kustannuksia ja pysäyttää lomautus- ja irtisanomiskierre. ”Kaikkien osapuolten on oltava valmiita tinkimään saavutetuista eduista.” (Utinen 14.9.1991)

”...Nykyoloissa omien etujen kasvattaminen voi onnistua vain syömällä naapurin pöydästä. Niin ei saa käydä.”
”Monet etupiirit uskovat selviävänsä lamasta pitämällä tiukasti kiinni vanhoista tavoitteista ja sopimusrakenteista sekä entisistä menettelytavoista. Valitettavasti aika on ajanut sellaisen vaihtoehdon ohi”, Aho sanoi. (Utinen 18.6.1991)

Talkoisiin osallistuminen herätti erilaisia tulkintoja oikeudenmukaisuudesta. Teollisuus ja työnantajat vaativat varsin suoraviivaisesti oman asemansa parantamista muiden tilanteesta välittämättä. Hallituksen edustajien puheissa sen sijaan esiintyi ajoittain myös kohtuullisuuden ajatusta säästöjen kohdentamisessa. Työnantajajärjestötkin saivat kritiikkiä liiallisesta ahnehtimisesta. Selkeimmin kohtuullisuuslinjan takana oli presidentti Mauno Koivisto. Hän vaati, että ”taakka myös jakautuu ensi sijassa tasaisesti ja toiseksi vielä sillä tavalla, että ne, jotka taakkaa paremmin pystyvät kantamaan, kantavat suuremman osan” (HS 13.8.1991). Myös valtiovarainministeri Iiro Viinanen kohdisti ahneuskritiikkiä työnantajiin:

Viinanen arvosteli sitä, että ”vaikka muste tuskin on ehtinyt kuivua talouselämän piristyspaketista, huudetaan nyt veronmaksajia ottamaan loputkin työnantajan sosiaaliturvamaksuista kontolleen, vähentämään miljardeittain yritysten liikevaihtoverorasitusta, poistamaan luotonoton verotus sekä ottamaan osansa yrittäjäriskistä takausten ja suhdannelainojen avulla”. (Uutinen 4.9.1991)

Valtaosin ammattiyhdistysliikkeen ja vasemmisto-opposition edustaman **jakodiskurssin** taustalla saattoi nähdä huolen oman viiteryhmän aseman heikkenemisestä. Niinpä yhtäläisen osallistumisen periaatteella perustellut talkoot eivät herättäneet tässä joukossa suurta innostusta. Niitä vastustettiin sekä ilman perusteita että *saavutettujen etujen* periaatteen nojalla. Talkoot koettiin *epäoikeudenmukaisiksi* tai *kohtuuttomiksi*: niiden koettiin edistävän yksipuolisesti työnantajien etuja tai niiden vaikutusten koettiin olevan liian ankaria palkansaajille ja yhteiskunnan vähäosaisille. Tämän vuoksi säästövaateita pyrittiin kritiikin ohessa ohjaamaan vahvemmin suurituloisiin kohdistuviksi, tai niitä pyrittiin kohtuullistamaan hallituksen kanssa edellä mainitulla vaihtokaupalla.

Ammattiliittojen keskusjärjestön SAK:n puheenjohtaja **Lauri Ihalainen** (sd) neuvoi maan hallitusta panemaan nyt työnantajat kuriin. Samalla Ihalainen kuitenkin paheksui hallitusta, joka ei hänen mielestään ole tasoittanut tietä keskitetyille ratkaisulle. ”Piiskat on asetettu palkansaajien selän taakse ja porkkanat tuotu työnantajien pöytään”, hän sanoi runsaan tunnin neuvottelun jälkeen. (Uutinen 4.9.1991)

Valtapolitiikka

Valtapolitiikassa olennaisia kysymyksiä oli kaksi: kenen johdolla toimitaan ja miten?

Valtapolitiikassa **jakodiskurssilla** oli vahva asema. Siihen nojaavissa puheenvuoroissa perättiin osapuolia tyydyttävää *sopuratkaisua* sekä *harkintaa* ja kaikkien osapuolten kuulemista ennen päätöksentekoa. Yhteisymmärryksen tärkeyttä korostettiin myös tuomalla esiin, mitä ongelmia konsensusratkaisun hylkäämisestä voisi seurata.

Ihalaisen mukaan työeläkkeiden maksuperusteiden ja etuuksien tason muuttaminen ovat liian isoja asioita nopeasti muutettavaksi. Hän muistuttaa, että asiaa pohtii paraikaa kaksi komiteaa, joiden työn tuloksia pitää odottaa. (Uutinen 16.8.1991)

[Akavan puheenjohtaja Voitto] Ranne vetosi voimakkaasti tulosopimuksen puolesta. Hänen mukaansa ammattiyhdistysliike menettää rippeetkin arvovallastaan ja joutuu taloudelliseen ahdinkoon työttömyyskassojen omavastuusuuden nousun vuoksi sekä keskinäiseen eripuraan, jos tuloratkaisu kaatuu. (Uutinen 27.11.1991)

Jakodiskurssissa puolustettiin kolmikantaista sopimismenettelyä ja arveltiin, että työnantajapuolen vaatimukset työmarkkinajärjestelmän muutoksista olivat tietoista *ammattiyhdistysliikkeen heikentämistä* ja pyrkimystä *sopimusjärjestelmän alasajoon*. Vastaavaa kritiikkiä sai myös hallitus, erityisesti valtiovarainministeri Iiro Viinanen, jonka koettiin *rikkovan yhteiskuntarauhaa* sekä edistävän lausunnoillaan työnantajien intressejä. Tämän johdosta työntekijäpuolen ja opposition edustajat esittivät hallituksen eroa vaativia kommentteja sekä lausuntoja, joissa heräteltiin omia vastarintaan ja muistutettiin muita neuvotteluosapuolia ay-liikkeen joukkovoimasta.

SAK:n puheenjohtaja **Lauri Ihalainen** (sd) luonnehti työnantajain keskusliiton STK:n vaatimuslistaa ”ryöstötärjoukiseksi”. Ihalaisen mielestä sen tarkoituksena on myös koko sopimusjärjestelmän romuttaminen. (Uutinen 22.9.1991)

Sdp:n eduskuntaryhmän mielestä valtiovarainministeri **Iiro Viinase**n (kok) ”jatkuvat hyökkäykset ammattiyhdistysliikettä kohtaan” ovat käsittämättömiä eivätkä sovi ministerin rooliin. (Uutinen 11.9.1991)

”Myös ammattiyhdistysliikkeen on syytä aloittaa joukko-toimintaan valmistautuminen, jotta hallituksen ja työnantajien laman varjolla tekemät hyökkäykset voidaan torjua”, sanoo puolueen varapuheenjohtaja **Kari Uotila**. (Uutinen 29.8.1991)

Kilpailudiskurssissakin tavoiteltiin ensisijaisesti neuvotteluratkaisua, mutta toimintakyvyn korostaminen johti jakodiskurssiin verrattuna erilaiseen aikajänteeseen. Päätöksiä pyrittiin saamaan aikaan *nopeasti*. Kiireeseen vedottiin hankalan taloustilanteen ja rahamarkkinoiden lepyttämisen vuoksi. Hallituksen edustajat hoputtivat päätöksentekoa useaan otteeseen muistuttamalla valmiudestaan tehdä myös itsenäisiä ratkaisuja, ellei neuvotteluissa synny heitä tyydyttäviä päätöksiä riittävän nopeasti.

Valtiovarainministeri **Iiro Viinanen** (kok) antoi perjantaina kuukauden aikaa etsiä vaihtoehtoja niille valtion ensi vuoden menojen säästöille, joita palkansaajien keskusjärjestöt vastustavat. ”Sen jälkeen on kynä minun kädessäni”, Viinanen totesi. (Uutinen 15.6.1991)

Hallituksen ja työnantajien kritiikissä oppositio ja ammattiyhdistysliike eivät *kantaneet vastuutaan* talouden kuntoon saattamisesta vaan yrittivät hyötyä vaikeasta taloustilanteesta poliittisesti viivyttämällä tai jumittamalla neuvotteluja. Kovimmissa neuvotteluiden aikana esitetyissä kritiikeissä arvioitiin, että toiminnan tavoitteena on hallituksen kaataminen ja uudet vaalit. Samassa yhteydessä nähtiin myös muutama valitus siitä, kuinka parlamentaarinen päätöksenteko on Suomessa lähes mahdotonta yhtäältä etujärjestöjen liiallisen vallan ja toisaalta päätöksiä kohtuuttomasti hidastavien lakipykälien vuoksi.¹⁴

Salolainen vetosi erityisesti oppositioon ja työmarkkinajärjestöihin, jotta ne kantaisivat vastuuta myös vaikeista talousratkaisuista. Hänen mielestään työmarkkinajärjestöt eivät ole vielä antaneet ”rakennuspuita taloustalkoisiin”. (Uutinen 3.9.1991)

”Metsässä ei liikahda lehtikään, elleivät etujärjestöt ja parlamentaariset määräänemmistöt niin salli”, Viinanen sanoi. (Uutinen 25.9.1991)

¹⁴ Näihin pykäliin kuului ns. lepäämäänjättämissäännöstö, jonka turvin oppositio pystyi yhden kolmasosan vähemmistön turvin estämään eduskunnassa tiettyjen lakiesitysten läpimenoa yksien eduskuntavaalien yli. Järjestelmä purettiin vuonna 1995 muiden kuin perustuslain osalta.

Järjestelmän toimintakykyä koskeva kritiikki sai devalvaation jälkeen vastakaikua myös ammattiyhdistysliikkeestä ja tasavallan presidentiltä. Muutamit työntekijäjärjestöjen johtajat totesivat tuloneuvottelujen osoittaneen, että perinteinen tulopolitiikka ei jäykkyytensä vuoksi enää toimi kunnolla (HS 20.11.1991). Siihen tulisi tehdä muutoksia, jotka lisäävät joustavuutta ja mahdollistavat enemmistöpäätökset. Samankaltaisia parlamentarismin kehittämiseen viittaavia kannanottoja kuultiin myös presidentti Mauno Koivistolta, joka Uimosen (1995, 116–124) mukaan tuki Ahon hallitusta selväsanaisesti läpi tämän valtakauden.

”Nykyisenlainen keskitetty sopimuspolitiikka on tänä vuonna astunut ehkä viimeisen askeleen kohti loppuaan. Keskitetyn säännöstelytalouden keinoilla ja makrotalouden yksipuolisesta näkökulmasta ei voida ratkaista käytännön työelämän ja työpaikkojen ongelmia”, hän [AKT:n puheenjohtaja Risto Kuisma] sanoi.

Tulevaisuuden ratkaisu on Kuisman mielestä liitto- ja alakohtainen sopiminen tai sitten uutena vaihtoehtona keskusjärjestö- ja liittotason yhdistäminen yhdeksi sopimustasoksi. (Uutinen 22.11.1991)

Koivisto toivoi, että säästölakien määränemmistöäänökset kumottaisiin. Hallitukselle olisi annettava mahdollisuus harjoittaa politiikkaansa. (Uutinen 20.11.1991)

Valtapolitiikassa jakodiskurssi korosti siis *konsensusta* ja neuvotteluratkaisuun pyrkimistä riippumatta poliittisista suhdanteista. Kilpailudiskurssissa puolestaan olennaisempaa oli se, että toimintakyky säilyy tavalla tai toisella. Tältä osin aineistossa voidaan nähdä merkkejä aikakauden muutoksesta. Jakodiskurssi nojasi vahvasti korporatistiseen päätöksentekotapaan ja kaksi-/kolmikantaisen työmarkkinaneuvottelun perinteeseen, joka eli Pekkarisen ja Vartiaisen (1993, 398–402) mukaan kulta-aikaansa 1980-luvulla. Kilpailudiskurssissa sen sijaan oli merkkejä parlamentaristisen ajattelutavan vahvistumisesta: hallitus vie asioita eteenpäin kansalta saadun mandaatin turvin, vaikkei täyttä yhteisymmärrystä neuvotteluissa saavutettaisikaan.

Yhteenvetoa

Vuoden 1991 yhteiskuntasopimus- ja tuloneuvotteluiden diskursiivinen järjestys tuo selvästi esiin poliittisen ilmapiirin muutoksen edellisten vuosikymmenten aikana. Vielä 1960-lukua leimannut taistelu kapitalististen ja sosialististen oppien välillä oli talouspolitiikassa jäänyt taka-alalle. Sen tilalle oli noussut yhä vahvemmin kysymys siitä, miten valtion suhde vapautuviin ja laajentuviin kansainvälisiin markkinoihin tulisi hahmottaa. Ratkaisun etsinnässä nojattiin historiallisesti tuttuun kasvupoliittiseen diskurssiin ja siihen kytkeytyneeseen korporatistiseen sopimistapaan. Kasvupoliittinen diskurssi ei kuitenkaan täysin kestänyt akuutin talouskriisin oloissa. Paine kriisin nopeaksi ratkaisemiseksi vahvisti parlamentaarisen sopimistavan kannatusta ja hajotti kasvupoliittisen diskurssin yhtäältä nopeisiin toimiin valmiiseen kilpailudiskurssiin ja toisaalta hitaampaan korporatistiseen sopimistapaan luottavaan jakodiskurssiin. Kilpailudiskurssin piirissäkin erottui vielä kaksi erilaista katsantotapaa, joista toinen puolusti ulkoista ja toinen sisäistä devalvaatiota.

Siinä missä 1960-luvun lopun kasvupoliittinen diskurssi tuki menestyksekkäästi vakaussopimuksen syntymistä, tämän diskurssin hajoaminen 1990-luvun kriisissä teki yhteiskuntasopimuksen solmimisesta vaikeampaa. Kilpailudiskurssi kyllä korosti tarvetta vientiteollisuuden kustannusten alentamiseen, mutta keinoista ei ollut yksimielisyyttä. Valtapolitiikan saralla yhteiskuntasopimuksen solmimista puolestaan vaikeuttivat kilpailudiskurssin ja jakodiskurssin ilmentämät rintamalinjat. Jakodiskurssi tuki retoriikkaa, jolla horjutettiin sisäisen devalvaation edellyttämää tahtotilaa. Kilpailudiskurssi puolestaan ei kyennyt kokoamaan niin vahvaa koalitiota, että ammattiyhdistysliike olisi joutunut taipumaan yhteiskuntasopimuksen edellyttämiin kompromisseihin.

Kiristystä ja kilpailukykyä

Juha Sipilän hallituksen yhteiskuntasopimushanke kesällä ja syksyllä 2015 muistuttaa monin tavoin Esko Ahon hallituksen vastaavaa hanketta reilua kahtakymmentä vuotta aiemmin. Talous ei ollut kunnolla toipunut vuoden 2008 finanssikriisistä, ja tilanteen kohentamiseksi haluttiin parantaa suomalaisen vientiteollisuuden kilpailukykyä. Ratkaisuyrityskin oli samankaltainen: työvoimakustannusten alentaminen hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen yhteisen ”yhteiskuntasopimuksen” avulla. Merkittävä ero aikaisempaan oli kuitenkin se, että Suomi kuului nyt euroalueeseen eikä ulkoinen devalvaatio ollut enää mahdollinen.

Jo 1990-luvulta tuttu keskustelu tarpeesta uudistaa ja joustavoittaa työmarkkinajärjestelmää jatkui edelleen. Useissa puheenvuoroissa hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen kolmikantaista sopimista pidettiin tuskastuttavan hitaana keinona työmarkkinajärjestelmän uudistamiseksi (esim. Vihriälä 2013). Erityisesti työnantajapuoli tavoitteli järjestelmän muuttamista niin, että työehdoista entistä suurempi osa sovitaisiin liitto- ja yritystasolla. Tuskastumista kuvaa hyvin pääministeri Alexander Stubbin puheenvuoro Snellman-säätiön talviseminaarissa 16.12.2014. Hänen mukaansa ”ensin pitää kokeilla konsensusta, mutta jos se ei toimi, emme voi jatkaa pienimmän nimittäjän politiikkaa, ja seuraavan hallituksen pitää toimia” (HS 17.12.2014).

Juha Sipilän toukokuussa 2015 aloittaneen hallituksen¹⁵ voi katsoa noudattaneen kirjaimellisesti Stubbin ohjetta. Hankkeeseen liittyi erityisesti alkuvaiheessa vahva korporatistinen vire, kun Sipilä jo hallitustunnusteluvaiheessa kutsui työmarkkinajärjestöjä mukaan luonnostelemaan yhteiskuntasopimusta. Sipilän hanke muistutti Mauno Koiviston toimintaa kevättalvella 1968, kun hän samanaikaisesti kokosi hallitusta ja neuvotteli työmarkkinajärjestöjen kanssa vakauttamissopimuksesta. Aika oli nyt kuitenkin toinen, eikä hallitusohjelmasta ja työmarkkinasopimuksesta sopiminen samanaikaisesti onnistunut. On paljon mahdollista, että neuvottelujen vahvempi altistuminen julkisuudelle osaltaan vaikeutti sopimista. Lisäksi luottamusta heikensi se, että kun 1968 sopimusta ammattiyhdistysliikkeen kanssa teki kansanrintamahallitus

¹⁵ Keskustan, Kokoomuksen ja Perussuomalaisten muodostama enemmistöhallitus.

sosiaalidemokraattisen pääministerin johdolla, nyt oltiin muodostamassa porvarihallitusta. Sopimuksen teon osallisten piiri todennäköisesti oli myös laajempi ja päätöstä tekevien mandaatit heikompia kuin 1960-luvun lopussa. Sipilä on myöhemmin kertonut, ettei hänellä ollut isoja odotuksia ensimmäisestä neuvottelukierroksesta, mutta että se oli kuitenkin ”hyödyllinen harjoitus ja pohja”, joka ”valoi uskoa siihen, että neuvottelutulos on mahdollinen, kun kaikki olosuhteet ovat kohdallaan” (Uimonen 2019, 100). Hän perusteli neuvottelujen varhaista käynnistämistä myös sillä, että oletti ”palkansaajajärjestöjen ajattelevan, että ne voisivat tukea itselleen sopivan hallituksen syntymistä lähtemällä tekemään yhteiskuntasopimusta” (mt., 98). Tuossa vaiheessa esimerkiksi SDP:n tulo hallitukseen olisi vielä voinut olla mahdollista.

Yhteiskuntasopimus kirjattiin ensimmäisen neuvotteluyrityksen kariutumisen huolimatta hallitusohjelmaan, ja työmarkkinajärjestöt käynnistivät neuvottelut kesällä uudelleen. Nyt neuvotteluja vaikeutti se, että hallitus rikkoi totuttuja työmarkkinapelisääntöjä asettamalla numeeriset tavoitteet, joihin se edellytti työmarkkinajärjestöjen sitoutuvan. Tässä hallitus siis noudatti Stubbin jo edellisellä hallituskaudella ilmaisemaa ajatusta, että jos konsensus ei toimi, hallituksen pitää tehdä tarvittavat toimenpiteet omalla parlamentaarisella mandaatillaan. Tällä linjauksellaan hallitus osin irtaantui korporatistisesta vaihdantavasta (ks. Kiander ym. 2008), mikä herätti voimakasta vastustusta ammattiyhdistysliikkeessä ja eduskunnan vasemmisto-oppositiossa. Tässäkin Sipilän yhteiskuntasopimushanke ja sen vastaanotto työntekijäjärjestöjen piirissä muistutti Ahon hallituksen hanketta vuonna 1991.

Yhteiskuntasopimus nousi julkisuuden agendalle joulukuussa 2014 tilanteessa, jossa vallitseva talouspoliittinen näkemys oli, että yritysten liian korkeat työvoimakustannukset ovat keskeinen syy talouden ongelmiin. Kevään 2015 eduskuntavaalikamppailussa yhteiskuntasopimus-termi kiinnittyi Keskustapuolueen vaaliteemaksi. Muutkaan puolueet eivät sitä ainakaan *Helsingin Sanomissa* vastustaneet. Huoli yritysten kilpailukyvystä jaettiin laajasti, ja myös työmarkkinajärjestöt kommentoivat yhteiskuntasopimusta myönteisesti. Usein viitattiin talouden taantumien alkaessa tehtyihin liian korkeisiin palkankorotuksiin. Palkkoja nostettiin, vaikka Nokian heikentyminen ja finanssikriisi jo kurittivat taloutta. Kevään 2015 aikana tehtiin laskelmia, joissa arvioitiin, kuinka paljon suomalaisyritysten kustannuskilpailukyky on jäänyt

jälkeen vertailumaista. Myöhemmin kesällä julkaisemassaan analyysissä Suomen Pankin johtokunnan neuvonantaja Lauri Kajanoja (2015) arvioi, että kustannuskilpailukyvyn parannustarve olisi 10–15 prosenttia.

Yhteiskuntasopimushanke liittyi siis pitkään jatkuneeseen keskusteluun korporatistimin ja parlamentaristimin välisestä suhteesta sekä ajankohtaiseen kysymykseen suomalaisen teollisuuden kilpailukyvystä. Kevään 2015 ja kevään 2016 välisenä aikana neuvottelut kariutuivat ja käynnistyivät useaan otteeseen. Sopimus solmittiin lopulta 14. kesäkuuta 2016. Se oli tuolloin jo saanut uuden nimen: kilpailukyky sopimus eli ”kiky”.

Yhteiskuntasopimus 2015 -tapauksen diskursiivinen järjestys osoitautui analyysissä yleislinjoiltaan hyvin samanlaiseksi kuin vuoden 1991 esimerkkitapauksessa.¹⁶ Tästä syystä sitä kuvataan saman analyysikehikon avulla (ks. kuvio 2.2). Tarkasteltavana on siis jälleen kaksi diskursiivista klusteria, joista ensimmäiseen, *kilpailudiskurssiin*, nojaavat aineistossa erityisesti hallituspuolueet ja elinkeinoelämä ja toiseen, *jakodiskurssiin*, ammattiyhdistysliike ja vasemmisto-oppositio. Kilpailu-klusterin diskursiivinen solmukohta on ajatus kansainvälisistä markkinoista, joilla Suomen olisi oltava yrityksille kilpailukykyinen toimintaympäristö. Jako-klusteri puolestaan nojaa vahvemmin ajatukseen eri yhteiskuntaryhmien välisestä tulonjakokamppailusta. Näitä klustereita kuvataan jälleen kolmella politiikan teema-alueella, kilpailukyky politiikassa, jakopolitiikassa ja valtapolitiikassa.

Kilpailukyky politiikka

Yhteiskuntasopimushanke nojasi lähinnä **kilpailudiskurssiin**. Hankkeen taustalla oli ajatus, että vientiteollisuuden huono menestys johtuu heikosta kilpailukyvystä ja että kilpailukyvyn parantamiseksi suomalaista kustannustasoa olisi laskettava. Myös tuottavuuden kohentaminen, markkinointiponnistelut sekä joustavammat käytännöt työpaikoilla sisältyivät hallituksen kilpailukykyvisioon, mutta koska niihin vaikutta-

¹⁶ Diskurssit/puhetavat erotettiin Helsingin Sanomista kootusta aineistosta tarkastelemalla erityisesti jutuissa esiintyvien tahojen puheenvuoroja ja abstrahoimalla niistä yleisempiä puhetta motivoivia tavoitteita ja ideoita. Analyysin aineistot ja toteutustapa kuvataan tarkemmin liitteessä 1.

minen on vaikeaa ja hidasta, hallitus katsoi, että akuutissa taantumassa on ainakin alennettava yritysten kustannuksia.

Kilpailudiskurssin ytimessä on ajatus voittoa maksimoivista yrityksistä, jotka kansainvälisillä markkinoilla menestyäkseen sijoittuvat sinne, missä niiden toiminta on kannattavaa. Jos kustannustaso Suomessa on liian korkea, yritykset vähitellen siirtävät toimintojaan muualle. Suomesta pitäisi tehdä yrityksille *houkutteleva toimintaympäristö*. Olisi tehtävä *rakenteellisia uudistuksia*, joilla *kilpailukykyä* parannettaisiin.

Suomi ei ole nykyisin tarpeeksi houkutteleva yritysten toimintaympäristöksi. Yritysten omistajat, hallitukset ja toimitusjohtajat joutuvat vertaamaan Suomen toimintaolosuhteita muihin vaihtoehtoihin.

Suomessa on monta asiaa kunnossa, mutta keskeisimmät kilpailukykyimme ongelma-alueet ovat julkisen sektorin suuruus suhteessa bruttokansantuotteeseen ja siitä johtuva korkea verotusaste sekä työmarkkinoittemme jäykkyydet. Yhteiskuntamme päätöksenteon eripuraisuus ja kyvyttömyys rakenteellisiin uudistuksiin ovat talouskasvun este, joka tuhoaa kansalaisten hyvinvoinnin pitkän aikavälin edellytyksiä. (Yleisönosasto 22.8.2015; Vuorineuvos Jorma Eloranta)

Kilpailudiskurssissa viitattiin usein markka-aikana tehtyihin devalvaatioihin. Devalvaatiot paransivat yritysten kilpailukykyä ja sen myötä työllisyyttä ja valtiontaloutta. Samalla ne kuitenkin vahvistivat suhdannevaihteluja, ja taantumien tullessa ajaututtiin uudestaan kilpailukykyongelmiin ja devalvaatioon (Pekkarinen & Vartiainen 1993, 325–326). Euroon siirtymisen jälkeen devalvaatio ei enää ole ollut mahdollinen, ja kilpailudiskurssissa tästä katsottiin seuraavan tarve *sisäiseen devalvaatioon* eli kustannustason laskuun työehtoja heikentämällä tai yritysten maksuja alentamalla. Syksyn 2007 liittokierrosten ajateltiin tuoneen *liian kovat korotukset*, ja tämä virhe oli nyt tarpeen *oikaista*. Näin arvioi jopa STTK:n entinen puheenjohtaja Mikko Mäenpää, vaikka hän syksyllä 2007 itsekkin keskusjärjestöjohtajana tuki sairaanhoitajien palkkavaatimuksia.

Mäenpään mukaan Suomen talous kyntää niin syvällä, että sopimusta tarvitaan. Se tarkoittaa sisäistä devalvaatiota.

”Sitähän tämä tavoiteltu viiden prosentin kustannusleikkaus merkitsee. Liittokierroksen liian kovat korotukset ovat rasittaneet meitä kahdeksan vuotta. Tätä nyt yritetään oikaista.” (Uutinen 31.7.2015; STTK:n entinen puheenjohtaja Mikko Mäenpää)

Kilpailukykyongelmaa todennettiin *Helsingin Sanomissa* tekemällä vertailuja kustannustason muutoksesta Suomen ja tärkeimpien vientimaiden kesken. Keskustelussa nojattiin erityisesti Suomen Pankissa tehtyihin laskelmiin, joiden mukaan kustannuskilpailukyvyn parannustarve olisi 10–15 prosenttia (Kajanoja 2015). Kilpailudiskurssissa nämä arviot otettiin kilpailukyky politiikan lähtökohdaksi ja tavoitetasoksi. Hallituksen näkemyksen mukaan 5 prosenttia tavoitteesta voitaisiin saavuttaa maltillisilla palkankorotuksilla, 5 prosenttia lisäämällä tuottavuutta työpaikoilla ja 5 prosentin *kilpailukykyloikka* tehtäisiin yhteiskuntasopimuksen avulla työkustannuksia alentamalla.

”Kilpailukykyero muihin maihin on 10–15 prosenttia. Tarvitsemme kymmenen prosentin sisäisen devalvaation”, hallituslähde painottaa.

”Pelkästään maltillisten palkkasopimusten pelastavaan vaikutukseen ei hallitukseen usko. Tarvitsemme myös ylimääräistä viiden prosentin kilpailukykyhyppyä. Joillekin se merkitsee työajan pidennystä palkkoja korottamatta”, lähde jatkaa. (Uutinen 31.7.2015)

Kiistely yhteiskuntasopimuksesta kiinnittyi usein kysymykseen työajan pidentämisestä. Kilpailu-diskurssissa se nähtiin yksinkertaiseksi keinoksi tehdä kilpailukykyloikka, kun taas **jakodiskurssi** kyseenalaisti tällaisen *mekaanisen* ajattelutavan. Sen mukaan työajan pidennys ei välttämättä lisää kilpailukykyä. Päinvastoin, se todennäköisesti heikentää työn tuottavuutta, työllisyyttä ja suuntaa huomiota pois kilpailukyvyn olennaisimmista tekijöistä, kuten *osaamisesta*, ja *työhyvinvoinnista*.

Mekaaninen työajan pidentäminen ei nosta Suomea suosta. Sipilän hallituksen tavoittelema tuottavuusloikka saadaan aikaan henkilöstön osaamista hyödyntämällä ja aloitteellisuutta kehittämällä. Mitkään rakenteelliset tekijät eivät estä työpaikkoja toimimasta hyvin – kyse on luottamuksesta, tahdosta ja osaamisesta. (Vieraskynäkirjoitus 10.6.2015; SAK:n kehittämispäällikkö Juha Antila)

Jakodiskurssiin kytkeytyi myös ajatus elinkeinoelämän murroksesta, jossa työajan mittaaminen menettää merkitystään ja työsuhteet muuttuvat epämääräisemmiksi. Tässä voi nähdä uudenlaista ajattelua 1990-luvun alkuun verrattuna. Silloin jakodiskurssissa tuottavuuteen viitattiin epäsuoremmin kiinnittämällä huomiota kilpailun esteisiin ja niihinkin erityisesti siksi, että ne ylläpitävät kuluttajille korkeaa hintatasoa. Vuoden 2015 yhteiskuntasopimuksen yhteydessä jakodiskurssissa painottuivat enemmän työelämän laatuksymykset samalla kun elinkeinoelämää syytettiin vanhanaikaisuudesta ja jumiutumuksesta. Jakodiskurssissa kilpailukyvyyn tehostaminen työaikaan pidentämällä tuntuu *näpertelyltä* ja edustaa *tunkkaista* ajattelutapaa. Kilpailukyvyyn ongelmat eivät niinkään ole korkeissa kustannuksissa kuin yritysten johtamisessa. Työntekijöitä ei *motivoida* eikä haeta rohkeasti *ennenäkemättömiä liiketoimintamalleja* vaan pitäydytään *vanhoissa käytännöissä* ja puolustetaan *perittyjä poteroita*.

Kun keskiluokan työelämä menee palasiksi, koko yhteiskunta muuttuu. Murros huutaa vallankumouksellisia ratkaisuja työllistämiseen, verotukseen, asumiseen ja julkisiin palveluihin.

Siksi yhteiskuntasopimusta ympäröivä keskustelu tuntuu toivottoman tunkkaiselta. Mistä nämä ihmiset oikein puhuvat, kun he kiistelevät työajan jatkamisesta puolella tunnilla? (Kolumni 8.8.2015; toimittaja Katja Boxberg)

Hyvin suuri osa yrityksistä kuitenkin puolustaa perittyjä poteroita, ei aktiivisesti etsi ja palkkaa maailmanluokan osaajia, ei kuuntele uusia ideoita, ei tunnista eikä ymmärrä oikeita kilpailijoita eikä suunnittele kokonaisvaltaisia, ennennäkemättömiä käyttäjäkokemuksia ja liiketoimintamalleja. (Yleisönosasto 30.8.2015; teollinen muotoilija Jukka Rautiainen)

Siinä missä kilpailudiskurssissa korostuu kurinalaisuus ja säästäminen kustannusten karsimiseksi, korostuvat jakodiskurssissa investoinnit ja kehittäminen: kenenkään ei tarvitse luopua mistään, kun tuotekehitykseen ja työhyvinvointiin sijoitetaan lisää resursseja. Poliitiikan on oltava elvyttävää ja sen on *tuettava kotimarkkinoita* sen sijaan että se kuristaisi niitä ja aiheuttaisi työttömyyttä.

”Suomi tarvitsee korkean jalostusarvon uusia vientialoja eikä palkanalennuksia, jotka leikkaavat kuluttajien ostovoimaa ja tuovat ongelmia kotimarkkinoille”, Rinne sanoo. (Uutinen 8.8.2015; SDP:n puheenjohtaja Antti Rinne)

Myös kilpailudiskurssi tunnusti tuottavuuden, innovoinnin ja johtamisen tärkeyden. Näitä kuitenkin pidettiin asioina, joita yrityksissä kehitetään *joka tapauksessa* mutta joihin ei ole patenttiratkaisuja ja joihin hallitus ei juurikaan pysty vaikuttamaan. Siksi kilpailukykyä on kohennettava myös keinoilla, jotka vaikuttavat *nopeasti*.

Kaikki yritykset ovat tähänkin saakka yrittäneet tehdä parhaansa valitessaan esimiehiä ja tehdessään tuotekehityksen valintoja. Jos ay-liikkeen hallussa on potentiaalisten huippujohtajien ja tekemättä jääneiden innovaatioiden listat, ne otetaan varmasti yrityksissä kiitollisuudella vastaan. (Yliökirjoitus 5.9.2015; Jukka Jokiniemi ja Terho Puustinen)

Jakopolitiikka

Jakopolitiikassa kyse on etujen ja rasisusten jakamisesta eri yhteiskuntaryhmien kesken. **Kilpailudiskurssissa** yhteiskuntasopimus miellettiin *talkoiksi*, joihin kaikkien tulisi osallistua oikeudenmukaisin ehdoin. Näkökulmana oli kansakunta ja sen kokonaisuus. Kilpailudiskurssissa ei kyseenalaistettu kustannusten alentamisen välttämättömyyttä. Se oli tavoite, johon kaikkien edellytettiin pyrkivän. Useissa puheenvuoroissa kilpailudiskurssi ilmeni vetoamuksina *riitelyn lopettamisesta* ja *rakentavasta* suhtautumisesta yhteiskuntasopimukseen. Sen sijaan että kinattaisiin siitä, kuka saa mitään, olisi huomattava, että ollaan *samassa*

veneessä ja olisi yhdessä soudettava eteenpäin. Riitelijöiden olisi pantava jäitä hattuun ja alettava yhdessä tehdä järkeviä ratkaisuja.

”Yhteiskuntasopimus sisältää jo sanana eri yhteiskuntaluokkien yhteenkuuluvaisuutta ja ymmärrystä samassa veneessä olemisesta. Niin kauan kuin kinastellaan, soutaako joku muita enemmän, ei vene vie eteenpäin.” (Muut lehdet -palsta 11.6.2015; Ilkka)

Jäitä hattuun ihan kaikille osapuolille. Maatamme ei nosteta ylös suosta riitelemällä. Oppositio huutaa kurkku suorana. Yleislakkoako te tänne haluatte? (Yleisönosasto 13.6.2015; Helena Hartikainen)

Kilpailudiskurssin talkoo-metafora antaa ymmärtää, että kaikki tinkivät eduistaan. Elinkeinoelämän johtajat Matti Alahuhta, Reijo Karhinen ja Antti Herlin kehottivat yhteisessä vetoomuksessaan yritysjohtajia pudottamaan palkkaansa tai antamaan lahjoituksia (HS 9.6.2015). **Jakodiskurssissa** ajatukseen talkoista suhtauduttiin nihkeästi. Elinkeinoelämältä haluttiin mieluummin sitovia lupauksia työpaikoista ja tulonjaon tasausta verotuksen avulla. Jakodiskurssin näkökulmasta *eliitti* voi talkoissa määritellä osallistumisensa kohteet, kun samalla *käsi on syvällä työntekijän taskussa*.

”Tavallaan tässä rakennetaan lahjoitusvaroin toimivaa yhteiskuntaa, se perusidea on taustalla. Tässä siis jotkut eliitin määrittelemät hankkeet saisivat lisää rahaa.” (Utinen 10.6.2015; SAK:n puheenjohtaja Lauli Lyly)

”Nyt on jo esitetty viiden prosentin palkanalennuksia, nollatason palkankorotuksia kuudeksi vuodeksi ja työajan pidennystä. Mitähän seuraavaksi?” Lyly ihmettelee.

”Nyt on käsi syvällä työntekijän taskussa.” (Utinen 4.6.2015; SAK:n puheenjohtaja Lauri Lyly)

Kun *Helsingin Sanomat* (25.7.2015) julkaisi selvityksen, jonka mukaan suurten pörssiyhtiöiden toimitusjohtajien ansiot vuonna 2014 kasvoivat 8,3 prosenttia ja palkansaajien ansiot 1,5 prosenttia, tämä herätti voima-

kasta kritiikkiä taloudellista eliittiä kohtaan niin oppositio- kuin hallituspuoleissa. Ajatus talkoista menetti velvoittavuuttaan, kun kävi ilmeiseksi, ettei yritysten johto ole ollut talkoissa mukana. Kilpailudiskurssissa tämä aiheutti lisää vetoamuksia, että kaikkien on osallistuttava. Samaan aikaan jakodiskurssissa korostettiin, kuinka työajan pidentäminen ilman korvausta ei tule kyseeseen.

Jakodiskurssissa korostuivat neuvotteluihin ja kaupankäyntiin kuuluvat termit, kuten ”emme hyväksy” tai ”liikkumatila”. Toiseksi jakodiskurssissa korostui vastakkainasettelu hyvätuloisen eliitin ja heikko-osaisten välillä. Useissa puheenvuoroissa korostettiin, kuinka hallituksen suunnitelmat työkustannusten alentamiseksi ovat *kohtuuttomia* pienituloisille. Hallitus puhuu talkoista, mutta tosiasiasa leikkaukset *kohdistuvat kipeimmin* työntekijöihin ja *vähäosaisiin*.

Valtapolitiikka

Suomessa on työmarkkina-asioista totuttu sopimaan kolmikantaisesti, ja itse palkkaratkaisuissa lähinnä kaksikantaisesti. Hallitus on tukenut työmarkkinajärjestöjen palkkasopua sosiaali- ja veropoliittisin ratkaisuin. Tämän järjestelmän uudistamiseksi oli kertynyt paineita. Valtapolitiikan näkökulmasta erottuvat samat kaksi käsitystapaa kuin 1990-luvullakin. Kilpailudiskurssissa valtapolitiikka nähtiin kysymykseksi toimintakyvystä. Työmarkkinoita on uudistettava ja työn hintaa alennettava, jotta kansainvälinen kilpailukyky, yritysten menestys ja sitä myötä työllisyys ja valtiontalous turvataan. Jos tämä ei onnistu kolmikantaisesti työmarkkinajärjestöjen kanssa, hallituksen on kannettava vastuu parlamentaarisen valtansa avulla. Jakodiskurssi puolestaan puolusti kolmikantaista ja korporatistista sopimistapaa. Asioista on sovittava yhdessä. Mikä kilpailudiskurssin näkökulmasta koettiin hallituksen *päätäväisyydeksi* ja *vastuun kantamiseksi*, se jakodiskurssissa tulkittiin *uhkailuksi* ja *kiristämiseksi*.

Kilpailudiskurssissa valtapolitiikka kytkeytyi kilpailukyky politiikkaan: kilpailukykyä parantavat toimet nähdään välttämättömiksi ja kyseenalaistamattomiksi, eikä niitä voi jättää tekemättä. Siksi yhteistä etua edustavan hallituksen on kyettävä toimimaan erityisintressejä

puolustavien eturyhmien mahdollisesta vastustuksesta huolimatta. Hallituksen on tarvittaessa *otettava ohjat käteensä*.

”Jos ei yhdessä pystytä sopimaan, niin hallituksen on pakko toimia. Suomen tilanne on hyvin vakava.” (Uutinen 21.7.2015; sisäministeri Petteri Orpo)

”Minusta on oikein, että hallitus otti ohjat käteensä”, kokoomuksen ensimmäisen kauden edustaja Saara-Sofia Sirén vastaa. (Uutinen 6.8.2015)

Valtapolitiikan näkökulmasta on mahdollista tulkita, että yhteiskuntasopimus oli hallituksen puolelta eräänlainen kolmikannan testi: kolmikannasta sopimistapaa voidaan jatkaa, jos se taipuu hallituksen välttämättömiksi arvioimiin toimenpiteisiin. Jos se ei niihin taivu, korporatistisesta sopimistavasta on siirryttävä kohti parlamentarismia. Samalla kyse olisi siirtymästä kohti pluralistista vaihdantaa, jossa työmarkkinajärjestöt pyrkivät vaikuttamaan poliittisiin puolueisiin, eivät niinkään osallistumaan päätöksentekoon suoraan (Kiander ym. 2008). SAK:n kieltäytyttyä hyväksymästä hallituksen tavoitteita elinkeinoministeri Olli Rehn sanoi suoraan, että ”päätoksellään SAK:n liitot siirsivät Suomen korporatistista parlamentarismiin” (HS 22.8.2015). Kilpailu-diskurssiin kytkeytyi ajatus ammattiyhdistysliikkeestä *vanhoillisena saavutettujen etujen varjelijana*. Ammattiyhdistysliikkeen olisi *aika kaivautua ulos poteroistaan*, tai sitten sen valtaa olisi rajoitettava. Puheenvuoroissa kaikuvat samat kilpailudiskurssin elementit kuin 1990-luvun alussakin, joskus myös samojen henkilöiden lausumina.

”Olivatko nämä kolmikannan hautajaiset, jää nähtäväksi. Joka tapauksessa palkansaajakeskusjärjestöt ottivat ison riskin omaa asemaansaikin ajatellen.” (Muut lehdet -palsta 22.8.2015; Kainuun Sanomat)

”Me ollaan niin vanhoissa uomissa. Ammattiyhdistysliike on kaikkein vanhoillisin. Se uskoo siihen, että sen tehtävä on varjella saavutettuja etuja.” (Uutinen 18.7.2015; entinen pääministeri Esko Aho)

Jakodiskurssissa kolmikantainen sopiminen sen sijaan ei ole jähmeää ja tunkkaista vaan pikemminkin reilu ja *tasaveroinen* tapa tehdä *yhteistyötä*. Saavutettujen etujen puolustamistakaan ei pidetä mitenkään vanhoillisena, vaan se on arvokasta toimintaa *sopimusyhteiskunnassa*. Oikeudesta tällaiseen tulonjakokamppailuun halutaan pitää kiinni. Se on *ammattiliittojen elinehto*. On sääli, jos hallituksen *ideologisena tavoitteena on laittaa ay-liike ja palkansaajat kyykkyyä*.

”Olen erittäin huolissani siitä, että muutetaanko nyt tämän sopimusyhteiskunnan ja kolmikantayhteistyön isoa periaatetta, joka on aina ollut aito, tasaveroinen valmisteluun ja sopimiseen perustuva yhteistyömalli.” (Toimittajan analyysijuttu 4.6.2015; SDP:n kansanedustaja Lauri Ihalainen)

”Me tarjoamme hallitukselle keinoa päästä tästä ongelmasta ulos ilman, että toreille alkaa taas kerääntyä ihmisiä. Ihan turha ehdotuksia on tehdä, jos tämä on hallitukselle ja työnantajille lopulta ideologinen kysymys sen suhteen, että päämääränä on laittaa ay-liike ja palkansaajat kyykkyyä”, Aalto sanoo. (Uutinen 26.9.2015; Metalliliiton puheenjohtaja Riku Aalto)

Hallituksen esiteltyä lakiehdotuksensa ja palkansaajaliittojen ärsyynyttyä niistä, julkisuudessa rakentui vielä puhetapa, jossa ymmärrettiin hallituksen tavoitteita mutta pidettiin ammattiliittojen sivuuttamista liian riskialttiina. Tässä puhetavassa tunnistettiin ammattiliittojen joukkovoima ja katsottiin, että sopiminen olisi tulosten kannalta parempi vaihtoehto kuin avoin konflikti. Ero suorasukaiseen kilpailudiskurssiin, jossa hallitusta kehoitettiin ottamaan sille kuuluva vastuu ohi työmarkkinajärjestöjen, on huomattava. Puhetapa eroaa kuitenkin myös jakodiskurssista korostamalla enemmän kilpailukykyä ja kansakunnan etua kuin edunvalvontaa ja yhdessä sopimisen itseisarvoa. Yhdessä sopimista kannatetaan siksi, että sen avulla kilpailukykytavoitteet saavutetaan vallitsevissa valtasuhteissa paremmin kuin avoimella konfliktilla.

Nykyiset työehtosopimukset päättyvät ensi vuoden syksystä alkaen. Jos hallituksen toimet pilaavat seuraavan neuvottelukierroksen, se olisi tappio, jonka rinnalla työn hinnan laskusta saatavat hyödyt kalpenevat.

Tämä lienee suurin riski pääministeri Sipilän uhkapeleissä. Mutta ei suinkaan ainoa. (Toimittaja Paavo Teittisen analyysijuttu 10.9.2015)

Yhteenvetoa

Vuoden 2015 yhteiskuntasopimushankkeen alkuvaiheissa suhteellinen konsensus kilpailukykyongelman olemassaolosta sekä hallituksen konsensushenkinen retoriikka loivat edellytyksiä yhteiskuntasopimuksen syntymiselle. Kilpailudiskurssin ja jakodiskurssin väliset rintamalinjat tulivat kuitenkin pian esiin, ja julkisuudessa rakentui asetelma, jossa hallitus ja työnantajat esiintyivät kilpailudiskurssiin nojaten päättäväisinä kilpailukyvyyn kohentajina, kun vastaavasti ammattiyhdistysliike ja vasemmisto-oppositio syyttivät jakodiskurssiin tukeutuen hallitusta ammattiyhdistysliikkeen kiristämisestä ja sopimussyhteiskunnan horjuttamisesta. Selkein ero vuoden 1991 tilanteeseen oli se, että ulkoinen devalvaatio ei enää ollut mahdollinen. Tämä epäilemättä selkeytti kilpailudiskurssia ja teki yhteiskuntasopimuksen puolustajille helpommaksi keskittyä sisäisen devalvaation edistämiseen. Jakodiskurssi kuitenkin antoi vahvaa tukea ammattiyhdistysliikkeen ja vasemmisto-opposition näkemyksille, eikä sopimukseen pääsy ollut helppoa. Neuvottelut katkesivat monta kertaa ja alkoivat taas uudelleen. Lopulta hallitus joutui antamaan lupauksia korporatistisen sopimistavan jatkamisesta vastineeksi sille, että ammattiyhdistysliike suostui allekirjoittamaan sopimuksen (Reunanen 2017, 111).

Diskursiiviset järjestykset muuttuivat vain vähän

Tarkasteltujen kolmen tapauksen diskursiiviset järjestykset muistuttavat suuresti toisiaan. Yhtäällä oli diskursiivinen klusteri, jonka solmukohdana oli suomalaisen elinkeinoelämän kilpailukyky ja sen merkitys

kansantaloudelle ja hyvinvoinnille. Työmarkkinatilannetta tarkasteltiin tässä yhteisen kansallisen edun näkökulmasta, mikä luonnostaan jätti taka-alalle ratkaisujen tulonjakovaikutukset ja korosti yhteisten ponnistelujen tärkeyttä. Toisaalla oli diskursiivinen klusteri, jossa painottuivat intressiryhmien välinen tulonjakokamppailu ja ainakin jonkinasteinen epäily teollisuuden hintakilpailukykyä korostavaa talouspoliittista linjaa kohtaan.

Kaikissa kolmessa tapauksessa vakaus- tai yhteiskuntasopimuksen rakentaminen nojasi vahvasti kilpailukykyä korostaneisiin diskursseihin. Yhteiskuntasopimuksen kritiikki ja horjuttaminen puolestaan nojasivat lähinnä edunvalvonta- (1968) ja jakodiskurssiin (1991 ja 2015). Kasvupoliittinen diskurssi tarjosi 1960-luvun lopussa suotuisan nojan kilpailukyky politiikalle, koska siinä kolmikantainen korporatistinen sopimisen tapa nähtiin olennaiseksi keinoksi saavuttaa kilpailukykyta-voitteita. Kasvupoliittinen diskurssi antoi työväenliikkeelle selkänöjan eristää ja marginalisoida kilpailukyky politiikasta piittaamattomat ryhmät ja toisaalta se antoi työnantajille ja porvaripoliitikoille perusteet myöntä sovun edellyttämiin kompromisseihin. 1990-luvulle tultaessa kasvupoliittinen diskurssi hajosi, koska korporatistinen sopiminen alkoi näyttää liian tehottomalta tavalta saada aikaan talouskriisin edellyttämiä tulo- ja finanssipoliittisia ratkaisuja. Se jakautui kilpailu- ja jakodiskursseiksi, joista jälkimmäiseen yhdistyi aiemman edunvalvontadiskurssin elementtejä. Siinä missä korporatistinen sopimistapaan nähtiin 1960-luvun kasvupoliittisessa diskurssissa välineeksi talouspolitiikan ongelmien ratkaisemisessa, kilpailudiskurssissa se nähtiin pikemminkin kilpailukykyä tukevan politiikan haasteena ja hidasteena. Suomalaisen korporatismiin haluttiin kehittyvän joustavammaksi ja tulosvastuullisemmaksi. Myös 1960-luvun kasvupoliittisessa diskurssissa korporatistiselta sopimiselta edellytettiin vastuullisuutta ja erityiseduista tinkimistä, mutta silloin tällaista vastuullista korporatismia vasta rakennettiin, ja siihen asetettiin toiveita. Vuosina 1991 ja 2015 muutospaine tuli korporatistisen ajattelutavan ulkopuolelta, ja korporatistista sopimistapaa puolustanut jakodiskurssi oli ikään kuin altavastaajan asemassa.

Vuoden 2015 diskursiivinen järjestys vaikutti hyvin samanlaiselta vuoteen 1991 verrattuna. Kilpailudiskurssi oli kuitenkin aiempaa yhteisnäisempi, koska ulkoinen devalvaatio ei enää ollut vaihtoehto sisäiselle

devalvaatiolle. Jakodiskurssi puolestaan oli edelleen siinä määrin vahva, että siihen nojaten ammattiyhdistysliike kykeni mobilisoimaan liittojen jäseniä hallituksen vastaisiin mielenilmauksiin sekä horjuttamaan hallituksen parlamentaarisen toimintatavan legitimitettä. Siinä missä vuonna 1991 kilpailudiskurssi rakoili devalvaatiotoiveiden takia, vuonna 2015 rakoilua syntyi pragmaattisen laskelmoinnin takia: kilpailudiskurssin tukemia etuisuuksien leikkauksia periaatteessa kannattavistakin osa alkoi katsoa, että ammattiyhdistysliikkeen tosiasiallisen vallan takia hallituksen olisi paras antaa enemmän periksi. Oikeaoppisuuden synnyttämä konflikti toisi enemmän vahinkoa kuin myöntyminen vähemmän oikeaoppisiin kompromisseihin.

Kilpailu- ja jakodiskurssi ovat vuoden 2015 jälkeenkin antaneet tukea eri osapuolille valtapoliittisessa kiistelystä korporatistisesta ja pluralistisesta sopimistavasta. Diskurssien tulkinnat kolmikantaisen sopimisen periaatteista eroavat selvästi. Kilpailudiskurssissa kolmikannalla nähdään valmisteleva ja konsultoiva rooli, kun puolestaan jakodiskurssissa kolmikantainen sopiminen ymmärretään vahvemmin korporatistiseksi vaihdannaksi. Hallituksen myöntyminen kolmikantaiseen valmisteluun kilpailukyky sopimuksen yhteydessä ei poistanut tätä jännitettä eikä siihen kytkeytyviä erilaisia, eri diskursiivisiin klustereihin kytkeytyviä tulkintoja ja performansseja. Juha Sipilän hallituksen suunnitelmat työllisyyden lisäämiseksi hallituskauden jälkipuoliskolla nostivat järjestötoisen korporatistimin ja parlamentarisuuteen nojaavan pluralismin välisen jännitteen esiin kerta toisensa jälkeen.

Myös kesällä 2019 aloittaneen Antti Rinteen hallituksen¹⁷ korostetun järjestövetoinen työllisyyspolitiikka sai heti osakseen epäilyjä, että työllisyyttä tehokkaasti parantavia keinoja ei pelkästään järjestötoisesti sopimalla saada aikaan.

Tässä luvussa on kuvattu diskursiivisia järjestyksiä kolmella eri vuosikymmenellä *Helsingin Sanomien* juttujen perusteella. Nämä diskursiiviset järjestykset määrittivät osaltaan eri osapuolten kykyä käyttää julkisuutta hyväkseen vaikutusvaltansa vahvistamiseen työmarkkina-neuvotteluihin liittyvissä politiikkaverkostoissa. Empiirisesti tässä on kuitenkin vain kuvattu näitä diskursiivisia järjestyksiä. Arviot diskurssi-järjestysten merkityksestä osapuolten vaikutusvallalle tai yhteiskuntasoo-

¹⁷ Sosiaalidemokraatit, Keskusta, Vihreät, Vasemmistoliitto, Ruotsalainen kansanpuolue.

pimuksista käydylle poliittiselle kamppailulle ovat analyysiin perustuvaa tulkintaa tai perustuvat aiempiin tutkimuksiin (erityisesti Bergholm 2007; Kiander & Vartia 1998; Kyntäjä 1993; Mansner 1990; Reunanen 2017).

Politiikan ja median suhteen näkökulmasta tarkasteltujen kolmen vuosikymmenen diskursiiviset järjestykset vaikuttavat varsin pysyviltä. Media tarjoaa areenan niin kilpailukykyä ja vientiteollisuuden etua turvaamaan pyrkiville poliittisille voimille kuin eri yhteiskuntaryhmien välitöntä etua puolustaville poliittisille voimille. Tällainen pysyvyys voi hyvin olla ominainen piirre nimenomaan tulopolitiikan kaltaisille, vakiintuneisiin institutionaalsiin rakenteisiin kiinnittyville politiikka-sektoreille. Vahvoihin ja vakiintuneisiin intresseihin sitoutuneilla poliittikalohkoilla mediajulkisuuteen on vaikea tuoda kokonaan uudenlaisia jäsennyksiä. Sikäli kuin muutoksia oli havaittavissa, ne paljolti liittyivät näiden institutionaalisten rakenteiden muutoksiin, kuten Suomen liittymiseen yhteisvaluuttaan tai Neuvostoliiton sosialistisen järjestelmän romahdukseen.

Talous- ja työmarkkinapolitiikan pitkän linjan muutoksen arviointia vaikeuttaa se, että kukin uusi hallitus näyttää tyypillisesti yrittävän korjata edellisen hallituksen aikana ongelmalliseksi havaittuja toimintatapoja, mikä tuo kehitykseen hallituskauden mittaista aaltoliikettä. Tästä syystä politiikan pitkän linjan muutosta poliittisten suhdanteiden vaihdellessa on hiukan samaan tapaan vaikea erottaa kuin ilmaston muutosta säätilojen vaihdellessa. Sipilän hallituksen suoraviivainen aloitus oli vastareaktio edellisen hallituksen ongelmalliseksi koettuun päättämättömyyteen ja sekavaan hallitsemistapaan. Rinteen hallitus puolestaan halusi palauttaa sopimisen kulttuuria Sipilän liian yritysmäiseksi koetun hallituspolitiikan jälkeen. Sopimisen keskittyneisyyden ja hajautuneisuuden välisellä ulottuvuudella (kuvio 1.1) kehitys näyttäisi kuitenkin olevan suhdanteiden ylikin menossa kohti entistä hajautuneempaa, pluralistisempaa sopimistapaa. Talouden kansainvälistyttyä ja poliittisen kulttuurin ”notkistuttua” (Kantola 2011a) tulopolitiikan koordinoinnista on tullut entistä vaikeampaa, ja ainakin työnantajapuoli on tehnyt tästä omat johtopäätöksensä päättäessään vetäytyä keskusjärjestötason työehtoneuvotteluista. Sopimisen järjestövetoisuuden ja parlamentaarisuuden välisellä ulottuvuudella kehityksen suunta taas ei ole yhtä ilmeinen. Tällä ulottuvuudella poliittisten suhdanteiden ”säätila”

näytti Rinteen halliuksen aloittaessa vevän järjestövetoisuuden suuntaan, mutta jo syksyllä 2019 Postin työmarkkinakiistan yhteydessä Antti Rinteen korporatistissävyiset toimintatavat herättivät epäluuloja. Niihin vedoten Keskustapuolue painosti hänet eroamaan pääministerin tehtävästä joulukuussa 2019. Voi hyvin olla, että poliittinen ilmasto tälläkin ulottuvuudella on vähitellen muuttumassa aiempaa pluralistisemmaksi, vähemmän hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen keskinäiseen sopimiseen perustuvaksi.

3 Kolmikanta avautuu julkisuuteen

Poliittisen julkisuuden diskursiivisen järjestyksen ohella julkisuusareenaa määrittää sen luonne poliittisen vuorovaikutuksen ja legitimoinnin kenttänä. Kulloinenkin diskursiivinen järjestys luonnollisesti vaikuttaa siihen, mitä pidetään legitiiminä, mutta diskurssien sisäisessä ja välisessä argumentaatiossa on erotettavissa myös yleisempiä legitimaatioperustoja. Tässä käytetään sellaisina Habermasin (1991, 273–337) kommunikatiivisen toiminnan teoriasta johdettuja pätevyysvaateita: tieto (totuus), arvot (oikeudenmukaisuus) ja luottamus (rehellisyys). Ne muodostavat julkisuudessa toimiville *rationaalisuuden toimintahorisontin*, johon heidän tavalla tai toisella on orientoiduttava. Julkisuudessa esiintyessään politiikan osapuolet vetoavat näihin legitimaatioperustoihin ja voivat samalla vahvistaa tai horjuttaa omaa tai toisten osapuolten legitimaatiota ja vaikutusvaltaa varsinaisissa päätöksentekotilanteissa (Reunanen 2017; Reunanen & Kunelius 2019).¹⁸ Legitimaatioperustat kytkeytyvät politiikan symboliseen ja performatiiviseen ulottuvuuteen, ja myös ne vaikuttavat siihen “mitä yleisö ja toiset politiikan toimijat pitävät auktoritatiivisena” (Hajer 2009, 50).

Politiikan symbolinen ulottuvuus rakentuu kulloisestakin diskursiivisesta järjestyksestä. Tätä ulottuvuutta ja sen avaamaa diskurssihori-

¹⁸ Analyysissä nimetään Habermasin esittämät pätevyysvaatteet hieman uudella tavalla. Totuuden sijaan käytetään tieto-sanaa, oikeudenmukaisuuden sijaan arvot-sanaa ja rehellisyyden sijaan luottamus-sanaa. Terminologinen muutos tuo käsitteet lähemmäksi empiiristen tapausten sanastoa ilman että käsitteiden merkitys juurikaan muuttuu. Suurin muutos on rehellisyyden korvaaminen luottamuksella. Analyysissä luottamukseen on sisällytetty myös viittaukset vastuullisuuteen ja lojaalisuuteen. Nämä operaatiot ovat perusteltuja, koska luottamus ja rehellisyys (kuten myös tieto ja totuus) kytkeytyvät käsitteellisesti toisiinsa: luottamuksessa on kysymys siitä, uskooko A että B on rehellinen. Vastuullisuus ja lojaalisuus puolestaan on poimittu tutkimusaineistosta. Ne voidaan tulkita toimijoiden epäsuoriksi sitoumiksi. Kysymys on silloin siitä, voivatko muut toimijat luottaa heidän olevan rehellisiä näissä sitoumuksissaan. Oikeudenmukaisuus-termin korvaaminen arvo-termillä ei tässä muuta käsitteen sisältöä. Sillä tarkoitetaan Habermasin (1991) tavoin oikeudenmukaisuutta suhteessa normatiiviseen kontekstiin tai normin itsensä legitimiisyyttä. (Reunanen & Kunelius 2019.) Legitimaatioperustojen luokitusperiaatteista on esimerkkejä liitteessä 1.

sonattia kuvattiin kirjan edellisessä luvussa. Poliitiikan performatiivisessa ulottuvuudessa puolestaan on kyse näiden diskursiivisten resurssien käytöstä tietyissä tilanteissa. Diskurssit ja pätevyysvaateet kytkeytyvät toisiinsa poliittisissa performansseissa, jotka periaatteessa ovat alttiita pätevyysvaateisiin nojaavalle kritiikille. Pätevyysvaateiden huomioiminen tuo valtakamppailuun kielen resursseihin nojaavan kriittisen rationaalisuuden mahdollisuuden ja pitää esillä politiikan, journalismin ja julkisuuden kriittisiä ja järkipäisiä potentiaaleja. Habermas (1991, 273–337) erottaakin toisistaan kriittisen (kommunikatiivisen) ja tarkoitushakuisen (strategisen) toiminnan. Toiminta on kriittistä, kun argumentteja arvioidaan pätevyysvaateiden nojalla ja tarkoitushakuista, kun pätevyysvaateisiin ei sitouduta.¹⁹

Poliittisessa keskustelussa kriittinen ja tarkoitushakuinen toiminta kietoutuvat vaikeasti erotettavasti toisiinsa. Pätevyysvaateet kuitenkin luovat keskustelulle pohjan, joka antaa argumenteille normatiivista painoa ja mahdollistaa rationaalisen kritiikin. Eri legitimaatioperustojen painottuminen poliittisessa keskustelussa puolestaan kuvaa kulloisenkin julkisuusareenan luonnetta. Jos julkinen keskustelu painottuu tieto- ja arvoargumenttien sijaan puheeseen toimijoiden välisestä luottamuksesta, keskustelu siirtyy asiakysymyksistä ikään kuin metatasolle kritisoimaan osapuolten motiiveja ja rehellisyyttä. Poliitikot pelaavat tällöin julkisuudessa ”epäilypelejä” (Anderson ym. 1994, 139).²⁰ Koska tiedetään, että politiikka paljolti on tällaista strategista peliä, tämäkin keskustelu voi olla kriittistä ja rationaalista. On kuitenkin mahdollista, että vilpittömyyteen kohdistuvaa kritiikkiä itseään käytetään tarkoitushakuisesti. Kovin vahva luottamusperustan painotus voi näin viitata journalis-

¹⁹ Kielen pätevyysvaateet puiteistavat strategistakin toimintaa. Niihin voidaan vedota strategisesti, mutta strateginen toimintakaan ei voi välttää pätevyysvaateisiin nojaavaa kritiikkiä. Tämän tutkimuksen tarkoitus ei ole selvittää, missä määrin tulopoliittinen julkinen keskustelu vastasi kommunikatiivisen toiminnan ihanteita. Sen sijaan ajatusta kielenkäyttöön sisältyvistä pätevyysvaateista käytetään lähtökohtana arvioitaessa, millaista järjenkäyttöä tulopoliittinen keskustelu kussakin tarkasteltavassa tapauksessa ilmensi eli millä tavoin kussakin tapauksessa vedottiin tietoon, arvoihin ja luottamukseen.

²⁰ Epäily- ja uskomispelien idea on peräisin Peter Elbow’lta, ja Anderson ja kumppanit soveltavat sitä journalismiin. Epäilypelejä pelaava toimija kyseenalaistaa toisen vilpittömyyden, kun taas uskomispeli perustuu keskinäiseen luottamukseen. (Reunanen 2003, 60.)

tisen julkisuuden kyynisyyteen ja ylikorostuneeseen taipumukseen hahmottaa politiikka strategisena pelinä (Aalberg ym. 2017; Cappella & Jamieson 1996; Patterson 1994). Tällaista painotusta on toisinaan myös pidetty merkinä politiikan medioitumisesta (Donges, Håkansson & Lengauer 2014; Strömbäck & Dimitrova 2011). Olipa epäilyveli kriittistä tai tarkoitushakuista, poliitikon kannalta luottamuskritiikkiä painottava julkisuusympäristö joka tapauksessa on erilainen kuin tietokritiikkiä painottava.

Seuraavassa analysoidaan kolmea työmarkkinatapausta legitimaatioperustoista muodostuvan toimintahorisontin kannalta. Analyysi etenee kolmessa vaiheessa. Juttuaineistosta luokitellaan ensin toimijat, joiden puhetta lainataan suoraan tai epäsuorasti tai jotka esiintyvät mielipidejuttujen kirjoittajina (puhuvat toimijat).²¹ Sen jälkeen tunnustetaan toimijoiden välisiä keskeisiä konfliktisuhteita erottamalla juttujen esiintyjien toistensa sanoihin tai tekoihin kohdistamia kiistoja. Tällaisia kiistäviä puheenvuoroja kutsutaan tässä *kiistoperformansseiksi*. Kolmanneksi luokitellaan legitimaatioperustoja, joihin nämä kiistot nojaavat. Tarkoitus on verrata 1960-luvun lopun, 1990-luvun alun ja vuoden 2015 talous- ja työmarkkinapoliittista julkista keskustelua analysoimalla niiden konfliktisuutta (missä määrin esiintyjät kohdistavat toisiinsa kritiikkiä) sekä tutkimalla missä määrin eri legitimaatioperustoihin kulloinkin viitattiin.

²¹ Puhuviksi toimijoiksi katsottiin myös uutisissa lainatut tekstit (kuten hallitusohjelma tai vakauttamissopimus). Tällöin puhuvaksi toimijaksi merkittiin kyseisen tekstin laatinut taho – joko henkilö tai organisaatio. Kukin puhuva toimija laskettiin kustakin jutusta vain kerran siitä riippumatta, kuinka laajasti tai useaan otteeseen tämän puhetta jutussa lainattiin. Mielipidejutuista puhuvaksi toimijaksi katsottiin ainoastaan jutun kirjoittaja. Toimituksen omissa mielipidejutuissa, kuten pääkirjoituksissa ja kolumneissa, ei ole puhuvia toimijoita lainkaan, vaan jutun kirjoittajana on lehti itse (kertoja). Uutisjuttujen puhuvia toimijoita ja mielipidekirjoittajia tarkastellaan tässä erikseen. Menetelmät kuvataan tarkemmin liitteessä 1.

Poliitikkoja ja järjestöjohtajia

Juttujen esiintyjien analyysi osoittaa, kuinka 1960-luvun lopun työmarkkinapolitiikka oli vähemmän julkista kuin nykyisin. Työmarkkinoiden edustajien osuus juttujen puhuvista toimijoista on selvästi pienempi kuin vuosien 1991 ja 2015 tapauksissa (taulukko 3.1). Työnantajajärjestöjen edustajat eivät olleet jutuissa äänessä juuri lainkaan. Uutisissa kyllä raportoitiin kabinettipoliticoinnista ja neuvottelujen tilanteista, mutta neuvottelujen osalliset eivät nykyisessä määrin itse selostaneet neuvottelujen kulkua julkisuudessa. Tämä viittaa siihen, että järjestöjohtajien mandaatti oli vahva eikä mediajulkisuus ollut yhtä tärkeä väline taustajoukkojen hyväksynnän varmistamiseksi kuin nykyisin. Vakauttamis-sopimuksen ratkaisevat neuvottelut haluttiin käydä ”pienessä piirissä”, jotta julkisuus ei pilaisi sopimusmahdollisuuksia (Bergholm 2007, 406; Mansner 1990, 277). Sopimusesityksen valmistuttuakin *Helsingin Sanomat* raportoi sitä koskevista neuvotteluista paljolti anonyymeiksi jääneisiin lähteisiin tukeutuen. Muut liike-elämän edustajat olivat esillä työnantajajärjestöjä useammin. Tällaisia olivat erityisesti Rahalaitosten liitto ja muut pankkien edustajat sekä Kiinteistöliitto.

Työmarkkinaosapuolten sijaan äänessä olivat usein poliitikot. Esimerkiksi valtuuslain eduskuntakäsittelystä julkaistiin paljon kansanedustajien puheenvuoroja. Toisaalta poliitikkojenkin osalta esiintymiset olivat paljolti siteerauksia heidän julkisista puheistaan. Tämä sopii hyvin *Helsingin Sanomien* pitkäaikaisen politiikan toimittajan Unto Hämäläisen arvioihin poliittisen kulttuurin muutoksesta. Vielä 1960-luvulla politiikan toimijat ”pelkäsivät mustasukkaisesti toisiaan ja vielä enemmän kielteistä julkisuutta” (Hämäläinen 2002, 15–16) ja kertoivat toimistaan usein vain pitkillä tiedotteilla. Avautumispolitiikka käynnistyi kuitenkin jo 1970-luvun taitteessa (mt., 19), ja 1990-luvulle tultaessa toimittajien edellytykset saada tietoa suoraan päättäjiltä olivat Hämäläisen mukaan huomattavasti parantuneet.

Taulukko 3.1. Puhuvat toimijat uutisjutuissa

	1968	1991	2015
	%	%	%
Politiikka kaikkiaan	62	39	38
- Hallitus tai hallituspuolue (poliittinen toimija)	31	23	29
- Oppositio tai oppositiopuolue	30	15	9
- Poliitiikka, puolueet yleisesti, eduskunta, valiokunta ym.	2	1	0
Työmarkkinat ja elinkeinoelämä kaikkiaan	31	50	44
- Työntekijäjärjestöt, ammattiyhdistysliike	10	31	29
- Työnantajajärjestöt	2	12	12
- Liike-elämä (muu kuin työnantajajärjestöt ja maatalous)	14	4	3
- MTK, maanviljelijät, maatalousyrittäjien muut järjestöt	1	1	0
- Työmarkkinajärjestöt yleisesti	4	2	0
Virkamies/ministeriöt/Suomen Pankki (hallinnollinen toimija)	4	6	2
Viestimet	1	1	1
Yksityishenkilöt	0	0	7
Muu	1	4	7
Ei määriteltävissä	1	0	1
Yhteensä (%)	100	100	100
Yhteensä (N)	166	473	321

Tutkimusaineiston rajaus vain *Helsingin Sanomiin* vaikuttaa tuloksiin todennäköisesti eniten juuri Liinamaa 1 -tapausta koskevassa analyysissä. Silloin puoluelehdillä ja ammattijärjestöjen lehdillä oli paljon nykyistä keskeisempi asema talous- ja työmarkkinapoliittisen julkisuuden areenoina. On mahdollista, että jos verrattavana olisi ollut laajempi media-aineisto, erot tarkasteluvuosien välillä eivät olisi olleet yhtä suuria. Tuloksiin voisi ajatella vaikuttavan myös sen, että Liinamaa 1 tapauksessa tarkasteltavana oli vain sopimusesityksen valmistumisen jälkeinen ajanjakso, johon sisältyi valtuuslain eduskuntakäsittely. Tällä ei kuitenkaan ollut kovin suurta merkitystä, koska ennen sopimusesityksen valmistumista *Helsingin Sanomat* julkaisi valmistelusta lähinnä vain Liinamaan tiedonantoja. Ilmeisesti työmarkkinajohtajat tuolloin tosiaan halusivat varjella neuvotteluja julkisuudelta ja onnistuivatkin siinä varsin hyvin.

Työmarkkinajärjestöjen edustajien osuus *Helsingin Sanomien* uutisjulkisuudessa kasvaa selvästi 1990-luvulle tultaessa. Näkyvyys myös

pysyy kutakuinkin ennallaan vuonna 2015. Muutoksen taustalla voi nähdä tulopoliittisen järjestelmän vakiintumisen ja työmarkkinasopimusten mieltämisen aiempaa selvemmin yhdeksi politiikan osa-alueeksi, jota uutismedian on seurattava. Toisaalta työmarkkinapolitiikka oli keskeinen politiikan osa-alue jo 1960-luvulla ja työmarkkinajärjestöt tärkeitä vallankäyttäjiä. Työmarkkinakiistat olivat näyttävästi esillä *Helsingin Sanomissakin* syksyllä 1967 ja 1968. Tulopoliittikan uutuuden sijaan parempi selitys työmarkkinajohtajien vähäiselle näkyvyydelle Liinamaa 1 -tapauksessa ja heidän näkyvyytensä kasvulle myöhemmin on työmarkkinapolitiikan yleisempi medioitumiskehitys: mediajulkisuudesta on tullut myös työmarkkinajärjestöjen johtajille entistä tärkeämpi resurssi tuen ja legitimaation hankkimiseksi.

Toinen selvä muutos on hallitus- ja oppositiopoliitikkojen suhteellisessa näkyvyydessä. Oppositiopoliitikkojen näkyvyys suhteessa hallituspoliitikkoihin on vähentynyt selvästi. Opposition osuuden väheneminen vuodesta 1968 johtuu siitä, että sekä vuosien 1991 että 2015 tapauksissa konflikti rakentui ensisijaisesti hallituksen ja työntekijäjärjestöjen välille, kun vuoden 1968 tapauksessa konflikti oli enemmän hallituksen ja opposition välinen. Liinamaa 1 -tulospimuksessa hallitus ja työmarkkinajärjestöt rakensivat kolmikantaista ratkaisua, jossa neuvottelujen osapuolet käyttivät julkisuutta vipuvartena vain vähän. Sen sijaan vuosina 1991 ja 2015 hallitus pyrki voimakkaammin viemään eteenpäin linjauksia, joihin työntekijäjärjestöiltä ei ollut saatu hyväksyntää. Näin media-areenasta tuli ammattiyhdistysliikkeen johtajille tärkeä väylä lisätä painetta hallitusta kohtaan ja vahvistaa tukea omalta jäsenkunnaltaan. Vastavasti opposition merkitys hallituksen kiistakumppanina julkisuudessa heikkeni. Opposition näkyvyys oli kaikkein vähäisintä vuoden 2015 tapauksessa, vain 9 prosenttia. Näiden lukujen perusteella konflikti siis painottui vuonna 2015 vielä voimakkaammin hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen väliseksi kuin vuonna 1991.

Mielipidejuttujen osuus kaikista jutuista vaihtelee tapausten kesken voimakkaasti. Toimituksen omien mielipidejuttujen (pääkirjoitukset, toimittajan kolumnit) osuus kasvaa tasaisesti (1968: 10 %, 1991: 14 %, 2015: 18 %), kun taas toimituksen ulkopuolisten kirjoittajien mielipidejuttujen osuus on pienimmillään vuonna 1991 ja kasvaa todella suureksi

vuonna 2015 (1968: 12 %, 1991: 6 %, 2015: 25 %).²² Vuoden 2015 luvussa voi nähdä journalismin yleisöorientaation ja internetin avoimen keskusteluympäristön vaikutusta. Journalismi mieltää aiempaa enemmän roolikseen myös tilan antamisen yleisön puheenvuoroille.

Mielipidejutuissa hieman yllättävää on Muut lehdet -palstan pieni osuus vuonna 1991 (taulukko 3.2). Tähän on vaikea keksiä mitään erityistä syytä.²³ Kiinnostava havainto on sekkin, että vuonna 2015 myös työmarkkinajärjestöjen edustajilta julkaistaan muutama mielipidejuttu. Aiempina vuosina he ehkä olivat katsoneet saavana äänensä riittävästi kuuluviin uutisissa tai sitten *Helsingin Sanomat* ei ollut halunnut julkaista heidän kirjoituksiaan.

Taulukko 3.2. Mielipidejuttujen kirjoittajat sekä viestimet muut lehdet -palstalla

	1968	1991	2015
	%	%	%
Toimituksen mielipide- ja analyysijutut (esim. pääkirjoitukset)	22	62	29
Viestimet Muut lehdet -palstalla	39	8	31
Yksityishenkilöt ja nimimerkit	28	23	30
Pilapiirrookset (Kari)	7	-	-
Virkamies	2	0	0
Poliitikko	2	5	1
Työntekijäjärjestön edustaja	0	0	2
Työnantajajärjestön edustaja	0	0	2
Elinkeinoelämän edustaja (muu kuin työnantajajärjestö)	0	0	1
Muu	0	5	5
Yhteensä (%)	100	100	100
Yhteensä (N)	54	62	188

Työmarkkinajohtajien tulo talous- ja työmarkkinapoliittiseen julkisuuteen poliitikkojen rinnalle vuoden 1968 jälkeen näkyy selvästi myös verrattaessa eri vuosina eniten uutisissa puhujina esiintyneitä henkilöitä

²² Juttutyypin jakaumat kussakin tapauksessa esitetään liitteessä 1.

²³ Yksi mahdollinen syy voisi olla puutteet *Helsingin Sanomien* juttuarkistossa. On periaatteessa mahdollista, että arkistosta jostain syystä puuttuu yleisönosastojuuttuja tai Muut lehdet -palstan juttuja. Aineisto kerättiin hakusanojen perusteella sähköisestä arkistosta.

(taulukko 3.3). Vielä 1968 ainoa usein puhujana esiintynyt henkilö oli pääministeri Mauno Koivisto ja muukin kärkeijoukko koostui poliitikoista. Vuosina 1991 ja 2015 taas aineistoista erottuu noin kymmenen henkilön joukko, johon pääministerin lisäksi kuuluivat molempina vuosina valtiovarainministeri ja keskeiset keskusjärjestöjohtajat. Useimmin uutisissa esiintyvien henkilöiden luettelo kuvaa hyvin myös työmarkkinapolitiikan sukupuolittuneisuutta. Eniten äänessä ovat miehet. Vuonna 1968 naisista aktiivisimmin esiintyi Liberaalisen kansanpuolueen kansanedustaja Irma Karvikko, vuonna 1991 sosiaali- ja terveysministeri Eeva Kuuskoski ja vuonna 2015 Palvelualojen ammattiliiton (PAM) puheenjohtaja Ann Selin (3 lainausta).

Taulukko 3.3. Useimmin uutisissa puhujina esiintyneet henkilöt

Tapaus 1968		Tapaus 1991		Tapaus 2015	
(Vähintään 3 kertaa lainatut)	N	(Vähintään 5 kertaa lainatut)	N	(Vähintään 4 kertaa lainatut)	N
Koivisto, Mauno (sdp)	9	Ihalainen, Lauri (SAK)	34	Sipilä, Juha (kesk)	20
Karvikko, Irma (lkp)	4	Aho, Esko (kesk)	28	Lyly, Lauri (SAK)	17
Liinamaa, Keijo (valtakunnansovittelija)	4	Viinanen, Iiro (kok)	18	Palola, Antti (STTK)	13
Salo, Tuure (lkp)	4	Ranne, Voitto (Akava)	16	Häkämies, Jyri (EK)	12
Vennamo, Veikko (smp)	4	Kahri, Tapani (STK)	14	Fjäder, Sture (Akava)	10
Ilaskivi, Raimo (kok)	3	Swanljung, Esa (STTK)	11	Rinne, Antti (sdp)	8
Rihtiemi, Juha (kok)	3	Kinnunen, Matti (TVK)	6	Stubb, Alexander (kok)	8
Rossi, Reino (Suomen Pankki)	3	Lundh, Per-Erik (Metalliliitto)	6	Vanhanen, Matti (kesk)	7
Vartia, Tauno (kok)	3	Salolainen, Pertti (kok)	6	Piirainen, Marko (AKT)	6
Viirolainen, Johannes (kesk)	3	Kuuskoski, Eeva (kesk)	5	Aalto, Riku (Metalliliitto)	5
		Ojala, Arto (STK)	5	Satonen, Arto (kok)	5
		Pekkarinen, Mauri (kesk)	5	Lindtman, Antti (sdp)	4
		Sorsa, Kalevi (Suomen Pankki)	5		

Kiistäjät ja kohteet

Kiistoperformanssien analyysi etenee kahdessa vaiheessa. Ensin tunnistetaan tilanteita, joissa jutun kertoja tai joku jutun puhuvista toimijoista kyseenalaistaa omissa nimissään jonkin toisen tahon sanomisia tai tekemisiä. Jo se, missä määrin tällaisia kiistäviä puheenvuoroja esitetään, luonnehtii kulloistakin julkisuusympäristöä. Uutisjutuissa otetaan kertojan lisäksi lukuun ainoastaan toimijoiden *omassa puheessaan* (suora tai epäsuora esitys) tekemät kyseenalaistukset eli *kiistot*. Tämä rajaus kytkee analyysin uutisjutun nykyhetkeen ja sulkee pois tapauksia, joissa on hyvin epäselvää, kenen näkökulmasta toimijoita ja heidän puheitaan kuvataan. Mieli-pidejutuista huomioidaan ainoastaan jutun kirjoittajan tekemät kiistot. Analyysin tuloksena on käsitys kiistämisen *intensiteetistä* sekä siitä, minkä toimijaryhmien *välille* kiistot painottuvat.

Analyysin toisessa vaiheessa kuvataan, missä määrin ja millä tavoin näissä kyseenalaistavissa puheenvuoroissa vedotaan kolmeen rationaalisiin argumentoinnin legitimaatioperustaan: tietoon, arvoihin ja luottamukseen. Tässä siis keskitytään vain kiistävässä puheenvuoroissa tehtyihin performansseihin ja niitä kutsutaan siksi *kiistoperformansseiksi*. Rajaus on perusteltu siksi, että toisen toimijan toiminnan kyseenalaistavissa puheenvuoroissa julkisen auktoriteettikamppailun voi ajatella olevan intensiivisintä ja merkityksellisintä. Analyysin tuloksena on käsitys siitä, millä tavoin eri legitimaatioperustat kytkeytyivät työmarkkinapolitiikan keskeisiin kiistakysymyksiin kussakin tarkastellussa tapauksessa.

Vuoden 1968 aineiston 120 jutusta luokiteltiin yllä kuvatuin perustein ja rajauksin kaikkiaan 83 kiistoa (taulukko 3.4). Niistä kuudessa jutun kertoja kyseenalaisti jonkin toimijan tekoja tai sanoja. Kaikki nämä kiistot kertoja esitti pääkirjoituksissa. Vielä 1960-luvun lopussa kertoja ei siis uutisissa kyseenalaistanut tai kiistänyt raporttoimiensa tahojen sanoja tai tekoja. Eri tahot esiintyivät jutuissa puhujina kaikkiaan 208 kertaa,²⁴ ja näistä 71:ssä eli 34 prosentissa he kiistivät vähintään yhden toisen toimijan sanoja tai tekoja. *Toimijoiden kiistointensiteetti* vuoden 1968 aineistossa oli siis 34 prosenttia. Onko se paljon vai vähän? Ainakin voi sanoa, että vakauttamissopimusta ja valtuuslakia koskeva julkinen

²⁴ Uutisissa suoraan tai epäsuoraan lainatut tahot sekä mielipidejuttujen kirjoittajat (pois lukien lehden omat mielipidekirjoitukset).

keskustelu oli olennaisessa määrin erimielistä ja erimielisyydelle myös nimettiin selviä kohteita. Kaikkein tyypillisimmin oppositiopuolueen edustaja kiisti hallituksen edustajan sanoja tai tekoja (27 kiistoa), toiseksi yleisimmin hallituspuolueen edustaja kiisti toisen hallituspuolueen edustajan sanoja tai tekoja (6 kiistoa) ja kolmanneksi yleisimmin hallituspuolueen edustaja kiisti oppositiopuolueen edustajan sanoja tai tekoja (4 kiistoa). Tulos toistaa tyypillistä asetelmaa, jossa vallassa olevat tahot ovat kommentoinnin ja kritisoinnin kohteena eniten, kun taas vähävaltaisempien tahojen sanomisiin ja tekemisiin puututaan vähemmän (Reunanen 2003, 226–240).

Vuoden 1991 aineiston 269 jutusta luokiteltiin kaikkiaan 450 kiistoa.²⁵ Kertojan kiistäviä puheenvuoroja on aineistossa 95, eli juttumäärään suhteutettunakin moninkertaisesti vuoden 1968 aineistoon verrattuna. Pääosin kasvua selittää toimituksen omien mielipidejuttujen määrän lisääntyminen, mutta kertojan kiistot uutisjutuissakaan eivät olleet enää täysin mahdottomia kuten 1960-luvulla: vuoden 1991 aineistosta koodattiin neljästä uutisjutusta kahdeksan kertojan tekemää kiistoa. Voidaan puhua yleisestä journalistisen kulttuurin muutoksesta. Poliitiikan journalistit ovat 1980-luvulta lähtien alkaneet omaksua etäisempää ja kriittisempää roolia suhteessa poliitikkoihin (Aula 1991; ks. myös Moring & Himmelstein 1993; Hämäläinen 2002). Puhuvat toimijat esiintyivät vuoden 1991 aineistossa kaikkiaan 502 kertaa, ja näistä 261:ssä toimija kiisti vähintään yhden toisen toimijan sanoja tai tekoja. *Toimijoiden kiistointensiteetti* vuoden 1991 aineistossa oli siis 52 prosenttia, eli selvästi korkeampi kuin vuoden 1968 aineistossa. Kiistämisen kasvua voi selittää aiemmin todetulla politiikan avautumisella median suuntaan – avoimemmassa tiedotusympäristössä myös toimijoiden sisäiset ristiriidat tulevat paremmin esiin – sekä vuoden 1991 yhteiskuntasopimus- ja tuloneuvotteluiden kiihkeällä luonteella.

²⁵ Reliabiliteettitarkastuksessa kävi ilmi, että vuoden 1991 aineiston koodaaja oli merkinnyt yhdelle toimijalle tyypillisesti useampia kuin yhden kiiston kohteen, kun taas vuosien 1968 ja 2015 aineistojen koodaajalla oli korkeampi kynnys koodata useita kohteita. Vuoden 1991 aineistossa kiistat on siis koodattu tiheämmin kuin vuosien 1968 ja 2015 aineistoissa. Tästä syystä kiistämisen intensiivisyyttä tutkitaan kaikissa tapauksissa vertaamalla sitä, kuinka moni puhuvista toimijoista ylipäätään esittää toisiin toimijoihin kohdistuvia kiistoja (ottamatta huomioon, kuinka moneen tahoon toimija jutussa kiistonsa kohdistaa). Tämän luokittelun reliabiliteetti oli tarkastuksessa riittävän hyvä, 81 prosenttia, ks. liite 1.

Aktiivisimmin toisten toimia vuoden 1991 aineistossa kiistivät työntekijäjärjestöjen edustajat, mikä on 1960-luvun politiikkavetoiseen toimintaan verrattuna merkittävä ero. Kiistäjä–kiistetty-pareista yleisin yhdistelmä oli ammattiyhdistysliikkeen edustaja kiistämässä hallituksen edustajan toimia (75 kiistoa) ja toiseksi yleisin opposition edustaja kiistämässä hallituksen edustajan toimia (42 kiistoa). Kolmanneksi tavalisimmin kertoja kiisti hallituksen toimija (28 kiistoa) ja neljänneksi yleisimmin ammattiyhdistysliike kiisti työnantajapuolen toimia (26 kiistoa). Vuoden 1968 aineistoon verrattuna analyysissä näkyy jälleen niin kertojan kuin työmarkkinajärjestöjen aktiivisempi julkisuusrooli. Hallituksen ja opposition erimielinen keskustelu ja tämän keskustelun roolitusta niin, että hallitus on opposition kritiikin kohteena, on kuitenkin yhteistä 1968-luvun aineiston kanssa.

Vuoden 2015 aineiston 308 jutusta luokiteltiin kaikkiaan 200 kiistoa. Näistä 15 tapauksessa kiistäjänä oli kertoja. Puhuvat toimijat esiintyivät jutuissa kaikkiaan 455 kertaa, ja näistä 172:ssa eli 38 prosentissa toimija kiisti vähintään yhden toisen toimijan sanoja tai tekoja. *Toimijoiden kiistointensiteetti* oli siis 38 prosenttia, mikä on selvästi vähemmän kuin vuoden 1991 aineistossa ja vain hieman enemmän kuin vuoden 1968 aineistossa. Vaihtelu eri vuosien välillä voi johtua tapausten erityispiirteistä ja myös aineiston koodauksen epävarmuuksista. Kiistointensiteetin vertailun perusteella voi kuitenkin päätellä, että kaikissa tapauksissa julkinen keskustelu oli olennaisesti erimielistä, ja erimielisyydelle myös nimettiin selviä kohteita. Tulokset kertovat tältä osin pikemmin journalistisen julkisuuden vakaudesta kuin sen muutoksesta.

Vuoden 2015 yhteiskuntasopimuksen yhteydessä tyypillisintä oli, että ammattiyhdistysliikkeen edustaja kiisti hallituksen edustajan sanoja tai tekoja (27 kiistoa). Toiseksi yleisimmin hallituspuolueen edustaja (20 kiistoa) tai yksityishenkilö (20 kiistoa) kiisti hallituksen edustajan sanoja tai tekoja. Samoin kuin aiemmissa tapauksissa, hallitus oli nytkin selvästi eniten kiistojen kohteena.

Taulukosta 3.4 toimijaryhmien erot käyvät selvästi ilmi. Siinä on laskettu kullekin toimijaryhmälle myös *kiistoindeksi* jakamalla ryhmän edustajien tekemät kiistot kiistojen kohteena olemisen lukumäärällä: mitä suurempi luku, sitä enemmän toimijaryhmän esiintyminen painottuu kiistämiseen. Mitä enemmän luku jää alle yhden, sitä suuremmalta osin ryhmä esiintyy kiistämisen kohteena. Taulukosta käy ilmi, kuinka erityi-

sesti kertoja, oppositio ja yksityishenkilöt esiintyvät kaikkina tarkasteluvuosina usein kiistäjinä, kun taas hallitus on tyypillisesti kiistämisen kohteena. Vuosien myötä kuitenkin oppositionkin sanomisia ja tekemisiä on alettu enemmän kiistää julkisuudessa.

Taulukko 3.4. Kiistäjät ja kiiston kohteet taustaryhmittäin

	Tapaus 1968				Tapaus 1991				Tapaus 2015			
	Kiistäjänä	Kohteena	Kiistoindeksi	Puheenvuoroja	Kiistäjänä	Kohteena	Kiistoindeksi	Puheenvuoroja	Kiistäjänä	Kohteena	Kiistoindeksi	Puheenvuoroja
	<i>N</i>	<i>N</i>		<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>		<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>		<i>N</i>
Kertoja	6	0	∞	120	95	2	47,5	266	15	0	∞	308
Politiikka kaikkiaan	46	52	0,9	104	113	237	0,5	188	50	111	0,5	124
- Hallitus tai hallituspuolue (poliittinen toimija)	11	41	0,3	52	55	196	0,3	113	29	94	0,3	94
- Oppositio tai oppositiopuolue	35	6	5,8	49	58	27	2,1	72	21	15	1,4	30
- Poliitiikka, puolueet yleisesti, eduskunta ym.	0	5	0,0	3	0	14	0,0	3	0	2	0,0	0
Työmarkkinat ja elinkeinoelämä kaikkiaan	12	15	0,8	51	184	165	1,1	236	53	62	0,9	150
- Työntekijäjärjestöt, ammattiyhdistysliike	3	0	∞	17	132	62	2,1	146	45	22	2,0	97
- Työnantajajärjestöt	0	0	-	4	27	48	0,6	58	7	19	0,4	40
- Liike-elämä, muut kuin työnantajajärjestöt	7	7	1,0	23	16	13	1,2	17	0	10	0,0	12
- MTK, maanviljelijät, maatalouden muut järjestöt	1	1	1,0	1	7	2	3,5	6	0	0	-	0
- Työmarkkinajärjestöt yleisesti	1	7	0,1	6	2	40	0,1	9	1	11	0,1	1
Virkamies/ministeriöt/ Suomen Pankki (hallinto)	1	4	0,3	8	14	19	0,7	28	0	3	0,0	5
Viestimet	5	0	∞	22	5	1	5,0	8	15	11	1,4	61
Yksityishenkilö tai nimimerkki	11	2	5,5	15	23	0	∞	16	53	3	17,7	80
Muu	2	1	2,0	6	16	12	1,3	20	14	6	2,3	33
Ei määriteltävissä	0	9	0,0	2	0	14	0,0	2	0	4	0,0	2
Yhteensä	83	83	1,0	328	450	450	1,0	764	200	200	1,0	763

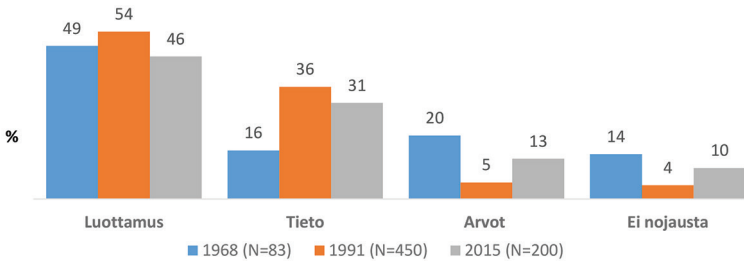
Työmarkkinajärjestöistä ammattiyhdistysliike on tyypillisemmin kiistäjä ja työnantajajärjestöt puolestaan kiistämisten kohde. Viestimet olivat kutakuinkin kritiikin tavoittamattomissa, kunnes vuoden 2015 aineistossa ne olivat 11 kertaa kiiston kohteena. Tulos kertoo siitä, että media tunnustetaan nykyisin paremmin poliittiseksi toimijaksi, ei ainoastaan politiikan kommentaattoriksi tai areenaksi. Viestimiin kohdistuneista kiistoista 7 liittyi *Iltalehden* uutiseen, jossa väitettiin, että hallituksella olisi salainen lista lainmuutoksista, joilla se painostaisi ammattiliittoja yhteiskuntasopimukseen. *Helsingin Sanomien* uutisissa (1.6. ja 2.6. 2015) useat työmarkkinajohtajat ja poliitikot kiistivät *Iltalehden* tiedon.

Luottamus, arvot ja tieto

Suurimmasta osasta kiistoperformansseja oli tunnistettavissa legitimaatioperusta, johon kiisto nojasi. Usein tosin tunnuttiin nojaavan useampaankin perustaan, missä tapauksessa puheenvuoro luokiteltiin painotuneimmaksi arvioidun perustan perusteella. Kuten edellä jo todettiin legitimaatioperustojen tarkastelu nojaa tässä Habermasin (1991, 273–337) kommunikatiivisen toiminnan teoriasta johdettuihin pätevyysvaateisiin: tieto (totuus), arvot (oikeudenmukaisuus) ja luottamus (rehellisyys). Julkisuudessa esiintyvien retoriikassa ne kytkeytyvät kulloisiinkin diskursiivisiin muotoutumiin ja muodostavat niiden kanssa normatiivisen perustan, johon keskustelussa on mahdollista vedota.

Kiistojen legitimaatioperustojen näkökulmasta työmarkkinapoliittinen julkisuus näyttää pysyneen tarkasteluvuosina varsin samantyyppisenä (kuvio 3.1). Yhteistä kaikille tapauksille, on luottamusperustan hallitseva asema. Selvä muutoskin on havaittavissa: Vuoden 1968 tapauksessa vedottiin tietoperustaan selvästi harvemmin kuin myöhemmissä tapauksissa. Vastaavasti arvoihin (oikeudenmukaisuus) vedottiin tuolloin hieman yleisemmin. Näitä määrällisiä tuloksia tulkitessa on muistettava, että ne perustuvat tarkasteluvuosilta valittuihin yksittäisiin työmarkkinatapauksiin, joilla on omat ominaispiirteensä. Tulokset eivät siten välttämättä kuvaa ajankohtien välisiä eroja yleisemmin. Toisaalta tapaukset olivat keskenään varsin samankaltaisia, mikä taas antaa perusteita tulkita tuloksia vähintäänkin hypoteesina yleisemmästä muutok-

sesta. Toinen varaus liittyy koodauksen epävarmuuksiin. Vuoden 1991 aineiston koodasi eri tutkija kuin vuosien 1968 ja 2015 aineistot, ja reliabiliteettitarkastuksessa kävi ilmi, että vuoden 1991 aineistossa kynnyksiin ja niiden legitimaatioperustojen tunnistamiseen oli matalampi kuin kahdessa muussa tapauksessa. ”Ei nojausta” -tapauksen pieni osuus vuonna 1991 johtunee tästä koodausteknisestä syystä.²⁶ Tämä tietysti myös lisää vuodelta 1991 tunnistettujen legitimaatioperustojen osuuksia muihin vuosiin verrattuna.

Kuvio 3.1. Legitimaatioperustoihin nojaaminen kiistävissä puheenvuoroissa

Seuraavaksi kiistojen legitimaatioperustoja tarkastellaan erikseen kussakin tutkitussa tapauksessa. Ensin analysoidaan kiistojen legitimaatioperustoja määrällisesti, ja sen jälkeen katsotaan tarkemmin, millaisissa yhteyksissä eri legitimaatioperustoihin vedottiin.

Liinamaa 1 -tuporatkaisu 1968

Liinamaa 1 -tuporatkaisu poikkeaa muista tarkastelluista tapauksista siinä, että kiistoissa vedottiin tietoperustaan vain vähän. Sen sijaan arvoperusta oli tavallisempi kuin muissa tapauksissa. Tyypillisintä tuolloinkin oli vedota luottamukseen. Taulukossa 3.5 kiistoperformanssien legitimaatioperustat on ryhmitelty kiiston *esittäjien* mukaan. Toimijaryhmäkohtaiset luvut ovat sen verran pieniä, että niihin pohjaavat vertailut ovat epäluotettavia. Kuitenkin politiikan edustajat nojaavat

²⁶ Ks. tarkemmin liite 1.

enemmän luottamusperustaan kuin työmarkkinoiden edustajat, joilla puolestaan tietoperusta painottuu enemmän. Tyypillisimmin tietoperustaan nojaa elinkeinoelämän edustaja. Yksityishenkilöillä ja nimimerkkikirjoittajilla painottuvat arvo- ja luottamusperustat, mikä johtuu siitä, että heidän puheenvuoronsa koskivat lähes yksinomaan indeksitilien lopettamista. Tässä he nojasivat vaihtelevin painoituksin sekä tallettajan kohtaamaan epäoikeudenmukaisuuteen (arvoperusta) että asiasta päättäjien omanvoitonpyyntiin (luottamusperusta). Ainoastaan hallitus oli kiistojen *kohteena* niin usein, että legitimaatioperustojen jakautumista voi arvioida määrällisesti. Hallitus oli kohteena 41 kertaa. Näistä 21:ssä kiiston perustana oli luottamus, 7:ssä tieto, 5:ssä arvot, ja 8:ssä kiisto ei nojannut mihinkään legitimaatioperustaan. Myös tyypillisimmissä kiistäjä-kohde-pareissa painottui luottamusperusta (taulukko 3.6).

Taulukko 3.5. Kiistojen legitimaatioperustat kiistäjän taustaryhmän mukaan (1968)

	Ei nojaa	Tieto	Arvot	Luottamus	Yhteensä
	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>
Kertoja	0	1	0	5	6
Politiikka kaikkiaan	11	5	8	22	46
- Hallitus tai hallituspuolue (poliittinen toimija)	3	1	0	7	11
- Oppositio tai oppositiopuolue	8	4	8	15	35
- Poliittikka, puolueet yleensä, eduskunta ym.	0	0	0	0	0
Työmarkkinat ja elinkeinoelämä kaikkiaan	1	5	4	2	12
- Työntekijäjärjestöt, ammattiyhdistysliike	1	0	1	1	3
- Työnantajajärjestöt	0	0	0	0	0
- Liike-elämä, muut kuin työnantajajärjestöt	0	5	1	1	7
- MTK, maanviljelijät, maatalouden muut järjestöt	0	0	1	0	1
- Työmarkkinajärjestöt yleisesti	0	0	1	0	1
Virkamies/ministeriöt/Suomen Pankki (hallinto)	0	0	0	1	1
Viestimet	0	1	0	4	5
Yksityishenkilö tai nimimerkki	0	1	5	5	11
Muu	0	0	0	2	2
Ei määriteltävissä	0	0	0	0	0
Yhteensä	12	13	17	41	83

Taulukon tulkintaesimerkki: Kiistoperformansseja oli kaikkiaan 83, ja näistä 46 oli politiikan toimijoiden esittämiä. Poliitiikan toimijoiden esittämistä kiistoperformansseista 11 tapauksessa ei tunnistettu mitään legitimaatioperustaa, 5 tapauksessa tunnistettiin tietoperusta ja 22 tapauksessa luottamusperusta.

Taulukko 3.6. Kiistojen legitimaatioperustat kiistäjä–kohde-pareittain: neljä yleisintä paria (1968)

Kiistäjä	Kohde	Ei nojausta	Tieto	Arvot	Luottamus	Yhteensä
		N	N	N	N	N
Oppositio	Hallitus	8	4	6	9	27
Hallitus	Hallitus	2	1	0	3	6
Hallitus	Oppositio	1	0	0	3	4
Yksityishenkilö tai nimimerkki	Liike-elämä	0	0	1	3	4

Taulukon tulkintaesimerkki: Opposition edustajat kohdistivat hallitukseen yhteensä 27 kiistoa. Näistä 8:sta ei tunnistettu mitään legitimaatioperustaa, 4:stä tunnistettiin tietoperusta ja 9:stä luottamusperusta.

Luottamukseen nojaava kritiikki kohdistuu kohteena olevan tahon ominaisuuksiin, erityisesti hänen epärehellisyyteensä tai tarkoitushakuiseseen toimintaansa. Liinamaa 1 -tapauksessa luottamuskiistot keskittyivät yhtäältä kasvupoliittisessa diskurssissa esitettyihin syytöksiin vakauttamissopimuksen tarkoitushakuisista kaatamisyriyksistä ja toisaalta lähinnä porvaridiskurssissa esitettyihin epäilyihin hallituksen motiiveista valtuuslakia säädettäessä. Hallitukseen kohdistuvat, luottamusta kyseenalaistavat kiistot olivat yleensä epäilyjä, että hallitus käyttää valtuuslakia väärin tarkoituksiin, kuten sosialismin edistämiseen. Kolmanneksi luottamukseen nojaavia kiistoja esitettiin moraalidiskurssissa, varsinkin indeksitilien lopettamista ja vuokrankorotuksia koskevien kiistojen yhteydessä.

Kaikilla tahoilla ei ilmeisesti vieläkään ole tajuttu välttämättömyyttä turvautua voimakkaisiin lääkkeisiin. Niinpä varatuomari Keijo Liinamaan johdolla aikaan saatu tulopoliittinen kokonaisuohjelma on joutunut vaaraan ammattiyhdistysliikkeen yhä jatkuvan sisäisen hajaannuksen sekä erityisesti tpsl:n ja kommunistien jyrkimmän siiven tahallisten kaatamispyrkimysten vuoksi. Välistä vetäjien on syytä muistaa, miten suuren vastuun he menettelyllään ottavat; muuta nopeaa vaihtoehtoahan talouselämämme tervehdyttämiseen ei ole. (Pääkirjoitus 27.3.1968)

”Valtalaki siirtää eduskunnan päätävävallan hallitukselle ja myönnän avoimesti, etten tunne erityistä luottamusta hallituskokoomusta kohtaan, jonka ansioluetteloa ’kaunis-

tavat' kahden vuoden aikana suoritettut toimenpiteet veron ja hintojen korotuksineen, ennätystyöttömyyksineen ja sosialisointivaatimuksineen”, Karvikko sanoi. (Uutinen 3.4.1968; kansanedustaja Irma Karvikko (lkp))

On kohtuutonta, jos vuokrakeinottelijat pääsevät hyötymään vakauttamisesta, jonka tarkoituksena on nimenomaan hinta- ja kustannustason nousun pysäyttäminen. Tässä tilanteessa on edellytettävä, että vuokranantaja edustavat järjestöt tekevät voitavansa estääkseen aiheettomat korotukset. Kuitenkin niiden taholta on väitetty, ettei vakauttaminen ollenkaan sido vuokranantajia. (Pääkirjoitus 2.4.1968)

Luottamukseen nojaavat kiistoperformanssit vaikuttivat varsin samantapaisilta kuin mikä on talous- ja työmarkkinapolitiikalle tyypillistä nykyaikana. Selkein ero juontuu porvari- ja sosialismidiskurssien suhteellisen vahvasta asemasta. Nykyään harvoin syytetään vasemmistopuolueitaakaan sosialismin salakuljetuksesta. Sen sijaan syytökset katteettomista lupauksista ja oman kannattajakunnan suosimisesta kokonaisuuden kustannuksella ovat tyypillisiä nykyisin.

Arvoilla tarkoitetaan tässä laajasti jaettuina eettisiä ideoita, kuten oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa ja vallitsevia normeja ylipäätään. Arvoihin nojaavien kiistoperformanssien avulla voidaan kyseenalaistaa jokin puheenvuoro tai toimenpide pitämällä sitä epäoikeudenmukaisena tai muuten normin vastaisena. Liinamaa 1 -tapauksessa arvoihin nojaavat kiistoperformanssit kytkeytyivät erityisesti moraalidiskurssiin ja sille keskeisiin kysymyksiin indeksitilien lopettamisesta ja vuokrakeinotellusta. Indeksitilien lopettamista pidettiin säästäjiä kohtaan epäoikeudenmukaisena: säästäjän kovalla työllä ansaitsemista rahoista inflaatio leikkaa osan pois. Tähän arvoperformanssiin kytkeytyi kuitenkin usein myös tietoon ja luottamukseen nojaavia elementtejä. Tyypillinen tietoargumentti oli se, että indeksitilit lopettamalla hoidetaan inflaation seurauksia, kun tosiasiaa pitäisi puuttua sen syihin. Luottamusperformansseista taas oli kyse silloin, kun säästäjien kyykyttämisen annettiin ymmärtää olevan tarkoituksellista muunlaisista perusteluista huolimatta.

Muutama arvokiisto kytkeytyi edunvalvontadiskurssiin. Niissä pidettiin vakauttamissopimuksen tulonjakovaiikutuksia epäoikeuden-

mukaisina. Keskustelua käytiin ratkaisun tasapuolisuudesta palkansaa-
jien ja maatalousväestön kesken, vuokrasääntelyn kohtuuttomuudesta
vuokranantajia kohtaan sekä palkkojen sääntelyn kohtuuttomuudesta,
jos hinnat kuitenkin nousevat. Myös valtuuslain säätämistä ja korpora-
tismia vastustettiin arvoargumentein. Parlamentarismi nähtiin tällöin
arvoksi, jonka puolustaminen on kansanedustajien moraalinen velvolli-
suus.

Tasapuolisuuden nimessä olisi odottanut, että kaikille
maanviljelijöillekin olisi korotusmääräksi esitetty esim.
vain 5 ha:n tuottomäärä x tavoitehinnan nousu, mikä taas
vastaisi palkansaajille tulevaa korotusta, n. 25–30 mk/kk.
Vai eikö erään kansanosan tulon prosentuaalinen nousu
olekaan vaaraksi talouselämän vakauttamiselle? (Yleisön-
osasto 26.3.1968; nimimerkki Ekonomisti)

[SAJ:n] Hallitus totesi yksimielisesti, että sopimustekstin
sisältö ja annetut selvitykset eivät kuitenkaan tyydytä
ammattijärjestöä, vaan se edellyttää valtiovallalta selviä
takeita hintojen kurissapitämiseksi ja oikeudenmukaisen
tulo- ja hintapolitiikan luomiseksi niin, että rasitukset
kohdistuvat tasapuolisesti kaikkiin tuloryhmiin. (Utinen
28.3.1968)

”...Tällaisena, kuin laki nyt on, eduskunnalla ei mielestäni
ole moraalista oikeutta luovuttaa omaa valtaoikeuttaan
hallitukselle vuoden 1969 loppuun”, hän sanoi. (Utinen
10.4.1968; kansanedustaja Irma Karvikko (lkp))

Kaikkiaan vaikutti siltä, että arvoperusteet jäivät jutuissa luottamuspe-
rusteiden varjoon. Ne kyllä olivat mukana kiistoissa, mutta esiintyjien
retoriikassa luottamusperformanssit korostuivat enemmän.

Tieto viittaa todellisuuden ominaisuuksiin. Osapuolten sanoja tai
tekoja voidaan kritisoida osoittamalla niiden perustuvan virheellisiin
taustatietoihin tai tuomalla esiin esitettyjen toimenpiteiden haitallisia
seurauksia. Käsillä olevassa tapauksessa tietoperformansseissa puututtiin
usein talouspolitiikan ristiriitaisuuteen tai siihen, että ehdotetut toimen-
piteet eivät tuo toivottuja seurauksia. Osa tietoon nojaavista kiistoperfor-
mansseista oli perusteluiltaan hyvin ohuita. Annettiin ymmärtää, että

tiedolliset perustelut ovat olemassa, mutta niitä ei kiistojen yhteydessä useinkaan juuri selostettu. Osassa perustelut taas olivat hyvinkin yksityiskohtaisia ja muistuttivat sopimustekstiä.

”Säännöstelyä siinä laajuudessa kuin hallitus esittää, ei tarvita. Sota-aikana ja sen jälkeen tarvittiin säännöstelyä sen vuoksi, että tavaraa ja asuntoja oli tarpeeseen nähden aivan liian vähän.”

”Nyt on tilanne tässä mielessä aivan toinen. Tavaraa on runsaasti, jopa ylenmäärin, samaten asuntoja, lukuun ottamatta suurimpia asutuskeskuksia, kaupunkeja, joissa suuri jatkuva muuttoliike aiheuttaa ilmeistä pulaa.” (Uutinen 10.4.1968; kansanedustaja Matti Raipala (kok))

”Uudessa sopimuksessa oli päästy yksimielisyyteen myös talonmiesten työsuhdeasuntojen vuokrien vahvistamisesta uudeksi sopimuskaudeksi 6 %:lla korotettuna. Valtuuslakiin eduskunnassa tehty muutos näyttää kuitenkin ehkäisevän myös talonmiesten vuokrien tarkistamisen sopimusteitse. Nämä vuokrathan on sidottu vuoden 1965 keskivuokratason ja ovat siis tuntuvasti alle nykyisen keskitason. Tätä jälkeenjäänyttä vuokraa on vielä sopimuksessa alennettu 25 %:lla. Vuokratason jäädyttäminen merkitsee talonmiehille suhteetonta lisäetua ja vaikeuttaa näinollen sopimukseen pääsyä muista työ- ja palkkaehdoista”, sanoi toimitusjohtaja Wiias. (Uutinen 9.4.1968; Suomen Kiinteistöliiton toimitusjohtaja Olavi Wiias)

Tietoon nojattiin legitimaatioperustoista vähiten, mikä johtunee siitä, että analyysissä niitä tarkasteltiin ainoastaan kiistoperformansseissa. Muutoin juttuaineistossa oli paljonkin tietoon nojaavaa argumentointia. Tämä – samoin kuin muutamat esimerkit tiedollisesti yksityiskohtaisesti perustelluista kiistoista – johtuu siitä, että 1960-luvun lopun journalismissa tyypillisesti lainattiin puheista pitkiä jaksoja sanasta sanaan. Tällöin puhujan omasta osallisen tai asiantuntijan roolistaan esittämät perustelut toistuivat myös lehtitekstissä. Lehdissä toistettiin sanasta sanaan myös laajoja tekstidokumentteja. Esimerkiksi hallitusohjelma (uutinen 22.3.1968) samoin kuin Liinamaan johdolla tehty vakauttamis-

sopimus (uutinen 28.3.1968) julkaistiin *Helsingin Sanomissa* kokonaisuudessaan.

Tulopoliittisen julkisuuden suhteellisen korkea kiistointensiteetti ja kiistojen legitimaation painottuminen luottamusperustaan kertovat poliittisen julkisuuden jo 1960-luvun lopulla perustuneen paljolti ”epäilypeliin” (Anderson ym. 1994, 139). Ja samoin kuin myöhemmin 1990-luvulla (Reunanen 2003, 352–357), epäilypeliä pelasivat erityisesti politiikan toimijat itse, ei vain journalistinen kertoja. Tulos jossain määrin kyseenalaistaa käsitystä politiikan journalismin muutoksesta aiempaa kyynisemmäksi ja negatiivisemmäksi, mikä aiemmassa tutkimuksessa on liitetty erityisesti journalismin taipumukseen kuvata politiikkaa strategisena pelinä (Aalberg ym. 2017; Cappella & Jamieson 1996; Patterson 1994; Strömbäck & Dimitrova 2011). Tulos kyseenalaistaa etenkin ajatusta, että tällainen kyynisyys ja negatiivisuus juontuisi politiikan mukautumisesta medialogiikkaan. Näyttää pikemmin siltä, että kyse on politiikan omasta logiikasta, jonka yksi keskeinen ominaispiirre on toisten toimijoiden tarkoituksien ja motiivien kyseenalaistaminen. Mediajulkisuus oli jo 1960-luvun lopussa areena tällaisille kiistoperformansseille.

Esko Ahon hallituksen yhteiskuntasopimushanke 1991

Vuoden 1991 yhteiskuntasopimushanke eroaa vuoden 1968 Liinamaa 1-tapauksesta etenkin siinä, että kiistoissa vedottiin tietoon nyt selvästi yleisemmin (taulukko 3.7). Tämä on nähtävissä useimpien toimijaryhmien kohdalla. Merkille pantavaa on myös ero työntekijäjärjestöjen ja työnantajajärjestöjen kesken: työntekijäjärjestöjen edustajien esittämässä kiistoissa painottuu luottamusperusta, kun taas työnantajat nojaavat tyypillisemmin tietoperustaan. Vuoden 1968 aineistossa työnantajajärjestöt eivät esiintyneet kiistäjinä tai kiistojen kohteina juuri lainkaan, mutta silloinkin muut elinkeinoelämän edustajat nojasivat tietoperustaan muita esiintyjäryhmiä enemmän. Hallituksen ja opposition edustajien kiistoperformansseissa ei nyt – kuten ei myöskään vuonna 1968 – ollut juuri eroa tietoon ja luottamukseen vetoamisessa. Sen sijaan arvoihin oppositio vetosi molempina vuosina hallitusta yleisemmin. Myös työnte-

kijäjärjestöt vetosivat arvoihin, kun taas työnantajat eivät kiistämisisään vedonneet niihin lainkaan.

Taulukko 3.7. Kiistojen legitimaatioperustat kiistäjän taustaryhmän mukaan (1991)

	Ei nojaa	Tieto	Arvot	Luottamus	Yhteensä
	N	N	N	N	N
Kertoja	1	25	0	69	95
Politiikka kaikkiaan	4	46	9	54	113
- Hallitus tai hallituspuolue (poliittinen toimija)	2	22	3	28	55
- Oppositio tai oppositiopuolue	2	24	6	26	58
- Poliitiikka, puolueet yleensä, eduskunta ym.	0	0	0	0	0
Työmarkkinat ja elinkeinoelämä kaikkiaan	10	68	15	91	184
- Työntekijäjärjestöt, ammattiyhdistysliike	9	41	10	72	132
- Työnantajajärjestöt	1	17	0	9	27
- Liike-elämä, muut kuin työnantajajärjestöt	0	7	3	6	16
- MTK, maanviljelijät, maatalouden muut järjestöt	0	2	1	4	7
- Työmarkkinajärjestöt yleisesti	0	1	1	0	2
Virkamies/ministeriöt/ Suomen Pankki (hallinto)	1	8	0	5	14
Viestimet	0	2	0	3	5
Yksityishenkilö tai nimimerkki	0	6	0	17	23
Muu	4	8	0	4	16
Ei määriteltävissä	0	0	0	0	0
Yhteensä	20	163	24	243	450

Taulukon tulkintaesimerkki: Kiistoperformansseja oli kaikkiaan 450, ja näistä 113 oli politiikan toimijoiden esittämiä. Poliitiikan toimijoiden esittämistä kiistoperformansseista 4 tapauksessa ei tunnistettu mitään legitimaatioperustaa, 46 tapauksessa tunnistettiin tietoperusta ja 54 tapauksessa luottamusperusta.

Kiistojen *kohteena* taustaryhmistä selvästi yleisimmin oli hallitus (196 kiistoa). Sitä seurasi työnantajat (62), työntekijäjärjestöt (48) ja työmarkkinajärjestöt yleisesti (40). Oppositioon kohdistettiin viidenneksi eniten kritiikkiä (27). Taulukossa 3.8 on eritelty näihin toimijoihin kohdistettujen kiistojen legitimaatioperustat. Luottamusperustainen kiistäminen on kaikkien ryhmien kohdalla yleisintä ja tietopohjainen kiistäminen toiseksi yleisintä. Arvopohjainen kiistäminen ja mihinkään

nojaamaton kiistäminen ovat kaikissa ryhmissä varsin harvinaisia ja kohdistuvat lähinnä hallitukseen.

Taulukko 3.8. Kiistojen legitimaatioperusta kiiston kohteen taustaryhmän mukaan: viisi yleisintä kohdetta (1991)

	Ei nojaa	Tieto	Arvot	Luottamus	Yhteensä
	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>
Hallitus	13	75	13	95	196
Työntekijäjärjestöt, ammattiyhdistysliike	2	21	2	37	62
Työnantajajärjestöt	0	16	2	30	48
Työmarkkinajärjestöt yleisesti	0	15	3	22	40
Oppositio	3	7	2	15	27
Yhteensä	18	134	22	199	373

Taulukon tulkintaesimerkki: Taulukossa mainituissa ryhmissä kiiston kohteita oli yhteensä 373. Näistä 27 oli opposition edustajia. Opposition edustajiin kohdistuvista kiistoperformansseista 3 ei nojanut mihinkään legitimaatioperustaan, 7 nojasi tietoon ja 15 luottamukseen.

Tyypillisimmissä kiistäjä–kohde-pareissa (taulukko 3.9) kiinnostava yksityiskohta on ammattiyhdistysliikkeen varsin yleinen tapa kiistää hallituksen toimia sen enemmittä perusteluitta. Esimerkkinä tyylistä on devalvaation jälkeen julkaistu juttu (HS 22.11.1991), jossa ”[Metalli]liiton puheenjohtaja **Per-Erik Lundh** (sd) vakuutti, että metalliliitto ei hyväksy palkansaajille ensi vuodeksi kaavailtua TEL-maksua nyt eikä liittovaa-
lien jälkeen.” Samoin merkille pantavaa on kertojan vahvasti luottamus-
painotteinen kritiikki työntekijäjärjestöjä kohtaan.

Taulukko 3.9. Kiistojen legitimaatioperustat kiistäjä–kohde-pareittain: viisi yleisintä paria (1991)

Kiistäjä	Kohde	Ei nojausta	Tieto	Arvot	Luottamus	Yhteensä
		<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>
Ay-liike	Hallitus	8	24	5	38	75
Oppositio	Hallitus	1	15	5	21	42
Kertoja	Hallitus	0	10	0	18	28
Ay-liike	Työnantajat	0	9	1	16	26
Kertoja	Ay-liike	0	2	0	17	19

Taulukun tulkintaesimerkki: Opposition edustajat kohdistivat hallitukseen yhteensä 42 kiistoa. Näistä yhdestä ei tunnistettu mitään legitimaatioperustaa, 15:stä tunnistettiin tietoperusta ja 21:stä luottamusperusta.

Luottamukseen nojattiin vuoden 1991 aineistossa useimmin valtopoliittisia seikkoja käsitelleissä kiistoissa. Yleisimmin luottamus pohjaista arvostelua kuului jakodiskurssissa, ja tyypillisesti ammattiyhdistysliike tuolloin arvosteli työnantajia ja hallitusta. Työnantaja arvosteltiin oman vallan kasvatusyrityksistä, ammattiyhdistysliikkeen heikentämisestä ja sopimusjärjestelmän romutusyrityksistä kohtuuttoman kovilla ja periaatetason vaatimuksilla. Hallitusta kritisoitiin palkansaajien unohtamisesta, työnantajaleirin suosimisesta ja yleisestä osaamattomuudesta. Hallitukseen kohdistunut luottamuskritiikki henkilöityi usein suorasu-kaisia lausuntoja esittäneeseen valtiovaraministeri Iiro Viinaseen.

Ihalaisen mukaan ”työnantajapuolen luokkatietoisuus on kasvanut laman ja poliittisten muutoksien rohkaisemana”, mikä heijastuu vahvana ay-vastaisuutena.

”Yhdessä solmittuja sopimuksia vaaditaan häpeilemättä yksipuolisesti purettavaksi. Kuvaa ei suinkaan paranna se, että hallituksen jäsenet toistuvasti asettuvat tukemaan vain työnantajapuolen esityksiä ja naulaavat itsensä julkisesti Eteläranta 10 -politiikkaan”, Ihalainen sanoi. (Utinen 18.6.1991)

Sähköliiton mukaan Viinaseen on erottava, jotta tuloneuvottelut voisivat edetä. Viinaseen lausunnot ovat liiton mukaan synnyttäneet tilanteen, jossa ay-liike ei voi luottaa hallitukseen ja sen tahtoon tuloratkaisun aikaansaamiseksi. (Utinen 12.9.1991)

Kilpailudiskurssissa vedottiin luottamusperustaan harvemmin kuin jakodiskurssissa. Siinä luottamusperustaista arvostelua herätti lähinnä palkansaaajajärjestöjen haluttomuus osallistua taloustalkoisiin, mitä pidettiin oman edun tavoitteluna. Hallitusta närästi myös työmarkkinajärjestöjen vitkuttelu neuvotteluissa omien tarkoituksperiensä edistämiseksi. Joskus viivästelyn tarkoitukseksi epäiltiin myös vasemmiston ja ammattiyhdistysliikkeen pyrkimyksiä kaataa hallitus.

”Olen todella pettynyt, jos osoittautuu, että ammattiyhdistysliikkeen motiivit ovat puoluepoliittisia tai poliittis-sävyisiä. Se veisi tietysti pohjan pois paitsi tämän päivän ratkaisuilta, myös ratkaisuilta pitkälle tulevaisuuteen”, Aho huomauttaa. (Uutinen 6.10.1991)

Luottamuskriisejä syntyi siis sekä päivänpoliittisista taktisista että laajemmista valtapoliittisista syistä, ja kiistoperformansseissa on paljon yhtäläisyyksiä Liinamaa 1 -tapaukseen vuonna 1968. Merkittävin ero juontaa ammattiyhdistysliikkeen roolista tulopoliittisessa neuvottelujärjestelmässä. Liinamaa 1 -tapauksessa konsensus hallituksen ja ammattiyhdistysliikkeen kesken tuntui olevan vahvempi, ja luottamuskiistot kohdistuivat ammattiyhdistysliikkeessä ja poliittisessa vasemmistossa marginaaliin jääneisiin ryhmiin. Vuoden 1991 tapauksessa sen sijaan ammattiyhdistysliike oli yhtenäisempi ja sen oppositioasema hallituksen tavoitteita kohtaan oli selvempi. 1960-luvulla luotiin keskitetty neuvottelujärjestelmä, johon ammattiyhdistysliikettä houkuteltiin talouden vakauttamiseksi ja kilpailukyvyn takaamiseksi. 1990-luvulla keskitetty järjestelmä ja ammattiyhdistysliikkeen asema siinä olivat vakiintuneet, mutta hallituksen ja työnantajien piirissä usko niiden kykyyn vastata vakauttamisen ja kilpailukyvyn haasteisiin oli alkanut horjua. Suhtautuminen yhteiseen projektiin oli siis muuttunut, mistä seurasi uudentyypisiä luottamuskriisejä.

Arvoihin vedottiin vuoden 1991 tapauksen kiistoissa selvästi vähemmän kuin Liinamaa 1 tapauksessa vuonna 1968. Osaltaan tämä johtuu siitä, että tällä kertaa mielipidejuttujen osuus oli pienempi. Suuren osan vuoden 1968 arvokiistoista esittivät nimimerkkikirjoittajat yleisönosastossa. Arvoihin vetoaminen sinänsä oli pysynyt melko samanlai-

sena, joskin nyt arvokiistoja esittivät erityisesti ammattiyhdistysliike ja oppositio. Tälläkin kertaa arvokiistoissa vedottiin hallituksen esittämien toimien epäoikeudenmukaisiksi koettuihin seurauksiin. Ne kytkeytyivät tyypillisesti jakodiskurssiin, ja usein niissä mainittiin myös toimista kärsimään joutuvia ryhmiä. Enemmistö tällaisista arvosteluista esitettiin budjettineuvottelujen ja budjetin julkistamisen yhteydessä. Arvopohjaisia kiistoperformansseja esiintyi muutaman kerran myös valtakysymyksissä. Tällöin palkansaajajärjestöt puolustivat neuvotteluasemiaan ja oikeuksiaan hallituksen ja työnantajien muutosehdotuksia vastaan vedoten voimassa oleviin lakeihin ja vallitseviin perinteisiin.

”Työttömyyskierre vain jatkuu. Elinkeinoelämää yritetään ajaa ylös ajamalla kansa alas. Budjettiesitys on sosiaalisesti epäoikeudenmukainen”, Ihalainen lausui. (Utinen 14.9.1991)

[Palkansaaja]järjestöjen vastauksessa korostetaan, että lakko-oikeus on hallitusmuodosta johdettavissa oleva perusoikeus, jonka loukkaamattomuus on tunnustettu myös Suomea sitovissa kansainvälisissä sopimuksissa. (Utinen 25.6.1991)

Kilpailudiskurssissa arvopohjaisia kiistoperformansseja esitettiin vain muutama. Niissä vedottiin moraaliiin ja lakeihin.

Valtio ottaa ensi vuonna velkaa lähes miljardin viikossa, ja Ahon mukaan jo senkin kerääminen on monimutkainen tehtävä. ”Jokainen, joka lisää tätä velkataakkaa kaatamalla säästölakeja, ottaa erittäin suuren poliittisen riskin.” Aho piti sellaista myös ”moraalittomana”, koska lainaaminen on verotuksen siirtämistä ”kasvavien sukupolvien hartioille”. (Utinen 14.9.1991)

Kaikkiaan arvopohjaiset kiistat jäävät Liinamaa 1 -tapauksen kaltaisesti luottamuskiistojen varjoon. Tässä syynsä lienee aiemmin mainituilla yhteiskuntasopimus- ja tuloneuvotteluiden luonteella sekä julkisten ideologisten kiistojen vaimenemisella.

Tietoon nojaamisessa näkyy vuonna 1991 selvä muutos vuoteen 1968 verrattuna. Tietoon vedottiin nyt kiistoissa selvästi aiempaa yleisemmin. Se ei ollut enää samassa määrin vain luottamus- ja arvokiistojen taustalla olevaa asiantuntijatietoa, vaan tiedosta itsestään oli tullut kiistelemisen kohde. Vuoden 1991 yhteiskuntasopimuksen yhteydessä tietoperustaan vedottiin yleisimmin puhuttaessa kilpailukyky politiikasta. Jako- ja valtapolitiikkaan liittyvissä kiistoissa siihen vetoaminen oli vähäisempää. Kilpailukyky politiikasta kiisteltäessä tietoperustaan taas viitattiin tyypillisemmin jakodiskurssin kuin kilpailudiskurssin piirissä. Voi ajatella, että vuonna 1991 kilpailudiskurssin määrittelemä tieto oli kilpailukykyvystä puhuttaessa hallitsevassa asemassa ja jakodiskurssi haastoi tätä hallitsevaa puhetapaa omilla tiedollisilla argumenteillaan, minkä vuoksi ne korostuivat kiistävissä puheenvuoroissa.

Tyypillisimmin jakodiskurssin tietopohjainen kritiikki kohdistui hallituksen ja työnantajien ajamiin säästötoimiin. Niitä kiistettiin kahdella tapaa. Ensinnäkin niitä pidettiin tuolloiseen tilanteeseen epärealistisina tai epäjohdonmukaisina. Tätä kritiikkiä esitti erityisesti ammattiyhdistysliike, ja toisinaan siihen yhtyi myös journalistikertoja. Toiseksi ammattiyhdistysliike toi arvosteluissaan esiin säästöehdotusten huonoja seurauksia.

[SAK:n hallituksen varapuheenjohtajan Aarno] Aitamurron mielestä matalan palkkatason ja korkean osaaminen yhdistäminen on ”kuin yrittäisi panna suurta jalkaa pieneen kenkään”.

”Vai haluaako hallitus tehdä Suomesta halpatyövoimaa?” (Utinen 5.7.1991)

VTY:n mielestä lomautusten järjestäminen synnyttäisi uuden byrokration, joka veisi vielä osansa valtiovarainministeriön laskemista 700 miljoonan markan säästöistä. (Utinen 2.8.1991)

Kilpailudiskurssissa säästöt nähtiin välttämättömyytenä heikon taloustilanteen vuoksi. Toisinaan kilpailudiskurssin piiristä esitettiin tietopohjaista, kilpailukyky politiikkaan kohdistuvaa kritiikkiä syyttämällä toisin ajattelevia värien taustaoletusten varassa toimimisesta. Valtaosa kilpailudiskurssin tietoperustaisista kiistämisistä liittyi säästöjen toteut-

tamisen keinoihin – devalvaatio, muunlainen kustannusten alentaminen vai molemmat? – ja tarvittavien säästöjen suuruusluokkaan. Kiistoja perusteltiin joko ohuesti (vetoamalla heikentyvään taloustilanteeseen ja sen välittömiin vaateisiin) tai laajemmin (korostamalla ehdotusten huonoja seurauksia).

Työnantajain keskusliiton STK:n puheenjohtaja **Krister Ahlström** totesi puolestaan sunnuntaina, että nollaratkaisun aika on ohitse eikä se enää tyydytä työnantajia, vaan palkkoja on alennettava.

STK perusteli kantaansa sillä, että talouden tilanne on koko ajan huonontunut. (Utinen 26.8.1991)

Esimerkiksi metsäteollisuuden laskelmia, joiden mukaan jokainen devalvaatioprosentti lisää alan nettotulosta 250 miljoonalla markalla, [Suomen Pankin kansantalouden osaston päällikkö Kari] Puumanen pitää täysin epärealistisina.

”Ne laskevat, että kaikki muu pysyy ennallaan paitsi viennin tulot, mutta jälkihoito ei tule ikinä onnistumaan. Suomi on devalvoinut sotien jälkeen 14 kertaa eikä mistään näistä devalvaatioista ole penninkään hyötyä jäljellä”, Puumanen latoo. (Utinen 16.11.1991)

Tietopohjaiseen kiistämiseen kuuluu yhtenä elementtinä myös valtakysymyksiin liittyvä arvostelu tiedon panttaamisesta. Sitä esittivät työmarkkinajärjestöt – lähinnä ammattiyhdistysliike – kritisoidessaan hallitusta siitä, ettei se jaa riittävän tarkkaa tietoa omista säästösuunnitelmistaan. Tätä kritiikkiä käytettiin myös perusteena viivästyttää neuvotteluja.

[SAK:n puheenjohtajan Lauri] Ihalaisen mukaan palkan-saajapuoli ei kuitenkaan aio lyödä korttejaan pöytään ennen budjettineuvotteluja. ”Ennen budjettiriihtä ei yhteiskuntasopimusta synny”, hän sanoi.

Olennaista on, että esimerkiksi hallituksen hintapoliittisista toimista ei vielä tiedetä, Ihalainen perusteli. (Utinen 16.8.1991)

Vaikka vuoden 1991 yhteiskuntasopimus-tapauksessa tietoon nojaavia kiistoperformansseja oli suhteellisesti huomattavasti enemmän kuin vuoden 1968 Liinamaa 1 -tapauksessa, itse performanssit olivat yllättävänkin samankaltaisia: molemmissa tapauksissa perustelut olivat ohuita tai ne kohdistuivat ratkaisujen (oletettuihin) huonoihin seurauksiin. Tässä tapauksessa kuitenkin jo määrällinen muutos on laadullinen: tiedosta oli 1990-luvulla tullut kiistellympää, ja siihen vetoaminen toisten toimia suoraan kyseenalaistavissa puheenvuoroissa kuvaa julkisuuden muuttumista intressi- ja arvokamppailujen areenasta entistä enemmän areenaksi, jolla kamppaillaan myös oikeista tiedoista ja lähtöoletuksista. Luottamusperustaisten kiistojen pysyvästi vahva rooli taas osoittaa, että Liinamaa 1 -aineistosta tuttu ”epäilyveli” eli toisten toimijoiden tarkoituksien lähtökohtainen kyseenalaistaminen (Anderson ym. 1994, 139) on politikointia enemmän tai vähemmän pysyvästi luonnehtiva piirre. Erona Liinamaa 1 -aineistoon on se, että epäilyveliä pelasivat nyt toden teolla myös journalistit. Kun kertojan osuus kaikista luottamuskiistoista Liinamaa 1 tapauksessa oli 13 prosenttia, se vuoden 1991 yhteiskuntasopimus-tapauksessa oli 28 prosenttia. Saadut tulokset kertojan aktiivisuudesta epäilyvelissä vastaavat 1990-luvun osalta aiempia tuloksia (Reunanen 2003, 352–357) ja tukevat käsityksiä journalismin tulkitsevan ja kyseenalaistavan otteen vahvistumisesta 1980-luvun tienoilla (Aula 1992; Djerf-Pierre & Weibull 2008).

Juha Sipilän hallituksen yhteiskuntasopimushanke 2015

Vuoden 2015 yhteiskuntasopimushanke eroaa vuoden 1991 tapauksesta etenkin siinä, että arvoperustaisten kiistojen osuus on kasvanut huomattavasti (taulukko 3.10). Arvokiistoja esittivät tasapuolisesti niin politiikan ja työmarkkinoiden edustajat kuin yksityishenkilötkin. Silti arvokiistojen osuus oli edelleenkin selvästi pienempi kuin luottamus- ja tietokiistojen osuus. Seuraavassa taulukossa kiistoperformanssien legitimaatioperustat on ryhmitelty kiiston *esittäjän* mukaan. Samoin kuin Liinamaa 1 -tapauksessa politiikan edustajat nojasivat hieman enemmän luottamusperustaan kuin työmarkkinoiden edustajat, joilla puolestaan tietoperusta painottui enemmän. Vuoden 1991 yhteiskuntasopimus-tapauksessa tällaista eroa ei ollut.

Taulukko 3.10. Kiistojen legitimaatioperusta kiistäjän taustaryhmän mukaan (2015)

	Ei nojaa	Tieto	Arvot	Luottamus	Yhteensä
	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>
Kertoja	0	7	1	7	15
Politiikka kaikkiaan	4	13	8	25	50
- Hallitus tai hallituspuolue (poliittinen toimija)	4	8	5	12	29
- Oppositio tai oppositiopuolue	0	5	3	13	21
- Poliitiikka, puolueet yleensä, eduskunta ym.	0	0	0	0	0
Työmarkkinat ja elinkeinoelämä kaikkiaan	12	18	7	15	52
- Työntekijäjärjestöt, ammattiyhdistysliike	11	14	7	13	45
- Työnantajajärjestöt	1	4	0	2	7
- Liike-elämä, muut kuin työnantajajärjestöt	0	0	0	0	0
- MTK, maanviljelijät, maatalouden muut järjestöt	0	0	0	0	0
- Työmarkkinajärjestöt yleisesti	0	0	0	0	0
Virkamies/ministeriöt/ Suomen Pankki (hallinto)	0	0	0	0	0
Viestimet	2	0	0	13	15
Yksityishenkilö tai nimimerkki	1	18	7	27	53
Muu	1	5	3	5	14
Ei määriteltävissä	0	0	0	0	0
Yhteensä	20	62	26	92	200

Taulukon tulkintaesimerkki: Kiistoperformansseja oli kaikkiaan 200, ja näistä 50 oli politiikan toimijoiden esittämiä. Poliitiikan toimijoiden esittämistä kiistoperformansseista 4 tapauksessa ei tunnistettu mitään legitimaatioperustaa, 13 tapauksessa tunnistettiin tietoperusta ja 25 tapauksessa luottamusperusta.

Kiiston kohteina olivat useimmin hallitus (94 kertaa), työntekijäjärjestöt (22), työnantajajärjestöt (19) ja oppositio (15). Taulukossa 3.11 on esitetty näihin ryhmiin *kohdistuvien* kiistojen legitimaatioperustat. Muut toimijaryhmät olivat kiistojen kohteina niin harvoin, ettei legitimaatioperustojen määrällinen vertailu ole mielekästä. Kaikkiin näihin neljään ryhmään kohdistui eniten luottamukseen nojaavia kiistoja. Kuitenkin hallitukseen kohdistui lähes yhtä paljon myös tietoperustaisia kiistoja.

Taulukko 3.11. Kiistojen legitimaatioperusta kiiston kohteen taustaryhmän mukaan: neljä yleisintä kohdetta (2015)

	Ei nojaa	Tieto	Arvot	Luottamus	Yhteensä
	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>
Hallitus	11	32	15	36	94
Oppositio	1	2	0	12	15
Työnantajajärjestöt	2	2	4	11	19
Työntekijäjärjestöt, ammattiyhdistysliike	2	4	2	14	22
Yhteensä	16	40	21	73	150

Taulukon tulkintaesimerkki: Taulukossa mainitut ryhmät olivat kiiston kohteina yhteensä 150 kertaa. Opposition edustajat olivat kohteena 15 kertaa. Opposition edustajiin kohdistuvista kiistoperformsseista 1 ei nojannut mihinkään legitimaatioperustaan, 2 nojasi tietoon ja 12 luottamukseen.

Tyypillisimmissä kiistäjä–kohde-pareissa legitimaatioperustoihin nojaamisessa oli selviä eroja (taulukko 3.12). Samoin kuin vuoden 1991 tapauksessa ammattiyhdistysliike kiisti hallituksen toimia usein ilman erityisempiä perusteluja. Opposition hallitukseen kohdistamat kiistot taas painottuivat luottamusperustaan. Niissä usein syytettiin hallitusta ammattiyhdistysliikkeen kiristämisestä. Yksityishenkilöt puolestaan kovistelivat hallitusta tiedollisin argumentein mutta ammattiyhdistysliikettä luottamusperustaisesti. Yksityishenkilö saattoi esimerkiksi yleisönosastossa oikaista väärän tiedon tai kertoa kokemuserusteisesti hallituksen päätösten seurauksista työpaikalla. Ammattiyhdistykseen kohdistuvissa luottamuskiistoissa yksityishenkilöt puolestaan syyttivät työntekijäjärjestöjä itsekkyydestä tai ”talouselämän halvaannuttamisesta”.

Taulukko 3.12. Kiistojen legitimaatioperustat kiistäjä–kohde-pareittain: neljä yleisintä paria (2015)

Kiistäjä	Kohde	Ei nojausta	Tieto	Arvot	Luottamus	Yhteensä
		<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>
Ay-liike	Hallitus	9	8	3	7	27
Oppositio	Hallitus	0	5	3	12	20
Yksityishenkilöt	Hallitus	1	10	5	4	20
Yksityishenkilöt	Ay-liike	0	1	0	10	11

Taulukon tulkintaesimerkki: Opposition edustajat kohdistivat hallitukseen yhteensä 20 kiistoa. Näistä kaikista tunnistettiin jokin legitimaatioperusta. Tietoperusta tunnistettiin 5:stä ja luottamusperusta 12:sta.

Luottamukseen nojaavat kiistot erosivat yhteiskuntasopimus 2015 -tapauksessa selvästi sen mukaan, kytkeytyivätkö ne jako- vai kilpailudiskurssiin. Jako-diskurssiin kytkeytyneet luottamuskiistat liittyivät epäilyksiin piiloagendoista ja syytöksiin oman edun tavoittelusta, ammattiyhdistysliikkeen kiristämisestä tai sopimisen kulttuurin horjuttamisesta. Kilpailu-diskurssiin kytkeytyvissä luottamuskiistoissa puolestaan tyypillisesti syytettiin ammattiyhdistysliikettä oman edun tavoittelusta ja haluttomuudesta olla mukana talouden kohentamisessa. Tavallisia luottamuskiistoja olivat myös syytökset puoluepoliittisesta tarkoitushakuisuudesta. Näihin syytöksiin antoivat aihetta muun muassa sosiaalidemokraattien esitys vaihtoehtoiseksi yhteiskuntasopimukseksi sekä epäilyt yhteiskuntasopimuksen kaatamisen puoluepoliittisista tarkoituksiperistä.

Sdp:n puheenjohtaja Antti Rinteen mukaan näyttää siltä, että Juha Sipilän (kesk) hallitus ei itse vakavissaan uskonut yhteiskuntasopimukseksi ristimänsä työmarkkinasopimuksen syntymiseen.

Kyse saattoi hänen mielestään olla enemmänkin harhautuksesta, jonka tarkoituksena on murtaa kolmikantaista, työmarkkinajärjestöjen kanssa yhdessä tehtyä päätöksentekoa Suomessa. (Uutinen 26.8.2015)

Piiraisen kannanotto edustaa perinteistä ay-liikkeen neli-raajahalvausta yhteiskunnan kehittämisen suhteen. Auto- ja kuljetusalan työntekijäliitto AKT on kautta historiansa halvaannuttanut Suomen talouselämän kehittämistä omilla kohtuuttomilla vaateillaan.

Milloin ay-liike herää tähän aikaan osoittamalla vastuutaan Suomen kehittämisestä ja tuomalla oman, yhteisen näkemyksen yhteiskuntasopimuksen neuvottelupohjaksi? (Yleisönosasto 21.7.2015; Jukka Immonen)

Ilta-Sanomien: ”Demarien aloite on nähtävä ennen muuta laskevien kannatuslukujen piinaaman puolueen epätoivoiseksi yritykseksi nostaa profiliaan.” (Muut lehdet palsta 14.8.2015)

Luottamus-kiistoissa näkyvät selvästi epäilyt sekä päivänpoliittisesta taktikoinnista että rakenteellisemmista pyrkimyksistä muuttaa työmarkkinajärjestelmää ja sen osallisten valtasuhteita. 1960-luvun puheet ”sosialismin salakuljetuksesta” olivat nyt vaihtuneet epäilyiksi pyrkimyksistä lisätä sosiaalidemokraattien kannatusta torpedoimalla hallituksen hankkeita. Poliitiikan sisältöä koskeva huoli näyttää vaihtuneen valtapoliittiseksi huoleksi. Valtapoliittisia epäilyjä toki esitettiin myös Liinamaa 1 -tapauksen yhteydessä. Silloin taktikointisyytösten kohteena olivat muun muassa vakauttamissopimusta vastustaneet SAJ ja TPSL. Samoin kuin jo vuoden 1991 tapauksessa myös epäily pyrkimyksistä ammattiyhdistysliikkeen vallan ja ”sopimusyhteiskunnan” murentamisesta olivat nyt painokkaammin esillä. Kun vielä 1960-luvulla ammattiyhdistysliikettä integroitiin mukaan vakauttamispolitiikkaan, vuosina 1991 ja 2015 osapuolet aistivat pyrkimyksiä tehdä kilpailukyypolitiikkaa ammattiyhdistysliikkeestä riippumatta. Suurimmat muutokset luottamuskiistoissa olivat siis nähtävissä jo vuonna 1991, ja luottamus sinänsä on säilyttänyt keskeisen asemansa julkisuudessa käytyjen työmarkkinapoliittisten kiistojen legitimaatioperustana.

Arvoihin nojaavat kiistot kytkeytyivät vuonna 2015 vuoden 1991 tapauksen tavoin tyypillisesti jakodiskurssiin, ja kiistämisen kohteena oli yleensä hallitus. Epäoikeudenmukaisuutta nähtiin muun muassa siinä, että työntekijöiltä leikataan etuisuuksia pakolla, kun johtajien osallistuminen on vapaaehtoista. Tämä kritiikki juontui myös kilpailudiskurssin suosimasta talkoo-vertauksesta ja ajatuksesta, että työntekijöiden uhrausten vastapainoksi yritystenkin on tehtävä uhrauksia ja sitouduttava esimerkiksi työpaikkojen lisäämiseen.

”En ymmärrä sitä, miten matalapalkka-alojen ihmisiltä leikkaamalla saadaan lisättyä Suomen kilpailukykyä ja sitä kautta uusia työpaikkoja. Hallituksen pitäisi osoittaa, miten he piiskaavat suuryrityksiä niin, että uusia työpaikkoja syntyy. Missä ovat lupaukset siltä puolelta?” (Utinen 18.9.2015; apulaisosastonhoitaja Nina Kallio)

Arvokiistoissa syytettiin hallitusta usein siitä, että sen ehdottamat toimenpiteet eivät ole eri työntekijäryhmille tasapuolisia tai että ne eivät ole työnantajan ja työntekijän kesken reiluja. Arvoperustaiset kiistot

koskivat siis tyypillisesti jakopolitiikkaa. Usein myös mainittiin leikkausten kohdistuvan jo entuudestaan heikko-osaisiin, opiskelijoihin, eläkeläisiin ja pienipalkkaisiin naisiin.

Yhteiskuntasopimuksen kaaduttua on ollut hämmentävää seurata jälkipuintia julkisen talouden tilasta ja syistä, jotka ovat siihen johtaneet. Eikö naisvaltaisen matalapalkka-alan sallita koskaan nousta palkkakuopastaan?

En voi mitenkään hyväksyä sitä, että syyllistä maan huonoon taloustilanteeseen haetaan nyt pienipalkkaisista naisista. (Yleisönosasto 23.8.2015; Tehy:n puheenjohtaja Rauno Vesivalo)

Tietoon nojaavat kiistoperformanssit liittyivät vuoden 2015 tapauksessa usein erilaisiin käsityksiin kilpailukykyongelman vakavuudesta ja sen korjaamisen edellyttämistä toimista Toiseksi tuotiin esiin hallituksen ehdottamien toimenpiteiden haitallisia seurauksia. Kolmanneksi niissä oikaistiin virheellisiä tietoja. Virheellisten tietojen oikaisuissa ei varsinaisesti ollut kyse argumentoinnista. Oikaisija vain antoi ymmärtää tietävänsä asian ja kertoi sitten, miten asia on. Osassa kiistoista tietoperustaan viitattiin esittämällä perusteltuja väitteitä tai kysymyksiä.

”Työajan pidentäminen ei ole ratkaisu Suomen kilpailukykyyn parantamiseen. Työajat ovat lyhyempiä ja palkat parempia keskeisissä kilpailijamaissamme kuten esimerkiksi Ruotsissa ja Saksassa”, Pekonen sanoi. (Uutinen 20.8.2015; Vasemmistoliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja Aino-Kaisa Pekonen)

”Iltalehden uutinen salaisesta listasta ei pidä paikkansa”, sanoi keskustan taustavaikuttaja Mikko Alkio, joka avusti Sipilää työmarkkina-asioissa hallitusneuvotteluiden aikana.

”Se ei miltään muotoa edusta hallitusneuvotteluissa ollutta tahtoa ja linjauksia suhteessa työmarkkinajärjestöihin.” (Uutinen 1.6.2015)

Nyt Sdp puuhaa omaa yhteiskuntasopimusta, johon pyydetään kirkkoakin mukaan. Minulle ei ole valjennut demarien logiikka. Miten vientiä lisätään karsimatta kustannuksia? (Yleisönosasto 28.8.2015; Jouko Tikkanen)

Näiden repliikinomaisten tietokiistojen lisäksi erityisesti mielipidekirjoituksissa esitettiin pidempiäkin argumentaatioketjuja. Esimerkiksi seuraavassa mielipidekirjoituksessa argumentoidaan näin työvoimakustannusten merkityksestä kilpailukyvyille.

Julkisessa keskustelussa jopa alan tietäjät ovat esittäneet palkkatason vaikuttavan yritysten talouteen minimaalisesti, koska palkkamenot ovat vain muutamia prosentteja yrityksen menoista.

Pitää nähdä, että yleinen palkkataso vaikuttaa ratkaisevasti yrityksen kaikkiin kustannuksiin. Niinpä ostopalvelujen hinta muodostuu ennen muuta työkustannuksista. Samoin materiaalin hinta muodostuu työstä pitkässä ketjussa alkaen metallikaivoksien ja puusavotan palkoista. Investointienkin hinnasta työkustannus muodostaa samoin pääosan, ja yritysverot tarvitaan erityisesti julkisiin palkkoihin ja palveluiden ostoihin. (Yleisönosasto 1.8.2015; Ismo Turunen)

Yhteiskuntasopimuksen melko runsaat tietoperustaiset kiistot kertovat argumentoivan kiistelystä vahvistumisesta journalismissa 1960-luvun jälkeen. Muutos oli selvästi nähtävissä jo vuoden 1991 tapauksessa, ja vuonna 2015 tilanne oli pysynyt kutakuinkin samana. Siinä missä Liinamaa 1 -tapauksessa tyypillisesti esitettiin asiantuntijaesitelmiä vakauttamissopimuksen perusteista ja sen seurauksista, käytiin yhteiskuntasopimus-tapausten yhteydessä enemmän tietopohjaista kiistelevää keskustelua, jossa kiistämisillä oli selvä kohde.

Kiistoissa kyseenalaistettiin tyypillisimmin luottamusta

Rationaalisuuden toimintahorisontti politiikan julkisuudessa liittyy politiikan osallisten tarpeeseen esittää oma toimintansa legitiiminä. Tähän horisonttiin perustuu myös poliittisen julkisuuden luonne julkista mielihoidetta muodostavan kriittisen keskustelun areenana (Habermas 1996, 359–366). Kiistoperformanssien analyysi toi rationaalisuuden toimintahorisontin näkökulmasta esiin viisi yleistä havaintoa. **Ensinnäkin** työmarkkinapoliittinen julkisuus oli kiistelevää jo 1960-luvulla ja on sitä

edelleen. Puheenvuorojen kiistointensiteetti vaihteli 34:stä (1968) 52:een (1991), mikä kertoo kiistämisen ja konfliktisuuden pysyvistä keskeisistä asemasta talous- ja työmarkkinapoliittisessa julkisuudessa. **Toiseksi**, kaikissa tapauksissa kiistot nojasivat tyypillisimmin luottamusperustaan. Julkinen politikointi nojasi jo 1960-luvulla ”epäilypeliin” (Anderson ym. 1994, 139), ja tätä peliä pelasivat suurelta osin politiikan toimijat itse. Muutosta aiempaa ”kynniseempään” (Aalberg ym. 2017; Cappella & Jamieson 1996) suuntaan ei siis näytä tapahtuneen. Journalismin oma epäilypeli näytti vahvimmalta vuonna 1991, jolloin kertojan osuus kaikista luottamuskiistoista oli peräti 28 prosenttia. Luku oli selvästi suurempi kuin vuonna 1968, mutta vuoden 2015 tapauksessa kertojan osuus luottamuskiistoista jäi kaikkein pienimmäksi, vain 8 prosenttiin. Tämä johtuu osin siitä, että vuonna 2015 mielipidekirjoitusten osuus oli aiempaa suurempi, ja näin myös yksityishenkilöiden osuus luottamuskiistoista nousi varsin korkeaksi (29 %).

Kolmas merkittävä havainto on tietoperusteisten kiistojen voimakas lisääntyminen 1960-luvulta 1990-luvulle tultaessa. Tiedon osuus sinänsä ei näytä lisääntyneen sanomalehtiteksteissä. Muutos on pikemminkin päinvastainen sikäli, että 1960-luvulla julkaistiin paljon pitkiä ja yksityiskohtaisia tietopohjaisia selvityksiä, puheita ja dokumentteja. Niissä kuitenkin vain harvoin kiistettiin suoraan toisten toimijoiden sanoja tai tekoja. Sen sijaan vuosien 1991 ja 2015 journalismit näyttävät tuovan selvemmin esiin myös tietoon kohdistuvia erimielisyyksiä. Kun 1960-luvulla tieto tyypillisesti esitettiin kyseenalaistamattomana asiantuntijatietona tai asiakirjatekstinä, vuosina 1991 ja 2015 se esitettiin useammin kyseenalaistettuna ja kiisteltyinä. Tiedosta näyttää siis tulleen entistä poliittisempää. **Neljäs** havainto on journalismin näkyvämpi rooli poliittisen debatin osapuolena. Viestimet esiintyivät journalistisessa julkisuudessa nyt paitsi kiistojen esittäjinä myös niiden kohteina. Vuoden 2015 aineistossa jo yli viisi prosenttia kiistoista kohdistui viestimiin. Näistä tosin suurin osa liittyi yhteen tapaukseen, jossa eri tahot kiistivät Ilta-lehden uutisessaan esittämiä tietoja.

Viides havainto liittyy kolmikantaisen korporatistisen päätöksenteon avautumiseen julkisuuteen. Vielä Liinamaa 1 -tapauksessa neuvotteluja käytiin julkisuudelta suojassa, eivätkä työmarkkinaosapuolet juurikaan käyttäneet mediajulkisuutta neuvottelujen vipuvartena.

Tällainen performatiivinen politikointi oli tyyppillisempää poliitikoille, ja eduskunnan täysistunto sekä viikonloppupuheet olivat keskeisiä paikkoja näiden performanssien esittämiselle. *Helsingin Sanomat* puolestaan uutisoi näistä puheenvuoroista varsin kattavasti. Työmarkkinapolitiikan keskeinen kamppailusuhde Liinamaa 1 -tapausta koskevissa jutuissa oli hallituksen ja opposition välillä, joskin sekin oli enemmän identiteettipolitiikkaa kuin erimielisyyttä itse aiheesta: vakauttamissopimusta pidettiin tarpeellisena niin hallituksessa kuin oppositiossa. Työmarkkinajärjestöjen osuus julkisessa kiistelystä oli näkyvämpää vuosien 1991 ja 2015 tapauksissa. Tuolloin julkisuus selvästi oli arena, joka loi ja jolla luotiin painetta neuvotteluihin. Julkisuudessa keskeinen konfliktitulottuvuus asettui näissä tapauksissa ammattiyhdistysliikkeen ja hallituksen välille.

Politiikan ja median suhteen näkökulmasta kiistoperformsien tarkastelu osoittaa siis sekä muutosta että pysyvyyttä. Julkisen politikoinnin luonne kiistelevänä ja luottamusta kyseenalaistavana ei näytä juuri muuttuneen. Analyysissä tosin ei erikseen tarkasteltu toisiin osapuoliin kohdistuvia affirmatiivisia performansseja, kuten luottamuksen osoittamista tai tiedon vahvistamista. Kiistäviin performansseihin pitäydyttiin, koska juuri ne osoittavat politiikan keskeiset kysymykset ja ovat olennaisimpia politiikan auktoriteetikamppailulle. Affirmatiivisten puheenvuorojen tarkempi analyysi olisi voinut tuoda lisää sävyjä tutkimukseen, mutta samalla performanssien erittelystä olisi tullut entistäkin tulkinnanvaraisempaa ja työläämpää.

Median rooli julkisen politikoinnin osapuolena näyttää esimerkitapausten valossa tulleen entistä tiedostetummaksi. Mediaa ei pidetä vain tapahtumien raportoijana ja kommentaattorina, vaan tahona, jonka tekemisillä on politiikassa väliä. Kyse voi olla myös siitä, että media itse aiempaa selvemmin tunnistaa itsensä osalliseksi politiikassa – ei välttämättä niin, että se kokisi olevansa osapuoli poliittisissa kiistoissa, vaan niin, että se tunnistaa paremmin oman roolinsa politiikan julkisen agendan ohjailijana ja kehystäjänä (Reunanen & Koljonen 2014; 2018). Kehitystä voi kutsua mediajulkisuuden itserefleksisyyden kasvuksi. Myös havainto tiedon politisoitumisesta liittyy tähän. Kun aiempaa selvemmin tiedostetaan tiedon näkökulmaisuus, faktoja ja tulkintoja ei voi enää yhtä helposti erottaa toisistaan.

4 Referoinnista tarinointiin

Julkisen politikoinnin kolmas horisontti diskurssiympäristön ja legitimaatioperustojen lisäksi muodostuu median sekä mediassa esiintyvien tahojen omista institutionaalisista ympäristöistä. Poliitiikan instituutioilla on omat toimintalogiikkansa ja mediainstituutioilla omansa. Poliitiikan medioitumista koskeva tutkimus onkin enimmäkseen operoinut juuri tällä institutionaalisella tasolla kiinnittäen joko ”toimijakeskeisesti” huomiota siihen, mitä funktioita mediajulkisuudella on poliitiikan toimijoille (esim. Walgrave & Van Aelst 2017) tai ”mediakeskeisesti” siihen, millä tavoin mediainstituutioiden logiikat määrittelevät poliitiikan julkisuutta ja siellä esiintymisen ehtoja (esim. de Vreese 2014). Mediakeskeisestä näkökulmasta poliitiikan medioitumisen tunnusmerkkinä on pidetty erityisesti mediainstituutioiden omaa aktiivisuutta julkisuuden agendan ja sen tulkintakehysten muokkaajina. Strömbäck ja Esser (2009, 217) määrittelevät tällaisen *mediainerventionism* ”mediakeskeiseksi poliitiikan raportoinnin tyyliksi, jossa toimittajista ja mediatoimijoista tulee pääasiallisia uutistentekijöitä poliitikkojen tai yhteiskunnan muiden toimijoiden sijaan”. Taustalla on ajatus, että yhteiskunnan eriytymiskehitys johtaa mediainstituutioiden, kuten journalismin, itsenäistymiseen, mikä puolestaan näkyy siinä, että mediainstituutiot entistä itsenäisemmin hallitsevat omaa julkisuustilaansa (Kunelius & Reunanen 2012a; Marcinkowski & Steiner 2014). Poliitiikan toimijoiden näkökulmasta tällainen mediaympäristö luo uudenlaisia haasteita. Poliittista kysymystä kehystävä julkisuus ei rakennukaan pelkästään siihen kytkeytyvästä diskurssiympäristöstä ja poliitiikan toimijoiden keskinäisestä retorisesta kamppailusta vaan viestinten oma, julkista keskustelua kehystävä ja organisoiva rooli alkaa korostua.

Journalistisesta interventionismista voidaan erottaa sen määrä ja laatu (Reunanen & Koljonen 2018). Interventionismin määrä viittaa siihen, kuinka itsenäisesti ja voimakkaasti kertoja tuo juttuun taustatietoja, tiivistää lähteiden sanomisia, tulkitsee ja ottaa kantaa. Interventionismin laatu puolestaan viittaa siihen, millä tavalla toimittaja kehystää

juttujaan, millaisia taustatietoja hän valitsee ja millaisia mielipiteitä hän esittää. Yksi keskeinen interventionismin laatuun liittyvä kiinnostuksen kohde on ollut se, missä määrin journalismi keskittyy valtopoliittiseen taktikointiin (peli- ja strategiakehys) ja missä määrin ratkaistavana olevien asioiden sisällöllisiin kysymyksiin (aihekehys) (Aalberg ym. 2017; Benson & Hallin 2007; Esser & Umbricht 2014; Kunelius & Väliverronen 2012; Strömbäck & Dimitrova 2011).

Tässä luvussa tarkastellaan *Helsingin Sanomien* institutionaalista tapaa organisoida mediajulkisuutta kolmen tulopoliittisen tapauksen yhteydessä. Analyysin kohteena ovat jälleen Liinamaa 1 -tuporatkaisu vuonna 1968, Esko Ahon hallituksen yhteiskuntasopimushanke vuonna 1991 ja Juha Sipilän hallituksen yhteiskuntasopimushanke vuonna 2015. Tarkastelu etenee kolmessa vaiheessa. Ensin kuvataan, 1) miten lehti omissa mielipidekirjoituksissaan kehystää tapahtumia ja ottaa niihin kantaa. Tämän jälkeen tutkitaan uutisista erikseen 2) miten ne kehystävät juttuja esimerkiksi kiistoiksi, ratkaisuuksi tai prosesseiksi ja 3) kuinka itsenäisesti ja millä tavoin uutiskertoja omissa nimissään taustoittaa ja tulkitsee puheena olevia tapahtumia.

Journalistinen kehystys toimituksen mielipide- ja analyysijutuissa

Toimituksen omissa mielipidejutuissa, kuten pääkirjoituksissa ja toimitajien kolumneissa, lehdellä on lupa ottaa kantaa kulloisiinkin poliittisiin kysymyksiin ja esittää niistä tulkintoja. Tämä on yksi ilmeinen mediainterventionismin muoto. Mielipidejutuissaan lehden ei tarvitse olla tasapuolinen, mutta se joutuu silti ottamaan huomioon rationaalisen keskustelun legitimaatioperustat ja niihin nojaavan kritiikin, joita käsiteltiin edellisessä luvussa. Tulkinnoissaan ja kommentoinneissaan journalistinen kertoja samalla kehystää käsittelemiään asioita.

Toimituksen mielipidejutuista erotettiin analyysissä kaikkiaan viisi erilaista kehystä, joista neljää voi pitää aihekeskeisenä ja yhtä strategia/pelikehystenä (taulukko 4.1). Kehykset nimettiin aineistolähtöisesti siten, että ne mahdollisimman hyvin tuovat esiin kirjoitusten journalistisen näkökulman. Juttuja ei luokiteltu yksittäin eri kehystyyppien edustajiksi,

Taulukko 4.1. Journalistiset kehukset toimituksen mielipide- ja analyysijutuissa

		Tapaus 1968	Tapaus 1991	Tapaus 2015
Aihekeskeiset kehukset	Kansantalouskehys	X	X	X
	Analyysikehys		X	X
	Kansalaiskehys	X	X	X
	Rakenteellinen kehys		X	X
Strategia/pelikehys	Poliittisen takti- koinnin kehys	X	X	X
Pääkirjoitukset (N)		9	28	38
Toimittajan kolumnit (N)		3	9	16
Analyysijutut (N)		1	5	19
Toimituksen mielipide- ja analyysijuttujen osuus kaikista jutuista (%)		11	16	24

Taulukkoon on merkitty X-kirjaimella, jos kyseisellä rivillä mainittu kehys on tunnistettu kyseisen vuoden jutuista. Taulukkoon on merkitty myös pääkirjoitusten, toimittajien kolumnien ja analyysijuttujen lukumäärä kunkin vuoden aineistossa sekä näiden yhteismäärän osuus kaikista aineistoon poimituista jutuista kunakin vuonna. Tulkintaesimerkki: Vuoden 1968 tapauksessa aineistossa oli 9 pääkirjoitusta, 3 toimittajan kolumnia ja yksi analyysijuttu. Nämä 13 juttua olivat 11 prosenttia aineiston kaikkiaan 120 jutusta. Näistä jutuista tunnistettiin kaksi aihekeskeistä kehystä: kansantalouskehys ja kansalaiskehys sekä yksi strategia/pelikehys: poliittisen taktikoinnin kehys. Analyysikehystä ja rakenteellista kehystä ei tuolta vuodelta havaittu.

vaan analyysi oli luonteeltaan laadullista, ja yksittäisestä kirjoituksesta saatettiin tunnistaa useidenkin kehysten piirteitä. *Kansantalouskehysessä* kertoja itse osallistuu selkeästi keskusteluun hyvästä talouspolitiikasta ja suotavista toimintamalleista. Muissa neljässä kehysessä toimituksen kannat tulevat esiin peiteltyemmin, jos lainkaan. *Analyysikehysessä* kertoja kuvailee ja arvioi päivänpoliittista asetelmaa sekä toimijoiden sanoja ja tekoja. Pääpaino on politiikan sisällöissä. *Rakenteellisessa kehysessä* kertoja analysoi tapausta päivänpolitiikkaa yleisemmästä, yhteiskunnallisen muutoksen tai työmarkkinajärjestelmän muutoksen näkökulmasta. Vuonna 1991 toimitus otti siinäkin toisinaan selvästi kantaa konsensuksen ja kolmikannan puolesta, kun vuonna 2015 pidettiin enemmän eri osapuolten rakennepoliittisten tavoitteiden analyysissä.²⁷ *Kansalaiskehys* puolestaan pyrkii kertomaan, millaisia seurauksia

²⁷ Rakenteellinen kehys luokitellaan tässä aihekehyskeksi sen päivänpolitiikkaa yleisemmän lähestymistavan takia. Koska siinä on kyse valtasuhteiden analyysistä ja valtakamppailusta, sitä voisi pitää myös strategia/pelikehysenä.

erilaisilla ratkaisuehdotuksilla olisi eri kansalaisryhmille. Ainoastaan *poliittisen taktikoinnin* kehyksessä politiikan sisällölliset kysymykset ovat taustalla ja pääpaino on valtapoliittisessa taktikoinnissa.

Toimituksen mielipidejutuista tunnistetut kehykset ovat kansantalouden kehystä lukuun ottamatta geneerisiä, eli niitä voi soveltaa eri aiheisiin (de Vreese 2014, 142). Kansantalouden kehyksenkin taustalta on erotettavissa tällainen yleisempi ”kokonaisedun” kehys, jossa asiaa tarkastellaan siltä kannalta, mikä olisi ”yleisen hyvän” tai ”kokonaisedun” kannalta järkevintä. Samat kehykset toistuivat tarkasteltavina vuosina, mutta analyysikehystä ja rakenteellista kehystä ei havaittu vuodelta 1968. Tämä voi johtua siitä, että toimituksen analyysi- ja mielipidejuttuaineisto vuodelta 1968 oli selvästi pienempi kuin vuosilta 1991 ja 2015. Taulukko 4.1 osoittaa myös, että toimituksen mielipide- ja analyysijuttujen osuus kaikista jutuista on kasvanut selvästi vuodesta 1968 vuoteen 2015. Tulos vahvistaa oletusta mediainterventionismin ja journalismin tulkitsevuuden kasvusta.

Kansantalouskehyyksessä kertoja omaksuu yleisen edun näkökulman ja osallistuu aktiivisesti sisällölliseen keskusteluun talouspolitiikasta. Kansantalouskehyykseen nojattiin kaikissa tarkastelluissa tapauksissa, ja kaikissa tapauksissa kertoja tällöin tuki hallituksen talouspoliittista linjaa ja moitti tahoja, jotka vaikeuttavat hallituksen politiikan toteuttamista. Vuonna 1991 pääkirjoituskertoja tosin moitti hallitusta siitä, että se ei riittävän hyvin pysynyt linjallaan ja lipsui tiukasta budjettikurista. Kansantalouskehyyksessä oli yleisin kehyksistä vuosien 1968 ja 1991 tapauksissa. Vuonna 2015 siihen nojattiin vähemmän, ja pääkirjoituksissa tyypillisemmin kuvattiin talouspoliittisia asetelmia ikään kuin ulkopuolisesta asemasta ottamatta niin selvästi kantaa.

Toimittaja Eero Helkkulan analyysijutussa vuonna 1968 hallituksen linjaa tukevat talouspoliittiset mielipiteet esitetään ikään kuin itsestäänselvyyksinä ilman politisoivaa otetta. Juttu sisältää nykyisiin analyysijuttuihin verrattuna paljon enemmän yksityiskohtaista numerotietoa. Artikkelin olisi hyvin voinut olla vaikkapa Suomen Pankin tai valtiovarainministeriön virkamiehen taloustilannetta kuvaileva esitelmä. Helkkula antaa jutun ingressissä tukensa vakauttamissopimukselle ja palkkamaltille käyttämällä onneksi-sanaa. Hän myös epäsuorasti kritisoi aiempaa työmarkkinapolitiikkaa katteettomista nimellispalkkojen korotuksista.

Viime lokakuisen devalvoinnin onnistumisen mahdollisuudet olivat monesta näkökulmasta huonommat kuin kymmenen vuotta aikaisemman valuuttakurssien muuttamisen. Niinpä vuoden 1957 devalvoinnin tukena oli tuonnin vapauttaminen, maailmanmarkkinahintojen laskusuunta, suuret sijoitusmahdollisuudet puunjalostusteollisuuden laajentamiseen sekä vakaa kotimainen hinta- ja kustannuskehitys. Nyt aloitti kuitenkin indeksiautomaatti heti toimintansa ja uhkasi osaltaan johtaa devalvoinnin tulosten mitättöimiseen. Onneksi nimellisten tulojen lisäämisen vaara on toisaalta nyt tajuttu aikaisempaa paremmin, ja tämä seikka antaa lupauksia tasapainoiseen kehitykseen pääsemisestä. (7.4.1968)

Helsingin Sanomien tuki hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen kasvupoliittiselle ohjelmalle tuli vuonna 1968 esiin myös siinä, kuinka toimituksen mielipidejutuissa kierrätettiin tätä ohjelmaa tukevia sananparsia ja lohkaisuja. Tällainen oli muun muassa Suomen Pankin johtokunnan jäsenen Reino Rossin aiemmin esittämä ironinen lausuma indeksisidonnaisuuksista ”suomalaisena muotoilutuotteena”.

Näin indeksiverkko ”suomalaisena muotoilutuotteena!” olisi jälleen ehjänä näyttämässä ulkomaalaisillekin, miten nostamme itseämme tukasta seuraavaan devalvaatioon. (Pääkirjoitus 27.3.1968)

Jo 1960-luvun lopussa journalismi siis tunnisti ja kierrätti iskeviä ilmaisuja. Yllä lainatussa sitaatissa pääkirjoituskertoja vieläpä taidokkaasti kehittää Rossin käyttämää ilmaisua lisäämällä siihen vertauksen münchenenseläisestä itsensä tukasta nostamisesta. Tämä kaikki tietysti on vahvaa ja avoimesti kantaa ottavaa retoriikkaa, joka tukee vakauttamispolitiikan tekijöitä ja horjuttaa sen kriitikoita ja vastustajia.

Vuonna 1991 kansantalouselämä hallitsi edelleen toimituksen mielipidekirjoituksia. Niissä tyypillisesti vastustettiin ulkoista devalvaatiota, tuettiin kustannusten laskua yhteisillä talkoilla ja moitittiin tämän linjan horjuttajia. Toimitus teki kuitenkin pesäeroa hallitukseen kritisoiden sitä ajoittaisista linjasta horjumisista.

Ahon hallitus toteutti eurolinjaan, kun se sitoi markan alkukesästä ecuun. Linja rakoilee nyt uhkaavasti. Yhteiskuntasopimusta ei syntynyt, eikä hallituksen oma talousarvioesityskään mahdu linjaan. Talousarvioesitys lepää muutenkin hataralla pohjalla, sillä se repeää, jos oppositio ei anna hallitukselle tukea leikkauksissa. (Pääkirjoitus 29.8.1991)

Vuonna 2015 kansantalouskehukseen nojaavat juttuja oli enää vähän, mutta ne olivat samantapaisia kuin aiemminkin. Niissä tuettiin hallituksen talouspoliittista linjaa ja tukeuduttiin usein myös luotettavina pidettyihin taloustiedon lähteisiin, kuten Suomen Pankkiin tai Valtion taloudelliseen tutkimuskeskukseen.

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus arvioi äskettäin työttömyyden ja pitkäaikaistyöttömyyden kasvun sekä työpaikkojen pitkään avoimena pysymisen yhtäaikaisuuden kertovan siitä, että Suomen työmarkkinoilla on vakavia rakenteellisia ongelmia. Toki kyse on myös siitä, että nykyinen heikko talouskasvu ei pysty parantamaan työllisyyttä vielä pitkään aikaan. (Pääkirjoitus 22.7.2015)

Vuonna 2015 toimituksen tyypillisimmäksi mielipidejuttujen kehukseksi oli noussut **analyysikehys**. Siinäkin päähuomio on politiikan sisällöllisissä kysymyksissä, mutta journalistinen kertoja ei itse suoraan ota niihin kantaa vaan kuvailee eri osapuolten näkemyksiä ja asetelmia ikään kuin ulkoa päin analysoiden tapahtumien syitä ja ennakoiden seurauksia. Toisin kuin kansantalouskehyksessä, analyysikehyksessä kertoja ei anna selkeää tukea tietyille talouspoliittiselle linjalle vaan tyypillisesti kuvailee eri osapuolten pyrkimyksiä ja arvioi niitä sekä talouden että valtiopolitiikan näkökulmista. Vielä vuoden 1968 aineistossa toimituksen mielipidejutuissa ei nojattu tähän kehukseen. Sen sijaan vuonna 1991 siihen tukeuduttiin jonkin verran.

Yleinen palkkojen alennus laskisi tuotantokustannuksia ja vaikuttaisi devalvaation tavoin lopputuotteen hintaan. Jos työvoimakustannuksia leikattaisiin esimerkiksi Viinasen esittämät kymmenen prosenttia, vientiteollisuus voisi laskea tuotteidensa hintoja siinä suhteessa, kuinka suuri vaikutus kunkin alan työvoimakustannusten alennuksella on tuot-

teen hintaan. Esimerkiksi metalliteollisuus hyötyisi siitä selkeästi, mutta metsäteollisuus paljon vähemmän. (Pääkirjoitus 28.7.1991)

Kritiikkiä tulee myös siitä, että hallitus murtaa työelämlainsäädännön peruseriaatteen: lain määräämät minimi on tarkoitettu työntekijän suojaksi, koska työntekijöiden on lähtökohtaisesti katsottu olevan heikompi osapuoli. Jos jossain työehtosopimuksissa on ollut tätä paremmat ehdot, se on johtunut siitä, että työnantaja on niihin suostunut, välillä tosin pitkin hampain. (Pääkirjoitus 9.9.2015)

Siinä missä kansantalouselämä ikään kuin asiantuntijan roolista tarkastelee yhteiskunnan kokonaisuutta ja analyysikehyksessä pysyttäytyy talouspolitiikan ja eturyhmien toimien analyysissä, samaistuvat **kansalaiskehukseen** nojaavat kirjoitukset ”tavalliseen kansalaiseen” ja tarkastelevat tapahtumia ikään kuin yhteiskunnan asiakkaan näkökulmasta. Kansalaiskehys painottui vuoden 1968 tapauksessa kahdessa pääkirjoituksessa. Toisessa tarkasteltiin indeksisidonnaisuuksien poistamista lainanottajan näkökulmasta, toisessa vuokrasäännöstelyä ja vuokratuottoja vuokratuotteen näkökulmasta. Koska vuoden 1968 aineistossa oli vain 13 toimituksen mielipide- tai analyysijuttua, kaksi kirjoitustakin on suhteellisesti melko paljon. Sen sijaan myöhemmissä tapauksissa tällaisia ratkaisujen seurauksia yksittäisten kansalaisten näkökulmasta arvioivia toimituksen mielipidekirjoituksia oli suhteellisesti huomattavasti vähemmän. Vuonna 1991 kansalaiskehys esiintyi vain kerran pääkirjoituksessa. Siinä yritettiin löytää lamasta ja elintason laskusta positiivisen muutoksen ituja. Ero on varsin merkittävä 1960-lukuun nähden mutta ymmärrettävä siksi, että toimituksen mielipidejutuissa painottui voimakkaasti yleisen edun ajatus.

Vähittäiskaupan kasvu on aineellisen elintason nousun näkyvä merkki. Hyvinvointi merkitsee sodan ja pula-ajan eläneelle sukupolvelle monissa tapauksissa edelleen tavarantaloutta ja kulutuskykyä. SOK:n pääjohtaja Jere Lahti näkee pysähtyneen kasvun ikään kuin ottelutaukona. Kuluttajan käyttökäytännön korjaantuu, kun uskottava tuloratkaisu palauttaa ostokunnon.

Tauko kulutuksen kasvussa on välttämätön. Vielä parempi, jos uusi ja outo olotila kehittäisi ihmisten käsitystä hyvinvoinnin sisällöstä ja edellytyksistä. Vapaa-aikaa voisi nipistää ostoskierroksilta kulttuuriharrastusten hyväksi. Vapaaehtoiselle sosiaalityöllekin olisi tilaa, kun julkinen valta tinkii välttämättömistä peruspalveluista. Elintasokilpailu ei kuitenkaan valitettavasti suosi epäitsekkästä lähimmäisen auttamista. (Pääkirjoitus 12.11.1991)

Vuoden 2015 tapauksessa kansalaiskehys ei painottunut kertaakaan pääkirjoituksissa. Toimituksen mielipidejutuissa yhteiskuntasopimusta tarkasteltiin yleensä koko yhteiskunnan tai eturyhmien tasolla. Kansalaisnäkökulma tuli kuitenkin esiin analyysijutuissa, joissa listattiin erilaisten ratkaisuvaihtoehtojen seurauksia.

Kuinka paljon parantaisi kilpailukykyä? Esimerkiksi viikon loman lyhentämisellä olisi iso merkitys julkisen sektorin rahoitukselle.

Seuraus: Lomat lyhenisivät. Julkisen puolen ammattiliitot suuttuisivat. (Analyysijuttu 5.9.2015)

Vuosien 1991 ja 2015 tapauksissa nojattiin toisinaan **rakenteelliseen kehykseen** tuomalla esiin, kuinka yhteiskuntasopimusneuvotteluissa on samalla kyse itse työmarkkinajärjestelmää koskevasta kamppailusta. Rakenteellinen kehys ilmeni myös jutuissa, joissa yhteiskuntasopimus-prosessia suhteutettiin yleisempään työelämän ja yhteiskunnan muutokseen.

Lähes neljännesvuosisatainen sopimuspolitiikan perinne on ainutlaatuinen kansallinen voimavara. Se on osoittanut parhaat puolensa nimenomaan laman aikana. Miksi nykyiset etujärjestöjohtajat olisivat edeltäjiään vastuuttomampia? Yhteiskuntasopimus on kaikkien kannalta vähiten kivulias tie ulos lamasta. (Pääkirjoitus 14.6.1991)

Margaret Thatcher kävi Britanniassa ay-liikettä vastaan valtakautensa alkupuolella poikkeuksellisen rajun taistelun ja voitti. Suomen porvarihallituksen ajatus näyttää kulkevan samaan suuntaan. Sekin haluaa hajottaa työmarkkinakorporaatioiden valtaa. (Pääkirjoitus 2.9.1991)

Sipilä ei kuitenkaan tyytynyt pelkästään edistämään vahvasti paikallista sopimista, maltillisten palkkaratkaisujen jatkumista sekä työn hinnan alentamista. Hän päätti sukeltaa suoraan työmarkkinakentälle, heiluttamaan suomalaista työelämää puoli vuosisataa ohjanneen järjestelmän rakenteita. Keskiviikkona Sipilä vakuutti, ettei aio perääntyä. Hallitus näyttää nyt ryhtyvän tanssiin, jollaista Suomessa ei ole ennen kokeiltu. (Uutisanalyysi 10.9.2015)

Koko maailmantalouden ydinkysymyksiä on, miten keski-
luokan käy, kun netistä nouseva automatisaatio vie sen työt.

Valmistavassa teollisuudessakaan automatisaatio ei ole ohi, ei läheskään.

Tässä pinteessä on Juha Sipilä. Pääministerin on huolehdittava piipuistakin, jotka yhä kantavat Suomea uuteen aikaan.

Samalla on selvää, että oikea haaste ei ratkea karkeilla savupiippunikeillä. (Toimittajan kolumni 23.8.2015)

Poliittisen taktikoinnin kehys kohdistaa päähuomion spekulatioihin poliitikkojen motiiveista ja strategioista. Toisin kuin yllä kuvatut aihekeskeiset kehukset, poliittisen taktikoinnin kehys ei ole kiinnostunut politiikan sisällöistä vaan poliittisesta valtapelistä. Se on esimerkki politiikan journalismin strategia- ja pelikehysistä, joiden on aiemmissa tutkimuksissa katsottu lisääntyneen ja ruokkivan politiikasta vieraantumista ja kyynisyyttä sitä kohtaan (esim. Patterson 1994, 73–76). Vuoden 1968 tapauksessa poliittisen taktikoinnin kehukseen nojattiin erityisesti valtuuslain eduskuntakäsittelyä koskevilla pääkirjoituksissa.

Mielenkiintoisen tutkimuskohteen muodostaakin valtalaille kaavailtu päättymisaika. Sehän osuu seuraavien eduskuntavaalien kuumen kamppailun keskelle. Voidaanko otaksua, että valtalain suunnitelleet poliitikot olisivat valmiit jättämään vaalitaistelun tämän yhden ainoan kortin varaan, varsinkin kun tiedetään, että valtalaki on omiaan patoamaan tyytymättömyyttä. Poliitikot pelaavat kyllä toisinaan uhkapeliäkin, mutta tässä tapauksessa nousee mieleen orastava epäily, että laskelmissa on huomattavalla tavalla mukana ajatus ennenaikaisista eduskuntavaaleista, joiden

ajankohta osuisi esimerkiksi jonnekin vuoden 1969 syksyn vaiheille. (Pääkirjoitus 4.4.1968)

Vuosien 1991 ja 2015 tapauksissa poliittisen taktikoinnin kehukseen nojattiin vain harvoissa toimituksen mielipidekirjoituksissa. Tyypillisemmin valtapeliä tarkasteltiin ensisijaisesti osapuolten sisällöllisten (analyysikehys) tai rakenteellisten (rakenteellinen kehys) tavoitteiden näkökulmasta tai lehti asettui itse selvästi tukemaan tiettyä talouspoliittista linjaa ja arvosteli muita sen vastaisesta toiminnasta (kansantalouden kehys). Luonteeltaan poliittisen taktikoinnin kehukseen nojaavat jutut olivat varsin samanlaisia kuin Liinamaa 1 -tapauksessakin.

Ay-liikkeen halvaantuneisuuden syy on hallituksen väri. SAK:n puheenjohtaja Lauri Ihalainen oli keväällä mukana Rukan strategiapalaverissa, jossa Sdp:n puoluejohto ja Kalevi Sorsa laativat suunnitelman Sdp:n jättäytymisestä oppositioon. Ihalainen kuuluu nyt niihin, jotka eivät pidä kiirettä korjata maan taloutta. Myöskään SAK:n vasemmistoliittolaisilla ei olisi mitään sitä vastaan, että porvarihallitus nostaisi kätensä pystyyn. (Pääkirjoitus 26.7.1991)

Hallituksen tarjoamaa syöttöä Sdp:n voi olla vaikea jatkaa tavalla, josta itse saisi pisteitä. Suomen talouden vaikeudet ovat ilmiselvät, ja kilpailukyvyyn korjaamiseen on tarvetta. Vaikka keinoista olisi erimielisyyttä, muutoksen tarpeesta ei ole. Sdp ei hankkisi lisää uskottavuutta, jos se asettuisi tyystin poikkiteloin. Mutta jos ei asetu, sen kuva ei kirkastu. (Pääkirjoitus 14.8.2015)

Poliittista kysymystä käsiteltäessä osapuolten taktiikat ja strategiat sekä poliittisen prosessin kuvaus ovat sisällöllisten kysymysten ohella olennaisia asioita, ja ne ovat jollain tavalla mukana kaikissa tarkastelluissa toimituksen mielipidejutuissa. Suurin osa analysoiduista kirjoituksista kuitenkin painottaa pelin ja strategian sijaan politiikan sisällöllisiä kysymyksiä. Vuosina 1968 ja 1991 kirjoitukset nojasivat tyypillisimmin kansantalouden kehukseen ja ikään kuin paimensivat toimijoita kohti hyvää talouspolitiikkaa. Vuoden 1991 tapauksesta tuli kuitenkin esiin kaksi selvää muutosta aiempaan. Ensinnäkin toimituksen mielipidekir-

joituksissa oltiin kriittisempiä poliittisia toimijoita kohtaan kuin 1960-luvulla, jolloin mielipiteet seurailivat lähes yksimielisesti hallituksen linjaa. Nyt toimitus vaikutti hakevan enemmän omaa linjaansa. Toiseksi mielipidekirjoitukset olivat luonteeltaan 1960-lukua monipuolisempia erilaisine tulkintakehyksineen. Osassa pyrittiin kritiikkiin ja osassa enemmän analyysiin ja politiikan rakenteiden kuvaamiseen. Muutokset eivät ole valtavia, mutta politiikan journalismin vähittäinen erottautuminen politiikan instituutioista vahvemmin omaa logiikkaansa noudattavaksi instituutioksi heijastuu niistä selvästi.

Vuoteen 2015 tultaessa politiikan journalismin erottautuminen poliittisesta keskustelusta näyttää edenneen vielä pitemmälle, sillä nyt mielipidekirjoituksissa paljolti vältettiin ottamasta kantaa itse kysymyksiin. Voi sanoa, että vuonna 2015 *Helsingin Sanomat* oli omissa mielipidejutuissaan ensisijaisesti tapahtumien ulkopuolinen analyttikko ja arvioija, kun vielä 1991 se oli enemmän keskustelun osapuoli sitoutuessaan vahvemmin yhden talous- ja työmarkkinapoliittisen toimintaohjelman tukijaksi. Toisaalta yhteiskuntasopimus 2015 -tapauksessa toimituksen omien mielipide- ja analyysijuttujen osuus kaikista jutuista oli selvästi suurempi kuin vuosina 1991 ja 1968. Tulkitseva ja analyysoiva mediainerventionismi näyttää siis lisääntyneen samalla kun kantaa ottava interventionismi näyttää vähentyneen. Mediainerventionismin laatua kuvattiin tässä analyysissä lähinnä erottelulla aihekeskeisiin ja peli/strategia-keskeisiin kehyksiin. Vaikuttaa siltä, että politiikan sisältökysymykset ovat säilyttäneet vahvan asemansa *Helsingin Sanomien* toimituksen talous- ja työmarkkinapolitiikkaa käsittelevissä mielipide- ja analyysijutuissa valtopoliittisen taktikoinnin kuvaukseen ja analyysiin verrattuna.

Journalistinen kehystys uutisjutuissa

Journalistinen kehystäminen on uutisissäkin tärkeä mediainerventionismin ulottuvuus, vaikka journalistinen tulkinta ei niissä yleensä olekaan yhtä voimakasta kuin mielipidejutuissa. Näkökulmavalinnoilla ja muilla kehystämisen keinoilla uutiskertojakin vaikuttaa siihen, millaisessa julkisuusympäristössä politiikan toimijat esiintyvät ja mitä puolia

heidän toiminnastaan nostetaan etualalle. Journalistista interventio-nismia tutkittaessa on tärkeä erottaa nimenomaan *journalistiset* kehykset niistä kehyksistä, jotka jäsentävät yleisemmin kulloistakin diskurssiym-päristöä ja eri poliittisten toimijoiden näkökulmia kulloiseenkin poliit-tiseen kysymykseen.²⁸ Aiemmassa tutkimuksessa on erotettu paljonkin tällaisia journalistisia uutiskehyksiä. Esimerkiksi de Vreese (2014, 143) ryhmittelee neljänlaisia kehyksiä: 1) episodiset ja human interest -kehykset, 2) konflikti- ja kilpailukehykset, 3) taloudellisten seurausten kehykset sekä 4) strategia- ja pelikehykset. Journalistiset uutiskehykset ovat geneerisiä, eli ne luonnehtivat journalistisia tapoja jäsentää erilaisia aiheita eivätkä määrity minkään yksittäisen aiheen ominaispiirteistä.

Tässä tutkimuksessa uutiskehysten analyysi keskittyy erityisesti jutun otsikkoon ja ingressiin. Nimenomaan otsikko ja ingressi luonnehtivat journalistista interventiota, koska niiden avulla toimittaja ilmaisee juttunsa kärjen ja määrittelee jutun tematisaation (Reunanen 2003, 169–170). Tämä puolestaan määrittää sitä, mitkä asiat jutussa esitetään olennaisina, ongelmallisina ja mistä näkökulmasta jutun esiintyjä tarkastellaan. Kehys käy ilmi, kun kysytään, mikä tekee uutiskärjestä uutisarvoisen. Analyysi on aineistolähtöistä, ja aiemmat tutkimuksen tunnistamat kehysluokitukset toimivat lähinnä tulkintojen virikkeinä ja taustatukena. Uutiset luokiteltiin analyysissä otsikon ja ingressin perusteella kahdeksaan journalistiseen kehykseen, jotka nostavat esiin puheena olevan poliittisen kysymyksen käsittelyn eri puolia. Näistä kehyksistä kuusi on aihekeskeisiä, yksi keskittyy päätösprosessiin ja yksi poliittisen taktikoinnin kuvaamiseen. Taulukko 4.2 kertoo, kuinka monessa prosentissa kunkin tapauksen uutisista mikin kehys esiintyi. Kustakin jutusta luokiteltiin vain se kehys, joka parhaiten vastasi otsikon ja ingressin ilmaisemaa tematisaatiota.

²⁸ Jotka nekin ovat edellisissä luvuissa kuvatulla tavalla tärkeitä julkisen toiminnan hori-sontteja.

Taulukko 4.2. Journalistiset kehykset uutisjutuissa

	Tapaus 1968	Tapaus 1991	Tapaus 2015
	%	%	%
Analyysi	24	32	34
Kritiikki	19	19	18
Prosessi	16	14	16
Ratkaisu	23	11	8
Kiihstä	12	18	9
Taktikointi	1	3	9
Ehdotus	3	3	4
Selvitys	3	0	3
Muu	0	1	0
Yhteensä (%)	100	100	100
Yhteensä (N)	75	198	119

Kaikkein yleisimpiä olivat **analyysikehykset**. Niihin luokiteltiin jutut, joiden otsikko tai ingressi tarkasteli käsiteltävää kysymystä joltain sisällölliseltä kannalta arvioiden esimerkiksi harjoitetun talouspolitiikan seurauksia, vielä tarvittavia toimenpiteitä tai kuvaten päätösten taustoja. Analyysikehyksessä uutiskärkenä on usein jonkun toimijan arvio ratkaisusta, ehdotuksesta tai mielipiteestä. Toiseksi kyse voi olla tilastoihin tai muuhun analyysiin perustuvasta tilannekuvasta. Otsikko voi sisältää kertojan tekemän tiivistyksen tai lainauksen joltain esiintyjältä. Analyysikehykseen nojaavien uutisten osuus lisääntyi selvästi vuodesta 1968 vuoteen 1991 mutta säilyi sen jälkeen ennallaan.

Indeksisopimus alentaisi heti luottokorkoa (22.3.1968)

Sorsa kiirehtii yhä tuloratkaisua – Huonosti varautunut pienteollisuus kärsii devalvaatiosta (26.11.1991)

Lindströmin ehdotus sai kiitosta ja haukkuja (1.6.2015)

Kritiikkikehykseen luokiteltiin jutut, joissa korostuu jonkin tahon esittämä kritiikki jonkin toisen toimijan näkemystä tai tekeillä olevaa

ratkaisua kohtaan. Kritiikkikehyksessäkin painottuu kritiikin sisältö: juttu kertoo lukijalle jostain käsillä olevan kysymyksen ongelmallisesta tai jollekin osapuolelle epäedullisesta piirteestä. Tarkastelu ei kuitenkaan ole samalla tavalla analysoivaa ja taustoittavaa kuin analyysikehykseen omaavissa jutuissa, vaan kritiikkikehyksessä painottuu enemmän jokin konkreettinen asia, johon ollaan tyytymättömiä. Kritiikkikehykseen nojaavien juttujen osuus on pysynyt samana vuodesta 1968 vuoteen 2015. Vuosina 1991 ja 2015 kritiikki kytkeytyi myös mielenosoituksiin ja lakkouhkauksiin.

MTK: Palkankorotusratkaisu sopimuksessa ei tyydytä (28.3.1968)

Aitamurto torjui jyrkästi hallituksen palkkalinjan (5.7.1991)

AKT vilauttaa Sipilälle lakkoasetta (29.5.2015)

Myös **prosessikehyksen** osuus on kaikissa tarkastelluissa tapauksissa kutakuinkin sama. Prosessikehykseen luetuissa jutuissa painottuu asiakysymysten sijaan tapahtumien kulku. Tyypillisesti jutussa kerrotaan päätöksenteon vaiheista: mitkä tahot ovat asiaa jo käsitelleet ja mihin asian käsittely etenee seuraavaksi. Prosessijutuissakin kuitenkin voidaan luetella kiistaa aiheuttavia asiakokonaisuuksia tai muuten käsiteltävinä olevia asioita.

Hallituksen syntymähetki koittamassa. Riitaa vielä työohjelmasta ja salkuista (22.3.1968)

Hallitus yrittää koota jo elokuussa laajan yhteiskuntasopimuksen – Aho ja Viinanen tapaavat työmarkkinajärjestöt tiistaina (4.8.1991)

Salonius aloitti heti neuvottelut järjestöjen kanssa – Palkka Saloniuksen pätkätyöstä jäi vielä sopimatta (4.8.2015)

Ratkaisukehykseen luokiteltiin jutut, joiden otsikko ja ingressi kertoivat eri osapuolten kesken tehdyistä päätöksistä tai päätösluonnoksista.

Yksittäisen neuvotteluosapuolen tekemät päätökset luokiteltiin ratkaisukehykseen kuitenkin vain siinä tapauksessa, että päätöksen sisältönä oli yhteisen sopimuksen hyväksyminen tai siitä irtautuminen.²⁹ Ratkaisukehys oli erityisen tyypillinen vuoden 1968 aineistossa. Useissa jutuissa varsin tarkkaankin selostettiin tehtyjen ratkaisujen sisältöä. Vuonna 1991 ratkaisujuttujen osuus oli vähentynyt selvästi, eikä jutuissa enää aivan yhtä yksityiskohtaisesti selostettu ratkaisujen sisältöjä. Vuonna 2015 ratkaisujuttujen osuus oli enää 8 prosenttia, kun vuonna 1968 se oli 23 prosenttia.

Hallitusohjelma lupaa supistaa eroja tuloissa (22.3.1968)

Metalli-, paperi- ja autoala sovun taakse (29.11.1991)

Hallitus siirsi työttömyysturvan leikkauksia. Ansiosidonnaisen työttömyysturvan muutokset tulevat voimaan vasta 2017 (9.6.2015)

Kiistakehykseen luokiteltiin jutut, joissa päätösprosessin tai yksittäisen kriittisen kommentin sijaan kärkeen on nostettu osapuolten välinen erimielisyys tai jonkin osapuolen ehdot ja vaatimukset kiistassa. Kiistakehys oli tyypillisin vuoden 1991 aineistossa. Silloin uutisista 18 prosenttia nojasi kiistakehykseen. Kiistakehysten osuus oli pienin vuonna 2015. Silloin osuus oli vain 9 prosenttia uutisista. Kiistakehys ei tässä tarkoita kiistan voimakasta korostamista tai dramatisointia. Kiistakehykseen nojaava juttu voi käsitellä myös pyrkimyksiä kiistan ratkaisemiseksi. Kiistakehyksessä kuvataan osapuolten näkemyksiä päätösvaihtoehtojen sisällöistä, minkä vuoksi se on pikemminkin sisältö- kuin strategiakehys. Vuoden 1991 aineistossa on paljon juttuja, joissa osapuolet esittävät vaatimuksiaan kiistassa. Tuolloin *Helsingin Sanomat* muita vuosia enemmän raportoi osapuolten tällaisista siirroista neuvotteluissa.

²⁹ Osapuolten päätökset omista tavoitteistaan tai vaatimuksistaan luokiteltiin kritiikkikehykseen silloin, jos päätöksen sisältönä nimenomaan oli toisen osapuolen ehdotuksen torjuminen. Omat neuvotteluavaukset ja -vaatimukset luokiteltiin kiistakehykseen. Muut osapuolten päätökset luokiteltiin joko prosessi- tai analyysikehykseen.

Tpsl ja Skp:n jyrkkä linja kaatamassa Liinamaan paperia (26.3.1968)

Akava vaatii tulosopuun korvausta palkkaliukumista. Ranne syytti SAK:n teollisuusliittoja sovun vaikeuttamisesta (27.11.1991)

Lauri Lyly: Työajan pidennys ei onnistu. Hallitus antoi järjestöille kolme viikkoa aikaa selvittää yhteiskuntasopimuksen edellytykset (4.8.2015)

Taktikointikehyksen luokitelluissa jutuissa painottuivat poliittisten ryhmittymien väliset voimasuhteet ja poliittinen taktikointi. Näitä juttuja oli aineistossa vain vähän, mutta niiden osuus kasvoi ajan myötä selvästi. Vuoden 1968 aineistossa ainoastaan yhden jutun pääasiallisena kehiksenä olivat poliittisten ryhmittymien väliset voimasuhteet ja poliittinen taktikointi. Tässä jutussa referoidaan ruotsalaisen *Aftonbladetin* juttua Suomen poliittisista asetelmista ja valtuuslain käsittelystä. Jutussa todetaan muun muassa, että ”kommunistit vaikuttavat epätavallisen halukkailta yhteistyöhön” ja että ”sosiaalidemokraateille on myös tärkeää kunnallisvaalien edellä osoittaa, että puolueella on oma selvä profiilinsa”. Vuonna 1991 taktikointikehyksen osuus oli 3 prosenttia, ja juttujen aihepiirit vaihtelivat lakimuutoksen lobbaamisesta ammattiyhdistysliikkeen toiminnan syiden spekulointiin. Vuonna 2015 taktikointikehyksen osuus oli kasvanut jo 9 prosenttiin. Jutuissa muun muassa spekulointiin piiloagendoilla: joko hallituksen arveltiin pyrkivän murentamaan ammattiyhdistysliikkeen valtaa tai sosiaalidemokraattisen ammattiyhdistysliikkeen horjuttavan porvarihallitusta sosiaalidemokraattisen puolueen asemien parantamiseksi.

Aftonbladet ennustaa tukea valtalaille (1.4.1968)

STK:n Tapani Kahri: Neuvotteluita ajetaan ojaan (19.11.1991)

Oppositiojohtaja Antti Rinne: Yhteiskuntasopimuksen kaato saattoi olla harkittu huijaus. Sdp:n puheenjohtajan mielestä hallitus pyrki murtamaan kolmikannan (26.8.2015)

Ehdotuskehyksessä raportoitiin toimijoiden tekemistä ehdotuksista. Tämä kehys erosi kiistakehyksessä esitetyistä vaatimuksista siinä, että juttukärjessä esitettiin konkreettinen toimenpide-ehdotus, joka ei ollut minkään osapuolen vaatimus tai ehto ratkaisun syntymiselle. Tyypillisimmin ehdotuksiin ei edes liittynyt mitään varsinaista kiistaa. Ehdotusjuttujen osuus oli kaikissa kolmessa tapauksessa 3 prosentin tuntumassa.

Vuokralaisten keskusliitto: Vuokrankorotuskielto otettava harkittavaksi (31.3.1968)

Tulosopimuksen teko saattaa vaatia hallituspohjan laajentamista – Holkeri ehdottaa Sdp:tä mukaan hallitukseen jo tänä syksynä (11.9.1991)

Eteläranta kehottaa: Siivu tuloista lahjoituksiin. Matti Alahuhta, Reijo Karhinen ja Antti Herlin leikkaavat tuloistaan viisi prosenttia (9.6.2015)

Toimituksen itse aloitteellisesti tekemät selvitykset luokiteltiin **selvityskehykseen**. Näiden juttujen osuus oli vuosien 1968 ja 2015 tapauksissa vain 3 prosenttia, eikä vuoden 1991 tapauksessa niitä ollut lainkaan. Vuonna 1968 *Helsingin Sanomat* muun muassa selvitti pankeista kyselemällä, mihin asiakkaat ovat siirtäneet indeksitalletuksista vapautuvia varojaan. Vuonna 2015 selvitykset taas tyypillisesti olivat *Helsingin Sanomien* tilaamia kyselyjä.

Puolet indeksitilien varoista siirretty korkeakorkoisille tileille (6.4.1968)

Sdp vajosi ennätysellisen alas. Kokoomus kiilasi perussuomalaisien ohi. Vihreiden kannatus nousi 10 prosenttiin (22.6.2015)

Vuoden 1991 aineistosta kaksi juttua luokiteltiin lisäksi **muu kehys** -luokkaan, koska ne poikkesivat niin selvästi politiikkaa koskevien juttujen aiheista. Jutuista toinen kertoi presidentti Mauno Koiviston lomamat-

kasta Malediiveille ja toinen hänen isänsä veistämästä veneestä Turun messuilla.³⁰

Kaikkiaan vuoden 1968 juttuaineistosta erottuvat kehykset kontekstoivat vakauttamissopimuksesta ja valtuuslaista käytyä keskustelua pääosin aihekeskeisesti. Ne uutisoivat tehdyistä ratkaisuisista ja antoivat osapuolille tilaa esittää kommentteja ja perusteluja. Analyysikehys oli yllättävänkin yleinen. Siinä raportoitiin julkisen keskustelun puheenvuoroja, jotka olivat pikemmin argumentoivia tai taustoittavia kuin yksioikoisia vaatimuksia tai kritiikkejä. Siinä missä vuoden 1968 pääkirjoitukset paljolti asettuivat avoimesti tukemaan hallituksen valitsemaa talous- ja työmarkkinapoliittista linjaa, saman vuoden uutiset pikeminkin organisoivat talous- ja työmarkkinapolitiikasta käytyä keskustelua antamalla tilaa erityisesti ratkaisujen sisältöjen tarkalle kuvailulle sekä näitä ratkaisuja tukeville ja kritisoiville perusteluille. Kiista kehysti suurta osaa jutuista kaiken argumentoinnin ja raportoinnin taustalla, mutta ensisijainen kehys se oli vain 12 prosentissa Liinamaa 1 -tapauksen uutisista. Tällöinkin kiistaa kuvattiin enemmän erimielisyyttä aiheuttavien poliittisten sisältöjen kuin politiikan osapuolten välisten strategioiden ja poliittisen pelin näkökulmasta.

Vuoden 1991 yhteiskuntasopimuksen ja työmarkkinaratkaisun uutisointi oli sekin vahvasti aihekeskeistä ja pyrki jäsentämään talous- ja työmarkkinapolitiikasta käytävää keskustelua. Merkittävimpiä muutoksia vuoden 1968 tapaukseen verrattuna olivat analyysi- ja kritiikkikehysten osuuden kasvu sekä ratkaisukehysten osuuden pieneneminen. Näistä muutoksista huolimatta tapausten uutiskehysistä leimasi pikemmin pysyvyys kuin muutos.

Vuoden 2015 yhteiskuntasopimus-tapauksessa merkittävin muutos aiempaan oli taktikointikehysten osuuden kasvu 9 prosenttiin uutisotikoista. Uutisten kehystys oli siis edelleen valtaosin aihekeskeistä, mutta

³⁰ Jutut olivat mukana aineistossa, koska niissä viitattiin talous- ja tulopolitiikkaan. Tämän luvun kehysanalyysissä kohteena kuitenkin ovat aineistoon valittujen juttujen otsikot ja ingressit siitä riippumatta liittyvätkö juuri ne tutkimuksen sisällölliseen teemaan. Samoin seuraavassa, journalistista kerrontaa analysoivassa jaksossa kohteena ovat aineistoon valitut jutut kokonaisuudessaan. Julkisen toiminnan diskursiivisen horisontin (luku 2) ja rationaalisen horisontin (luku 3) analyysissä analyysi sen sijaan rajoittui vain tekstien niihin jaksoihin, jotka käsittelivät talous- ja työmarkkinapolitiikkaa.

poliittinen taktikointi ja piiloagendoilla spekulointi kehysti uutisointia kuitenkin aiempaa enemmän. Tulos antaa hieman tukea oletukselle, että politiikan journalismi olisi muuttunut aiempaa strategiaorientoituneemmaksi. Toisaalta myös analyysikehyksen osuus säilyi korkealla, noin kolmanneksen tasolla. Voikin sanoa, että 1960-luvun lopun jälkeen uutisjuttujen kehystys on muuttunut raportoivasta analyttiseen suuntaan. Samalla toimituksen mielipideaineistossa osallistuminen keskusteluun on muuttunut epäsuoremmaksi. Vuoden 2015 yhteiskuntasopimukseen kytkeytyvissä pääkirjoituksissa vain harvoin otettiin suoraan kantaa esimerkiksi talouspolitiikan linjaan. Sen sijaan niissä tyypillisesti analysoitiin osapuolten näkemyksiä ja toimintaa ikään kuin ulkopuolelta. Uutisaineisto ja toimituksen mielipideaineisto tuntuvat näin lähentyneen toisiaan. Taktikointia korostavan uutiskehyksen yleistymisestä huolimatta niin mielipidejutuissa kuin uutisissa tarkastelu painottui myös vuonna 2015 enemmän politiikan sisällöllisiin tavoitteisiin, niiden perusteluihin ja niistä käytävään kamppailuun kuin pelkkään valtapoliittikkaan tai poliittiseen peliin.

Uutiskertojan itsenäisyys taustoittajana ja tulkitsijana

Vaikka journalismi uutisissa pikemminkin organisoii poliittista keskustelua kuin osallistuu siihen itse, uutiskertoja voi tällöinkin itsenäisesti taustoittaa asioita ja esittää tulkintoja. Aiemmassa tutkimuksessa journalismin tällaisen tulkitsevuuden on havaittu lisääntyneen (Djerf-Pierre & Weibull 2008; Fink & Schudson 2014; Kunelius & Väliverronen 2012; Salgado & Strömbäck, 2012), mikä jälleen on yksi esimerkki mediainerventionismin lisääntymisestä ja medioitumisesta institutionaalisella tasolla (Strömbäck & Esser 2009). Journalistisen kerronnan tulkitsevuutta tarkastellaan tässä jaksossa erottamalla *referoiva*, *tiivistävä* ja *raportoiva* kerrontatyylit ja kuvaamalla, miten *Helsingin Sanomat* käytti niitä vuosien 1968, 1991 ja 2015 talous- ja työmarkkinapoliittisissa tapauksissa. Kerrontatyylien tyypittelyn lisäksi analysoidaan, miten kertoja näissä kussakin tyyliässä puuttuu puheena oleviin asioihin. Analyysimenetelmä on sovellus journalististen funktioiden (Benson & Hallin 2007), esitystekniikoiden (Reunanen 2003, 176–195) ja ”vieraan puheen vastaanoton”

(Pietilä 1991) erittelyistä. Analyysissä kiinnitetään huomiota myös siihen, miten journalistinen kertoja erilaisin kielellisin keinoin autentisoi kertomaansa ja ylläpitää neutraalin tarkkailijan rooliaan myös tulkintoja tehdessään (Pietilä 1993; Tuchman 1978).

Kerrontatyylit eroavat toisistaan sen suhteen, kuinka itsenäinen ja tulkitseva kertojan rooli on. Referoiva kerrontatyyli on eniten sidoksissa lähteisiin. Lähteitä referoidaan suorana tai epäsuorana esityksenä, ja kertojan oma osuus rajoittuu lähinnä johtolauseisiin. Tiivistävässä tekstissä kertoja esittää omassa puheessaan jostain tietystä, jutusta ilmi käyvistä lähteistä saamaansa tietoa. Tiivistävää kerrontaa on usein juttujen ingresseissä. Vaikka tiivistävän kerronnan sisältö on peräisin lähteeltä, kertoja voi siinä kuitenkin itsenäisestikin painottaa ja kommentoida asioita. Raportoivassa kerronnassa uutiskertoja kuvailee tapahtumia, kertoo mitä on tapahtunut ja tulee tapahtumaan sekä asettaa tapahtumia yhteyksiinsä. Raportoivassa kerronnassa ei ole ilmeistä, mistä yksittäisestä lähteestä uutiskertoja on tietonsa saanut. Kertoja voi näin melko itsenäisesti kuvata ja kommentoida asioita. Seuraavassa näiden kerrontatyylien käyttöä kuvataan erikseen kussakin esimerkkitapauksessa.

Liinamaa 1 -tuporatkaisu 1968

Vielä 1960-luvun lopulla journalismin kerronnallinen ote oli melko passiivinen. Tämä näkyi erityisesti **referoivan kerronnan** suurena osuutena. Aineistossa on paljon juttuja, joissa kertojan kehystävä rooli on minimaalinen ja juttu on pelkkää lähteen referointia. Usein kyseessä on uutinen jonkin asiantuntijan pitämästä puheesta. Esimerkiksi seuraavassa ingressissä kertojan oma interventio jää vähäiseksi. Ingressin jälkeen jutussa on pelkkiä suoria sitaatteja, ja juttu päättyy kappaleeseen, jossa kertoja mainitsee toisesta samassa tilaisuudessa pidetystä ja *Helsingin Sanomien* julkaisemasta esitelmästä:

”Uusi hallitusohjelma jättää veronmaksajat edelleen levottomiksi”, sanoi Veronmaksajain keskusliiton toim. johtaja Matti Kaleva puhuessaan Helsingissä liiton valtuuskunnan kokouksessa. ”Täsmällinen maininta siitä, ettei veroja enää koroteta, olisi ollut ohjelmassa välttämätön yleisen luottamuksen palauttamiseksi. Hinta- ja kustannustasoa nostavat veronkorotukset ovat ainakin yhtä pahoja inflaatiokierteen aiheuttajia kuin erilaiset indeksiehdot.

(...)

Keskusliiton vuosikokouksessa esitelmöi ylitarkastaja, varatuomari Veikko Manninen valtionalouden tarkastustoiminnasta. Esitelmä on julkaistu sivulla 4. (23.3.1968)

Yksi *Helsingin Sanomien* 1960-luvun juttutyyppejä on maanantaisin julkaistava kooste viikonlopun poliittisista puheista. Jutun ingressiin kertoja nostaa joidenkin puhujien tärkeimmiksi arvioituja lausumia tai tiivistää puheiden sisältöjä omin sanoin, minkä jälkeen eri puhujia referoidaan väliotsikoin erotettuna. Kertojan tulkitseva ja taustoittava osuus rajoittuu yleensä siihen, että kerrotaan, kuka on puhunut missäkin. Näiden juttujen pääasiallinen kehys on usein analyysi tai kritiikki, ja analyysit ja kritiikit ovat peräisin jutuissa referoiduilta henkilöiltä.

Referoiviin juttuihin ei aina edes poimita kiinnostavimpia kappaleita vaan julkaistaan koko teksti tai suuri osa siitä sellaisenaan. Tällöin ingressiin valitun suoran lainauksen tai tiivistyksen jälkeen kertoja voi johdattaa jutun jatkoon esimerkiksi seuraavasti:

Aleniuksen lausunto oli kokonaisuudessaan seuraava:
(28.3.1968)

Akava antoi tehdystä talouspoliittisesta ratkaisusta seuraavan tiedotteen: (28.3.1968)

Helsingin Sanomat julkaisi kokonaisuudessaan myös tärkeimpiä sopimustekstejä, kuten hallitusohjelman sekä valtuuslakiehdotuksen perusteluluonnoksen.

Torstaina ”pilkkua ja pistettäkään muuttamatta” hyväksytty hallitusohjelma on kokonaisuudessaan seuraava: (22.3.1968)

Eduskuntaryhmille keskiviikkona jaettu valtalakiluonnoksen perustelujen alustava luonnosteksti on seuraava: (4.4.1968)

Dokumenttien julkaisu kokonaisuudessaan antaa lukijalle mahdollisuuden itse arvioida tekstiä ja löytää sieltä merkityksellisiä kohtia. Journalismin rooli tulkintojen ohjaajana ja agendan asettajana on tällaisessa kerronnassa vähäistä.

Tiivistävässä kerronnassakin kerronta on vahvasti sidoksissa lähteenä olevaan tekstiin. Esimerkiksi alla lainatussa ingressissä kertoja ensin tiivistää muodollisesti omissa nimissään tulkinnan valtuuslain seurauksista ja autentisoi tämän sitten Tauno Suontaustan referoinnilla. On ilmeistä, että myös kertojan tiivistyksen asiasisältö on peräisin Suontaustalta.

Hallituksen valtalaki synnyttää vakuutuslalla erikoislaatuisten tilanteen, koska vakuutukset jäävät indeksisuojan alaisuuteen, mutta vakuutuslaitosten myöntämässä luotoissa indeksiehto putoaa pois. Vakuutusyhtiöiden keskusliiton toimitusjohtajan Tauno Suontaustan mukaan tilanne johtaa luultavasti vakuutusmaksujen korotuksiin. (4.4.1968)

Tiivistämällä Suontaustan ajatuksen omissa nimissään kertoja tavallaan hyväksyy tehdyn tulkinnan päteväksi. Jos kertoja erottautuisi sanotusta tuomalla mukaan jonkin toisen näkökulman, kerronta muuttuisi raportoivaksi. Jonkinasteinen erottautuminen on kuitenkin mahdollista myös tiivistyksessä. Esimerkiksi seuraavassa lainauksessa kertoja tiivistää hallitusohjelman sisältöä mutta tekee sitaattimerkkien avulla eron oman sanastonsa ja hallitusohjelmasta lainatun sanaston kesken. Kyseessä voi olla vastuun kierron strategia, jolla kertoja erottautuu puoluepoliittiseksi koetusta tulonjakokysymyksestä. Sen sijaan kasvupoliittisen diskurssin käsitteen ”tuottavuuden keskimääräisen kasvun” ei ole katsottu edellyttävän vastaavaa erottautumista.

Synnyttävän hallituksen ohjelmassa hallitus lupaa myötävaikuttaa siihen, että jo kevään aikana sovittaisiin ensi vuoden tulopolitiikasta siten, että tulojen keskimääräinen nousu pysyisi tuottavuuden keskimääräisen kasvun rajoissa

ja ”suurten ja pienten tulojen välistä eroa supistetaan.”
(22.3.1968, ingressi)

Raportoivassa kerronnassa kertojalla on parhaat mahdollisuudet taustoitukseen ja tulkintaan. Aineistossa on juttuja, joissa kertoja sisällyttää raporttoivaan kerrontaan omia tulkitsevia ilmaisujaan (lihavoitu seuraavassa lainauksessa). Tavallisesti kyse ei ole varsinaisesta sisällöllisestä kommentoinnista vaan pikemminkin tapahtumien dramatisoinnista:

Mauno Koiviston laajapohjaisen hallituksen syntymähetken koittaminen tänään illansuussa **on hiuskarvan varassa** yli kuukauden kestäneiden neuvottelujen johdettua eilen hallitusohjelman valmistumiseen. Jäljellä on vielä **kova kiista** lisäpöytäkirjasta ja ministerinsalkkujen jaosta. Henkilökysymyksistä selvittäneen **helpommalla. Jännityksellä odotettu** keskustapuolueen valtuuskunnan kannanotto selvitti tilannetta siten, että laajapohjaisen hallituksen muodostamisen katsottiin olevan jo suurin piirtein selvää. Keskustapuolue esitti kuitenkin eräitä **kovia ehtoja**, jotka sisällytetään soveltuvin osin liitteenä pöytäkirjaan.
(22.3.1968, ingressi)

Raportoiva ja tiivistävä kerronta vuorottelevat jutussa, ja mukana on myös lähteiden suoraa ja epäsuoraa referointia. Leipätekstissä ei enää käytetä yhtä tulkitsevia ilmauksia kuin ingressissä. Tyypillistä 1960-luvun lopun politiikan-jutuille näyttääkin olevan, että vahvimmat tulkinnat esitetään ingressissä, ja erityisesti juttujen loppuosat koostuvat yhden tai useamman tahon varsin eleettömästä referoinnista.

Kertojan raportoinnin kohteena on usein varsin teknisiä asioita, kuten kokousaikatauluja sekä tietoja käsiteltävistä asioista. Näitäkin asioita usein autentisoidaan nimettömiksi jäävillä lähteillä. Seuraava esimerkki alkaa tällaisella raportoinnilla, minkä jälkeen se päättyy nimettömäksi jäävän lähteen referointiin.

Myös eduskuntaryhmät ovat koolla tänään heti puolenpäivän jälkeen. Näissä kokouksissa ryhmät esittävät kantansa hallituksen paikkajaosta ja ministeriehdokkaista. Torstain ryhmäkokousten jälkeen vakuutettiin, että henki-

lökysymyksistä ei toistaiseksi ole puhuttu edes eduskuntaryhmissä. (22.3.1968)

Nykynäkökulmasta katsoen raportointi Liinamaa 1 -tuporatkaisusta oli välillä hyvin yksityiskohtaista, jopa lakiteknistä. Asioita tunnuttiin katsovan pikemminkin päättäjien kuin kansalaisten näkökulmasta. Myös virkakieli tarttui raportoivaan kerrontaan:

Hallituksen, oposition ja etujärjestöjen välisissä neuvotteluissa tuli viime vaiheessakin esille sellaisia näkökohtia, jotka aiheuttivat eräitä muutoksia jo aikaisemmin julkaistuun valtalakiesityksen sisältöön.

Kysymys oli mm. indeksisidonnaisuuden säilymisestä ennen lain voimaantuloa liikkeeseen lasketuissa valtion obligaatioissa ja muissa velkakirjoissa sekä vakuutussojimuksissa.

Vuokrissa otettiin jäädyttämisen lähtökohdaksi helmikuun 29. päivän 1968 vuokrataso aikaisemman maaliskuun 1. päivän asemesta.

Hinta- ja palkkaneuvostoa koskevaa kohtaa jyrkennettiin siten, että kun aikaisemmassa tekstissä sanottiin, että valtioneuvosto voi asettaa tällaisen neuvoston, niin lakitekstissä sanotaan nyt suoraan, että valtioneuvosto asettaa... (5.4.1968)

Päätösprosessien kuvailun lisäksi kertoja raportoi myös osapuolten asemista neuvottelutilanteissa ja niihin liittyvistä spekulatioista. Seuraavassa katkelmassa kertoja omaksuu selvästi tulkitsevan roolin mutta autentisoi sanomisiaan epämääräisillä lähteillä ("järjestömiesten mukaan") sekä esittää varauksia epävarmuutta ilmentävin ilmaisuin ("ilmeisesti"). Journalismissa näyttää 1960-luvun lopulla vallinneen normi, että uutiskertoja voi esittää toimijoiden käsityksiin tai tarkoituksiin liittyviä tietoja vain vetoamalla joko nimettyyn tai anonyymiin lähteeseen tai osoittamalla tiedon epävarmaksi.

Kiperimpänä kohtana järjestömiesten mukaan muutoinkin "raskaassa paperissa" on ensi vuoden palkankorotusten määrittämistapa ja korotusten suuruus. Toimihenkilö- ja virkamiespuolella ei ilmeisesti nielaista sellaisenaan periaa-

tetta, että kaikille maksettaisiin palkankorotukset penni- ja markkamääräisesti samansuuruisina. (23.3.1968)

Neuvottelutilannetta arvioivissa jutuissa kertoja puhuu tietävällä asian-
tuntijanaanella samaan tapaan kuin nykyisissä analyysijutuissa. Anonyy-
mejä lähteitä ja epävarmuutta ilmaisevia sanoja käytetään kuitenkin
runsaasti:

Skp:n nykyjohto on **tietävästi** suhtautunut myönteisesti
Liinamaan ohjelmaan, joten esim. suurimpien kommunisti-
tiliittojen, Rakennustyöväen liiton ja Elintarviketyöläisten
liiton **odotetaan** ottavan myönteisen asenteen ohjelmaan.
(26.3.1968)

Oppositio puolueet käyvät **tietävästi** neuvotteluja yhteisen
linjan löytämiseksi ennen tiistaita. Puolueiden eduskunta-
ryhmissä asiaa käsitellään sen jälkeen kun lakiluonnos on
käytettävissä. (30.3.1968)

Lähteiden anonymisoinnin voi ajatella lisäävän uutiskertojan mahdolli-
suuksia itsenäiseen raportointiin ja tulkintaan. Se voi esittää haluamiaan
tulkintoja ja samalla vetäytyä tulkintoihin liittyvästä vastuusta. Toisaalta
tällaisen epämääräisen nojaamisen voi myös ajatella heikentävän uutis-
kertojan itsenäisyyttä, koska journalismin ulkopuoliset tahot pääsevät
kertojan kautta tunnistautumatta esittämään tulkintojaan ja näkemyk-
siään. Aina ei tulkitsevia ilmauksia kuitenkaan tarvitse lieventää tai sitoa
anonyymeihin lähteisiin. Tällöin ilmaukset on ehkä mielletty puhtaasti
tyylillisiksi keinoiksi tehdä tekstistä elävämpää ja dramaattisempää. Ne
rinnastuisivat siten yllä jo lainattuun ingressiin, jossa käytettiin ilmaisuja
”hiuskarvan varassa”, ”kova kiista” ja ”kovia ehtoja”:

Tpsl **yritti vielä tiiviisti kaataa** sopimuksen ehdottaessaan
sekä SAK:n työvaliokunnassa että Metallityöväen liitossa
ratkaisujen lykkäämistä. Sen sijaan kommunistipuolue oli
saanut maanantaisen Paperiteollisuudentyöntekijäin liiton
kokouksen jälkeen **rivinsä järjestykseen** ja puolueen **yrkän
siiven miehet** äänestivät esimerkiksi SAK:n työvaliokun-

nassa puoluetovereidensa mukana sopimuksen hyväksymisen puolesta. (27.3.1968)

Raportoiva uutisteksti nojasi vuonna 1968 usein samantapaiseen, kasvu-poliittiseen diskurssiin nojaavaan tilannekuvaan, joka tuli esiin myös pääkirjoituksissa. Tällöin käytettiin sanastoa, jota kaikki puheena olevat ryhmät eivät ehkä itse olisi käyttäneet. Seuraavassa esimerkissä ryhmien pyrkimyksiä luonnehditaan yritykseksi kaataa Liinamaan sopimusesitys, mikä sekin on selvästi näkökulmaa ottava tulkinta.

Tpsl ja kommunistipuolueen **jyrkkä siipi eli ns stalinistinen siipi** on ryhtynyt **yritykseen kaataa** Liinamaan johdolla tehdyn säännöstely- ja vakauttamisohjelman, joka parhaillaan on järjestöjen käsittelyssä. Tänään maan hallituksen käsittelyyn tulevaan ohjelmaan ovat kuitenkin useimmat keskusjärjestöt suhtautuneet periaatteessa myönteisesti, joskin yksityiskohdista halutaan vielä neuvotteluja. (26.3.1968, ingressin alku)

Raportoiva kerronta sisälsi 1960-luvun lopulla siis runsaasti päätösprosessin kuvailua (prosessikehys) ja varsin paljon myös osapuolten pyrkimysten ja neuvotteluasemien arviointia ja tulkintaa (prosessi- ja kiistakehys). Sen sijaan kulussien takaisia neuvotteluja avaavia jaksoja jutuissa oli vain vähän. Yksi esimerkki tällaisesta koskee kuvausta siitä, miten syntyi pankkien päätös lakkauttaa indeksitilit. Juttu nojaa analyysikehykseen ja on sikäli 1960-luvun tapaukselle poikkeuksellinen, että analyysikehyksessä tyypillisemmin referoitiin politiikan osallisia kuin käytettiin raportoivaa kerrontaa.

Suomen Pankin johtokunnan puheenjohtaja Mauno Koivisto mainitaan tehdyn päätöksen aloitteen tekijänä. Suomen Pankin johtokunta suositteli indeksitalletusten vastaanottamisen keskeyttämistä rahalaitoksille ja asiasta on neuvoteltu jo muutaman viikon ajan. Keskiviikko katsottiin otolliseksi päiväksi ja siksi päätös tehtiin silloin. Muuta vaihtoehtoa Suomen Pankin taholta ei liene esitetty. Perusteluna on ilmeisesti ollut käsitys, että työmarkkinajärjestöt tulevat paremmin mukaan, jos pankit näyttävät esimerkkiä. (22.3.1968)

Yllä lainattu kappale on esimerkki siitä, kuinka 1960-luvun uutiskertoja voi myös esittää taustatietoja ja spekulatioita. Tässäkin tapauksessa tosin sanottu kytetään epämääräisiin lähteisiin. Lisäksi sitaatissa tuodaan esiin tiedon epävarmuutta ilmauksilla ”ei liene” ja ”ilmeisesti”. Tällä tavoin uutiskertoja välttää vastuuta sanotun totuudesta mutta samalla kuitenkin pystyy tuomaan esiin kiinnostavan taustatiedon ja spekulati-
tion.

Kaikkiaan 1960-luvun lopun talous- ja työmarkkinapoliittista uutiskerrontaa luonnehtii suoran referoinnin runsaus sekä kontekstualisoivan ja tulkitsevan kerronnan tukeutuminen epämääräisiin lähteisiin ja epävarmuutta osoittaviin ilmauksiin. Referointi ja raportointi on usein hyvin yksityiskohtaista. Tiedot halutaan esittää autenttisesti ja konkreettisesti niitä yleistämättä ja abstrahoimatta. Tällaisesta autentisoinnin eetoksesta huolimatta – ja siitä juontuvin keinoin – uutiskertoja lopulta kuitenkin tulkitsee ja arvioi tapahtumia kutakuinkin samassa mitassa kuin nykyisinkin. Erona on lähinnä se, että tulkinnan ja yleisen kuvailun lisäksi 1960-luvulla julkaistiin nykyistä paljon laajemmin politiikan osallisten puheita ja erilaisia sopimustekstejä alkuperäisessä muodossaan.

Esko Ahon hallituksen yhteiskuntasopimushanke 1991

Helsingin Sanomien uutisoinnissa Esko Ahon hallituksen yhteiskuntasopimushankkeesta vuonna 1991 näkyy jo selvästi journalistisen interventionismien kasvu. Ensinnäkin 1960-luvun uutisjournalismille tyypillinen **referoiva kerronta** on huomattavasti vähentynyt. Toimijoiden lausuntoja tai tiedotteita ei enää julkaista kokonaisuudessaan, eivätkä toimijat muutenkaan pääse jutuissa puhumaan yhtä vapaasti kuin vielä Liinamaa 1 -tapauksessa. Vuoden 1991 aineistossa on vain muutama juttu, joissa poliitikkoa referoidaan laajasti ilman, että kertoja lisäisi väliin omia tiivistäviä ja analysoivia lausumiaan. Tyypillisesti tällaisissa jutuissa oli haastateltu korkeimmissa asemissa olevia politiikan ja talouden päättäjiä. Seuraavassa esimerkkitarkastelussa haastateltavana on pääministeri Esko Aho.

”Yritystoiminnan kustannuksia on pakko alentaa. Jokainen näkee ympärillään, mikä tilanne on: tuotantomme on ajautumassa sellaiseen kriisiin, että jos sitä ei pystytä nopeasti hoitamaan, meille jää jäljelle niin pieni teollinen tuotanto, ettei sen varassa yhteiskunnan koneistoa pidetä yllä”, hän arvelee.

”Minä näen asian niin, ettei hallitus ole välttämättä itse aikataulujen asettaja tai aikonut aikatauluja asettaa. Näyttää siltä, että markkinat ovat asettamassa nyt selvästi aikataulun näihin neuvotteluihin. Mitä pidempään tämä menee, sitä enemmän levottomuutta tulee.” (11.9.1991)

Vuoden 1968 jälkeen journalismiin oli omaksuttu myös uusi juttutyypipi, jossa jutun lähteeksi valitulta henkilöltä kysytään perusteluja jollekin asialle niin, että myös kysymykset painetaan näkyviin. Vaikka lähteen vastaukset raportoidaan tässäkin juttutyypissä muodollisesti referoivana kerrontana, lähde joutuu jutussa tyypillisesti kuitenkin toimittajan haastamaksi, mikä sekin viittaa journalismin intervention kasvuun. Seuraavassa esimerkissä valtiovarainministeri Iiro Viinaselta tivataan, miksi hän viime hetkellä perui matkansa Maailmanpankin ja kansainvälisen valuuttarahaston kokoukseen.

Onko peruutuksenne syy se, ettette halua selitellä Suomen talouspolitiikkaa Suomea luotottavien pankkien edustajille?

”Ei varmasti ole. Tämä on aivan yksiselitteisesti tupotilanteesta, koska nyt on oletettavissa, että joitakin ratkaisuja pystytään saamaan aikaiseksi lähinnä ensi viikon kuluessa.” (11.10.1991)

Tavanomaisessa 1990-luvun alun uutisjutussa toimittaja kertoo tapahtuman, toimijan puheen tai tiedotteen pääkohdat **tiivistävällä kerronnalla**. Tiivistävä kerronta ei tyypillisen 1960-luvun uutisjutun tapaan rajoitu jutun ingressiin vaan jatkuu usein läpi tekstin sen selkärankana. Tiivistävän kerronnan ohkeen toimittaja referoi toimijoiden yksittäisiä lausahduksia ja lyhyempiä ilmaisuja. Näiden referointien tarkoitus on autentisoida ja elävöittää tekstiä sekä osoittaa kertojan ja referoitujen toimijoiden (tyylillisiä) eroavaisuuksia.

Toimihenkilöiden ja virkamiesten keskusjärjestö TVK on valmis luopumaan yleiskorotuksesta lokakuun palkkaratkaisussa. Palkkojen täydellistä jäädyttämistä TVK ei kuitenkaan hyväksy, eikä sitä puheenjohtaja **Matti Kinnusen** (kok) mukaan kukaan ole vakavasti esittänytkään.

Naisvaltainen TVK haluaa suunnata palkankorotukset tasa-arvoeraan, joka järjestön mukaan on jossakin muodossa ehdottomasti tarpeen. (9.8.1991)

Pääministeri **Esko Aho** (kesk) pitää kohtuuttomana puheita, joissa maatalouden määrärahojen, maataloustuen ja maataloustulon leikkaamista esitetään ratkaisuksi kaikkiin talousongelmiin, ”ikään kuin siellä olisi jokin valtava rahasampo”.

Aho muistutti sunnuntaina pääministerin haastattelutunnilla Radio Suomen lähetyksessä, että maatalouden osuus kansantuotteesta on ”kolmen prosentin paikkeilla”.

Erityisesti Aho kertoi hämmästyneensä siitä, että eräät ammattiyhdistysjohtajat, mm. Metalliliiton johto on puuttanut asiaan ”lavealla kädellä”. (19.8.1991)

Uutiskertojan interventiot näkyvät 1990-luvun aineistossa myös **raportoivassa kerronnassa**, joka saa aineistossa suuremman painoarvon kuin 1960-luvulla. Jutuissa tuodaan aiempaa enemmän esiin tapahtumien ja päätösten taustoja sekä jutuissa esiintyvien henkilöiden tunteja, mikä tukee muualla tehtyjä havaintoja sanomalehden roolin muutoksesta taustoitavampaan suuntaan (Barnhurst & Mutz 1997; Fink & Schudson 2014). Myös tulevaisuutta ennakoidaan aiempaa enemmän, ja toimittajan rooli erilaisten vaihtoehtojen esiin nostajana ja spekulanttina kasvaa. Voidaan siis puhua journalismin aikahorisontin lavenemisestä (Koljonen 2013, 81–85; Kumpu 2016; Väliaverron 2013). Kerrontatyylin peruspilarit säilyvät Liinamaa 1 -tapauksen kanssa varsin yhtäläisinä: raportoivaa kerrontaa tapaa erityisesti prosessi-, mutta myös kiista- ja analyysikehykseen nojaavissa jutuissa. Samoin nimettömiä lähteitä käytetään taustatiedon antajina, joskin ehkä vähemmän kuin 1960-luvulla. Talousosastossa anonyymien lähteiden osuus oli kuitenkin suurempi kuin muualla. Tämä johtunee pitkälti siitä, että varsin moni aineistoon valikoituneista talouden jutuista oli luonteeltaan enemmän katsausmainen kuin päiväkohtainen.

Palkansaajien ostovoima ei ole kasvanut niin paljon kuin 1990 tehdyssä tulopoliittisessa sopimuksessa asetettiin tavoitteeksi. Myöskään muut tuon ns. Kallion sopimuksen keskeiset tavoitteet eivät toteudu lukuunottamatta hintojen nousun hidastumista.

Tulokset on laskenut valtion ja etujärjestöjen talousasiantuntijoiden toimikunta, joka tuottaa tietoa tuloneuvottelijoille. (5.10.1991)

Korkotason romahdus kansainväliselle tasolle jouduttaisi Suomen heikon talouspoliittisen uskottavuuden takia valuuttapakoa ja nostaisi paineita devalvoida markka eli laskea sen ulkoista arvoa muihin valuuttoihin nähden.

Tällainen vaihtoehto sisältyy Helsingin kauppakorkeakoulun opiskelijoiden kauppatieteiden tohtori **Asko Korpelan** johdolla tekemään ns. ajka-malliin, joka perustuu pääosin vähintään 20 vuoden havaintoaineistoon kansantaloudesta. (13.11.1991)

Tulopoliittista sopimusta leipovat järjestöjohtajat eivät saavuttaneet sanottavaa edistystä torstaisessaan kokouksessaan. Keskustelua kuvattiin asialliseksi, mutta osapuolet eivät liikahtaneet kuopistaan. (27.9.1991)

Kuten yllä olevista esimerkeistä näkyy, raportoiva ote limittyy teksteissä usein muihin kerronnan tapoihin. Kertojan interventio tulee esiin eri aikatasojen yhdistelyn lisäksi myös toimittajan tekemissä nostoissa – esimerkikikatkelmassa palkansaajien ostovoimateeman korostamisessa. Myös sanavalinnat voivat olla paljastavia: järjestöjohtajat ”leipovat” tulosopimusta mutta eivät ”liikahda kuopistaan”. Tyyllillisesti näissä ratkaisuihin ei ole juuri eroa 1960-luvun tekniikoihin.

Utiskertojan läsnäolon lisääntymisestä huolimatta tekstit ponnistavat 1990-luvulla edelleen vahvasti poliittisen järjestelmän sisältä ja sen toimijoiden lähtökohdista kuten 1960-luvullakin. Kuitenkin järjestelmän sisällä journalistit toimivat hieman aiemmasta poikkeavin tyylein. Ensinnäkin 1990-luvun raportoivassa kerronnassa pyritään toisinaan myös selittämään lukijoille mahdollisia virkakielisiä termejä, mikä oli vielä 1960-luvulla harvinaista. Muutos voidaan nähdä pienenä merkkinä kohti lukijalähtöisempää kirjoittamista.

Palkansaajien keskusjärjestöt vaativat entistä tiukemmin tulosopimukseen turvalauseketta devalvaation varalle. Palkansaajapuoli ei luota hallituksen ja työnantajien vakuuteluun siitä, että markan arvoa ei muuteta.

Turvalauseke tarkoittaisi tulosopimukseen kirjattavaa matalahkoa indeksiä, jonka laukeaminen toisi automaattisesti palkankorotukset jos markan ulkoista arvoa alennetaan. (19.10.1991)

Toinen – ja edellistä huomattavasti selkeämpi – poikkeama 1960-luvun tyylistä on reportaasihenkinen ote, jota 1990-luvun alun aineistossa esiintyy muutamissa jutuissa. Tässä tyyliässä toimittaja jättää etäisen uutiskertojan roolin ja kuvailee tapahtumia enemmänkin paikalla olijan silmin sekä arvioi tapahtumia. Jutuissa käytetty kielikin saattaa ajoittain poiketa tavallisesta uutiskielestä. Seuraavassa esimerkissä tyylikeinona on käytetty ironiaa, joka lainauksen lopussa kohdistuu myös tiedotusvälineisiin, mikä ei journalismille ole ollut kovin tyyppillistä.

Laivanvarustajat hyökyivät torstaina näyttävästi eduskuntaan antaakseen vauhtia sen käsittelyssä olevalle kiistellylle lakiesitykselle ns. rinnakkaisrekisteristä, joka avaisi lastialukset ulkomaiselle halpatyövoimalle.

Suomen varustamoyhdistys, toimitusjohtaja Per Forsskähl etunenässä, lobbasi kansanedustajia neljä tuntia merihenkisillä tietoiskuilla. Kyytipoikina olivat ruoka ja alkoholiton mehu.

”Varustamoyhdistys rynnii ensi kertaa eduskuntataloon ja pyytää mielenkiintoa”, Forsskähl sanoi. Työntekijäjärjestöt ovat olleet liikkeellä jo aiemmin.

Eduskuntaryhmät näyttivät noudattaneen kutsua tasa-arvoisesti; paikalla olivat mm. niin Anssi Rauramo (kok), Pekka Leppänen (vas) kuin Hannele Luukkainenkin (vihr).

Kukin tiedotusväline kävi kiltisti vuorollaan haastattelemassa Forsskähliä. (1.11.1991)

Eduskunnan täysistunnoista tai välikysoyksistä tehdyt jutut ovat toisinaan tällaisia reportaasihenkiä. Niissä toimittaja paitsi kuvailee lennokkaasti osapuolten toisiinsa kohdistamaa arvostelua myös ottaa itse eräänlaisen teatterikriitikon roolin. Toisin kuin pääkirjoituksissa uutiskertojan tekemät luonnehdinnat kohdistuvat asiakysoymysten sijasta

enemmänkin henkilöihin, heidän henkilökohtaisiin ominaisuuksiinsa ja tyyliinsä toimia politiikan näyttämöllä. Seuraavassa katkelmassa kertoja näyttää ironisoivan Ahoa käyttämällä ylivirittyneitä ilmauksia ("siunauksellista", "kiittäisivät, jos olisi puhekyky suotu"). Myös toteamukset, että "Tennilä jurnutti hitaaseen tyyliinsä" ja että Gustafsson "yritti selitellä korvat luimussa" ovat osoituksia kertojan lisääntyneestä vapaudesta arvottaa ja dramatisoida poliittista keskustelua.

Aho kertasi salille, kuinka siunauksellista hallituksen kovien ponnistelujen tuloksena saatu tuloratkaisu on. Hänen kertomuksensa perusteella vaihtotase, kokonaistuetanto, työllisyys, kuluttajahinnat ja julkinen talous kiittäsivät Ahoa, jos niille olisi puhekyky suotu.

"Tämä oli käänne Suomen talouspolitiikassa", pääministeri huokaisi ja [Esko] Seppänen karjaisi väliin: "Mutta mihin suuntaan!" Aho: "Suunta muuttuu." Seppänen: "Valitettavasti!" "Sopimus sinänsä ei merkitse muutosta vaan se luo muutoksille edellytykset", Aho ohensi asteella lupauksiaan.

"Aho kaunistelee. Kuvaa ei kaunista, että tuloratkaisua suositteli mies, joka saa 100000 markkaa kuukaudessa", **Ensio Laine** (vas) vippasi kärppänä väliin.

"Pietari kielsi Jeesuksen ja Aho Alkion", **Esko-Juhani Tennilä** (vas) kiteytti hallituksen tavan ajaa köyhien asiaa. Tennilä jurnutti hitaaseen tyyliinsä, että Sdp on siirtynyt hallitusrintamaan, kun ay-liikkeen sosiaalidemokraatit ovat olleet hyväksymässä Sorsan kättilöimää tuloratkaisua. Lisäksi veteraanisosiaalidemokraatti on sukkuloinut sovintomiehenä. "Teihin toverit ei voi luottaa vähääkään!" Tennilä jyräytti.

Jouko Skinnari (sd) ehti livauttaa väliin, että kyllä "mekin olemme oppositiossa", ennen kuin vasemmistoliihtolainen mieskuoro katkaisi: "Ette ole!" "Tuloratkaisu ei ollut Sdp:n eduskuntaryhmän vika", **Jukka Gustafsson** (sd) yritti selitellä korvat luimussa. (23.10.1991)

Vaikka yllä lainatussa esimerkissä kertoja erottautuu poliitikoista ja kommentoi heitä ironiseen sävyyn, on kiinnostavaa huomata, että tämä puhetapa ei erityisemmin poikkea poliitikkojen omista puheenvuoroista samassa katkelmassa. Voi jopa tulkita, että toimittaja on tempautunut

mukaan eduskunnan vauhdikkaaseen sananvaihtoon ja jäljittelee kuvaimansa keskustelun puhetapaa myös omissa puheenvuoroissaan. Mutta niin tai näin, kertojan tällainen reportaasinomainen ote joka tapauksessa eroaa selvästi 1960-lopun journalismin kerronnallisesta tyylistä ja on selvä osoitus journalismin intervention kasvusta.

Yllä kuvatuista 1990-luvun journalismin kerronnallisista elementeistä ja niiden yhdistelmistä syntyy kokonaisuus, jota voi luonnehtia 1960-luvun uutisjournalismia monipuolisemmaksi. 1990-luvun alussa toimittaja hallinnoi uutisjuttujen rakennetta ja esitystapaa selkeästi enemmän kuin 1960-luvun uutisjuttua. Voidaankin aikaisemman tutkimuksen tapaan (Kunelius & Väliverronen 2012) todeta, että toimittaja on muuttunut pelkästä tapahtumien ja lausuntojen kirjaajasta yhä enemmän tarinankertojaksi. Uutisjutuissa ei enää oleteta 1960-luvun tapaan, että lukija tekee toimijoiden päiväkohtaisista lausunnoista omat tulkintansa, vaan toimittaja pyrkii yhä enemmän asettamaan asiat kontekstiin lukijan puolesta omasta ammatillisesta (institutionaaliseen) näkökulmastaan. Vastaavanlaista kehitystä on havaittu Ruotsissa jo 1980-luvulla (Djerf-Pierre & Weibull 2013).

Juha Sipilän hallituksen yhteiskuntasopimushanke 2015

Uutisten kerrontatyyli näyttää vuoden 1991 jälkeen pysyneen varsin samanlaisena. Kertojan raportoiva ja tiivistävä puhe rakentaa juttuihin juonellisen kaaren, jota autentisoidaan ja elävöitetään lähteiltä poimituilla lainauksilla. Tiivistävässä ja raportoivassa tekstissä kertoja käyttää dramatisoivia ja juttukehystä tukevia ilmauksia varsin samoilla tavoilla kuin vuosien 1968 ja 1991 tapauksissakin. Kertojan itsenäinen asiantuntijääni näyttää kuitenkin vahvistuneen edelleen.

Seuraavassa havainnollistetaan uutiskerronnan tulkinnallisten keinojen käyttöä vuoden 2015 aineistosta poimittujen esimerkkien avulla.

Ensimmäinen esimerkkijuttu nojaa kiistakehykseen. Jutun otsikossa kiistaan viittaa ilmaus ”järeillä kepeillä”. Jutun alussa kertoja täsmentää raportoivan kerronnan avulla, mistä kiistassa on kysymys ja dramatisoi sitä uhkaa-sanalla. Kertoja esittää myös arvionsa, että yhteiskun-

tasopimuksen sopiminen ei ole lainkaan varmaa. Juttu nojaa vahvasti toimittajan taustatietoihin. Esimerkiksi väite siitä, ettei sopimusta synny ilman SAK:n liittoja perustuu taustatietoon, että liitot viime kädessä päättävät SAK:n kannan. Vuoden 2015 journalismissa uutiskertoja voi todeta tällaisen asian faktana vetoamalla mihinkään lähteeseen.

**Työaikoja pyritään pidentämään järeillä kepeillä
Hallitus säästää 1,5 miljardia euroa lisää, jos yhteis-
kuntasopimusta ei synny. Lapsilisiä, opintotukea ja työt-
ömyysturvaa leikattaisiin.**

Yhteiskuntasopimuksen syntyminen ei ole lainkaan varmaa, sillä noin miljoonaa palkansaajaa edustava SAK suhtautuu hallitusohjelman kirjauksiin sopimuksesta hyvin kriittisesti.

Hallitus uhkaa 1,5 miljardin euron lisäleikkauksilla, jos sopimusta ei saada kesän kuluessa aikaiseksi. Ilman SAK:n liittoja yhteiskuntasopimusta ei synny. (28.5.2015)

Esimerkkijuttu jatkuu **referoivalla virkkeellä**, minkä jälkeen seuraa kertojan **raportoiva tai tiivistävä virke** ja sitten taas lyhyt referointi:

SAK:n puheenjohtaja **Lauri Lyly** sanoo, että hallitus tarjoaa työmarkkinoille hyväksyttäväksi lähes valmista pakettia. Se on loukkaus perinteistä kolmikantaista neuvottelutapaa vastaan, jossa palkansaajat ovat yhdessä valtion ja työnantajien kanssa neuvotelleet sopimusten sisällöstä.

”Me haluamme vaikuttaa sopimuksen sisältöön. Ei työajan pidentäminen voi olla ainoa, jolla kilpailukykyä parannetaan.” (28.5.2015)

Lukija ei voi olla varma, onko katkelman toinen virke kertojan omaa raportointia vai onko se tiivistys Lauri Lylyn puheesta. Joka tapauksessa kertoja voi siinä käyttää haluamaansa sanastoa. Tässä tapauksessa loukkaus-sana on tärkeä valinta. Sen avulla kertoja dramatisoi kiista-asetelmaa.

Tiivistävässä ja raportoivassa tekstissä kertoja voi yllä kuvatulla tavalla hämärtää rajaa oman sanastonsa ja lähteiden sanastojen välillä, mutta sanastojen eroa on mahdollista myös korostaa. Tämä onnistuu

lainausmerkkien avulla. Tällainen erottautuminen oli tavallista 1960-luvun uutisjournalismissa ja se on tavallista edelleen. Seuraavassa esimerkissä kertoja erottautuu lainausmerkkien avulla sekä hallituksen että AKT:n edustajien käyttämistä ilmaisuista.

Sipilän hallitus aikoo tehdä ”työelämän osapuolille” viimeistään 30. heinäkuuta 2015 mennessä esityksen toimista yksikkötyökustannusten alentamiseksi vähintään viidellä prosentilla sekä muutosturvasta ja siihen liittyvästä koulutusmallista.

(..)

Kuljetusalaa edustava AKT hermostui hallituksen ”mafiahenkiseen uhkaustyyliin esitetystä yhteiskuntasopimuksesta” ja vilautti torstaina lakkoasetta. (30.5.2015)

On epäselvää, miksi kertoja on erottautunut hallituksen ilmaisusta ”työelämän osapuolille”. Ehkä toimittaja on pitänyt sitä epämääräisenä tai epäammattimaisena. AKT:n ilmaisun sijoittaminen lainausmerkkeihin taas dramatisoi kritiikkikehystä osoittamalla, että juuri AKT käytti näitä provosoivia sanoja eikä kyse ole vain journalismin dramatisointihalusta. Toiseksi ilmaus on ehkä sen verran puhekielinen ja asenteellinen, että se sellaisenaan ei sopisi uutiskertojan asiatyyliin.

Yllä esitetyn lainauksen viimeisessä kappaleessa kertoja tulkitsee näkyvästi AKT:n toimintaa ilmauksella ”vilautti torstaina lakkoasetta”. Jutun seuraavassa kappaleessa referoidaan AKT:n puheenjohtajaa ikään kuin väitteen autentisoinniksi, mutta suoraa todistetta ”lakkoaseen vilautuksesta” se ei sisällä.

”Jos yhteiskuntasopimus tarkoittaa todellakin työntekijöiden yksikkökustannusten alentamista vähintään viidellä prosentilla, ei se käy AKT:lle missään nimessä. Esitys on käytännössä sama kuin EK:n ja Suomen Yrittäjien ajama 100 tunnin vuosityöajan pidentäminen korvauksetta. Tämä on yhtä kuin pekkaspäivistä luopuminen”, AKT:n puheenjohtaja **Marko Piirainen** linjasi. Yhteiskuntasopimusta ei synny ilman AKT:n suostumusta. (30.5.2015)

Suoran referoinnin jälkeen kertoja korostaa omaan asiantuntemukseensa nojaten AKT:n linjauksen merkitystä toteamalla, ettei sopimusta synny ilman AKT:n suostumusta. Tämä on jälleen esimerkki kertojan tulevaisuuteen suuntautuvasta spekuloinnista (Koljonen 2013, 81–85; Kumpu 2016; Väliverronen 2013). Kertoja ei turvautunut lähteeseen tai epävarmuutta ilmaisevaan ilmaisuun vaan esitti asian omana tietonaan. Ennustus tosin meni tällä kertaa sikäli vikaan, että lopulta yhteiskuntasopimus kuitenkin syntyi ilman AKT:n suostumusta.

Eduskuntakeskustelun raportointi on 1960-luvulta asti säilynyt juttutyypiksi, ja se havainnollistaa hyvin uutisjournalismin kerronnallisessa dynamiikassa tapahtunutta muutosta. Siinä missä Liinamaa 1-tapauksen yhteydessä eduskuntajutuista syntyi vaikutelma keskustelujen lähes kronologisesta seurannasta, oli raportointi jo vuoden 1991 tapauksessa paljon valikoivampaa ja sitoutuneempaa toimittajan rakentamaan temaattiseen kehukseen. Jutuissa ei enää ollut pitkiä referaatteja, ja ylipäätään raportoivan ja tiivistävän kerronnan osuus oli aiempaa suurempi. Vuonna 2015 kertojan orkestroiva ote oli edelleen vahva, joskaan kerronta ei yltänyt aivan samankaltaiseen ilotteluun kuin yllä vuodelta 1991 valitussa esimerkkijutussa. Seuraavaan lainaukseen on valittu otsikon lisäksi jutun yhteiskuntasopimusta käsittelevä loppu.

**Oppositio raivosi petetyistä vaalilupauksista
Sdp:n ja vasemmistoliiton edustajat vetosivat hallitukseen, että se kiristäisi suurituloisten verotusta**

(...) Hallitus on uhkaillut, että jos yhteiskuntasopimusta ei synny, jo sovittujen noin neljän miljardin euron leikkausten lisäksi tulee puolentoista miljardin leikkaukset ja veronkiristykset.

Rinteen mielestä yhteiskuntasopimuksesta on tullut kiristysruuvi.

”Tämä näyttää sanelulta, jolla ei ole mitään tekemistä sopimisen kanssa”, hän sanoi.

Sipilä torjui väitteet kiristyksestä tai uhkailusta. Hänen mielestään hallitus on kertonut avoimesti, mikä on yhteiskuntasopimuksen vaihtoehto.

”Minusta on reilua kertoa, mitä toimia joudumme tekemään”, Sipilä sanoi.

Hän kertoi käyvänsä tiistainakin neljä puhelinkeskustelua yhteiskuntasopimuksesta.

Keskustelu jatkuu keskiviikkona. Hallituksen luottamuksesta äänestetään torstaina. (3.6.2015)

Otsikossa kertoja dramatisoi kritiikkikehystä luonnehtimalla opposition puheenvuoroja raivoamiseksi ja nostamalla opposition syytöksistä esiin petoksen, joka tietysti vetoaa ihmisten oikeudentuntoon. Yhteiskuntasopimusta koskevan jakson avauskappaleessa kertoja esittää kiistakehyksen dramatisoimalla sitä uhkailla-sanalla. Tämän jälkeen se referoi lyhyesti molempia kiistan osapuolia. Suorat lainaukset ja niitä edeltävä raportoiva kerronta muodostavat kokonaisuuden, jossa kertoja ensin omin sanoin tiivistää kiistan osapuolen näkökulman, minkä jälkeen suora lainaus autentisoi ja täydentää sanottua. Tällä tavoin kertoja käyttää kehystävää valtaansa uutisessa ja sommittelee lähteiden tarjolla olleet puheenvuorot osaksi juttukokonaisuutta. Kerronta muistuttaa 1991-luvun tyyliä mutta ero 1960-luvun referointia painottavaan tyyliin on selvä.

Nykyinen journalismi eroaa aiemmasta myös siinä, että teknisen autentisoinnin vaatimus on heikentynyt ja kertoja voi esittää asioita enemmän omiin tietoihinsa ja asiantuntemukseensa nojaten. Erityisesti 1960-luvulla käytettiin paljon tiedon epävarmuutta ilmaisevia sanoja tai viitattiin epämääräisiin lähteisiin. Toisinaan epämääräisiin lähteisiin viitattiin myös vuoden 2015 tapauksessa. Seuraavassa esimerkissä kertoja viittaa tällaisiin lähteisiin passiivin avulla. Kyse ei välttämättä ole sanotun autentisoinnista vaan pikemminkin niin epämääräisestä ja moniin lähteisiin viittaavasta tiedosta, että yksittäisten puhujien nimeäminen olisi ollut vaikeaa ja epäluontevaa.

Sipilä ajoi yhteiskuntasopimusta jo toukokuun alussa, mutta lopetti neuvottelut.

Jo tuolloin kulisseissa puhuttiin, että sopimuksella vältyttäisiin yli miljardin euron leikkauksilta. Hallitusohjelmassa panoksia lisättiin. (28.5.2015)

Vuoden 2015 yhteiskuntasopimus -tapauksessa käytettiin varsin usein ilmausta ”HS:n tietojen mukaan”. Tämä muistuttaa 1960-luvun tapaa autentisoida sanottua epämääräisiin lähteisiin vedoten. Ilmaisua käytet-

tiin erityisesti silloin, kun kyse oli julkistamattomista ennakkotiedoista. Lähde oli todennäköisesti halunnut kertoa tiedon vain anonyymisti, mutta asia oli niin epävarma, ettei toimittaja halunnut esittää sitä omissa nimissään. Esimerkiksi hallitusneuvottelujen tulosten ennakkotiedoista kerrottiin tällä tavalla, samoin joistakin ammattiliittojen tekemistä julkistamattomista linjauksista.

Tuleva hallitus on HS:n tietojen mukaan harkinnut energiaveronkorotuksia. Autoveroon kaavaillaan jonkinlaista alennusta. HS:n tietojen mukaan Sipilä haluaa jatkaa neuvotteluja yhteiskuntasopimuksesta. (27.5.2015)

HS:n tietojen mukaan monessa muussakin liitossa on pohdittu, ettei palkkaratkaisuun lähdetä mukaan nyt, kun hallitus on palkansaajien mielestä pannut palkansaajajärjestöt ”giljotiinin alle”. Tällä palkansaajajohtajat tarkoittavat hallituksen kesän loppuun vaatimaa yhteiskuntasopimusta. (4.6.2015)

Kaikkiaan vuoden 2015 tulopoliittista uutiskerrontaa luonnehti kertojan vahva kehystävä ote. Uutiskertoja tiivistä omin sanoin raportoivassa kerronnassa keskeiset asetelmat ja näkökannat ja käytti lyhyitä suoria lainauksia sanotun autentisointiin ja dramatisointiin. Osapuolten kannat esitettiin usein tiivistyksinä, mikä teki mahdolliseksi paitsi tiiviin ilmaisun myös kertojan omat sanavalinnat. Samoin kuin toimituksen mielipideaineistossa, myös uutisaineistossa kertoja kuvaili tapahtumia sekä osapuolten mielipiteitä ja asetelmia ulkopuolisesta näkökulmasta omaksumatta selvästi minkään osapuolen sanastoa tai linjauksia. Vuonna 2015 lukija joutui luottamaan toimittajan raportointiin sen sijaan, että jutuissa 1960-luvun tapaan olisi esitetty osallisten sanomisia laajasti heidän omana puheenaan. Poliitiikan osallisten näkökulmasta julkisuus on siis 2010-luvulla selvästi journalismivälitteisempää kuin 1960-luvulla.

Journalismin tulkinta lisääntyi mutta kantaaottavuus väheni

Liinamaa 1 -tapauksessa journalismin oma poliittinen interventio mukaili 1960-luvun lopulla vallinnutta talous- ja työmarkkinapoliittista ajattelua. Pääkirjoituksissa tuki vakauttamissopimukselle ja sen diskursiivisille esioletuksille oli suoraviivaista ja asiakeskeistä. Vaikka muutamat pääkirjoitukset toivat esiin osapuolten valtapoliittista taktikointia ja horjuttivat luottamusta vakauttamissopimuksen vastustajiin, valtaosassa pääkirjoituksia päähuomio oli politiikan sisältökysymyksissä ja niitä tarkasteltiin tyypillisesti koko kansantalouden näkökulmasta.

Uutisissakaan 1960-luvun lopun journalismi ei ollut aloitteeton tai täysin passiivinen. Uutiskertoja seurasi tapahtumia valppaasti ja kertoi vakauttamissopimukseen ja valtuuslakiin liittyvistä neuvottelutilanteista ja päätösprosessien vaiheista. Uutisissa painottuivat ratkaisujen sisällöistä raportoivat ja niitä analysoivat kehykset, eikä poliittiseen taktikointiin keskittyviä juttuja ollut käytännössä lainkaan. Tämäkin kertoo siitä, että taktikointi ja luottamuskiistot sisältyivät politiikan osallisten omiin puheenvuoroihin sen sijaan, että journalismi olisi nostanut niitä juttujen kehyksiksi otsikoihin ja ingresseihin.

Selkeimmin 1960-luvun journalismi eroaa nykyisestä ehkä siinä, että autentisoinnin eetos oli tuolloin vahvempi. Suoria lainauksia politiikan toimijoiden puheista oli nykyistä enemmän ja lainaukset olivat pitempiä. Ylipäätään asioita selostettiin yksityiskohtaisesti. Tällä tavoin 1960-luvun journalismi otti nykyistä journalismia paremmin lukuun sen, että olennainen piilee usein yksityiskohdissa ja että yhdessäkin asiassa tällaisia olennaisia detalleja voi olla paljon. Toistamalla puheita ja asiakirjoja sellaisenaan 1960-luvun lopun journalismi antoi lukijalle nykyistä journalismia paremmat mahdollisuudet tehdä asioista omia päätelmiään.

Runsaan referoinnin ohella journalismi kuitenkin myös uutisissa tulkitsi ja arvioi puheena olevia asioita. Se ei juurikaan tehnyt sitä omissa nimissään vaan viitaten epämääräisiin ja nimettömiksi jääviin lähteisiin. Tällaisia autentisoinnin keinoja hyödyntäen uutiskertoja kykeni lopulta varsin vapaasti ja varsin laajasti esittämään omia (arvatenkin joihinkin lähteisiin nojaavia) tulkintojaan. Ero uutisjournalismin tulkitsevuudessa 1960-luvulla ja nykyisin ei siten itse asiassa ole välttämättä kovin suuri

ainakaan talous- ja työmarkkinapolitiikkaa käsittelevässä journalistisissa.

Politiikan toimijoiden näkökulmasta journalismin poliittinen interventio rakensi julkista areenaa, joka melko suoraan antoi tukensa hallituksen talouspolitiikalle, seurasi melko aktiivisesti muodollisten päätösprosessien vaiheita ja antoi nykyistä enemmän tilaa osapuolten omalle argumentaatiolle ja sanastolle. Tässä mielessä tulopoliittista journalismia voi pitää jopa nykyistä moniäänisempänä ja siten politiikan toimijoille avoimempana politikoinnin areenana. Aineiston analyysin perusteella on kuitenkin vaikea sanoa, mitä ääniä toimitus on aktiivisesti sulkenut pois. Vielä 1960-luvulla poliittinen julkisuus oli nykyistä monimuotoisempaa myös sikäli, että tuolloin puolueiden ja ammattijärjestöjen omat lehdet olivat tärkeitä ja laajalevikkisiä poliittisen keskustelun areenoita. *Helsingin Sanomat* kattoi tuon ajan talous- ja työmarkkinapoliittisesta julkisuudesta vain osan.

Tultaessa 1990-luvulle uutiskertojan rooli oli jo selvästi korostuneempi ja näkyvämpi. Uutiskertoja ei tuolloinkaan juuri haastanut poliitikkojen määrittelyvaltaa politiikan sisältökysymyksissä. Aiempaa monimuotoisemmat ilmaisutavat tarjosivat journalismille kuitenkin enemmän mahdollisuuksia kontrolloida poliittisen keskustelun *tapaa*, ja 1990-luvun uutisjutuissa poliitikkojen rinnalle alkoikin yhä useammin nousta tekstiä hallinnoiva journalisti. Poliitikot pääsivät teksteissä ääneen aiempaa harvemmin, ja kun pääsivät, se tapahtui journalistin entistä tarkemmin määrittelemässä kehyksessä ja roolissa. Journalistin tehtäväkuva oli muuttunut monipuolisemmaksi: muiden esittämien lausuntojen kirjuriasta oli tullut asioiden taustoittaja ja kontekstoija, joka tulkitsi tapahtumia omasta näkökulmastaan ja määritteli yhä enemmän pelisäännöt muiden julkisille esiintymisille. Tämä muutos alkoi vähitellen liudentaa uutisten ja mielipidekirjoitusten välistä rajaa, joka vielä 1960-luvulla oli varsin selvä.

Politiikan toimijoille 1990-luvun alun journalistisesta julkisuudesta oli tullut aiempaa vaikeammin kontrolloitava politikoinnin areena. Vielä 1960-luvulla neuvottelujen osapuolet saattoivat luottaa siihen, että tiukoissa paikoissa journalistit eivät lähtisi repostelevaan keskeneräisillä asioilla julkisuudessa (Hämäläinen 2002, 57). 1990-luvulla poliitikko ei enää voinut luottaa vastaavaan toimintatapaan samassa mitassa; vähintäänkin hänen oli varauduttava siihen, että journalismi esittäisi kriittisiä

kommentteja asiasta tai ainakin sen esittämisen tavasta. Vuoden 1991 yhteiskuntasopimus -tapauksessa työmarkkinaneuvottelujen osapuolet esittivät huomattavan usein vaatimuksiaan ja ehtojaan Helsingin Sanomien uutisissa ja loivat näin aktiivisesti neuvottelupainetta myös julkisuudessa. Liinamaa 1 -tapauksessa tämä oli vähäisempää, ja julkisuusareena vaikutti pikemminkin neuvotteluista raportoinnin kuin niiden käymisen areenalta.

Samalla kun mediajulkisuus integroitui tiiviimmin yhdeksi politiikoinnin areenaksi kabinettipolitiikoinnin rinnalle, myös journalismin asenne politiikkaa kohtaan näytti muuttuneen. Siitä oli tullut aiempaa itsetietoisempaa ja paikoin myös kyynisempää. Yllä lainattu katkelma laivanvarustajien lobbaustapahtumasta eduskunnassa on tästä hyvä – tosin myös harvinainen – esimerkki. Jutussa ironia yhdistyy pessimistisyyteen ja kärjistävyyteen tavalla, jota vuoden 1996 budjettijournalismia koskeneessa tutkimuksessa luonnehdittiin traagiseksi satiiriksi (Reunanen 2003, 408–423). Tuossa tutkimuksessa tällaisessa kontekstissa esitettyjen toimijoiden osuus *Helsingin Sanomissa* oli 3 prosenttia. Myös vuoden 1991 työmarkkina-aineistossa tällaisten juttujen osuus oli vähäinen. Silti tämäkin havainto vahvistaa tulkintaa, että mediajulkisuudesta oli tullut poliitikoille aiempaa riskialttiimpi ja vaikeammin ennakoitava politiikan teon ympäristö.

Vuonna 2015 journalistinen interventio oli vahvistunut edelleen, joskin yllä kuvattu kyyninen asenne pilkahteli aiempaa harvemmin. Sen sijaan interventionismien lisääntyminen näkyi erityisesti tulkitsevien juttutyyppeiden osuuden vahvana kasvuna. Muutoksia oli myös journalistisen intervention laadussa. Toimituksen mielipidekirjoituksissa journalistinen kertoja entistäkin harvemmin otti suoraan kantaa poliittisen kiistelystä kohteena olevaan kysymykseen. Sen sijaan se arvioi eri vaihtoehtoja ja poliittisia asetelmia asettumatta minkään vaihtoehdon kannalle. Samalla journalismin tällainen tulkitseva ja arvioiva ote säilyi vahvana myös uutisissa. Ero on selvä erityisesti vuoteen 1968 verrattuna. Vuonna 2015 uutiskertoja saattoi paljon vapaammin esittää tietoja ja tulkintoja autentisoimatta niitä nimetyillä tai epämääräisillä lähteillä tai esittämättä niihin varauksia. Toimituksen mielipidekirjoitukset ja uutiset eivät siis tässä mielessä eronneet enää yhtä paljon toisistaan kuin vielä 1960-luvulla.

Liinamaa 1 -tapauksessa toimituksen mielipidekirjoitukset nojasivat tyypillisesti kansantalouden kehykseen ja antoivat avoimesti tukensa hallituksen politiikalle. Yhteiskuntasopimus 2015 -tapauksessa ne puolestaan nojasivat analyysikehykseen ja tarkastelivat talouspoliittisia vaihtoehtoja ikään kuin ulkopuolisesta näkökulmasta. Tämä muutos voi olla yhteydessä edellisessä luvussa kuvattuun havaintoon tiedon politisoitumisesta julkisuudessa. Kun julkinen kiistely entistä enemmän rakentuu tiedollisille argumenteille, journalistisen kertojan on otettava niistä etäisyyttä ylläpitääkseen luottamusta itseensä julkisuuden areenan reiluna ja tasapuolisena ylläpitäjänä.

Vuonna 2015 journalismin poliittinen interventio rakensi julkista areenaa, joka enimmäkseen raportoi ja tulkitsi muttei asettunut suoraan minkään talouspoliittisen linjan tueksi. Journalistinen julkisuus seurasi aktiivisesti politikoinnin käännteitä, ja eri osapuolten näkemykset joutuivat kriittisen tarkastelun kohteiksi. Poliitiikan toimijoille journalismi muodosti aiempaa herkemmin reagoivan julkisuuden areenan, jossa osapuolten performanssien vakuuttavuus vaihtelevasti kyseenalaistui tai vahvistui. Ero vuoden 1968 poliittiseen julkisuuteen on selvä. Sen sijaan vuoteen 1991 verrattuna erot ovat vähäisempiä.

5 Talous- ja työmarkkinapolitiikan medioituminen kolmella vuosikymmenellä

Tutkimuksen lähtökohtana oli ajatus, että politiikan medioitumisessa ei ole kyse vain median itsenäistymisestä ja sen institutionaalisen logiikan vahvistuvasta vaikutuksesta politiikassa. Lisäksi medioituneen politiikoinnin luonnetta määrittävät myös yleisempi rationaalisuuden perspektiivi ja sille ominaiset legitimaatioperustat sekä kulloisellekin ajankohdalle ja poliittiselle kysymykselle ominainen diskursiivinen järjestys. Institutionaaliset logiikat, rationaalisen argumentoinnin legitimaatioperustat sekä diskursiiviset järjestykset muodostavat kolme toisiinsa kytkeytyvää julkisen politikoinnin toimintahorisonttia, joita analysoidessa tässä tutkimuksessa on luonnehdittu mediajulkisuutta talous- ja työmarkkinapolitiikan areenana kolmessa eri vuosikymmenille sijoituvassa tapauksessa.

Edellä näitä työmarkkinajulkisuuden kolmea toimintahorisonttia tarkasteltiin yksi kerrallaan ja kuvattiin, miten ne tulivat esiin tutkimuksen kohteina olleita työmarkkinapoliittisia tapauksia koskevissa lehtijutuissa. Tässä päätösluvussa puolestaan tutkitaan tapaus kerrallaan, miten nämä toimintahorisontit yhdessä määrittivät kulloistakin tulopolitiikan julkisuusareenaa ja millainen toimintaympäristö näin muotoutunut areena oli työmarkkinaratkaisuihin sekä työmarkkinapolitiikan valtasuhteista käydylle kamppailulle. Tavoitteena on kuvata edellä tehdyn analyysin ja yleisemmän historiatiedon nojalla, missä määrin ja millä tavalla talous- ja työmarkkinapoliittinen julkisuus oli medioitunutta kolmella eri vuosikymmenellä.

Kolmikanta toimi suojassa mediajulkisuudelta

Liinamaa 1 -tulosopimusta edelsi jo pitkään jatkunut pyrkimys entistä suunnitelmallisempaan ja vakaampaan taloudelliseen kehitykseen. Kansainväliseen talouteen sopeutumisen arvioitiin edellyttävän muutoksia suomalaisessa talouspolitiikassa, ja tämän puolestaan katsottiin vaativan aitoa vuoropuhelua hallituksen, työntekijöiden ja maataloustuottajien kesken. Nämä ideat kiteytettiin talousneuvoston mietinnöissä lähivuosien kasvupolitiikasta (Talousneuvosto 1965) ja tulopolitiikan kehittämistä (Talousneuvosto 1967). Niihin tukeutuen syksyllä 1967 alettiin selvitysmies Keijo Liinamaan johdolla neuvotella Suomen ensimmäisestä varsinaisesta tulosopimuksesta. Talousneuvostoa voikin pitää yhtenä tärkeänä suomalaisen talouspoliittisen konsensuksen rakentamisen instituutiona. Siinä jo vuosikymmenien ajan ovat hallituksen, Suomen Pankin ja työmarkkinajärjestöjen keskeiset johtajat keskustelleet talouden kysymyksistä ja teettäneet selvityksiä yhteisen tilannekuvan muodostamiseksi (Leppänen 2009).

Talousneuvoston mietinnöissään ilmentämää talous- ja tulopolitiittista ajattelutapaa kutsutaan tässä kasvupoliittiseksi diskurssiksi. *Helsingin Sanomat* nojasi siihen pääkirjoituksissaan, ja pääkirjoitusten näkökulmasta tekeillä olleessa vakauttamissopimuksessa oli kyse kansakunnan yhteisestä ponnistuksesta, josta hyötyvät kaikki. Muutenkin kasvupoliittisessa diskurssissa korostuivat vastuullisuuden ja tietoperäisen rationaalisuuden ideat tavalla, jota myöhemmässä konsensuskriitikissä on kutsuttu vaihtoehdottomuus- tai välttämättömyysretoriikaksi (esim. Lappalainen 2011). Talousneuvostonkin tavoitteena oli sellaisen tietopohjan tuottaminen, joka vakuuttaisi kaikki työmarkkinapolitiikan osapuolet ja jonka nojalla voitaisiin tehdä vakautta ja talouskasvua turvaavaa talous- ja työmarkkinapolitiikkaa (Kyntäjä 1993, 89).

Ajan henki 1960-luvun talouspoliittisen eliitin keskuudessa näytti suosivan tietoperäistä argumentointia ja rationaalista suunnittelua. Samaan aikaan politiikassa vaikuttivat kuitenkin vahvasti myös sosialistien ja porvarien välinen vastakkainasettelu sekä työväenliikkeen sisäinen hajaannus. Lisäksi *Helsingin Sanomien* sivuilla tuli esiin eräänlainen populistinen diskurssi, jossa tavallinen ahkera kansa nähtiin

valtaa pitävän eliitin uhrina. Tässä tutkimuksessa tätä kutsutaan moraalidiskurssiksi.

Tietoperäisen suunnittelun vahvasta asemasta huolimatta vakauttamissopimukseen kytkeytyvä kiistely painottui *Helsingin Sanomissa* tietopohjaisten kiistojen sijaan luottamuskiistoihin. Niissä kyseenalais-tettiin toisen osapuolen tarkoituksien vilpittömyys. Kasvupoliittisella diskurssilla oli vahva tuki, eikä sen tietopohjaa juuri haastettu. Sen sijaan kasvupoliittisen diskurssin piiristä hyökättiin sopimuksen horjuttajia vastaan luottamuskiistoilla. Kiistelevä politikointi tuli esiin myös valtuuslakia koskeneessa eduskuntakäsittelyssä. Siinä korostuivat porvaridiskurssista nousevat luottamuskiistot vasemmistolaista hallitusta kohtaan. Koska porvarioppositiokin piti vakauttamissopimusta tarpeellisenä (Bergholm 2007, 425), kiistämiset eivät niinkään kohdistuneet sen tiedolliseen perustaan kuin siihen, yrittivätkö jotkut hallituspuolueet vakauttamissopimuksen varjolla edistää ideologisia tavoitteitaan, kuten valtio-omisteisen teollisuuden vahvistamista yksityisen kustannuksella.

Työmarkkinajärjestöjen edustajat esiintyivät jutuissa puhujina vain harvoin, ja tiedollisesti erimielistä julkista keskustelua vakauttamissopimuksesta oli vain vähän. Tähän vaikutti se, että työväenliikkeen sisällä sopimukseen kielteisesti suhtautuneet tahot olivat syrjäytyneet päätöksenteosta ja menettäneet vaikutusvaltaansa (Kyntäjä 1993, 197) samalla kun porvarioppositio tuntui hiljaisesti tukevan hankkeen etenemistä. Voi ajatella, että journalismi oli 1960-luvulla vielä nykyistäkin riippuvaisempi poliittisen eliitin omasta julkisuusagendasta: jos eliitin sisältä ei tuoda ristiriitoja tai taustalla vaikuttavia motiiveja julkisuuteen, niitä ei myöskään journalismi kykene tuomaan esiin. Bennettin (1990) niin sanottu indeksointihypoteesi tuntui siis pätevän *Helsingin Sanomien* työmarkkinajulkisuudessa 1960-luvullakin: lehti pitäytyi siinä näkemysten kirjossa, joka nousi esiin valtavirran poliittisessä keskustelussa. On kuitenkin huomattava, että tämä päätelmä perustuu vain *Helsingin Sanomien* analyysiin. Tietopohjaista kritiikkiä vakauttamissopimusta kohtaan kyllä esitettiin esimerkiksi SAK:n omassa, *Palkkatyöläinen*-lehdessä (Bergholm 2007, 395).

Medioitumiskysymyksen kannalta on olennaista, että vakauttamissopimusesityksen valmisteluvaiheessa *Helsingin Sanomat* ei halunnut tai kyennyt nostamaan neuvottelujen vaiheita ja ristiriitoja julkisuuteen vaan tyytyi julkaisemaan neuvottelujen koordinoijan, Keijo Liinamaan

tiedonannot kutakuinkin sellaisenaan. Tähän vaikutti myös neuvotte-
luosapuolten omaksuma strategia: neuvotteluja haluttiin käydä ”mahdol-
lisimman pienellä joukolla, jotta neuvoteltavat asiat eivät pääsisi liian
aikaisin julkisuuteen” (Bergholm 2007, 406). Sopimusesityksen valmis-
tuttua *Helsingin Sanomat* kertoi siitä käydyistä neuvotteluista enemmän,
mutta tuolloinkin lehti ikään kuin seurasi sivusta ja raportoi vakautta-
missopimuksesta käytyjä neuvotteluja ilman että työmarkkinajärjestöjen
edustajat olisivat olleet näkyvästi esillä. *Helsingin Sanomat* ei tuolloin
vaikuttanut areenalta, jolla osapuolet olisivat kamppailleet asemistaan
neuvotteluissa

Sopimukseen kytkeytyneen valtuuslain eduskuntakäsittelyssä
tilanne oli toinen. *Helsingin Sanomat* tarjosi kansanedustajille keski-
näisen kiistelyn areenan, ja kuten on jo todettu, tuossa kiistelystä painot-
tuivat tietoon nojaavien kiistojen sijaan luottamuskiistot. Voi ajatella,
että *Helsingin Sanomat* toimi kansanedustajille poliittista identiteettiä ja
poliittisia erottautumisia vahvistavien performanssien areenana samaan
tapaan kuin nykyäänkin. Edustajat tavoittelivat luottamus pohjaista
legitimaatiota kannattajakunnaltaan ja pyrkivät samalla horjuttamaan
kansalaisten luottamusta poliittisia kilpakumppaneitaan kohtaan.

Pluralistisen ja korporatistisen päätöksenteon välisen jännitteen
kannalta *Helsingin Sanomien* julkisuusareena näytti tukevan korpora-
tistista suuntausta. Vakauttamissopimusta neuvoteltiin julkisuudelta
suojassa ja *Helsingin Sanomien* mielipidekirjoituksissaan antaman tausta-
tuen turvin. Sopimukseen kytkeytyneet eduskuntakeskustelu puolestaan
vaikuttivat enemmän julkisuuteen suuntautuneelta, ja sitä käytiin enemmän
identiteettipolitiikkaan ja luottamusperformansseihin kuin varsinais-
esti torjumaan tekeillä olevaa sopimusta. Tämä kävi ilmi jo siitäkin,
että oppositio äänesti näytöksellisesti valtuuslakia vastaan tietäen sen
menevän läpi hallituspuolueiden äänin mutta puolsi lain säätämistä
kiireellisenä, koska määränemistösäännösten vuoksi tämän vastusta-
minen olisi estänyt vakauttamissopimuksen toimeenpanon. Eduskunta
ja sitä seuraava mediajulkisuus olivat siis melko lailla sivussa varsinaisten
työmarkkinaratkaisujen tekemisestä, ja niiden rooli oli enemmänkin
ylläpitää porvari- ja sosialistipuolueiden poliittisia identiteettejä ja tukea
vastuulliseksi koettua korporatistista työmarkkinapoliittista prosessia
taustalla.

Suomalainen mediakenttä oli 1960-luvulla vielä suurelta osin puoluepoliittisesti jakautunut, ja puoluelehdet antoivat tukea oman puolueensa linjauksille. Tärkeitä talous- ja työmarkkinapolitiikan keskustelua-reenoita olivat myös SAK:n *Palkkatyöläinen*, STK:n *Teollisuusviikko* ja MTK:n *Maaseudun Tulevaisuus*. Näitä julkisuusareenoita tämä tutkimus ei käsittele, mikä on erityisesti 1960-luvun osalta selvä puute. Tässä tarkasteltavana ollut Helsingin Sanomat taas oli jo tuolloin puoluepoliittisesti sitoutumaton ja levikiltään maan suurin sanomalehti. Se tuki yhteiskuntasopimuksen hyväksi tehtävää työtä pääkirjoituksissaan eikä uutisissakaan juuri antanut tilaa sitä olennaisesti kyseenalaistaville puheenvuoroille. Pääkirjoituksissa *Helsingin Sanomat* ei tyytynyt vain analysoimaan poliittisia asetelmia ja valtasuhteita vaan otti selvän poliittisen kannan hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen tavoitteleman hankkeen puolesta. Uutisissakin *Helsingin Sanomat* käytti kasvupoliittisen diskurssin sanastoa ikään kuin se olisi neutraalia kieltä. Samalla se varoi esittämästä spekulatioita tai valtalinjasta poikkeavia näkökulmia omissa nimissään. Silti lehti kykeni erilaisin vastuun kierron strategioin arvioimaan neuvottelutilanteita ja ennakoimaan tulossa olevia ratkaisuja. Tällaisia paljon käytettyjä strategioita olivat erityisesti nimettömiin lähteisiin ja passiivi-ilmauksiin tukeutuminen (esim. ”järjestömiesten mukaan”) sekä epävarmuutta osoittavien ilmausten käyttö (esim. ”ilmeisesti”, ”tietävästi”, ”ei liene”).

Kaikkiaan voi sanoa, että *Helsingin Sanomat* tuki korporatistista päätöksentekotapaa omaksumalla siihen osallistuvien kanssa yhteisen kasvupoliittisen diskurssin ja asettamalla julkisissa keskusteluissa tätä diskurssia haastavat käsitykset (kuten edunvalvontadiskurssi) altavastajaan asemaan. *Helsingin Sanomat* ei näyttänyt olevan kolmikantaiselle konsensuspolitiikoinnille tärkeä legitimaatioperformanssien areena, vaan päätöksenteko pikemminkin suojautui julkisuudelta ja sai lehden omista puheenvuoroista legitimoivaa taustatukea. Lehden oma journalistinen interventio oli uutisaineistossa heikkoa ja epäsuoraa. Lehti ennen muuta raportoi tapahtumista ja tarjosi tilan poliitikkojen performansseille ilman että se olisi itse niitä aktiivisesti järjestänyt tai editoinut. Kansan syville riveille se tarjosi areenan yleisönosastossa, jossa pääsi esiin erityisesti indeksitilien lopettamista koskeva kritiikki ja siihen liittyvä eliitteihin kohdistuvaa epäluuloa korostava moraalidiskurssi. Vaikka tämä kritiikki vähintäänkin epäsuorasti kohdistui kolmikantai-

seen, pienessä piirissä tehtävään päätöksentekoon, se kuitenkin rajautui yleisönosastossa omaan lokeroonsa eikä juuri heijastunut itse päätösprosessia koskevaan julkisuuteen.

Liinamaa 1 -tuporatkaisun käsittelystä *Helsingin Sanomissa* piiritty yllättävänkin selkeästi kuva kahdesta rinnakkaisesta politiikan alueesta, joissa mediajulkisuuden rooli on erilainen. Konsensuaalisen, kolmikantaisen tulopolitiikan alueella *Helsingin Sanomat* ei ollut politikoinnin areena vaan sen raportoi ja taustatuen antaja. Se seurasi näitä neuvotteluja uutisoiden ja analysoidenkin, mutta siitä ei tullut neuvottelujen osallisten julkisen politikoinnin ja performanssien areenaa. Parlamentarisen, puoluepoliittisen politikoinnin saralla *Helsingin Sanomat* puolestaan vaikutti suhteellisen tärkeältäkin areenalta, jolla poliitikot esittivät luottamukseen nojaavia kiistoperformansseja oman poliittisen identiteettinsä vahvistamiseksi ja kilpailevien poliittisten ryhmittymien legitimitetin horjuttamiseksi. Tällaisena areenana *Helsingin Sanomien* oma rooli oli kuitenkin enimmäkseen passiivinen: se vain antoi julkisen tilan poliitikkojen keskinäiselle performanssille. Samalla se kuitenkin tarjosi vireillä olleista kysymyksistä hyvin yksityiskohtaista tietoa julkaisemalla sellaisenaan luonnostekstejä, osallisten puheita ja asiantuntijoiden esitelmiä, mikä kytki julkisuusareenan läheisesti politiikan sisäisiin areenoihin, niiden sanastoihin ja näillä areenoilla käytävien kamppailujen tosiasiallisiin sisältöihin.

Medioitumisteorian hypoteesi journalismin oman julkisuutta organisoivan logiikan vahvistumisesta viime vuosikymmenien aikana näyttäisi siis pitävän paikkaansa: vielä 1960-luvulla journalismi ei nykyisessä määrin tematisoinut ja editoinut julkista politikointia vaan se enemmänkin raportoi siitä ja tarjosi poliitikkojen performansseille julkista tilaa. Vaikuttaa myös siltä, että poliitikoille ja työmarkkinatoimijoillekaan journalistinen julkisuus ei ollut ensisijainen pohdinnan aihe, vaan se oli pikemminkin varsinaisten politiikan areenoiden jatke, joka ei edellyttänyt erityisempää huomiota. Journalismin tällaisesta passiivisuudesta huolimatta *Helsingin Sanomien* poliittinen julkisuus oli kuitenkin luonteeltaan kiistelevää ja erityisesti eduskuntakeskustelun osalta luottamuskiistoihin painottuvaa. Näin oli siitä huolimatta, että uutisotsikoissa jutut kehystettiin pääasiassa aihekeskeisesti, poliittisten kysymysten sisältöjä painottaen. Tulos jossain määrin kyseenalaistaa käsitystä, että politiikan journalismi olisi viime vuosina muuttunut aiempaa kyynisem-

mäksi ja negatiivisemmaksi ja että tämä olisi seurausta medialogiikan vahvistumisesta politiikasta raportoinnissa (Aalberg ym. 2017; Cappella & Jamieson 1996; Patterson 1994; Strömbäck & Dimitrova 2011). Pikemminkin vaikuttaa siltä, että valtakamppailu ja siihen kytkeytyvä toisten toimijoiden tarkoituksien kyseenalaistaminen ovat politikoinnin oman logiikan keskeisiä piirteitä. Mediajulkisuus oli jo 1960-luvulla areena tällaiselle poliittiselle kiistelylle, eikä se siis ole medioitumiskehityksen mukanaan tuoma ilmiö.

Mediajulkisuus kolmikantaisen kiistelyn areenana

Liinamaa 1 -sopimuksen jälkeen tulopoliittista järjestelmää vakiinnutettiin Suomessa määrätietoisesti. 1970-luvun alkupuolella sopijaosapuolten järjestäytymistä selkiytettiin, järjestöjen ja eduskunnan päätösvaltuutettuja tarkennettiin sekä mietittiin keinoja sopimusmoraalin ja sopimusten pitämisen parantamiseksi (Kyntäjä 1994, 131). Kyse oli korporatistisen sopimisen rakenteiden vahvistamisesta, mutta siitä huolimatta Kyntäjä katsoo tämän itse asiassa parantaneen hallituksen ja eduskunnan kykyä ohjata talouspolitiikkaa oman lainsäädäntö- ja budjettivaltansa nojalla (mt., 132). Rahapolitiikassa kuitenkin jatkui käytäntö, jossa teollisuuden kilpailukykyä aika ajoin kohennettiin devalvaation avulla. Vähitellen kritiikki tätä ”devalvaatiosykliksi” kutsuttua käyttäytymismallia kohtaan kasvoi, ja vakaan markan politiikasta tuli yleisesti hyväksytty linja. Kiander ja Vartia (1998, 45–46) arvioivat tuen tälle linjalle olleen julkisuudessa 1980-luvulla lähes aukotonta ja myös teollisuus tuki sitä, vaikka vakaan markan ”hiljaisia” arvostelijoita oli niin yritysjohtajien kuin poliitikkojenkin keskuudessa.

Devalvaation mahdollisuus nousi jälleen esiin 1990-luvun vaihteessa, kun talousnäkömät alkoivat synkentyä. Vientiteollisuuden ja maataloustuottajien piirissä devalvaation tarve todettiin jo syksyllä 1990 (Hulkko & Pöysä 1998, 288), ja kevään 1991 eduskuntavaalien alla helmikuussa 1991 Teollisuuden keskusliiton (TKL) puheenjohtaja Casimir Ehrnrooth vaati *Uudessa Suomessa* kolmen suuren hallitusta toteuttamaan elvytyspakettia, jonka yhtenä osana olisi valuuttakurssin hyväksyminen osaksi talouspolitiikkaa (Hulkko & Pöysä 1998, 296). Devalvaatiosta

tuli vaaleissa keskeinen teema, ja Pöysän (1991, 72) mukaan sosiaalidemokraatit ”puristivat kokoomuksen ja keskustan johdolta devalvaation vastaiset kannanotot”. Julkisuudessa muodostunut, vakaata markkaa tukeva diskurssiympäristö antoi sosiaalidemokraateille tähän vipuvartta: vahvan markan politiikasta oli 1980-luvulla muodostunut virallinen totuus, jonka kriitikoita oli julkisuudessa moitittu ”epäisänmaallisiksi” ja ”talousterroisteiksi” (Pöysä 1991, 69). Myöhemmin Keskustapuolueen tuolloinen puheenjohtaja Esko Aho kommentoi, ettei ”siinä tilanteessa kukaan voinut ilmoittautua devalvaation kannattajaksi, koska se olisi aiheuttanut aikamoisia seurauksia Suomen kannalta” (Hulkko & Pöysä 1998, 363). Vaalien jälkeen aloittaneen Ahon hallituksen ohjelmassa annettiin vakuutus pitäytymisestä kiinteään kurssiin (Kiander & Vartia 1998, 45).

Pöysän ja Ahon kuvaukset vuoden 1991 vaaleista osoittavat havainnollisesti, kuinka devalvaation vastaisen diskurssiympäristön vahvistuminen mediajulkisuudessa osaltaan pakotti hallituksen sitoutumaan vahvan markan politiikkaan ja vaikeutti devalvaation kannattajien pyrkimyksiä saada tavoitteitaan läpi. Tilannetta kärjisti hallituksen ja Suomen Pankin päätös 4. kesäkuuta 1991 sitoa markka Euroopan valuuttayksikköön ecuun ilman kurssin muutosta. Devalvaation sijaan hallitus yritti parantaa kilpailukykyä ”sisäisen devalvaation” avulla patistamalla työmarkkinajärjestöjä työntekijöiden etuja leikkaavaan tuloratkaisuun. Suomen talous oli syöksyssä, mutta ammattiyhdistysliikkeessä tarvittava kriisitietoisuus ei ollut syntyäkseen. Elinkeinoelämä puolestaan oli haluton tekemään myönnytyksiä, koska taustalla vaikutti devalvaation mahdollisuus.

Tuloneuvottelujen diskurssiympäristö oli 1960-luvun loppuun verrattuna hajanaisempi, eikä kasvupoliittinen konsensus ollut enää yhtä vahva. Työntekijäjärjestöt saattoivat tukeutua edunvalvontaa painottaneeseen jakodiskurssiin samalla kun elinkeinotoiminnan toimintaedellytyksiä korostanut kilpailudiskurssi repesi vahvan markan linjaan ja devalvaatiolinjaan. Sisäiseen devalvaatioon tähtäävään yhteiskuntasopimukseen pääsyä vaikeutti sekin, että kilpailudiskurssissa korporatistinen kolmikantainen sopimistapa alettiin yhä enemmän nähdä ongelmien ratkaisunkeinon sijaan kilpailukykyä tukevan politiikan haasteeksi ja hidasteeksi. Tuolloisesta valtiovarainministeristä Iiro Viinasesta muodostui tällaisen ajattelutavan ikoni. Hän ei myöskään erityisemmin varonut

provosoimasta ammattiyhdistysliikettä. Seuraavassa Iiro Viinasen sitaattissa Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliiton (AKT) tuolloinen puheenjohtaja Risto Kuisma saa edustaa ammattiyhdistysliikkeen vastahankaista asennetta yleisemminkin:

”Jos me pudottaisimme kaikkien palkkoja 5-10 prosenttia, se ei juuri tilipussissa tuntuisi, mutta maan kilpailukyky tulisi kuntoon laakista. Mitkä fantastiset seuraukset sillä olisi-kaan. Inflaatio putoaisi nolnaan! Tiedänhän minä - tiesin jo esittäessäni, ettei siitä mitään tule. Aina meiltä joku kuisma löytyy, joka turmelisi koko palkanalennusprosessin.” (HS 21.7.1991; valtiovarainministeri Iiro Viinanen)

Iiro Viinanen ei vuonna 1991 ollut ainoa provokaattori talous- ja työmarkkinapoliittisessa julkisuudessa, vaan julkinen keskustelu ylipäättään oli varsin konfliktista ja kärjistävää. Tämän tutkimuksen juttuai-
neistossa puolesta esiintyjien puheenvuoroista kiistettiin jonkin toisen sanoja tai tekoja, kun sekä vuoden 1968 että 2015 tapauksissa osuus oli vain noin kolmanneksen luokkaa. Voi ajatella, että 1990-luvulla julkisuudesta oli tullut aiempaa vahvemmin politikoinnin areena sen lisäksi, että mediajulkisuus edelleen raportoi toisilla areenoilla käydyistä keskusteluista ja niillä tehdyistä ratkaisuista. Tästä käy esimerkiksi yllä mainittu sosiaalidemokraattien pyrkimys tivata julkisuudessa muilta puolueilta sitoutumista vakaan markan politiikkaan.

Julkisuuden korostuneesta konfliktisuudesta 1990-luvun alussa kertoo sekin, että *Helsingin Sanomien* toimitus myös omissa nimissään kiisti aiempaa useammin politiikan toimijoiden sanoja ja tekoja. Hyvin usein kiiston pontimena oli epäluottamus jonkin toimijan esittämiä tarkoituseriä kohtaan. Myös tiedosta oli tullut aiempaa kiistellympää. Kun vielä 1960-luvulla tietoa käytettiin tukemaan tai horjuttamaan eri osapuolten mielipiteitä, 1990-luvulla alettiin kamppailla enemmän myös oikeista tiedoista ja lähtöoletuksista. Ylipäättään tietopohjaisia kiistoja esitettiin vuoden 1991 tapauksessa selvästi yleisemmin kuin vuoden 1968 tapauksessa. Nämäkin havainnot viittaavat julkisuusareenan merkityksen kasvuun politikoinnissa. Kabinettipolitikointi oli ainakin jossain määrin avautunut julkisuudelle, mikä antoi myös journalismille mahdollisuuden käsitellä osapuolten kiistoja julkisesti.

Esko Ahon hallituksen tavoittelemalle yhteiskuntasopimukselle poliittinen julkisuus oli sikäli suosiollinen, että Liinamaa 1 -tapauksen tavoin *Helsingin Sanomien* mielipidekirjoituksissa tuettiin vahvasti hallituksen linjaa. Jos hallitusta kritisoitiin, kritiikki kohdistui tyypillisesti siihen, että hallitus oli lipsumassa omalta tiukan budjettikurin ja vakaan markan linjaltaan. Julkisuutta luonnollisesti kehystivät akuutti talouskriisi ja spekulatiiviset hyökkäykset Suomen markkaa kohtaan. Epäluottamus vakaan markan politiikkaa kohtaan näkyi konkreettisesti Suomen Pankin valuuttavarannossa, mikä pakotti rahapolitiikasta päättävät varomaan julkista ääneen ajattelua ja kieltämään devalvaation mahdollisuus. Iiro Viinanen jäi tässäkin historiaan lyötyään 14.11.1991 klo 10 eduskunnassa julkisesti vetoa Yleisradion toimittajan kanssa siitä, että Suomi ei devalvoi, vaikka vielä samana iltapäivänä tehtiin päätös päästää markka kellumaan (Viinanen & Heiskanen 2014, 18). Seuraavana päivänä markka devalvoitiin 12,3 prosentilla.

Samalla kun kabinettipolitikoiti 1990-luvulla avautui julkisuuteen, päätöksenteko ja julkinen kiistely joiltain osin myös eriytyivät toisistaan. Julkisista esiintymisistä tuli poliittisia performansseja, eivätkä julkiset kiistat ja argumentit välttämättä olleet samoja, joista neuvoteltiin kabineteissa. 1990-luvun alun talouskriisissä päättäjät pyrkivät käyttämään julkisuudessa ”yksinkertaisempaa” ja ”tehokkaampaa” kieltä, joka ”tehoaisi” kansaan (Kantola 2002b, 321). Siinä missä Liinamaa 1 -tapauksessa tulopolitiikka eriytyi yhtäältä julkisuudelta suojattuun (ja samalla pääkirjoitusten tukemaan) korporatistiseen päätöksentekoon ja toisaalta näytökselliseen parlamentaariseen julkisuuteen, vuonna 1991 jakolinja meni toisin. Nyt myös kolmikanta oli ottanut julkisuuden politikoinnin areenakseen samalla kun se kävi sisäisiä neuvottelujaan julkisuudelta suojassa.

Korporatistisen politiikan julkisuudenhallinta kuitenkin petti pahasti, kun Kalevi Sorsan johdolla neuvotellun yhteiskuntasopimuksen syntymisestä kerrottiin julkisuuteen ennen kuin SAK:lta oli saatu lopullinen hyväksyntä. Muut keskusjärjestöt olivat hyväksyneet sopimuksen, ja saatujen tietojen perusteella virheellisesti oletettiin, että myös SAK olisi myöntymässä siihen. Hulkko ja Pöysä (1998, 339–340) kuvaavat tilannetta SAK:n ekonomistin Pertti Parmanteen haastattelun nojalla:

Radion kautta leviävä tieto, että SAK on hyväksynyt ratkaisun, ei erityisemmin helpottanut järjestön sisäistä tilannetta. Eräät hallituksen jäsenet olivat juuri Tampereen asemalla, kun he kuuluivat sen, vaikka olivat vähän aikaisemmin olleet sitä hylkäämässä. ”Siitä tuli kauhea sisäinen soppa, mutta sen jälkeen se saatiin tuskallisesti käsiteltyä. Termi kuului, ettei hyväksytä, mutta ’saatetaan liittoneuvottelujen pohjaksi.’”

Myös SAK:n tuolloinen puheenjohtaja Lauri Ihalainen arvioi, että ”oli irvokasta, että Suomen Pankin ja hallituksen edustajat pitivät tiedotustilaisuuden ilman, että paikalla olisi ollut ainoatakaan työntekijäosapuolta” (mt., 339). Metall- ja paperiliitot eivät olleet halukkaita hyväksymään sopimusta, joka alentaisi palkkoja. Niiden puheenjohtajat Per-Erik Lundh ja Antero Mäki olisivat Hulkon ja Pöysän tulkinnan mukaan mieluummin valinneet devalvaation mutta ”eivät halunneet ottaa Mustaa Pekkaa siitä, että olisivat ajaneet maan pakkodevalvaatioon” (mt., 339). Tulkinta on uskottava ja kuvaa hyvin julkisuusareenan luottamusperformanssien voimaa. Välttääkseen sopimuksen suoran tyrmäämiseen ja siihen liittyvän julkisen vastuun, liitot kävivät eräänlaista viivytystaistelua, jonka aikana valuuttapako kasvoi sellaiseksi, että lopulta ajauduttiin pakkodevalvaatioon. Sopimuksen ennenaikainen julkistaminen puolestaan herätti SAK:n päättäjissä kokemuksen heidän sivuuttamisestaan, mikä sekä vaikeutti sopimusehtojen hyväksymistä. Liittojohtajat todennäköisesti miettivät myös sitä, miten liittojen jäsenet arvioivat johtajiensa luottamusta, kun he olivat hyväksyneet sopimuksen, jota Suomen Pankin pääjohtaja Rolf Kullberg luonnehti ainutlaatuisiksi maailmassa siksi, ettei hän ”tiedä yhtään sellaista esimerkkiä maasta, jossa olisi sopimusteitse onnistuttu tällä tavalla alentamaan tuotantokustannuksia” (HS 22.10.1991) eli siis pienentämään työntekijöiden palkkoja.

Vuoden 1991 työmarkkinajulkisuus seurasi tarkasti politiikan tapahtumia ja myös aiempaa vahvemmin tulkitsi ja kontekstoi puheenvuoroja jutuissa. Päättäjien puheenvuorot esitettiin toimittajan entistä tarkemmin määrittelemässä kehyksessä ja roolissa. Uutisen ja mielipidejutun välinen raja alkoi näin erityisesti tulkinnan ja toimittajan aktiivisen kontekstoinnin osalta liudentua. Vuoden 1991 journalismi vaikutti myös aiempaa kyynisemmältä suhteessa politiikkaan ja poliitikkoihin.

Vielä *Helsingin Sanomia* selvemmin tämä ajan henki näkyi esimerkiksi television poliittisessa satiiriohjelmassa *Iltalypsyssä* tai television aggressiivisissa vaalিতেissa 1980-luvun lopulla. Niissä molemmissa poliittikkoja käsiteltiin tavalla, joka tuskin olisi Yleisradiossa enää nykyään mahdollista. Mediajulkisuudesta oli tullut poliitikoille aiempaa riskialttiimpi ja vaikeammin ennakoitava politikoinnin areena.

Voi ajatella, että 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa poliittinen järjestelmä oli siinä määrin vahva ja journalistinen ammatillisuus voimiensa tunnossa, että puolin ja toisin uskottiin järjestelmän kestävän vahvankin ironian ja hyökkäävyyden. Sittenkin usko liberaalin demokratian itsestäänselvyyteen on alkanut horjua, mikä puolestaan on ehkä hillinnyt journalismin hyökkäyksiä politiikan instituutioita ja sitä edustavia henkilöitä kohtaan. Talouskriisin syveneminen, irtisanomiset toimituksissa ja internetin tuoma mediarunsaus ovat puolestaan tehneet journalisminkin tietoisemmaksi riippuvuudestaan yleisöstä ja mainostajista ja myös julkisuuden paineesta, mikä on horjuttanut journalismin suhteellista koskemattomuuden tunnetta. Tätä muutosta voi kuvata siirtymäksi medioitumisen ensimmäisestä vaiheesta sen toiseen vaiheeseen (Kunelius & Reunanen 2016). Vuonna 1991 oltiin vasta siirtymässä medioitumisen toiseen vaiheeseen, jossa journalismi itsekin joutuu instituutiona aiempaa selvemmin medioitumisen kohteeksi.

Journalismi tulkitsee ja ottaa etäisyyttä

Suomen talouspoliittinen toimintaympäristö muuttui rajusti 1990-luvun alun laman jälkeen. Tärkeimmät muutokset tietysti olivat Euroopan unioniin ja euroon liittyminen. Muutokset eivät silti näkyneet kovin selvästi työmarkkinapolitiikassa. Sopimuksia tehtiin kolmikantaisesti, ja taustalla vaikutti edelleen korporatistisen ja pluralistisen toimintatavan välinen jännite. Elinkeinoelämän piirissä kuitenkin vahvistui kritiikki keskitettyjä sopimuksia kohtaan, ja tahtotila oli selvästi kohti entistä hajautetumpaa sopimismallia. Yritykset olivat muuttuneet kansainvälisemmiksi, ja kilpailukyvyyn edellytykset olivat erilaisia eri toimialoilla. Järjestörakenteen osalta merkittävin muutos on ollut työnantajakeskusjärjestöjen yhdistyminen vaiheittain Elinkeinoelämän keskusliitoksi

(EK). Koska järjestössä on mukana sekä vientialoja että lähinnä kotimarkkinoilla toimivia yrityksiä, yhteisen linjan löytämisessä keskitettyihin sopimuksiin on ollut jännitteitä. Tästä hyvä osoitus on Metsäteollisuuden vuonna 2016 tekemä päätös erota EK:sta. EK puolestaan oli syksyllä 2015 ilmoittanut, ettei se vuoden 2016 jälkeen enää osallistu keskitettyihin tulopoliittisiin ratkaisuihin.

Myös media-ala on ollut 1990-luvun laman jälkeen jatkuvassa murroksessa. Lamavuosina toimittajia irtisanottiin ja toimitustyötä rationalisoitiin. Tämän jälkeen internet vähitellen valtasi alaa, ja toimitukset alkoivat julkaista myös verkossa. 2000-luvulla verkosta tuli vakava kilpailija journalistiselle medialle: kansainväliset verkkoalustat valtasivat mainosmarkkinoita, ja sosiaalinen media kierrätti vaikeasti ennakoitavasti puheenaiheita ja journalistisen median sisältöjä. Voi ajatella, että journalistinen ammatillisuus oli 1980-luvun lopussa itsevarmimmillaan, ja sen jälkeen journalismi on instituutiona menettänyt itsenäisyytensä niin taloudellisten syiden kuin mediakentän muutostenkin takia. Journalismi ei enää samassa määrin pysty kontrolloimaan huomion kohdistumista kuin ennen internetin tuloa, ja se joutuu entistä enemmän ottamaan toimissaan huomioon myös liiketaloudelliset näkökohdat. Kun politiikan medioitumisen ensimmäistä vaihetta luonnehti journalistisen median nousu suhteellisen itsenäisesti julkista huomiota kontrolloivaksi instituutioksi, sen toista vaihetta luonnehtii tuon kyvyn vähittäinen menettäminen. Journalismi ja journalistit joutuvat nykyisin mediahuomion kohteeksi samaan tapaan kuin poliitikotkin, mistä esimerkiksi käyvät toimittajiin kohdistuneet vihakampanjat. Journalististen viestinten täytyy myös uudella tavalla markkinoida toimittajiaan ja brändejään selvittääkseen huomiosta käytävässä kamppailussa. Tässäkin ne joutuvat samantapaiseen asemaan, kuin missä poliitikot olivat jo medioitumisen ensimmäisessä vaiheessa. (Kunelius & Reunanen 2016.)

Medioitumisen toisen vaiheen merkit ovat nähtävissä myös *Helsingin Sanomien* kirjoittelussa vuoden 2015 yhteiskuntasopimusneuvotteluista. Toisin kuin vuoden 1968 tapauksessa ja selvästi useammin kuin vuoden 1991 tapauksessa aineistossa oli nyt myös journalistisiin viestimiin kohdistuneita kiistoperformansseja. Tämä kertoo siitä, että politiikan toimijat entistä paremmin tunnistivat viestimet paitsi julkisuusareenan tarjoajiksi myös julkisen debatin osallistujiksi. Tai ehkä pikemminkin

kyse on siitä, että viestintävälineet itse tunnistivat ja hyväksyivät toisensa tällaisen roolin ja antoivat siksi tilaa myös viestimiin kohdistuville kiistoperformansseille. Samalla journalismin tapa itse osallistua julkiseen keskusteluun oli muuttunut. Toimituksen omissa mielipidekirjoituksissa vältettiin ottamasta suoraan kantaa kiistanalaisiin kysymyksiin. Vaikka hallituksen kilpailukykytavoitteita lähtökohtaisesti ymmärrettiin, pääkirjoituksissa hallitusta kuitenkin tarkasteltiin yhtenä toimijana muiden joukossa, ja ensisijainen moodi oli analyysi, tulkinta ja puntaointi sen sijaan että olisi asetettu edistämään yhteistä projektia, mikä oli tyypillisempää vielä vuosien 1968 ja 1991 tapauksissa.

Analyysi ja tulkinta olivat tulleet vahvemmin osaksi myös uutisjournalismia. Toimittajan ei enää tarvinnut samassa määrin autentisoida taustatietojaan ja tulkintojaan nimetyin tai nimeämättömin lähtein kuin ennen. Vaikutti siltä, että toimitus oli aiempaa tietoisempi omasta roolistaan politiikan agendan asettajana ja organisoijana ja myös siitä, että toimittajat itsekkin ovat tarkkailun ja arvioinnin kohteita. Myös tiedon tulkinnallisuus tiedostetaan nykyisin aiempaa paremmin, mikä näkyy paitsi tietoperustaisten kiistojen osuuden kasvuna myös siinä, että toimittajat tunnistavat oman tulkitsevan roolinsa myös uutisjutuissa (Reunanen & Koljonen 2014, 2018). Ylipäätään journalistinen tulkinta oli lisääntynyt vuodesta 1991 selvästi. Toimituksen mielipide- ja analyysijuttujen osuus kaikista jutuista oli jo 24 prosenttia, kun vuonna 1991 se oli 16 prosenttia ja vuonna 1968 vain 11 prosenttia.

Työmarkkinajulkisuuden muutokset vuoteen 2015 tultaessa liittyivät siis paljolti sen institutionaaliseen toimintahorisonttiin. Sen sijaan sen diskursiivinen horisontti oli pysynyt yllättävänkin samanlaisena. Sitä hallitsivat edelleen samat laajat diskursiiviset klusterit kuin 1990-luvun lakin: kilpailudiskurssi ja jakodiskurssi. Hallituksen yhteiskuntasopimushanke nojasi vahvasti kilpailudiskurssiin. Siinä korporatistisella toimintatavalla nähtiin lähinnä välinearvoa: kolmikanta on hyvä, jos sillä saadaan tuloksia. Jakodiskurssissa puolestaan korporatismilla oli itseisarvo: se edustaa demokratiaa ja sopimista kiristyksen ja sanelun sijaan. Myös 1960-luvun lopulla korporatistiselta sopimiselta edellytettiin vastuullisuutta ja erityiseduista tinkimistä, mutta silloin hallinneessa kasvupoliittisessa diskurssissa se nähtiin lupaavaksi mahdollisuudeksi vastakkainasettelun ja ahtaan edunvalvontapolitiikan sijaan. Vuoden 1991 kilpailudiskurssissa korporatistinen toimintatapa sai kritiikkiä

osakseen, ja vuoden 2015 yhteiskuntasopimuksesta neuvoteltaessa korporatistimin tulosvastuun ajatus oli jo vahvasti esillä.

Vuoden 2015 yhteiskuntasopimusneuvotteluissa diskursiivinen järjestys näytti polarisoivan suhteellisen tasavahvoja osapuolia. Siinä missä 1960-luvun kasvupoliittinen diskurssi kykeni kokoamaan laajan valtapoliittisen koalition ja marginalisoimaan sen ulkopuoliset voimat, siinä vuoden 2015 kilpailukykydiskurssi sai vastaansa jakodiskurssiin tukeutuvan vasemmisto- ja ammattiyhdistysopposition. Vuoden 2015 diskursiivinen järjestys tarjosi siis toiminnan paikkoja ja legitimaation mahdollisuuksia niin hallituksen ajaman talous- ja tulopoliittisen linjan kannattajille kuin sen vastustajille.

Journalistisen julkisuuden kiistoperformanssien analyysi osoitti talous- ja työmarkkinapoliittisen julkisuuden säilyttäneen kiistelevän luonteensa ja kiistelyn nojaavan edelleen ennen muuta luottamusperustaan. Tämä näyttää olevan julkiselle politikoinnille ominainen piirre, eikä pysyvää muutosta aiempaa kyynisempään tai epäluuloisempaan politikointiin näyttäisi siis tapahtuneen. Olennainen muutos sen sijaan on tietoperustaisten kiistojen osuuden selvä kasvu 1960-luvun jälkeen. Tämä muutos on yhteydessä toimittajien taipumukseen ottaa etäisyyttä, puntaroida ja analysoida sen sijaan että he ottaisivat suoraan kantaa kiistanalaisiin kysymyksiin. Kun julkinen kiistely entistä enemmän rakentuu tiedollisille argumenteille, journalistisen kertojan on otettava etäisyyttä näistä ylläpitääkseen luottamusta itseensä julkisuuden areenan tasapuolisena koordinoijana.

Tietokiistojen yleistyminen ei välttämättä tarkoita, että tietoargumentaatio sinällään olisi lisääntynyt, vaikkakin tiedosta näyttää tulleen julkisuudessa kiistellympää ja poliittisempää. Tietokiistojen yleistyminen julkisuudessa ei myöskään välttämättä tarkoita tiedon poliittisuuden lisääntymistä politiikkaverkostoissa. Sen sijaan se tarkoittaa, että julkisuudesta on tullut entistä intensiivisempi areena myös tiedollisille legitimaatiokamppailuille. Tämä suosii niitä politiikan osapuolia, jotka kykenevät uskottavasti horjuttamaan poliittisten vastustajiensa tiedollisia argumentteja ja esittämään omille pyrkimyksilleen uskottavia tiedollisia perusteluja. Yhteiskuntasopimus 2015 -tapauksessa hallitus menestyi tiedollisessa legitimaatiokamppailussa kesällä, koska se saattoi nojata jaettuun käsitykseen suomalaisen teollisuuden kilpailukykyongelmasta. Syksyllä tilanne kuitenkin muuttui, kun hallituksen suunnit-

telmista paljastui ongelmia ja ammattiyhdistysliike onnistui esittämään uskottavasti oman vaihtoehdonsa (Reunanen 2017).

Julkisuuden kolme toimintahorisonttia

Kolme työmarkkinapolitiikan tapaustutkimusta kuvaavat melko odotetusti poliittisen mediajulkisuuden muutosta 1960-luvulta 2010-luvulle. Tarkastelluista julkisen toiminnan horisonteista institutionaalinen horisontti muuttui eniten. Sen osalta analyysi paljolti vahvistaa aiemman tutkimuksen osoittamia muutoksia journalismin tulkinnallisen aktiivisuuden lisääntymisestä ja viime vaiheessa myös journalismin institutionaalisen itsenäisyyden osittaisesta purkautumisesta. Myös politiikan ja talouden instituutiot ovat viidenkymmenen vuoden aikana muuttuneet, joskin työmarkkinapolitiikan perusasetelma on monin osin pysynyt myös samana. Talous- ja työmarkkinajulkisuuden diskurssihorisontissa puolestaan muutokset ovat olleet yllättävänkin vähäisiä. Diskurssit ovat antaneet tukea niin teollisuuden kilpailukykyä ja kansantalouden etua puolustaneille poliittisille voimille kuin eri yhteiskuntaryhmien etua tulonjakokamppailussa ajaneille tahoille. Varsin pysyväksi osoittautui myös rationaalisen järjenkäytön horisontti ja sen legitimaatioperustat, tieto, arvot ja luottamus. Erimielistä julkista keskustelua käytiin kaikissa tarkastelluissa tapauksissa, ja kaikissa tapauksissa toisten osapuolten tekoja kyseenalaistettiin eniten luottamusperusteisesti. Tietoperustaisten kiistojen osuus kuitenkin kasvoi selvästi 1960-luvulta 1990-luvulle tultaessa. Kaikkiaan mediajulkisuuden merkitys politikoinnin areenana näyttää tulleen entistä tiedostetummaksi, mikä osaltaan selittää politiikan medioitumisesta herännyttä keskustelua.

Yleistäen voi sanoa, että mediajulkisuus oli tärkeä politiikan areena kaikissa tarkastelluissa tapauksissa. Kuitenkin vuoden 1968 tuporatkaisua koskevia neuvotteluja käytiin pääosin julkisuudelta suojassa, ja *Helsingin Sanomat* oli enemmänkin puoluepoliittista identiteettipoliittikkaa tukevien performanssien areena. Vuoden 1991 yhteiskuntasopimuksen yhteydessä lehdessä esitettiin enemmän myös kolmikantaiseen työmarkkinapolitiikkaan kytkeytyviä performansseja, ja julkisuus oli tuolloin kaikkein konfliktisinta ja kyynisintä. Mediajulkisuudella oli

erityistä merkitystä, koska julkiset puheenvuorot heijastuivat suoraan valuuttamarkkinoille ja saattoivat aiheuttaa huomattavia taloudellisia tappioita. Tästä syystä virallisen talouspolitiikan kritiikille jäi julkisuudessa vain vähän tilaa, mikä myös korosti yksittäisten poikkeavien puheenvuorojen painoarvoa. Vuonna 2015 journalismin oma tulkitseva rooli oli kasvanut entisestään, mutta samalla se varoi entistä tarkemmin mielipidejutuissakaan tukemasta mitään poliittista linjaa. Julkisesta politikoinnista oli tullut tiedostetumpaa, ja myös journalismi näytti tunnistavan oman roolinsa yhtenä politikoinnin osapuolena aiempaa paremmin.

Julkisuuden ja politiikan suhteen kannalta kaikki kolme toimintahorisonttia osoittautuivat olennaisiksi. Journalismin institutionaalinen muutos on merkinnyt työmarkkinapolitiikan toimijoille altistumista entistä valikoivammalle ja tematisoivammalle journalistiselle harkinnalle. Journalismi muodostaa nykyisin aiempaa herkemmin reagoivan julkisuuden areenan, jossa osapuolten performanssien vakuuttavuus vaihtelevasti kyseenalaistuu tai vahvistuu. Samalla mediajulkisuudesta on tullut talous- ja työmarkkinapolitiikalle entistä tärkeämpi ja tiedostetumpi arena, jolla esitettävillä performansseilla pyritään vaikuttamaan osapuolten valtasuhteisiin myös itse neuvotteluissa. Poliitiikan instituutioissa tämä on merkinnyt viestinnän näkökulman korostumista, julkisuuden seurannan tehostumista ja lisääntynyttä herkkyyttä reagoida julkisuuden agendalle nousseisiin kysymyksiin.

Työmarkkinapolitiikan osallisten kyky hyödyntää mediajulkisuutta politikoinnin areenana kuitenkin riippuu paitsi heidän omien instituutioidensa ja journalismin instituutioiden resursseista ja toimintatavoista myös kulloisestakin diskursiivisesta järjestyksestä. Vaikka talous- ja työmarkkinapolitiikalle relevantin diskursiivisen järjestyksen rakenne pysyi tarkastelujaksolla varsin vakaana, eri diskurssien asemat tuon rakenteen puitteissa vaihtelivat hieman. Vuoden 1968 tapauksessa kasvupoliittinen diskurssi kytkeytyi vahvasti kolmikantaisen päätöksenteon institutionaaliseen rakentumiseen, ja se oli ainakin *Helsingin Sanomien* julkisuusareenalla hallitseva diskurssi. Tämä teki vakauttamissopimuksen kritiikistä vaikeaa ja pakotti edunvalvonnassakin muotoilemaan tavoitteita niin, että ne sopivat myös kasvupoliittiseen puhetapaan. Diskursiivinen järjestys tuki tuolloin selvästi vakauttamissopimuksen syntymistä, joskaan julkisuusareena ei vielä ollut yhtä

tärkeä politikoinnin arena kuin nykyisin. Esko Ahon hallituksen yhteiskuntasopimushankkeen yhteydessä diskursiivinen järjestys oli taittunut kilpailudiskurssin ja jakodiskurssin väliseksi kamppailuksi, joka on pysynyt olennaisilta osiltaan samanlaisena 2010-luvulle asti. Diskursiivinen järjestys antoi tukea niin yhteiskuntasopimusta puoltaville kuin sitä horjuttaville performansseille, ja diskurssien väliset voimasuhteet vaihtelivat etenkin vuoden 2015 tapauksessa selvästi tarkastelujakson aikana.

Diskursseilla on institutionaalinen ulottuvuutensa, joka vakauttaa niitä ja hidastaa niiden muutosta. Diskurssihorisontin pysyvyys onkin todennäköisesti ominaista työmarkkinapolitiikan kaltaisille, vahvoihin institutionaalsiin rakenteisiin sitoutuneille politiikkalohkoille. Vaikka nämä rakenteet ovat monilta osin muuttuneet viidenkymmenen vuoden aikana, niiden kolmikantainen perusta on kuitenkin säilynyt. Samoin työmarkkinapolitiikassa on koko ajan ollut kyse kansantaloudesta, valtiontaloudesta, kilpailukyvyistä ja tulonjaosta. Samalla tarkastelujaksolla esimerkiksi ympäristöpolitiikan institutionaalinen rakenne on muuttunut enemmän ja myös siihen kytkeytyvän diskursiivisen järjestyksen muutokset ovat olleet suurempia (Kumpu 2020).

Diskursiivisella järjestyksellä on kytkös myös rationaalisen järjenkäytön horisonttiin ja siihen liittyviin tiedon, arvojen ja luottamuksen legitimaatioperustoihin. Poliitiikan osallisten puheenvuorot saavat legitimoivaa voimaa siitä, millä tavoin ne onnistuvat perustelemaan politiikkavaihtoehtojaan liittämällä niitä tarjolla oleviin diskursseihin ja rationaalisen järjenkäytön legitimaatioperustoihin. Tämän lisäksi rationaalisen järjenkäytön horisontilla on kytkös myös instituutioihin ja niiden toimintalogiikoihin. Poliitiikan institutionaaliseen logiikkaan näyttävät kuuluvan performanssit, joissa epäillään poliittisten vastustajien vilpittömyyttä tai syytetään heitä yleiseen etuun verhotusta oman edun tavoittelusta. Kyse ei siten ole ”medialogiikasta”, joka tekisi politiikasta kyynistä vaan politiikalle itselleen luonteenomaisesta piirteestä. Luottamuskiistot painoutuivat toki myös toimituksen omissa puheenvuoroissa. Kaikkein epäilevintä journalismi näytti olleen vuoden 1991 tapauksessa, mikä sopii yhteen sen kanssa, että journalismi eli tuolloin medioitumisen ensimmäisen vaiheen huippukautta ennen kuin sen institutionaalinen asema alkoi taloudellisten ja internetin kehittymiseen liittyvien syiden takia heiketä.

Tässä tutkimuksessa on korostettu, kuinka kullekin politiikkasektorille ominaiset diskursiiviset jäsennykset ja institutionaaliset rakenteet tekevät politiikan medioitumisesta erityistä ja omanlaistaan. Silti havainnot monin osin todennäköisesti pätevät myös muilla politiikkasektoreilla. Esimerkiksi yhteiskuntapolitiikan korporatististen ja pluralististen painotusten voi olettaa vaihtelevan ajassa samantapaisesti vaikkapa sosiaalipolitiikassa. Myös diskursiivisissa horisonteissa varmasti on yhtymäkohtia eri politiikkasektoreiden kesken, ja journalismin tavat autentisoida lähteiltään hankkimaansa aineista jutuissa ovat oletettavasti muuttuneet samaan tapaan eri politiikkasektoreita koskevassa journalismissa. Rationaalisuuden horisonttikin on mukana kaikessa poliittisessa julkisuudessa, ja voi olettaa, että esimerkiksi tiedon politisoituminen olisi nähtävissä muillakin politiikkasektoreilla. Näistä oletetuista yhteisistä piirteistä huolimatta medioituminen eri politiikkasektoreilla on politiikan toimijoiden näkökulmasta kuitenkin erilaista, koska politikointi kytkeytyy niissä erilaisiin politiikkaverkostoihin ja näiden verkostojen jäsenten eriasteiseen riippuvuuteen toisistaan ja julkisen mielipiteen tuesta. Esimerkiksi oikeustoimen edustajat kokevat olevansa melko riippumattomia mediajulkisuudesta, kun taas vaikkapa ammattiyhdistysliikkeen tai puoluepolitiikan edustajien ”medioituneisuus” on vahvempaa (Kunelius & Reunanen 2012b). Poliitiikan ja mediajulkisuuden suhteen muutoksessa on yleisiä, politiikkasektorit ylittäviä piirteitä, mutta silti jokaisessa poliittisessä kysymyksessä julkisen toiminnan diskursiivinen, rationaalinen ja institutionaalinen horisontti rakentuvat – ja kytkeytyvät toisiinsa – omalla tavallaan, mikä tekee politiikan medioitumisesta juuri sille tapaukselle erityistä.

Tässä tutkimuksessa julkisuuden toimintahorisontteja on tarkasteltu kuvailevasti pyrkien niiden avulla luonnehtimaan työmarkkinapolitiikan mediajulkisuutta kussakin tutkimuksen kohteena olleessa tapauksessa. Vähemmälle huomiolle on jäänyt muutoksen syiden ja liikevoimien tarkastelu. Muutosta voi lähteä selittämään instituutioiden näkökulmasta, jolloin on luonteva tukeutua Hjarvardin (2013, 21–27) tavoin Anthony Giddensin strukturaatioteoriaan ja ymmärtää institutionaalisen toiminnan vähitellen muuttavan institutionaalisia rakenteita. Toinen mahdollisuus medioitumiskehityksen ja sitä kuvaavien toimintahorisonttien muutoksen hahmottamiseksi on niiden tarkastelu järjestelmäteorian näkökulmasta (Kunelius & Reunanen 2012a; 2016; Luhmann

2000; Marcinkowski & Steiner 2014). Media voidaan tällöin ymmärtää yhdeksi järjestelmäksi politiikan, talouden ja muiden vastaavien järjestelmien rinnalle. Järjestelmät toimivat omien koordinaatiomediumiensa ohjaamina (politiikka: valta, talous: raha, media: huomio) reagoiden toisiin järjestelmiin ja käyttäen toisten järjestelmien tarjoamia resursseja hyödykseen. Poliitiikan ja median suhteen muutos juontuisi tästä järjestelmädynamiikasta ja näkyisi työmarkkinajulkisuudessa ja sen institutionaalisessa kehityksessä tämän tutkimuksen osoittamalla tavalla. Esimerkiksi journalismin institutionaalisen aseman vahvistuminen 1900-luvun aikana perustuisi sen kykyyn toimia talous- ja mediajärjestelmissä tehokkaasti kontrolloimalla ja tuotteistamalla mediahuomiota, kun vastaavasti sen institutionaalisen aseman heikentyminen liittyisi sen näiden kykyjen heikentymiseen ennen muuta verkkoteknologian kehittymisen ja sen mahdollistamien kilpailevien mediainstituutioiden takia. Poliitiikan järjestelmän riippuvuus mediahuomiosta puolestaan ei ole vähentynyt journalismin heikentymisen takia vaan politiikan medioituminen näkyy aiempaa enemmän nyt myös politiikan suhteessa sosiaaliseen mediaan ja muihin verkon ei-journalistisiin julkaisukanaviin.

Selittipä medioitumiskehitystä strukturaatioteorian, järjestelmäteorian tai jonkun muun yhteiskuntateorian näkökulmasta, työmarkkinapolitiikan ja demokratian kannalta on kuitenkin olennaista tunnistaa julkisuusareenan erityispiirteet kullakin politiikan lohkolle ja kunakin aikana. Poliitiikan medioitumisessa ei ole kyse yksin journalismin logiikan vahvistumisesta politiikan logiikkaan nähden vaan julkisuuden moniulotteisemmasta muutoksesta poliittisen toiminnan kontekstina. Tässä tutkimuksessa tätä moniulotteisempaa muutosta jäljitettiin analysoimalla kolmea julkiselle politikoinnille olennaiseksi ajateltua toimintahorisonttia kolmessa eri ajankohtiin sijoittuvassa työmarkkinatapauksessa. Vaikka horisonteissa oli eri ajankohtina paljon samaa, niiden vertailu kuitenkin osoitti talous- ja työmarkkinapolitiikan olleen omalla erityisellä tavallaan medioitunutta kussakin tarkastellussa tapauksessa.

Lähteet

- Aalberg, Toril, de Vreese, Claes & Strömbäck, Jesper (2017) Strategy and game framing. Teoksessa de Vreese, Claes, Esser, Frank & Hopmann, David Nicholas (toim.) *Comparing political journalism*. London: Routledge, 33–49.
- Ahva, Laura (2010) Making news with citizens. *Public journalism and professional reflexivity in Finnish newspapers*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1020. Tampere: Tampere University Press.
- Ahva, Laura (2017) Practice theory for journalism studies: Operationalizing the concept of practice for the study of participation. *Journalism Studies* 18(12), 1523-1541. doi: 10.1080/1461670X.2016.1139464
- Anderson, Rob, Dardenne, Robert & Killenberg, George M. (1994) *The conversation of journalism. Communication, community, and news*. London: Praeger.
- Aula, Maria Kaisa (1991) *Poliitikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa? Tutkimus Yleisradion politiikan toimittajien ammatti-identiteetistä 1980-luvulla*. Helsinki: Yleisradio.
- Aula, Maria-Kaisa (1992) Perässä tullaan Amerikka? – Ajatuskoe suomalaisen poliittisen julkisuuden murroksesta. *Tiedotustutkimus* 15(2), 10–22.
- Barnett, Steven (2002) Will a crisis in journalism provoke a crisis in democracy? *Political Quarterly* 73(4), 400-408. doi:10.1111/1467-923X.00494
- Barnhurst, Kevin & Mutz, Diana (1997) American journalism and the decline in event-centered reporting. *Journal of Communication* 47(4), 27–53. doi: 10.1111/j.1460-2466.1997.tb02724.x
- Bennett, W. Lance (1990) Toward a theory of press-state relations in the United States. *Journal of Communication* 40(2), 103–125. doi: 10.1111/j.1460-2466.1990.tb02265.x
- Benson, Rodney & Hallin, Daniel C. (2007) How states, markets and globalization shape the news. The French and US National Press, 1965–97. *European Journal of Communication* 22(1), 27–48.
- Berg, Laura, Niemi, Mari K., Pernaa, Ville, Pitkänen, Ville & Railo, Erkka (2009) Poliitiikan julkisuuden perusvirta. Teoksessa Pernaa, Ville, Niemi, Mari K., Pitkänen, Ville (toim.) *Politiikan journalismin tila Suomessa*. Turku: Kirja-Aurora, 33–78.
- Bergholm, Tapio (2007) *Sopimussyhteiskunnan synty II. Hajaannuksesta tulopolitiikkaan*. SAK 1956–1969. Helsinki: Otava.
- Blumler, Jay G. & Esser, Frank (2019) Mediatization as a combination of push and pull forces: Examples during the 2015 UK general election campaign. *Journalism* 2(7), 855–872. doi: 10.1177/1464884918754850

- Cappella, Joseph N. & Jamieson, Cathleen Hall (1996) News frames, political cynicism, and media cynicism. *The annals of the American Academy of Political and Social Science* 546, 71–84.
- Compston, Hugh (2009) Networks, resources, political strategy and climate policy. *Environmental Politics* 18(5), 727–746. doi: 10.1080/09644010903157032
- Cook, Timothy. E. (2006) The news media as a political institution: Looking backward and looking forward. *Political Communication* 23(2), 159–171. doi: 10.1080/10584600600629711
- Cushion, Stephen (2015) *News and politics. The rise of live and interpretive journalism*. London: Routledge.
- Deuze, Mark (2005) What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism* 6(4), 442–464.
- de Vreese, Claes (2014) Mediatization of news: The role of journalistic framing. Teoksessa Esser, Frank & Strömbäck, Jesper (toim.) *Mediatization of politics. Understanding the transformation of western democracies*. Palgrave Macmillan, 137–155. doi: 10.1057/9781137275844_8
- Djerf-Pierre, Monika & Weibull, Lennart (2008) From public educator to interpreting ombudsman. Regimes of political journalism in Swedish public service broadcasting 1925–2005. Teoksessa Strömbeck, Jesper, Ørsten, Mark & Aalberg, Toril (toim.) *Communicating politics. Political communication in the Nordic countries*. Göteborg: Nordicom, 195–214.
- Djerf-Pierre, Monika & Weibull, Lennart (2013) Educator, mirror, watchdog, interpreter: regimes of news and current affairs journalism in public service broadcasting 1925–2005. Teoksessa Djerf-Pierre, Monika & Ekström, Mats (toim.) *A history of Swedish broadcasting: communicative ethos, genres and institutional change*. Göteborg: Nordicom, 307–328.
- Donges, Patrick, Håkansson, Nicklas & Lengauer, Günther (2014) Media logics and changes in reporting. Teoksessa Pfetsch, Barbara (toim.) *Political communication cultures in Europe. Attitudes of political actors and journalists in nine countries*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 196–218. doi: 10.1057/9781137314284.0017
- Entman, Robert M. (1993) Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58. doi: 10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x
- Esser, Frank & Umbicht, Andrea (2014) The evolution of objective and interpretative journalism in the western press: Comparing six news systems since the 1960s. *Journalism & Mass Communication Quarterly* 91(2), 229–249. doi: 10.1177/1077699014527459
- Fairclough, Norman (1997) *Miten media puhuu*. Suomentaneet Virpi Blom & Kaarina Hazard. Alkuteos: Media Discourse [1995]. Tampere: Vastapaino.
- Fink, Katherine & Schudson, Michael (2014) The rise of contextual journalism, 1950s–2000s. *Journalism* 15(1), 3–20.

- Gamson, William A. & Modigliani, Andre (1989) Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology* 95(1), 1–37.
- Giddens, Anthony (1986) *The constitution of society. Outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (1991) *The theory of communicative action. Vol 1. Reason and the rationalization of society*. Englannintanut Thomas McCarthy. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (1996) *Between facts and norms. Contributions to discourse theory of law and democracy*. Alkuteos: Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats [1992]. Englannintanut William Rehg. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (2018) *Philosophical introductions. Five approaches to communicative reason*. Cambridge: Polity.
- Haikara, Kalevi (1975) *Isänmaan vasen laita. SKDL 30 vuotta piikkinä kansakunnan lihassa*. Helsinki: Otava.
- Hajer, Maarten A. (2009) *Authoritative governance. Policy-making in the age of mediatization*. Oxford: Oxford University Press.
- Hallin, Daniel C. (1992) Sound bite news: Television coverage of elections, 1968–1988. *Journal of Communication* 42(2), 5–24.
- Hallin, Daniel C. (1994) *We keep America on top of the world. Television journalism and public sphere*. London & New York: Routledge.
- Heinonen, Visa, Mykkänen, Juri, Pantzar, Mika & Roponen, Seppo (1996) *Suomalaisen talouspolitiikan ajattelumallit valtiovarainministerien budjettiesitelmissä 1974–1994*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Heiskala, Risto & Kantola, Anu (2010) Vallan uudet ideat: Hyvinvointivaltion huomasta valmentajavaltion valvontaan. Teoksessa Pietikäinen, Petteri (toim.) *Valta Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 124–148.
- Herkman, Juha (2008) Poliitiikan viihteellistymistä vai professionalisoitumista? Haastattelututkimus vuoden 2006 presidentinvaaleista. *Politiikka* 50(2), 87–99.
- Herkman, Juha (2011) *Politiikka ja mediajulkisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Hjarvard, Stig (2013) *The mediatization of culture and society*. London: Routledge.
- Hjarvard, Stig (2014) Mediatization and cultural and social change: An institutional perspective. Teoksessa Lundby, Knut (toim.) *Mediatization of communication* (Handbooks of Communication Science, 21). Berlin: De Gruyter Mouton, 199–226. doi: 10.1515/9783110272215.199
- Hjarvard, Stig (2018) The logics of the media and the mediatized conditions of social interaction. Teoksessa Thimm, Caja, Anastadiasis, Mario & Einspänner-Pflock, Jessica (toim.) *Media logic(s) revisited. Modelling the interplay between media institutions, media technology and societal change*. Cham: Springer, 63–84. doi: 10.1007/978-3-319-65756-1_4

- Hulkko, Kustaa & Pöysä, Jorma (1998) *Vakaa markka. Teot ja tarinat*. Jyväskylä: Atena.
- Hämäläinen, Unto (2002) *Onko tämä skuuppi?* Helsinki: Poliitiikan toimittajat ry.
- Isotalus, Pekka (2017) *Mediapoliitikko*. Helsinki: Gaudeamus.
- Joukkoviestintätilasto (1990) *Joukkoviestintätilasto 1989*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Joukkoviestintätilasto (1995) *Joukkoviestintätilasto 1995*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise J. (2002) *Discourse analysis as theory and method*. E-kirja. London: SAGE. doi: 10.4135/9781849208871
- Kajanoja, Lauri (2015) Kuinka paljon kustannuskilpailukyvyyn pitäisi parantua? *Euro & Talous. Suomen Pankin ajankohtaisia artikkeleita taloudesta*. Verkkojulkaisu. <http://www.eurojatalous.fi/fi/2015/artikkelit/kuinka-paljon-kustannuskilpailukyvyyn-pitaisi-parantua/> (Haettu 13.12.2019)
- Kammer, Aske (2013) The mediatization of journalism. *MedieKultur* 29(54), 141–158. doi: 10.7146/mediekultur.v29i54.17385
- Kantola, Anu (2002a) Se keskustelu jäi käymättä. Poliittinen eliitti ja talouskriisin julkisuus. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija (toim.) *Laman julkisivut. Media, kansa ja eliitit 1990-luvun talouskriisissä*. Helsinki: Palmenia-kustannus, 263–300.
- Kantola, Anu (2002b) *Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Helsinki: Loki-kirjat.
- Kantola, Anu (2011a) Modernin julkisuuden teoria ja käytännöt. Teoksessa Kantola, Anu (toim.) *Hetken hallitsijat. Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus, 17–41.
- Kantola, Anu (2011b) Notkean journalismin nousu. Teoksessa Kantola, Anu (toim.) *Hetken hallitsijat. Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus, 115–141.
- Kantola, Anu & Lounasmeri, Lotta (2014) Viestinnän ammattilaiset promootioyhteiskunnassa: aktivisteja ja ajatusjohtajia. *Media & Viestintä* 37(3), 3–21.
- Kantola, Anu & Vesa, Juho (2011) Skandaalit ja julkinen elämä Suomessa. Teoksessa Kantola, Anu (toim.) *Hetken hallitsijat. Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus, 42–64.
- Kiander, Jaakko (2001) *Laman opetukset: Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset*. Helsinki: VATT.
- Kiander, Jaakko (2008) Tulopolitiikka sosiaalisen pääoman rakentajana suomalaisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Kiander, Jaakko, Sauramo, Pekka & Tänninen Hannu (toim.) *Suomalainen tulopolitiikka, poliittinen vaihdanta ja sosiaalinen pääoma*. Palkansaajien tutkimuslaitos, raportteja 13. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos, 13–33.

- Kiander, Jaakko, Sauramo, Pekka & Tanninen, Hannu (2008) Johdanto: tulopolitiikka, poliittinen vaihdanta ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa Kiander, Jaakko, Sauramo, Pekka & Tanninen Hannu (toim.) *Suomalainen tulopolitiikka, poliittinen vaihdanta ja sosiaalinen pääoma*. Palkansaajien tutkimuslaitos, raportteja 13. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos, 6–12.
- Kiander, Jaakko & Vartia, Pentti (1998) *Suuri lama. Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu*. Helsinki: ETLA.
- Koivisto, Mauno (1978) *Väärää politiikkaa*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Koivisto, Mauno (1997) *Liikkeen suunta*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Koljonen, Kari (2013) *Kriisi journalismissa. Kansakunnan katastrofit ja muuttuva professio*. Acta Universitatis Tamperensis 1842. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kreiss, Daniel, Meadows, Laura & Remensperger, John (2015) Political performance, boundary spaces, and active spectatorship: Media production at the 2012 Democratic National Convention. *Journalism* 16(5), 577–595. doi: 10.1177/1464884914525562
- Kumpu, Ville (2016) *Tulevaisuuden kuvittelemisen journalismissa. Tekstianalyttinen tulkinta journalismin tulevaisuusmielikuvituksesta*. Acta Universitas Tamperensis 2194. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kumpu, Ville (2020) *Ympäristö, politiikka ja julkisuus. Kolme tapaustutkimusta journalistisen julkisuuden rakentumisesta ja merkityksestä ympäristöpolitiikassa*. Tampere: Tampere University Press.
- Kumpu, Ville, Kunelius, Risto & Reunanen, Esa (2019) From competing institutional logics to the action horizons of mediatised political performance: A new approach to the relationship between media and political action. *Javnost - The Public. Journal of the European Institute for Communication and Culture* 26(3), 258–273. doi: 10.1080/13183222.2019.1588497
- Kunelius, Risto (1996) The news, textually speaking. Acta Universitatis Tamperensis, ser A, vol. 520. Tampere: University of Tampere.
- Kunelius, Risto, Noppari, Elina & Reunanen, Esa (2010) *Media vallan verkoissa*. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja A 112. Toinen, korjattu painos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kunelius, Risto & Reunanen, Esa (2012a) The medium of the media. Journalism, politics, and the theory of ‘mediatisation’. *Javnost - The Public. Journal of the European Institute for Communication and Culture* 19(4): 5–24. doi: 10.1080/13183222.2012.11009093
- Kunelius, Risto & Reunanen, Esa (2012b) Media in political power: A Parsonian view on the differentiated mediatization of Finnish decision makers. *The International Journal of Press/Politics* 17(1), 56–75. doi: 10.1177/1940161211424207
- Kunelius, Risto & Reunanen, Esa (2016) Changing power of journalism: The two phases of mediatization. *Communication Theory* 26(4), 369–388. doi: 10.1111/comt.12098

- Kunelius, Risto & Väliverronen, Jari (2012) From reporting to storytelling: Mediating the political public sphere in Finland from the 1960s to 2005. Teoksessa *Communication @ center*. The ICA Conference Theme Book Series. New York: Hampton Press, 215–229.
- Kyntäjä, Timo (1993) *Tulopolitiikka Suomessa, Tulopoliittinen diskurssi ja instituutiot 1960-luvulta 1990-luvun kynnykselle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Laclau, Ernesto & Chantal, Mouffe (1985) *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. London: Verso.
- Landerer, Nino (2013) Rethinking the logics: A conceptual framework for the mediatization of politics. *Communication Theory* 23(3), 239–258. doi: 10.1111/comt.12013
- Lappalainen, Pertti (2011) Deliberatiivinen kansalaistoiminta. *Kansalaisyhteiskunta* 2(2), 141–145.
- Lengauer, Günther, Donges, Patrick & Plasser, Fritz (2014) Media power in politics. Teoksessa Pfetsch, Barbara (toim.) *Political communication cultures in Europe. Attitudes of political actors and journalists in nine countries*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 171–195. doi: 10.1057/9781137314284.0016
- Leppänen, Seppo (2009) Talousneuvoston roolista talouspolitiikassa. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 105(1), 75–88.
- Lijphart, Arend (2012) *Patterns of democracy: Government forms and performance in thirty-six countries*. Second edition, e-kirja. New Haven: Yale University Press.
- Luhmann, Niklas (2000) *The reality of mass media*. Englannintanut Kathleen Cross. Cambridge, England: Polity Press.
- Mansner, Markku (1990) *Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa*. Suomen Työnantajain Keskusliitto 1956–1982. Helsinki: Teollisuuden Kustannus Oy.
- Marcinkowski, Frank & Steiner, Adrian (2014) Mediatization and political autonomy: A systems approach. Teoksessa Esser, Frank & Strömbäck, Jesper (toim.) *Mediatization of politics: Understanding the transformation of western democracies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 74–89. doi: 10.1057/9781137275844_5
- Moring, Tom & Himmelstein, Hal (1993) *Politiikkaa riisuttuna: kampanjakulttuuri murroksessa televisioidun politiikan aikaan*. Helsinki: Yleisradio.
- Niemi, Mari K. (2009) Kohu- ja skandaalijournalismi moraalin ja moralismin keväessä. Teoksessa Pernaa, Ville, Niemi, Mari K., Pitkänen, Ville (toim.) *Politiikan journalismin tila Suomessa*. Turku: Kirja-Aurora, 179–227.
- Nikunen, Kaarina (2011) *Enemmän vähemmällä. Laman ja teknologisen murroksen vaikutukset suomalaisissa toimituksissa 2009–2010*. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Noppiari, Elina (2010) ”Ihmisiä tässä kaikki ollaan.” Suomalaisten päättäjien ja journalistien vuorovaikutus ja luottamuksen rakentumisen käytännöt. *Media & viestintä* 33(3), 32–49.
- Patterson, Thomas E. (1994) *Out of order*. New York: Vintage Books.
- Pekkarinen, Jukka & Vartiainen, Juhana (1993) *Suomen talouspolitiikan pitkä linja*. Porvoo: WSOY.
- Pietilä, Veikko (1991) Sanoista tekoihin. ’Vieraan puheen’ vastaanotosta lehti uutisissa. *Tiedotustutkimus* 14(4), 5–18
- Pietilä, Veikko (1993) Ikkunako maailmaan? Uutisgenre ja todellisuusvaikutelma. *Tiedotustutkimus* 16(2), 46–58.
- Pitkänen, Ville (2009) Poliitiikan journalismin yhteiskunnallinen tehtävä. Teoksessa Pernaa, Ville, Niemi, Mari K., Pitkänen, Ville (toim.) *Poliitiikan journalismin tila Suomessa*. Turku: Kirja-Aurora, 79–108.
- Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (1987) *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. London: Sage.
- Puhakka, Sirpa (2015) *Vasemmistoliiton synty*. Helsinki: Into.
- Pöytä, Jorma (1991) Vahvan markan heikot hetket. Sosiaalisten representaatioiden teoria talouskeskustelun tulkintavälineenä. *Tiedotustutkimus* 14(2), 64–74.
- Rear, David & Jones, Alan (2013) Discursive struggle and contested signifiers in the arenas of education policy and work skills in Japan. *Critical Policy Studies* 7(4), 375–394.
- Reunanen, Esa (2003) *Budjettijournalismi julkisena keskusteluna. Tekstianalyttisiä näkökulmia suomalaisen ja ruotsalaisen budjettikirjoitteluun*. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 300. Tampere: Tampere University Press.
- Reunanen, Esa (2017) Kiristystä vai kilpailukykyä? Auktoriteettipormanssit ja strategiset kertomukset neuvotteluissa ”yhteiskuntasopimuksesta”. *Politiikka* 59(2), 96–113.
- Reunanen, Esa & Koljonen, Kari (2014) *Toimittajan sanansijat*. Tampere: Tampere University Press.
- Reunanen, Esa & Koljonen, Kari (2018) Not partisans, but participants: the quantity and quality of journalistic interventionism in Finnish journalists’ professional ethos. *Journalism Studies* 19(5), 726–744. doi: 10.1080/1461670X.2016.1204940
- Reunanen, Esa & Kunelius, Risto (2019) The transformation of communicative power into political power. *Communication Theory*. Julkaistu verkossa 14.8.2019, doi: 10.1093/ct/qtz011
- Reunanen, Esa, Kunelius, Risto & Noppiari, Elina (2010) Mediatization in context: Consensus culture, media and decision making in 21st century, the case of Finland. *Communication: The European Journal of Communication Research* 35(3), 287–307. doi: 10.1515/comm.2010.016
- Ruostetsaari, Ilkka (2014) *Vallan sisäpiirissä*. Tampere: Vastapaino.

- Salgado, Susana & Strömbäck, Jesper (2012) Interpretive journalism: A review of concepts, operationalizations and key findings. *Journalism* 13(2), 144–161. doi: 10.1177/1464884911427797
- Salminen, Esko (1988) Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980. Teoksessa Salokangas, Raimo (toim.) *Sanomalehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kuopio: Kustannuskiila, 141–305.
- Smith, Martin J. (1993) *Pressure, power, and policy. State autonomy and policy networks in Britain and the United States*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Strömbäck, Jesper & Dimitrova, Daniela V. (2011) Mediatization and media interventionism: A comparative analysis of Sweden and the United States. *The International Journal of Press/Politics* 16(1), 30–49. doi: 10.1177/1940161210379504
- Strömbäck, Jesper & Esser, Frank (2009) Shaping politics: Mediatization and media interventionism. Teoksessa Lundby, Knut (toim.) *Mediatization, concepts, changes, consequences*. New York: Peter Lang.
- Strömbäck, Jesper & Esser, Frank (2014) Mediatization of politics: Towards a theoretical framework. Teoksessa Esser, Frank & Strömbäck, Jesper (toim.) *Mediatization of politics: Understanding the transformation of western democracies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 3–28. doi: 10.1057/9781137275844_1
- Strömbäck, Jesper & Kaid, Lynda Lee (2008) A framework of comparing election news coverage around the world. Teoksessa Strömbäck, Jesper & Kaid, Lynda Lee (toim.) *The handbook of election news coverage around the world*. A volume in the ICA handbook series. New York: Routledge, 1–20.
- Strömbäck, Jesper & Nord, Lars (2006) Do politicians lead the tango? A study of the relationship between Swedish journalists and their political sources in the context of election campaigns. *European Journal of Communication* 21(2), 147–164.
- Talousneuvosto (1965) *Talousneuvoston mietintö lähivuosien kasvupolitiikasta*. Komiteamietintö 1964: A 16. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Talousneuvosto (1967) *Talousneuvoston mietintö tulopolitiikan kehittämisestä*. Komiteamietintö 1967: B 1. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Thornton, Patricia H., Ocasio, William & Lounsbury, Michael (2012) *The institutional logics perspective. A new approach to culture, structure, and process*. Oxford: Oxford University Press.
- Tuchman, Gaye (1978) *Making news. A study in the construction of reality*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Uimonen, Risto (1995) *Nuori pääministeri*. Porvoo: WSOY.
- Uimonen, Risto (2019) *Tulos tai ulos. Juha Sipilän myrskyisä pääministerikausi*. Helsinki: WSOY.

- Van Aelst, Peter, Thesen, Gunnar, Walgrave, Stefaan & Vliegenthart, Rens (2014) Mediatization and political agenda-setting: Changing issue priorities? Teoksessa Esser, Frank & Strömbäck, Jesper (toim.) *Mediatization of politics: Understanding the transformation of western democracies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 200–220. doi: 10.1057/9781137275844_11
- Van Aelst, Peter & Walgrave, Stefaan (2016) Information and arena: the dual function of the news media for political elites. *Journal of Communication* 66(3), 496–518. doi: 10.1111/jcom.12229
- Vehkalahti, Pertti (2017) *Pohjoisen ydinmylly. Julkinen keskustelu Fennovoiman ydinvoimalasta 2007–2013*. Acta Universitatis Tamperensis 2315. Tampere: Tampere University Press.
- Vesa, Juho (2013) Päätöksenteon julkisuus Suomen konsensusjärjestelmässä: tapaustutkimus valtion tuottavuusohjelmasta. *Politiikka* 55(1), 3–20.
- Vihriälä, Vesa (2013) *Konsensuksen kuolema? – Perinteinen kolmikanta ei enää toimi, miksi ja mitä tilalle*. EVA-analyysi 31/2013. Helsinki: EVA.
- Viinanen, Iiro & Heiskanen, Kalle (2014) *Vaaran vuodet. Muistelmia ja päiväkirjamerkintöjä*. Helsinki: Paasilinna.
- Välvirronen, Esa (2013) Ajan hallinta ja tiivistyminen journalismissa. *Media & viestintä* 36(3–4), 4–22.
- Walgrave, Stefaan, & Van Aelst, Peter (2017) Elaborating and specifying the information & arena Framework. Teoksessa Van Aelst, Peter & Walgrave, Stefaan (toim.) *How political actors use the media*. London: Palgrave Macmillan, 265–279. doi: 10.1007/978-3-319-60249-3_14
- Wiberg, Matti (2014) Puolueryhmät eduskunnassa. Teoksessa Raunio, Tapio & Wiberg, Matti (toim.) *Eduskunta. Kansanvaltaa puolueiden ja hallituksen ehdoilla*. Helsinki: Gaudeamus, 163–183.

Liite 1 Aineistot, menetelmät ja reliabiliteetti

Lehtiaineiston analyysin tarkoitus on kuvata mediajulkisuutta poliittisten performanssien areenana kolmessa esimerkkitapauksessa. Analyysissä tutkitaan 1) kulloistakin diskurssiympäristöä, 2) performanssien legitimaatioperustoja sekä 3) mediajulkisuuden institutionaalista ulottuvuutta, erityisesti journalismin omaa kehystävää ja tulkitsevaa roolia eli niin sanottua mediainterventionismia (Strömbäck & Esser 2009, 217).

1. Tutkittavat tapaukset ja tutkimusaineistot

Tarkasteltavana on kolme tulopoliittikkaan kytkeytyvää tapausta: Liinamaa 1 -tulopoliittinen ratkaisu vuonna 1968, Esko Ahon hallituksen tavoittelema yhteiskuntasopimus vuonna 1991 ja Juha Sipilän hallituksen tavoittelema yhteiskuntasopimus vuonna 2015. Kaikista tapauksista valittiin *Helsingin Sanomien* sitä koskeva kirjoittelu joltain tapaukselle keskeiseltä aikajaksolta. *Helsingin Sanomat* on 1920-luvulta lähtien ollut levikiltään Suomen suurin sanomalehti. Jo 1960-luvulla se oli pitkään ollut puoluepoliittisesti sitoutumaton ja edusti näin nimenomaan journalistista harkintaa ja toimintatapaa puoluepoliittisen harkinnan ja toimintatavan sijaan. *Helsingin Sanomia* pidettiin sotien jälkeen sitoutumattomana ja vapaamielisenä, ja porvarillisuudestaan huolimatta se suhtautui melko myönteisesti työväenliikkeeseen, erityisesti Sosiaalidemokraatteihin (Salminen 1988, 156). Salmisen (mt. 156) mukaan *Helsingin Sanomat* ”kiiruhti myös ensimmäisenä merkittävänä sitoutumattomana sanomalehtenä hyväksymään kommunistien yhteiskuntakelpoisuuden kannattamalla 1960-luvun lopulla laajapohjaista hallitusta”. *Helsingin Sanomien* kirjoittelua analysoimalla on mahdollista vertailla tulopoliittisen journalismin ajallista muutosta tapaustutkimuksemme kattamalla jaksolla 1960-luvun lopusta vuoteen 2015.

Erityisesti 1960-luvun lopun poliittisesta julkisuudesta olisi saanut kattavamman kuvan ottamalla analyysiin mukaan myös eduskuntapuolueiden pää-äänenkannattajat. Esimerkiksi *Kansan Uutiset* (SKDL/SKP),

Suomen Sosialidemokraatti (SDP) ja *Päivän Sanomat* (TPSL) olisivat voineet avata esimerkiksi hallituksen sisäisen vasemmisto-opposition näkökulmia *Helsingin Sanomia* paremmin. Myös järjestöjen omat lehdet, kuten *Teollisuusviikko* (STK) ja *Palkkatyöläinen* (SAK) osallistuivat aktiivisesti tulopoliittisia ratkaisuja koskevaan keskusteluun ja toimivat viestinvälittäjinä jäsenistölle, poliittisille päättäjille, virkamiehille ja toisilleen. Käytännön syistä pitäydyttiin kuitenkin vain *Helsingin Sanomien* kirjoittelun analyysiin, mikä tuloksia arvioitaessa on otettava huomioon.

Liinamaa 1 -tuporatkaisu

Tulo- ja talouspolitiikkaa koskeva kirjoittelu *Helsingin Sanomissa* oli ennen Liinamaan esityksen valmistumista hajanaista. Devalvaation jälkihoidosta ja vakautuksesta käytiin keskustelua, mutta sitä ei kytkeyty suoraan Liinamaan johtamaan valmisteluprosessiin tai tavoitteena olevaan vakauttamissopimukseen. Lokakuun 1967 devalvaation jälkeen Suomessa oli paljon lakkoja, ja niistä uutisoitiin *Helsingin Sanomissa* lähes päivittäin. Näissä jutuissa keskityttiin lähes poikkeuksetta vain kyseisten alojen työehtoneuvotteluihin sekä lakkojen vaikutuksiin ja oikeutukseen. Yleisempää tulo- ja hintapoliittista keskustelua ei näissä jutuissa käyty. Liinamaan johtaman valmisteluprosessin vaiheista *Helsingin Sanomissa* kirjoitettiin vain vähän ja silloinkin lähinnä Liinamaan omien tiedonantojen pohjalta. Kirjoittelu runsastui maaliskuussa 1968, kun vakauttamispolitiikan teemoja käsiteltiin hallitusneuvottelujen yhteydessä. Tällöin nämä teemat liitettiin ensisijaisesti hallitusohjelmaan, ei niinkään tulossa olevaan työmarkkinaratkaisuun. *Helsingin Sanomien* kirjoittelun pohjalta on näin ollen mahdoton luoda kattavaa kuvaa pitkästä tulosopimuksen rakentamisprosessista vuosina 1967–1968. Siksi sopimuksen teon taustaa ja sopimusesityksen valmistelua kuvataan lehtiaineiston analyysin sijaan lyhyesti tutkimuskirjallisuuden (Bergholm 2007; Kyntäjä 1993; Mansner 1990) nojalla.

Liinamaan suunnitelman valmistuttua *Helsingin Sanomien* kirjoittelu kytkeytyi suoremmin tähän suunnitelmaan, sen pohjalta neuvoteltavaan vakauttamissopimukseen sekä tähän kytkeytyvään valtuuslakiin. Koska aiempaa aineistoa tulosopimuksen valmistelusta ei *Helsingin Sanomissa* juuri ollut, analyysiin kerättiin jutut vain tältä intensiivisen

kirjoittelun jaksolta 22.3.1968–10.4.1968. Jutut poimittiin käymällä läpi *Helsingin Sanomien* arkistokappaleita syksystä 1967 kevääseen 1968. Tarkastelujakso alkaa päivästä, jolloin uutisoitiin Keijo Liinamaan tulo- ja hintapoliittisen suunnitelman valmistumisesta. Tarkastelujakso päättyy päivään, jolloin uutisoitiin valtuuslain hyväksymisestä eduskunnassa. Jaksolle (ja välittömästi sitä ennen) ajoittuvat seuraavat keskeiset tapahtumat:

- 20.3. Rahalaitosten neuvottelukunta päättää lopettaa uusien talletusten vastaanottamisen indeksiehdoille talletustileille. Valtioneuvosto päättää keskeyttää indeksiehtoisten valtionobligaatioiden myynnin.
- 21.3. Hallitusneuvottelijat hyväksyvät hallitusohjelmaluonnoksen. Keijo Liinamaan hinta- ja tulopoliittinen suunnitelma valmistuu.
- 22.3. Koiviston hallitus nimitetään.
- 27.3. Etujärjestöt sopivat palkkojen ja hintojen säännöstelyohjelmasta (Liinamaan paperi).
- 3.4. Opositio ilmoittaa ehtonsa valtuuslain hyväksymiselle.
- 4.4. Hallitus tuo valtuuslakiesityksen eduskunnan lähetekeskusteluun.
- 5.4. Eduskunta hyväksyy valtuuslain sisällön.
- 6.4. Kaupan ja teollisuuden järjestöt allekirjoittavat Liinamaan paperin.
- 9.4. Valtuuslaki hyväksytään eduskunnassa kiireelliseksi (179–6) ja voimaan (154–32).

Aineistoon koottiin jutut, joissa suoraan viitataan tulo- ja hintapoliittiseen selvitykseen, sen pohjalta neuvoteltavaan vakauttamissopimukseen tai tähän liittyneeseen valtuuslakiin. Aineistoon valituista jutuista huomioitiin analyysissä vain vakauttamis- ja työmarkkinapolitiikkaan kytkeytyvät jaksot, kuten kysymykset palkoista, hinnoista, indeksisidonaisuuksista, kilpailukyvyistä, vientimaksuista ja valtiontalouden tasapainosta. Sen sijaan muita teemoja koskevia jaksoja ei sisällytty aineistoon. Näin esimerkiksi ulkopoliitiikasta, sosiaalipoliitiikasta tai yksittäisistä budjettikohdista, kuten eläkkeiden tasosta, käytyä keskustelua ei sisällytetty aineistoon. Uutiskehysten analyysi tekee tähän kuitenkin poikkeuksen, sillä siinä koodaus perustui lähinnä jutun otsikkoon ja ingressiin riippumatta siitä, käsittelevätkö otsikko ja ingressi vakauttamis- ja työmarkkinapolitiikkaa. Mukana aineistossa ovat sekä uutis- että mielihetketjutut. Aineistoon valikoitui kaikkiaan 120 juttua, jotka jakautuvat juttutyypeittäin seuraavasti:

Liinamaa 1 -aineiston juttutyypit

	N	%
Uutinen	75	63
Pääkirjoitus	9	8
Toimittajan kolumni, kommentti tai muu mielipidekirjoitus	3	3
Toimittajan analyysi/taustajuttu	1	1
Mielipidekirjoitus (toimituksen ulkopuolinen kirjoittaja)	14	12
Muut lehdet -palsta	14	12
Pilapiirroksset (Kari)	4	3
Yhteensä	120	100

Ahon hallituksen yhteiskuntasopimushanke 1991

Helsingin Sanomissa seurattiin vuoden 1991 yhteiskuntasopimus- ja tulo-neuvotteluja tiiviisti. Analyysi alkaa Suomen ecu-kytkennästä tehdystä päätöksestä kesäkuun alussa ja päättyy tulopoliittisen kokonaisratkaisun hyväksyntään marraskuun lopussa. Aineisto on kerätty ajanjaksolta 5.6.–30.11.1991, jolle (ja välittömästi sitä ennen) osuvat muun muassa seuraavat keskeiset tapahtumat:

- 4.6. Hallitus päättää markan sitomisesta ecuun ilman devalvaatiota.
- 7.6. Markka kytketään ecuun.
- 14.6. Hallitus ja etujärjestöt aloittavat neuvottelut vuoden 1992 budjetin säästöistä. Hallitus käynnistää tunnustelut yhteiskuntasopimuksesta etujärjestöjen kanssa.
- 6.8. Hallitus ja etujärjestöt aloittavat neuvottelut yhteiskuntasopimuksesta.
- 25.8. Etujärjestöjen yhteiskuntasopimusneuvotteluissa ei saavuteta konkreettisia tuloksia hallituksen määräämään takarajaan mennessä, mutta neuvotteluita jatketaan. Hallitus aloittaa budjettineuvottelut.
- 12.9. Työmarkkinajärjestöt perustavat neuvottelutyöryhmän tulopoliittisia neuvotteluita varten.
- 13.9. Valtion budjetti vuodelle 1992 julkaistaan.
- 3.10. Palkansaajajärjestöt pitävät hallituksen vastaisen suurmielenosoituksen Senaatintorilla Helsingissä.
- 20.10. Esko Aho pyytää Kalevi Sorsaa tuloneuvottelujen välittäjäksi.
- 21.–22.10. Sorsan tulopoliittinen sovintoehdotus hyväksytään keskusjärjestötasolla.
- 15.11. Hallitus päättää Suomen Pankin esityksestä devalvoida markkaa 12,3 prosentilla. Neuvottelut Sorsan sovintoesityksestä keskeytyvät liittotasolla.
- 28.–29.11. Työmarkkinajärjestöt hyväksyvät uuden tulopoliittisen sopimuksen kaudeksi 1.3.1992–31.10.1993.

Aineistoon koottiin jutut tarkastelujaksolta *Helsingin Sanomien* sähköisestä arkistosta tekemällä erilliset haut hakusanoilla ”tuloneuvottelu”, ”tuloratkaisu”, ”tulosopimus” ja ”yhteiskuntasopimus”. Alkuvaiheen hauissa oli mukana myös sana ”devalvaatio”, mutta se jätettiin pois juttumäärän liiallisen kasvun vuoksi. Yhdeksi jutuksi luettiin haun tuotaman otsikon alle sähköiseen arkistoon viety kokonaisuus. Alustavaan aineistoon valikoitui näin 325 juttua. Saadusta hakutuloksesta poistettiin ne jutut, jotka eivät liittyneet aihepiiriin lainkaan sekä ne jutut, joissa sanat esiintyivät vain kuriositeettimaisesti vailla toimijoiden kommentteja tai yhteyttä meneillään olleisiin neuvotteluihin. Jälkimmäisiä juttuja oli varsinkin taloussivuilla pörssi- ja markkinakatsauksissa.

Näillä ehdoilla aineiston kooksi muodostui 295 juttua. Tämän jälkeen aineistosta poistettiin vielä premisivun vinkkijutut, jotta aineisto olisi vertailukelpoinen vuoden 2015 juttuaineiston kanssa sekä Liinamaa-juttuaineiston kanssa (HS-arkistossa ei 2015 näyttänyt olevan vinkkijuttuja lainkaan ja Liinamaa-aineistossa etusivun vinkit yhdistettiin analyysissä samoiksi jutuiksi sisäsivujen juttujen kanssa). Näin aineistoon jäi lopulta 266 juttua. Lukuun sisältyvät sekä uutis- että mielipidejutut. Valituista jutuista analysoitiin tulo- ja talouspolitiikkaa koskeviin neuvotteluihin tavalla tai toisella liittyneet jaksot. Juttujen muut teemat jätettiin huomiotta. Uutiskehysten analyysissä koodaus perustui kuitenkin lähinnä jutun otsikkoon ja ingressiin riippumatta siitä, käsittelevätkö otsikko ja ingressi yhteiskuntasopimusta. Aineiston jutut jakautuvat juttutyypeittäin seuraavasti:

Yhteiskuntasopimus 1991 -aineiston juttutyypit³¹

	N	%
Uutinen	198	74
Pääkirjoitus	28	11
Toimittajan kolumni, kommentti tai muu mielipidekirjoitus	9	3
Analyysi/taustajuttu	5	2
Mielipidekirjoitus (toimituksen ulkopuolinen kirjoittaja)	17	6
Muut lehdet –palsta	4	2
Muu juttutyypä	5	2
Yhteensä	266	100

Sipilän hallituksen yhteiskuntasopimushanke 2015

Helsingin Sanomat seurasi yhteiskuntasopimus-prosessia melko tiiviisti hallitustunnustelusta huhti–toukokuussa 2015 sopimuksen solmimiseen kesäkuussa 2016. Tässä analyysissä keskitytään jaksoon hallitusohjelman julkistamisesta toukokuun lopussa kolmannen neuvotteluyrityksen käynnistymiseen syyskuun lopussa 2015. Tarkoitus ei siis ole kuvata koko yhteiskuntasopimusprosessia vaan keskittyä yhteen prosessin intensiiviin ajanjaksoon. Kaikkiaan yhteiskuntasopimusprosessista voi erottaa kahdeksan jaksoa kevään 2015 eduskuntavaalikampailusta kevään 2016 alakohtaisiin virka- ja työehtosopimusneuvotteluihin (Reunanen 2017, 112). Tarkasteltavaksi valittu ajanjakso sisältää prosessin kiintoisimmat vaiheet, kun hallitus alkaa neuvottelujen kesällä kariuduttua valmistella niin sanottuja pakkolakeja ja kun SAK:n hallitus omalla ehdotuksellaan syyskuussa onnistuu muuttamaan neuvotteluasetelmia itselleen edullisemmiksi. Vaikka tarkastelujakso ei jatku neuvotteluratkaisun syntymiseen 28.2.2016 saati sopimuksen allekirjoittamiseen 14.6.2016 saakka, aineisto kuvaa silti monipuolisesti neuvottelujen keskeisiä jännitteitä ja julkisuuteen suunnattuja performansseja.³²

³¹ Yhteiskuntasopimus 1991 -aineiston juttutyypiluokitukselta tehtiin reliabiliteettitarkastus satunnaisesti valituille 35 jutulle. Tarkastuskoodauksen teki toinen henkilö kuin alkuperäisen koodauksen. Koodausten vastaavuus oli täydet 100 prosenttia.

³² Tarkasteltavat analyysimuuttujat eivät suoraan kytkeydy neuvottelujen vaiheisiin, vaan esimerkiksi journalistinen ratkaisukehyk voi esiintyä muussakin kuin varsinaisen sopimusratkaisun yhteydessä. Diskurssiympäristön ja legitimaatioperustojen analyyseissä sillä, että aineisto kattaisi koko neuvotteluprosessin on tätäkin vähemmän merkitystä.

Valitulle tarkastelujaksolle sijoittuvat muun muassa seuraavat keskeiset tapahtumat:

- 27.5. Hallitusohjelma julkistetaan
- 15.6. Sopu työllisyys- ja kasvusopimuksen kolmannesta vuodesta
- 3.8. Hallitus julkistaa yhteiskuntasopimuksen tavoitteet
- 10.8. SAK ilmoittaa ehdot osallistumiselleen prosessiin
- 20.8. Neuvottelut kariutuvat – hallitus alkaa suunnitella korvaavia toimia
- 8.9. Hallitus esittelee pakkolait
- 16.9. Juha Sipilän televisiopuhe – kättilöiden esiintyminen A-studiossa
- 17.9. Palkansaajakeskusjärjestöt kertovat tekevänsä oman ehdotuksen
- 18.9. Ay-liikkeen #STOP-mielenosoitus Helsingin Rautatien torilla
- 24.9. SAK:n hallitus esittelee ehdotuksensa työmarkkinasopimukseksi
- 28.9. Yhteiskuntasopimusneuvottelut aloitetaan uudelleen

Helsingin Sanomien sähköisestä arkistosta koottiin jutut ajanjaksolta 27.5.–30.9. käyttäen hakulauseketta [pakkola* OR ”pakottav* la*” OR kilpailukykypaket* OR yhteiskuntasop*].³³ Tuloksesta poistettiin jutut, jotka eivät liittyneet aiheeseen ja lisättiin juttuja, joihin viitattiin haulla löytyneissä, aiheeseen liittyvissä jutuissa. Jutun ohessa julkaistut faktaalit sisällytettiin juttuun eikä niitä katsottu omiksi jutuikseen, vaikka arkistossa näin olisi tehty. Sähköinen arkisto ei välttämättä kata aivan kaikkia julkaistuja juttuja. Esimerkiksi premisivun vinkkijutut näyttivät puuttuvan hakutuloksesta kokonaan. Joko niissä ei ollut hakulausekkeessa mainittuja sanoja tai sitten ne muuten puuttuivat arkistosta.

Kaikkiaan aineistoon tuli näin 308 Helsingin Sanomien juttua. Mukana ovat sekä uutis- että mielipidejutut.³⁴ Aineistoon valituista jutuista huomioitiin analyysissä vain yhteiskuntasopimukseen kytkeytyvät jaksot. Muut jutuissa käsitellyt teemat jätettiin huomiotta. Uutiskehysten analyysi teki tähän kuitenkin poikkeuksen. Siinä koodaus perustui lähinnä jutun otsikkoon ja ingressiin riippumatta siitä, käsiteltivätkö otsikko ja ingressi yhteiskuntasopimusta. Talouspolitiikasta yhteiskuntasopimukseen on aina katsottu kytkeytyvän keskustelu teollisuuden kilpailukyvyistä. Keskustelu suhdannepolitiikasta, valtiontaloudesta,

³³ Kilpailukyky sopimus-sana ei sisälly hakulausekkeeseen, koska sitä alettiin käyttää Helsingin Sanomissa vasta helmikuussa 2016. Analyysin taustoittamiseksi hakulausekkeen poimitut Helsingin Sanomien jutut käytiin läpi myös varsinaista analyysijaksoa edeltävältä ajalta vuodesta 2014 alkaen.

³⁴ Mukana on yksi vain Helsingin Sanomien verkkosivuilla julkaistu juttu.

työllisyydestä ja valtion budjetin yksittäisistä kohdista ovat mukana vain, kun ne kytkeytyvät suoraan kilpailukykyteemaan tai yhteiskuntasopimusprosessiin. Aineiston jutut jakautuvat juttutyypeittäin seuraavasti:

Yhteiskuntasopimus 2015 -aineiston juttutyypit³⁵

	N	%
Uutinen	119	39
Pääkirjoitus	38	12
Toimittajan kolumni	16	5
Analyysi/taustajuttu	19	6
Mielipidekirjoitus (toimituksen ulkopuolinen kirjoittaja)	76	25
Muut lehdet -palsta	25	8
Muu juttutyyppejä	15	5
Yhteensä	308	100

2. Diskurssiympäristön analyysi

Diskurssianalyysi tehtiin tarkastelemalla *puhuvien toimijoiden* puheenvuoroja ja abstrahoiden niitä yleisempiä puhetta motivoivia tavoitteita ja ideoita. Alustava luokittelu tehtiin analysoimalla puheenvuoroja, joissa kiistetään jonkin toisen tahon sanoja ja tekoja. Näin pyrittiin kiinnittämään huomio erityisesti niihin diskursseihin, jotka poliittisen kamppailun kannalta ovat olennaisia. Tämän jälkeen aineisto käytiin vielä uudestaan läpi ja poimittiin kutakin puhetapea edustavia sitaatteja. Samalla diskurssien määritelmiä tarkennettiin niin, että ne paremmin vastasivat niin kiistäviä kuin muitakin jutuissa esitettyjä puheenvuo-

³⁵ Analyysi- ja taustajuttuihin on luettu Analyysi- tai Taustaa-vinjeteillä merkittyjen juttujen lisäksi juttuja, joissa uutiskertoja omissa nimissään listaa tulossa olevien ratkaisujen hyötyjä ja haittoja eri osapuolille tai spekuloi, millaisista elementeistä tulossa oleva ratkaisu voisi koostua. Yhteiskuntasopimuksen yhteydessä Helsingin Sanomat julkaisi useita tällaisia juttuja. Muihin juttutyyppeihin on luokiteltu Seppo Kaislan pakinat, sitaattikoosteet, sekä sunnuntaisivujen jutut, kuten esimerkiksi toimittaja Anssi Miittisen oma ehdotus yhteiskuntasopimukseksi (22.9.2015) sekä juttu, jossa eri ammattialojen ihmiset kertovat, mitä he ehtisivät töissään tehdä suunnitteilla olleen 20 minuutin työajan pidennyksen aikana (29.9.2015) Päivämäärät ovat Helsingin Sanomien arkiston ilmoittamia ja viittaavat ilmeisesti päivään, jolloin juttua on viimeksi päivitetty. Varsinainen julkaisupäivä voi olla aikaisempi.

roja. Puhuvaksi toimijaksi katsottiin mielipidejuttujen kirjoittajat ja uutisjuttujen esiintyjät, joiden puhetta lainattiin suorana tai epäsuorana esityksenä. Vuosien 1991 ja 2015 aineistot olivat käytettävissä digitaalisessa muodossa, mikä mahdollisti niiden analyysin ja luokittelun Atlas-ti-ohjelmalla.

3. Toimijaerittely ja kiistoperformanssit

Teksteistä tunnistettiin toimijat, joita lainattiin suorana tai epäsuorana esityksenä. Näitä kutsutaan tässä puhuviksi toimijoiksi. Heidän puheenvuoroistaan valittiin ne, joissa he kritisoivat tai kiistävät jonkin toisen tahon sanomisia. Näitä puhetekoja kutsutaan tässä *kiistoperformansseiksi*. Puhuvien toimijoiden sekä mielipidejuttujen kirjoittajien kiistoperformansseista erotettiin kolme erilaista legitimaatioperustaa, joihin vedoten toimijat kritisoivat toistensa päämääriä ja pyrkivät näin horjuttamaan toistensa vaikutusvaltaa. Ensinnäkin horjutus voi perustua *tietoperustaan*. Silloin vedotaan puutteisiin toisen tiedoissa ja suhteutetaan asioita todellisuuden ominaisuuksiin. Toiseksi kyse voi olla *arvoperustasta*. Silloin nojataan yleisesti hyväksytyihin periaatteisiin, kuten tasapuolisuuteen tai solidaarisuuteen, ja toisen toimia tai mielipiteitä voi syyttää näiden periaatteiden rikkomisesta. Kolmanneksi voidaan nojata *luottamusperustaan*. Kyseessä voivat tällöin olla syytökset epärehellisyydestä tai tarkoitushakuisuudesta. Tieto-, luottamus- ja arvoperustat on johdettu Jürgen Habermasin kolmesta viestinnän validiteettivaateesta: totuus, oikeudenmukaisuus ja rehellisyys. Analyysin teoreettista taustaa kuvataan luvuissa 1 ja 3.

4. Kehysanalyysi ja journalistisen kerronnan analyysi

Journalismin omaa aktiivisuutta ja tulkintaa analysoitiin tutkimalla journalistista kehystä ja kerrontaa. Journalististen kehysten analyysissä korostuvat geneeriset kehykset eli kehykset, jotka eivät ole aihespesifejä vaan joita voidaan soveltaa erilaisiin aiheisiin erilaisissa yhteyksissä. Journalistisia kehyksiä analysoitiin erikseen toimituksen mielipideju-

tuista ja uutisjutuista. Toimituksen mielipidejutut tyypiteltiin viiteen kehysluokkaan, minkä jälkeen näihin kehyksiin nojaavia kirjoituksia kuvailtiin laadullisesti. Uutiskehykset puolestaan luokiteltiin lähinnä juttuotsikoiden perusteella kahdeksaan luokkaan kysymällä mikä tekee uutiskärjestä uutisarvoisen. Jokainen juttu luokiteltiin johonkin kehystyyppiin (tai muu-luokkaan), minkä jälkeen tulokset esitettiin myös määrällisesti. Toisin kuin diskurssi- ja kiistoperformanssianalyysit, uutisten kehysanalyysi perustui aineistoon valittujen juttujen otsikoihin ja ingresseihin siitä riippumatta, käsittelevätkö ne talous- ja työmarkkinapolitiikkaa. Suurin osa tietysti käsittelee, mutta joitakin poikkeuksiakin oli. Journalistisen kerronnan analyysi kohdistui pelkästään uutisjuttuihin ja oli luonteeltaan laadullista. Jutuista erotettiin referoivan, tiivistävän ja raportoivan kerronnan jaksoja ja tarkasteltiin, millä tavalla uutiskertojan niiden avulla tulkitsee ja kehystää puheena olevia asioita.

5. Koodauksen vaiheet, havaintoyksiköt ja luokitusrunko

Tutkimuksen määrällisiä analyysivaiheita varten tehtiin luokitusrunko, jonka mukaisesti käytiin aineiston jutut ja niihin sisältyvät puheenvuorot systemaattisesti läpi. Analyysissä noudatettiin seuraavia vaiheita ja ohjeita:

Vaiheet

1. Tunnistetaan jutuista ne katkelmat, jotka liittyvät tutkittavana olevaan tapaukseen. Nämä jaksot merkitään juttukopioon (paperi tai Atlas.ti).
2. Merkitään Excel-ohjelmaan juttukohtaiset muuttujat.
3. Tunnistetaan jutuista tapaukseen liittyvät puhuvat toimijat ja merkitään Exceliin identifointimuuttujat. (Atlas.tiin merkitään toimijoiden puhe taustaryhmittäin. Merkintöihin sisällytetään puheen kanssa samassa virkkeessä oleva johtolause. Kertojan osuuksia ei erikseen merkitä. Kaikki mitä ei ole merkitty toimijan puheeksi on kertojan puhetta. Paperikopioihin ei tehdä toimija-merkintöjä).

5. Merkitään Exceliin kunkin koodatun toimijan kohdalle, kenen toimia tai sanomisia se kritisoi tai vastustaa ja minkä legitimaatioperustan nojalla. Legitimaatioperusta merkitään myös Atlas-tiin. Kunkin kritisoitavan kohteen osalta arvioidaan, mihin legitimaatioperustaan kritiikki **eniten** nojaa. Muut mahdollisesti tähän toimijaan kohdistuvassa kritiikissä ilmenevät legitimaatioperustat jätetään huomiotta.

Havaintoyksikkö

Havaintoyksiköinä analyysissä ovat puhuvat toimijat jutussa sekä jutun kertoja. Juttukohtaiset muuttujat koodataan kertojan havaintoyksikköön. Jokaisesta jutusta merkitään kertojalle Exceliin oma rivinsä kuten myös kullekin tutkittavaan tapaukseen kytkeytyvälle puhuvalle toimijalle. **Toimijan puhetta ovat tekstijaksot, joissa kertoja lainaa/referoi toimijan päiväkohtaista puhetta.** Toimijoita, joiden aiempia puheita kertoja lainaa ikään kuin taustatiedoksi, ei katsota puhuviksi toimijoiksi, ja nämä tekstijaksot katsotaan kertojan puheeksi. Toimituksen omat mielipidejutut, kuten pääkirjoitukset, ovat kokonaisuudessaan kertojan puhetta, kun taas ulkopuolisten kirjoittajien mielipidejutut ovat kokonaisuudessaan jutun kirjoittajan puhetta. Jos kertoja esittää omissa nimissään muilta omaksuttuja asioita ja näkökulmia (nojaava kertoja) tämä tulkitaan kertojan puheeksi eikä nojauksen lähdeä huomioida. Ei-puhuvia toimijoita ei koodata. Kukin toimija merkitään yhdestä jutusta vain yhden kerran.

Toimijan havaintoyksikön koodauksen perusteena on paitsi toimijan oma puhe myös kertojan tekemä puheen luonnehdinta. Seuraavassa esimerkissä toimijan havaintoyksikkö koodataan kursivoitujen jaksojen perusteella ja kertojan havaintoyksikkö kursivoimattomien jaksojen perusteella. Kertojan arvio herkästi lakkoasetta vilauttelevasta AKT:stä ei luonnehdi Piiraisen puhetta, sen sijaan arvostelu ja syyttäminen ovat puheen ominaisuuksia, ja niiden perusteella koodataan Piiraisen havaintoyksikköä, ei kertojan havaintoyksikköä. Muiden kuin puhuvien toimijoiden osalta vastaavat luonnehdinnat menevät kertojan tiliin.

AKT vilauttaa Sipilälle lakkoasetta

Auto- ja kuljetusalaa edustava työntekijäliitto AKT aikoo tarvittaessa puolustaa työntekijöiden oikeuksia vaikka lakoilla.

Lakkoasetta herkästi vilauttelevan AKT:n *puheenjohtaja Marko Piirainen arvosteli torstaina, että pääministeri Juha Sipilä (kesk) on romuttamassa sopimusyhteiskunnan. Hän syyttää hallitusta ”mafiahenkisestä uhkailusta”.*

Piirainen viittaa yhteiskuntasopimukseen, jota hallitus vaatii saadakseensa työntekijöiden yksikkötyökustannusta alennettua vähintään viidellä prosentilla. *Hänen mukaansa tämä ei käy AKT:lle ”missään nimessä”.*

”Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on jo vuosikymmenet perustunut sopimiseen. Nyt porvarihallitus horjuttaa yhteiskuntarauhaa ennenkuulumattomalla tavalla asettamalla ammattiyhdistysliikkeen kylmästi ota tai jätä -tilanteeseen”, Piirainen suomii.

Toimijan havaintoyksikköön koodataan myös kertojan suoraan toimijan puheesta tekemät tiivistykset. Esimerkiksi seuraavan katkelman perusteella koodataan vain toimijan (Lauri Lyly) havaintoyksikköä, ei lainkaan kertojan havaintoyksikköä.

Palkansaajien SAK:n puheenjohtaja Lauri Lyly taas pitää Lindströmin esitystä tervetulleena.

”Tämä on merkki siitä, että hallituksessa mietitään tosisaan, miten siellä voidaan tasapainottaa esitystä yhteiskuntasopimuksesta. Että lasku ei tule vain yhden osapuolen maksettavaksi.”

Sen sijaan seuraavan katkelman ensimmäisessä kappaleessa kertojan tiivistys etäännyy jo sen verran Antti Lindtmanin puheesta, että sen perusteella koodataan kertojan, ei Lindtmanin havaintoyksikköä.

Myös Sdp:ssä otettiin Lindströmin ehdotus ilolla vastaan.

Eduskuntaryhmän puheenjohtaja Antti Lindtman sanoo pitävänsä *”Lindströmin havaintoa yhteiskuntasopimuksen epäreiluudesta oikeana”.*

Koodauslomake ja koodausohjeita

1. **Jutun numero.** Merkitään kertojan havaintoyksikköön.
2. **Jutun otsikko.** Kirjoitetaan jutun pääotsikko. Merkitään kertojan havaintoyksikköön
3. **Juttutyyppi.** Merkitään kertojan havaintoyksikköön
 1. Uutinen
 2. Pääkirjoitus
 3. Toimittajan kolumni, kommentti tai muu mielipidekirjoitus
 4. Toimittajan analyysi/taustajuttu
 5. Mielipidekirjoitus (toimituksen ulkopuolinen kirjoittaja)
 6. Muut lehdet
 7. Muu
4. **Uutiskehys.** Merkitään uutisjutuista kertojan havaintoyksikköön
 1. Analyysi
 2. Ratkaisu
 3. Kritiikki
 4. Prosessi
 5. Kiista
 6. Ehdotus
 7. Selvitys
 8. Taktikointi
 9. Muu
5. **Toimijan nimi.** Toimijan nimi kirjoitetaan muodossa Sukunimi, Etunimi. Jos kyse on organisaatiosta, kirjataan organisaation nimi. Jos jutussa käsitellään sekä henkilöä että hänen edustamaansa organisaatiota, merkitään toimijaksi ainoastaan henkilö, ellei henkilöllä ja organisaatiolla ole jutussa selvästi eri näkökulma aiheeseen. Kertojan havaintoyksikköön merkitään ”kertoja”
6. **Toimijan taustaryhmä.**
 0. Ei määriteltävissä
 1. Kertoja
 20. Poliitikko, puolueet yleensä, eduskunta, valiokunta ym.
 21. Hallitus tai hallituspuolue (poliittinen toimija)
 22. Oppositio tai oppositiopuolue
 30. Työmarkkinajärjestöt yleisesti
 31. Työntekijäjärjestöt, ammattiyhdistysliike

32. Työnantajajärjestöt
33. Liike-elämä, liike-elämän muut kuin työmarkkinajärjestöt
34. MTK, maanviljelijät, maatalousyrittäjien muut järjestöt
4. Virkamies/ministeriöt/Suomen Pankki
(hallinnollinen toimija)
5. Viestimet
6. Nimimerkkikirjoittaja (yleensä yleisönosastossa)
7. Yksityishenkilö (yleensä yleisönosastossa)
9. Muu
Yliopistot ja riippumattomat tutkimuslaitokset koodataan kohtaan ”muu”. Elinkeinoelämän ja ammattiyhdistysliikkeen tutkimuslaitokset ja ekonomistit koodataan taustaryhmiensä mukaan.

7. Kiiston kohde

Kullekin puhuvalle toimijalle merkitään enintään kolme kohdetta, jonka toimia se jutussa kiistää tai kritisoi. Samoin kertojalle merkitään enintään kolme kohdetta, jonka toimia se jutussa **omissa nimissään** kiistää tai kritisoi. Kunkin kohteen nimi ja taustaryhmä merkitään samalla tavalla kuin puhuvien toimijoidenkin. Jos toimija ei kritisoi mitään kohdetta, kohdemuuttujaa ei koodata. Kiistämisen kohteen ei tarvitse olla tarkkaan nimettynä kiistävässä puheenvuorossa, mutta sen on kuitenkin oltava jokin henkilö tai taho. Koodaamatta jätetään sellaiset tapaukset, joissa kritisoidaan esimerkiksi ”vasemmistolaista talouspolitiikkaa”, mutta ei tunnista sen tarkempaa kritiikin kohdetta (”hallituksen harjoittama vasemmistolainen talouspolitiikka...” olisi hallitukseen kohdistuva kiisto). Kuitenkin kertojan ja toimijan itsensä tunnistamana kiistämisen kohteeksi hyväksyttiin varsin löyhärajaisiakin ryhmiä, kuten kiistettäessä ”luonnonsuojelijoiden” tai ”helsinki-läisten” mielipiteitä. Kiiston kohteeksi merkitään niin täsmällinen vastustettava osapuoli, kuin jutun perusteella on mahdollista. Ensisijaisesti merkitään puheenvuorossa mainittu vastustettava osapuoli, toissijaisesti muualta jutusta tunnistettu vastustettava osapuoli ja jos tämä ei ole mahdollista, niin merkitään puheenvuoron perusteella päätelty vastapuoli, kuten ”tehtaan käynnistämisen kannattajat”. Jos toimija kiistää tai kritisoi useampaa kuin kolmea kohdetta, koodattaviksi valitaan ne, jotka painottuvat jutussa eniten (otsikossa, jutun alussa, määrällisesti eniten).

8. Kiistoperformanssit

Kullekin kritisoinnin/kiistämisen kohteelle merkitään se legitimaatioperusta, johon nojaten toimija tätä ensisijaisesti kritisoi. Vaikka toimija siis kritisoi tiettyä kohdetta jutussa useaankin legitimaatioperustaan vedoten, näistä perustoista merkitään ainoastaan ensisijainen. Koodauksen luokat ovat seuraavat:

0. Kiistäminen/kritisointi ilman nojaamista mihinkään legitimaatioperustaan
1. Tieto
2. Arvot
3. Luottamus

Tieto (todellisuuden ominaisuus; millainen maailma on, miten se toimii). Viittaukset tietoon perustuviin käsityksiin ja toimintasuunnitelmiin. Osapuolten sanoja tai tekoja voidaan kritisoida osoittamalla niiden perustuvan virheellisiin taustatietoihin tai tuomalla esiin esitettyjen toimenpiteiden haitallisia seurauksia.

Liinamaa 1 -tapauksessa esimerkiksi: Maininnat talouspolitiikan ristiriitaisuudesta tai siitä, että ehdotetut toimenpiteet eivät tuo toivottuja seurauksia.

Yhteiskuntasopimus 2015 -tapauksessa esimerkiksi: Kiistely taloustieteellisin argumentein, väitteiden tai ehdotusten tyrmääminen vetoamalla käytännön tai ensikäden tietoon.

Arvot (mikä on oikein, mikä on väärin). Vetoaminen normiin tai normin legitimiisyyteen. Toimijan pahantahtoisuutta tai tietoista yhteisen normin rikkomista ei koodata tähän vaan luottamukseen. Tässä huomio on epäoikeudenmukaisuudesta kärsineessä pikemminkin kuin epäoikeudenmukaisuuden aiheuttajassa.

Liinamaa 1 -tapauksessa esimerkiksi: Indeksitilien lopettamisen epäoikeudenmukaisuus säästäjän näkökulmasta.

Yhteiskuntasopimus 2015 -tapauksessa esimerkiksi: ehdotusten kritisointi siitä, että ne eivät ole eri työntekijäryhmille tasapuolisia tai että ne eivät ole työnantajan ja työntekijän kesken reiluja.

Luottamus (toimijoiden ominaisuudet, heidän välisensä suhteet). Luottamukseen nojaava kritiikki kohdistuu kohteena olevan tahon ominaisuuksiin, erityisesti hänen epärehellisyyteensä tai tarkoitushakuisen toimintaansa. Kun kyse on epäoikeuden-

mukaisuudesta, luottamus koodataan silloin kun päähuomio on epäoikeudenmukaisuuden aiheuttajassa, ei niinkään epäoikeudenmukaisessa asiassa sinänsä tai epäoikeudenmukaisuutta kärsivässä tahossa (tällöin koodataan arvoihin). Luottamukseen koodataan viittaukset oman edun tavoitteluun kokonaisedun kustannuksella.

Liinamaa 1 -tapauksessa esimerkiksi: syytökset vakauttamissopimuksen tarkoitushakuisista kaatamisyrittämisistä ja epäilyt hallituksen motiiveista valtuuslakia säädettäessä.

Yhteiskuntasopimus 2015 -tapauksessa esimerkiksi: Viittaukset luottamukseen, epäluuloon sekä ideologisiin tai identiteettiin liittyviin osapuolijakoihin, syytökset ammattiyhdistysliikkeen kiristämisestä, viittaukset sopimisen kulttuurin horjuttamisesta.

Esimerkki koodauslomakkeesta

Otsikko	Jutun nro	Toimija	Toimintajärjestelmä	Kohde 1			Kohde 2			Kohde 3		
				Performanssi	Kohderyhmä 1		Performanssi	Kohderyhmä 2		Performanssi	Kohderyhmä 3	
Nämä päätökset hallitukseen ehkäistään politiikka ja jättijärjestelmän	1	Kertoja	1									
	2	Kertoja	1									
	3	Kertoja	1									
	3	Fjäder, Strure	4									

6. Reliabiliteettitarkastukset

Juttuaineiston koodaukset teki Esa Reunanen vuosien 1968 ja 2015 aineistoista ja Jari Väliaverron vuoden 1991 aineistosta. Juttutyypin luokituksen, puhuvien toimijoiden tunnistusten, toimijoiden taustaryhmien määrittelyn ja kiistämisen kohteiden reliabiliteettitarkastus tehtiin vain vuoden 1991 aineistosta siten, että myös Reunanen koodasi otoksen näistä jutuista. **Juttutyypiluokitukseen** valittiin satunnaiset 35 juttua. Niiden juttutyypin tarkastuskoodauksessa vastaavuus oli täydet 100 prosenttia. **Toimijoiden puheenvuorojen** ja **taustaryhmien** tunnistamisen osalta tarkastus tehtiin satunnaisesti valituista 23 uutisjutusta, joista Väliaverron tunnistasi alkuperäisessä koodauksessa 50 puhuvaa toimijaa ja Reunanen tarkastuskoodauksessa 48 puhuvaa toimijaa. Tarkastuskoodauksessa puhuvan toimijan taustaryhmä oli 76 prosen-

tissa tapauksista sama kuin alkuperäisessä koodauksessa (useimmissa eroavissa tapauksista tarkastuskoodaaja ei ollut merkinnyt toimijaa lainkaan). Jos otetaan tarkasteluun vain toimijat, jotka molemmat koodaajat olivat merkinneet (41 tapausta), niistä 93 prosentissa taustaryhmä oli sama.

Kiistämisen kohteiden reliabiliteettitarkastus tehtiin vuoden 1991 aineistosta valitun otoksen 35 jutusta. Niihin sisältyy uutisten lisäksi myös 5 pääkirjoitusta, 1 toimittajan kolumni, 4 ulkopuolisen mielipidekirjoitusta ja 2 ”muun” juttutyyppin edustajaa. Väliverronen oli alkuperäisessä koodauksessa tunnistanut näistä jutuista yhteensä 64 kiistämisen kohdetta, kun tarkastuskoodauksessa Reunanen tunnisti niitä vain 49. Molempien tunnistamia, samaa taustaryhmää edustavia kiistämisen kohteita oli yhteensä 36. Tunnistusten vastaavuus jäi siis varsin pieneksi, vain 56 prosentiksi alkuperäisten tunnistusten määrästä. Alkuperäisessä koodauksessa tunnistetuista kiiston kohteista 34 prosenttia jäi tarkastuskoodauksessa kokonaan tunnistamatta ja 9 prosenttia oli tunnistettu eri tavalla. Koska tulosten vastaavuus jäi näin pieneksi, päätettiin kiistojen määrän tarkastelussa luopua kolmen mahdollisen kiiston kohteen tarkastelusta ja tarkastella vain sitä, kyseenalaistaako toimija ylipäätään jonkin (vähintään yhden) toisen toimijan sanoja tai tekoja. Alkuperäisessä koodauksessa tällaisia tapauksia oli 42, joista 34 tunnistettiin myös tarkastuskoodauksessa. Tämän erittelyn reliabiliteettiprosentiksi saatiin siis hyväksyttävä 81. Kiistämisten kohdistumisen ja legitimaatioperustojen analyysissä koodaajien erot koodauksen tiheydessä eivät luultavasti vaikuta tuloksiin olennaisesti.

Legitimaatioperustojen (tieto, arvot, luottamus) osalta reliabiliteettitarkastus tehtiin kaikkiin aineistoihin. Vuoden 1968 ja 2015 aineistoista alkuperäinen koodaaja koodasi noin kuukauden kuluttua uudelleen kaikista tunnistetuista kiistoista, mihin legitimaatioperustaan kukin kiisto ensisijaisesti nojasi. Itse kiistojen tunnistusta ei tarkastettu, vaan lähtökohtana olivat ensimmäisellä koodauskerralla tunnistetut kiistat. Vuoden 1968 aineistossa koodausten yhdenmukaisuudeksi saatiin 81 prosenttia, mitä voi pitää hyväksyttävänä luokitusvarmuutena. Eri tavalla luokitellut 16 tapausta käytiin uudelleen läpi, ja tarkastelun jälkeen seitsemän koodausta pidettiin ennallaan ja yhdeksän koodausta muutettiin

uuden luokituksen mukaiseksi.³⁶ Vuoden 2015 aineistossa kiistoperformanssien tyyppi luokiteltiin 85 prosentissa tapauksista samalla tavalla. Eri tavalla luokitellut 30 tapausta käytiin uudelleen läpi, ja niistä 20 pidettiin ennallaan ja 10 korjattiin tarkastuskoodauksen mukaisiksi.

Vuoden 1991 aineiston koodaustarkastus tehtiin satunnaisesti valittuun 35 jutun otokseen, ja lähtökohtana olivat Jari Väliiverosen alkuperäisessä koodauksessa tunnistamat kiistat. Esa Reunanen luokitteli näistä 64 kiistosta legitimaatioperustat uudelleen. Sama legitimaatioperusta koodattiin 61 prosentissa tapauksista. Suurin ero syntyi siitä, että Väliiveronen oli merkinnyt vain kahdessa tapauksessa ”ei perustaa”, kun Reunanen merkitsi näin 11 tapauksessa. Muilta osin koodaajien saamat tulokset muistuttivat toisiaan (ks. taulukko alla). Tarkastuskoodauksen matalasta yhdenmukaisuudesta huolimatta tuloksia voi varauksin pitää vertailukelpoisina myös vuoden 1991 osalta, kun vertaillaan nimenomaan tieto-, arvo- ja luottamusperustojen jakaumia ja otetaan huomioon, että vuoden 1991 osalta näissä on mukana tapauksia, joiden kaltaisille ei vuosien 1968 ja 2015 aineistojen koodauksissa olisi koodattu perustaa lainkaan.

Legitimaatioperustojen tarkastuskoodaus vuoden 1991 aineistosta

	Alkuperäinen koodaus	Tarkastuskoodaus
	%	%
Ei perustaa	3	17
Tieto	33	27
Arvot	8	6
Luottamus	66	50
Yhteensä (%)	100	100
Yhteensä (N)	64	64

³⁶ Eri tavalla luokitelluista tapauksista kuusi oli yleisönosastokirjoituksia, joiden luokituksessa ensimmäisellä kerralla oli painotettu enemmän tallettajien epäoikeudenmukaista asemaa (arvoperusta) ja jälkimmäisellä syytöksiä leikkauspäätöksen tekijöiden tarkoitushakuisuudesta omanvoitonpyynnistä (luottamusperusta). Muita yhtä systemaattisia luokituseroavaihtuuksia ei ollut.

Analyysissä luokiteltiin määrällisesti myös **uutisjuttujen ensisijaiset journalistiset kehykset**.

Esa Reunanen koodasi nämä kaikkien tapausten osalta, minkä lisäksi myös Jari Väliverronen koodasi vuoden 1991 aineiston. Koodausten yhdenmukaisuus vuoden 1991 aineistossa jäi 57 prosenttiin. Reunanen kävi läpi eri tavoin koodatut 85 tapausta ja tarkensi koodausohjetta näiltä osin niin, että se oli yhdenmukainen vuosein 1968 ja 2015 tapauksista tehdyn koodauksen kanssa. Väliverronen ja Reunasen tekemissä koodauksissa oli systemaattinen ero siinä, että Reunasen koodaustyylissä ratkaisukehykseen ei luokiteltu tapauksia, joissa kyse oli yksittäisen neuvotteluosapuolen päättämästä linjauksesta tai vaatimuksesta. Väliverronen koodaustyylissä sen sijaan ratkaisukehykseen luokitettiin tapaukset, joissa ylipäänsä joku organisaatio oli tehnyt jonkinlaisen päätöksen. Tästä syystä Väliverronen luokitteli ratkaisukehykseen 26 prosenttia tapauksista ja Reunanen vain 9 prosenttia. Vastaavasti Reunanen luokitteli kiistakehykseen 20 prosenttia tapauksista ja Väliverronen vain 5. Muiden kehysten luokituksissa ei ollut näin suuria eroja. Uudelleen tarkastelluista 85 tapauksesta 60 jätettiin Reunasen tekemän koodauksen mukaiseksi, 17 muutettiin samaksi kuin Väliverronen koodauksessa, ja 8 tapauksessa valittiin jokin kolmas koodausvaihtoehto.

Keijo Liinamaan
ensimmäinen tulosopimus
vuonna 1968.

Esko Ahon hallituksen
yhteiskuntasopimushanke
vuonna 1991.

Juha Sipilän hallituksen
yhteiskuntasopimushanke
vuonna 2015.

Tupo ja media kuvaa, millainen julkisen politikoinnin areena *Helsingin Sanomissa* rakentui kolmessa merkittävässä työmarkkinatapauksessa ja miten tämä areena tuki tai horjutti sopimusten syntyä ja osapuolten asemaa.

Kirja laventaa totuttua lähestymistapaa politiikan medioitumiseen kuvaamalla politiikan ja median institutionaalisen suhteen lisäksi myös kulloisiakin talous- ja työmarkkinapolitiikan puhetapoja sekä tapoja vedota tietoon, luottamukseen ja arvoihin.

Päätöksenteon korporatistisia ja pluralistisia piirteitä analysoimalla kirja avaa näkymän siihen, miten hallituksen, työmarkkinajärjestöjen ja median suhde on eri vuosikymmeninä julkisuudessa asettunut.

ISBN 978-952-359-011-3

 TAMPERE
UNIVERSITY
PRESS

KANSI : MIIKA IMMONEN